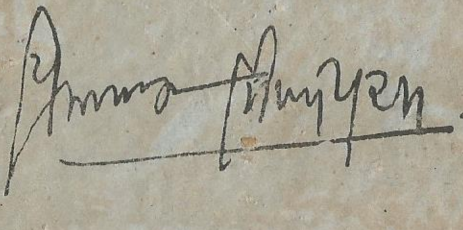
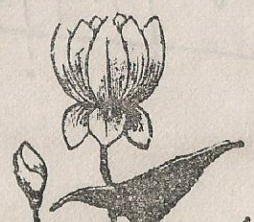
ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ

1978 [illegible]-00

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ—

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਰਤਨ, ਪੰਜ ਦਰਿਆ, ਰਬਾਬ, ਨਾਨਕੁ ਸਾਇਰ ਏਵ ਕਹਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ. ਵਾਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਆਂ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਸੰਖੇਪ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੋਸ਼, ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰਾਂਮਾਹੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਝਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਾਂ; ਪੰਜਾਬੀ ਜੰਦਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਝਗੜੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਸੇ, ਹਾਸ਼ਮ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਸਾਈ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ, ਵਾਰਿਸਸ਼ਾਹ, ਮਹਾਂਕਵੀ ਸੰਤਰੈਣ, ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਸੱਦਾਂ, ਬੋਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ; ਦਰਸ਼ਨ ਭਗਤ, ਬਾਬਾ ਵਜੀਦ, ਜੰਗਨਾਮਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਵਿਤਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਵੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਲਾ ਪੁਸ਼ਪਾਂਜਲੀ, ਮਾਲੀ, ਪੰਛੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਦਿ ।

੧੯੭੯ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਕੀਮਤ ਤੇਰਾਂ ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, ਕਲਮ ਮੰਦਿਰ, ਲੋਅਰ ਮਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ।

ਤਤਕਰਾ

—·—

ਸੋਧ— 13 ਪੰਨੇ ਤੇ ਮੀਰਾਂ ਜੀ ਖੁਦਾਨੁਮਾ ਤੇ 180 ਪੰਨੇ ਤੇ ਪਸਗੈਬਤਿ (ਚੁਗ਼ਲਖੋਰੀ) ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿੱਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ
ਪੱਚੀ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ
ਤੇ ਕੁਝ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿਵੇਂ ਨ
ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ
ਮਾਣ ਹੋਵੇ। ਇਸ 'ਰਤਨ ਮਾਲਾ' ਹੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਝਾਂ, ਵਾਰਾਂ, ਬਾਰਾਮਾਹੇ,
ਸੀਹਰਫੀਆਂ, ਸੱਦਾਂ, ਜੰਞਾਂ, ਝਗੜੇ ਤੇ ਕਿੱਸੇ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ ਅਨੁਸਾਰ
ਕਈ ਹਾਰ ਪਰੋਏ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵੀ—ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਹਾਸ਼ਮ
ਸ਼ਾਹ, ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ, ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ, ਵਜੀਦ, ਦਰਸ਼ਨ ਭਗਤ, ਸਾਧੂ ਜਨ, ਸੰਤ ਰੇਣ,
ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ ਆਦਿਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਦੇ ਢੋਏ ਢੋਏ ਗਏ ਤਾਂਕਿ ਸਾਨੂੰ
ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਾਰਣ ਸਾਹਿਤਕ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨ ਰਹੇ।

ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਗੱਦ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇਖਣ ਦਾ ਵੀ
ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕਈ ਐਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਈਆਂ, ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਬਿਲਕੁਲ
ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਹੈ ਦੀਆਂ
ਸਾਖੀਆਂ', ਸੂਫੀਆਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਬਚਨ, ਸੁਖਨ, ਗੋਸਟਾਂ, ਨਾਮੇ ਤੇ ਤਰਜਮੇ ਆਦਿ।
ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਰਸਦਾਇਕ ਵੀ। 'ਬਚਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ
ਦੇ' ਨਾਮ ਹੇਠ ਕੁਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ, ਮਗਰ ਇਸ ਨਾਲ ਪੂਰੀ
ਤਸੱਲੀ ਨ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗੱਦ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਸਨ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ
ਐਸੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ
ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਐਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ
ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵਡੇ ਸੰਪੂਰਣ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣਾ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ
ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਬੇਚਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਗੋਰਖ ਧੰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣੋਂ ਅਸਮੱਰਥ ਹਨ।
ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਇਤਨਾ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਣ
ਕੰਮ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕਰਨ।

ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਅੰਜਾਣ ਬੱਚੇ ਅਜੇਹੀ ਦੂਆ ਕਰਦੇ ਵੀ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬਾ ! ਰਿਜ਼ਕ ਨ ਦੇਈਂ; ਮਾਂ ਬਾਲਣ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਭੇਜੇਗੀ। ਸੋ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਵਡੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਂਜ ਸੰਕੁਚਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਸ਼ੌਂਕ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਮੀਟੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਿਆ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗੱਦ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਸੋ ਇਸਦੀ ਹਸਤੀ ਆਦਿ, ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਸਦੇ ਲਿਖਤੀ ਸਰੂਪ ਤਕ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਾਡਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਗ ਗੱਦ ਹੈ, ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੱਦ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਗੱਦ ਬਾਣ ਭੱਟ ਦੀ ਕਾਦੰਬਰੀ (ਸੱਤਵੀਂ ਸਦੀ) ਹੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਧ-ਭਾਖਾ ਦੀ ਗੱਦ ਜੋਗੀਆ ਨਾਥਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਸ 'ਗੋਰਖ ਸਾਰ' 1357 ਈ: ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੱਖਨੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਉਰਦੂ ਦਾ ਗੱਦ ਪੰਦ੍ਰਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਦਾ ਨਿਵਾਜ਼ ਦੀ 'ਮੇਅਰਾਜੁਲ ਆਸ਼ਕੀਨ' ਜਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਵਜਹੀ ਦਾ 'ਸਬ ਰਸ'। ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ 'ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਚੰਦ ਚਰਿਤ੍ਰ' 1421 ਈ: ਦੀ ਲਿਖੀ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਦਾਨ-ਪੱਤਰ, ਸ਼ਿਲਾ ਲੇਖਾਂ, ਜੈਨੀ ਸਾਧੂਆਂ ਤੇ ਭੱਟਾ ਚਾਰਣਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤਾਂ ਖਿਆਤਾਂ, ਬਾਤਾਂ ਤੇ ਬਚਨਿਕਾਵਾਂ ਢੇਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਫਾਰਸੀ ਬਿਦੇਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੀ ਪਰ ਨੌਵੀਂ ਦਸਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੀ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਣ ਇਸਦੀ ਨਸਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਅਸਰੰਦਾਜ਼ ਹੋਈ। ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਤਜ਼ਕਰੇ, ਮਲਫੂਜ਼ਾਤ, ਸੁਖ਼ਨ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਵਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨ ਸਭ ਗੱਦ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਸਨ ਤੋਜ਼ਕਿ ਬਾਬਰੀ, ਤੋਜ਼ਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਅਬੂ ਫਜ਼ਲ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਕਬਰ ਨਾਮਾ ਤੇ ਆਈਨਿ ਅਕਬਰੀ ਆਦਿ ਲਿਖਕੇ ਫਾਰਸੀ ਨਸਰ ਦੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਉਤੇ

ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ । ਫਿਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਸ਼ਫੁਲ ਮਹਜੂਬ (ਸ਼ਿਖਅਲੀ ਹੁਜਵੀਰੀ) ਕੀਮੀਆਇ ਸਾਅਦਤ (ਇਮਾਮ ਗੱਜ਼ਾਲੀ). ਚਹਾਰ ਮਕਾਲਾ (ਨਿਜ਼ਾਮੀ ਸਮਰਕੰਦੀ) ਤੇ ਕਈ ਅਰਬੀ ਦੇ ਉਚ ਗ੍ਰੰਥ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ । ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਸਿਟੇ ਨਿਕਲਦੇ । ਸੋ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾ ਵੀ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਤਰਜਮਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਚੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਗੱਦ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਸਾਰੀ ਨੂੰ ਛਾਪ ਸਕਣਾ ਸਾਡੇ ਵਸ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਉਤੇ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਕੀ ਦਾ ਗੱਦ-ਸਾਹਿਤ ਬਹੁਤਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ । ਡਾ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ' (1973) ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੋਨ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਹੀਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਮੇਰੀ ਚਿਰੋਕਣੀ ਇਛਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ ਵੰਨਗੀ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਾਂਙ ਸਾਜੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਇਕ ਪਰਗਟ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੱਦ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਮਟਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

ਪਾਠਕ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਮਨੋਹਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੇ ਖਰੜਿਆਂ ਦੇ ਬਸ-ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਪਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਦ-ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਬਹਾਰ ਵਾਂਙ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸਰਸ਼ਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਬੇਬਸੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ । ਸੋ ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਜਤਨ ਕੇਵਲ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਵ ਙ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਈਏ ।

ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਰਚਣ ਵਾਲੇ, ਹਥਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂੰਹ ਪੁਸਤਕਪਾਲ, ਸਾਡੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਸਕੇ ਹਾ ।

ਪਟਿਆਲਾ]

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਕਵਿਤਾ ਰਾਣੀ' ਨੂੰ ਇਹ ਚਿਤ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੋਲਹੀਣ, ਬੇਵਜ਼ਨੀ ਤੇ ਬੇਛੰਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਖੰਡ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਭੰਗਣਾ ਆ ਪਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਚਾਰ-ਪਰਧਾਨ ਯੁਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ 'ਵਾਰਤਕ ਦੇਵੀ' ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਚਹੁੰ ਕੂੰਟਾਂ ਵਿਚ ਡੰਕਾ ਵਜਾਇਆ। ਅੱਜ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਪੂਜਾ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਧਿਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਂਜ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਖੇਤਰ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਹਿਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ਸੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤ, ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਯੂਨਾਨੀ, ਲਾਤੀਨੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਹਿਤ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਗੱਦ-ਰਚਨਾ ਪਰਾਪਤ ਵੀ ਹੈਸੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਵਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਟੀਕਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ ਬਤੌਰ ਸੁਤੰਤਰ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਰਚਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਛੰਦਾਬੰਦੀ ਵਿਚ। ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਛੰਦਾਬੰਦੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਰੀਤਿ ਸੀ। ਇਸ ਪਰਮ ਪੁਰਾਤਨ ਸਨਾਤਨ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟਿਆਂ? ਕਿਵੇਂ ਬੇਛੰਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਥੋੜੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਵਧ ਮਹੱਤਾ ਪਰਾਪਤ

ਕਰ ਗਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਪਦਾਰਥਕ ਤਰੱਕੀ ਕਾਰਣ ਹੋਏ ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਲਈ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਤੇ ਕਈ ਮਰਯਾਦਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ, ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ।

ਪੁਰਾਣਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਭਾਵ-ਪਰਧਾਨ ਸੀ, ਪਦਾਰਥਕ ਤੋਟਾ ਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਨੁਖ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਤੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਭਾਵਮਈ ਜੀਵਨ ਨੇ ਕਾਵਿਮਈ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਉਪ ਯੁਗ ਦੀ ਪਰਧਾਨ ਕਲਾ ਬਣੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਧਣ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤੇ ਬਿਖਮ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਕਵਿਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਤੇ ਸੁਲਝਣਾਂ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰਨੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਥਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਕੁਝ ਕੁ ਗਿਣੀ-ਮਿਥੀ ਗੱਲ ਹੀ ਆਖ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਖੇੜ ਤੇ ਨਿਖਰਵੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਅਧਿਕ ਲੋੜ ਸੀ। ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੇ ਸਾਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਉਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਛੰਦਹੀਣ ਰਚਨਾ ਮਨੁਖ ਦੀ ਕਲਾਮਈ ਛੂਹ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਗੀ। ਇਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਛਾਪੇਖਾਨਾ ਆ ਗਿਆ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਰਮਤਾ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਅਖਬਾਰ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਸਾਧਨ ਕਵਿਤਾ ਬੇਚਾਰੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਇਉਂ ਛਾਪੇ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਸਦਕੇ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਪੰਧ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾ ਲਿਆ। ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜੋ ਮਾਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਜੇਹੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਰਤਕ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਪਦਵੀ ਦਾ ਅੰਤਰ ਰਿਹਾ ਪਰ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੀ ਵਾਹਕ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਮਾਧਿਅਮ-ਵਾਰਤਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਮੱਲਦੀ ਗਈ।

ਅੱਜ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਸਾਹਿਤ ੭੫ ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ। ਫ਼ਿਰ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਤਨੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਰ ਪਸਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ! ਧਰਮ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਵਿਗਿਆਨ, ਵਪਾਰ, ਪ੍ਰਚਾਰ, ਇਤਿਹਾਸ, ਖੋਜ, ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਨਿਰੂਪਣ ਲਈ ਅਭਿ-ਲਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸਿਆਣੇ ਰਸੀਏ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਦੇ ਹਥ ਆ ਕੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅੱਧ-ਪਚੱਧਾ ਕੰਮ ਵੀ ਨਿਭਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਬਮੁਖੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਖੂਬ ਵਧਾਈ ਹੈ। ਕਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਵੇਖ ਕੇ ਭਵਿੱਸ਼ਤ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦੇ 'ਦੇਹਾਂਤ' ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ; ਪਰ ਇਜੇਹਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਆਪਣੀ ਸਯੋਗ ਆਜ਼ਾਦ ਬਣਤਰ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੋਕਲੇ, ਬੰਧਨ-ਰਹਿਤ ਪਿੰਡੇ ਕਾਰਣ ਹਰ ਥਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਰਧਾਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜਿਤਨੀ ਰੂਪਵੰਤ ਤੇ ਰਸਵੰਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਮਹੱਤਤਾ ਕਾਰਣ ਇਸ ਯੁਗ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਯੁਗ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

ਸਰੂਪ ਤੇ ਲੱਛਣ—

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਸਿਆ ਹੈ ?

ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਲਈ ਚਾਰ ਨਾਂ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੀਂਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ— ਵਾਰਤਕ ਲਈ 'ਗੱਦ' ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ,ਨਸਰ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਤੇ ਪ੍ਰੋਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਕੋਸ਼ੀ ਅਰਥ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਮੂਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੈ।

(ੳ) ਵਾਰਤਕ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੂਤਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ 'ਵਾਰਤਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪੇਣ ਕ੍ਰਿਤੋ ਗ੍ਰੰਥ :—ਵਿਆਖਿਆ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ। ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨ ਕਹੇ ਗਏ ਆਦਿ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇਹਾਰਾ ਗ੍ਰੰਥ।

[ਪਦਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ ੩੪੬

ਵਾਰਤਕ—ਸੰਵਾਦ ਸਬੰਧੀ, ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਕ ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥ।

ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਭਾਸ਼ਯ ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਯ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਮੂਲ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿੰਤੂ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਸ਼ਟਾਧਿਆਈ ਦਾ ਵਾਰਤਕ ਕਾਤਯਾਯਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਸ਼ਯ ਪਤੰਜਲੀ ਨੇ।

[ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਕੋਸਤੁਭ, ਪੰਨਾ ੭੫੬

ਵਾਰਤਕ—Suplementary and corrective rule to a sutra.

[ਏ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਸਸਕ੍ਰਿਤ ਡਿਕਸਨਰੀ, ਪੰਨਾ ੭੨੮ (ਮੈਕਡਾਨਲ)

ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੂਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਛੰਦ-ਬੱਧ ਰਚਨਾ ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਿਆਖਿਆ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਜੇਹੀ ਬੋਲੀ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਨੂੰ 'ਵਾਰਤਕ' ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਪਰੀਤ ਸੀ।

(ਅ) ਗੱਦ—ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਦ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਜੇਹਾ ਬੋਲ, ਜੋ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ।

[ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਕੋਸਤੁਭ, ਪੰਨਾ ੮੭੮

ਗੱਦ—Spoken Speech. (ਏ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ (ਮੈਕਡਾਨਲ), ਪੰਨਾ ੮੧

(ੲ) 'ਨਸਰ' ਅਰਬੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਬਿਖਰਨਾ'। ਉਹ ਇਬਾਰਤ ਜੋ ਨਜ਼ਮ (ਗੁੰਦਵੀਂ) ਨ ਹੋਵੇ। [ਜਾਮਿਅ ਲੁਗ਼ਾਤ, ਪੰਨਾ ੬੯੩

ਨਜ਼ਮ ਚੂੰਕਿ ਇਕ ਛੰਦਕ ਗੋਂਦ ਵਿਚ ਪਰੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਲਿਖਤ ਇਉਂ ਪਰੋਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਬਿਖਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਹ 'ਨਸਰ' ਕਹਾਉਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਈ।

(ਸ) ਪ੍ਰੋਜ਼—ਇਹ ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ prosus ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਖਣਾ' ਜਾਂ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਭਿਆਨਣਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ੀ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਜਾਂ ਗੱਦ ਸਿਧੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਲ ਜਾਂ ਬਿਆਨ, ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਵਰਣਨ, ਛੰਦਕ ਨੇਮਾਂ ਵਿਚ ਬੱਧਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰਕ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸਜਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਵਰਣਨ ਜਾਂ ਬਿਆਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਾਰਤਕ, ਗੱਦ, ਨਸਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਜ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ! ਇਹੋ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵੱਡੀ ਭੇਦ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਕਰਣਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤਾ ਵੀਚਾਰ-ਲੜੀ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਘਟ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ (ਸਿਵਾਇ ਭਾਸ਼ਨੀ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ) ਕਿਸੇ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਥੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹੋ 'ਵਾਰਤਕ' ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮੁਖ ਗੁਣ ਹੈ-ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਿਆਨ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਧੁੰਦਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਬੋਲੀ ਸੰਕੇਤਮਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰਤਕ ਨਿਖਰਵੇਂ ਵੀਚਾਰ, ਨਿਖਰਵੀਂ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜੇ. ਮਿਡਲਟਨ ਮਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਵਾਰਤਕ ਕੇਵਲ ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਸਹੀ ਨਿਰੂਪਣ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਹੈ।'*

* But prose is the language not merely or exact thinking, but of exact description.' [The problem of style, P. 58

ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੰਦਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਫਿਰ ਵੀ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਮਨੋਹਰਤਾ ਤੇ ਤਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੁਣ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਦਰਅਸਲ ਹਰ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਤਕ ਜਾਂ ਗੱਦ ਨੂੰ ਮਨੋਹਰਤਾ ਤੇ ਸੌਂਦ੍ਰਯ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਰਤਕ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੌਲਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਗੁਣ ਬਹੁਤਾ ਉਜਾਗਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਇਤਨੀ ਰਸਦਾਇਕ ਤੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਗੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸੁਆਦ ਦਾ ਕਾਰਣ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਬਿਆਨ-ਢੰਗ। ਬਿਆਨ-ਢੰਗ ਦਾ ਸੁਨੱਖਾਪਣ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਾਤਨ ਫਾਰਸੀ ਆਦਿ ਕਲਾਸਕੀ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਣ ਪਹਿਲੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਗੱਦ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਨਹੀਂ।

ਵਾਰਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਤੇ ਵਿਆਪਕਤਾ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੂਪਾਂ, ਉਪ-ਰੂਪਾਂ ਯਾ ਭੇਦਾਂ ਪ੍ਰਭੇਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਟਕ, ਗਲਪ ਤੇ ਨਿਬੰਧ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖ ਭੇਦ ਹਨ; ਅੱਗੇ ਨਾਟਕ, ਪੂਰਾ ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਪ ਰਚਨਾ ਨਾਵਲ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਾਪਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕ, ਇਕਾਂਗੀ, ਨਾਵਲ, ਕਹਾਣੀ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇਤਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਖੁਦ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਹੁਣ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਰੂਪ ਤਾਂ ਨਿਬੰਧ ਤੇ ਵਿਵਰਣ ਆਦਿ ਹੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅਜ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਜਾਚਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਚ

ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਵਲ, ਨਾਟਕ ਆਦਿ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਾਤਰ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਆਚਰਣ ਹੀ ਪਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜਪਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਸਿੱਧਾ ਦਰਸਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਭਾਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਉਘਾੜਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਖਿਆਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨਸੂਬ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਉਜਾਗਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਤੇ ਦਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਬੰਧ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਮਾਲੋਚਕ ਕਿਸੇ ਗੱਦਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਵਲ, ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਨਾਟਕ ਵਿਚੋਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਲੇਖ, ਜੀਵਨੀ, ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਣਨ ਵਿਆਖਿਆ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟੂਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਾਵਲ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਜੇਹਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਗੱਦ-ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵੀ 'ਵਾਰਤਕ-ਕਲਾ' ਇਕ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੀਮਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਨਿਖਾਰ ਤੱਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਵਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮੀ ਵਾਰਤਕ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਙ ਚੰਗੇ ਤਕੜੇ ਮਰਯਾਦਾ-ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗੱਦ ਤੇ ਸਾਧ-ਭਾਖਾ —

ਇਹ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਕੀਕਤ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਅਜ ਕੱਲ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤੀ ਸਾਧ-ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਲੱਖਣ ਭਾਂਤ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੱਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ। ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਇਸ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਜਾਂ ਜੋਗੀ ਨਾਥ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਸੰਤ ਭਗਤ ਉਠੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕ ਨਸਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ

ਕ੍ਰੈਕਟਰ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ । ਮਰਦਾਨਾ ਆਚਰਣ ਦੀ ਖ਼ੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗਾ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਇਹ ਜੇ ਉਹ ਗ੍ਰਿਸਤ ਬੰਧਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਰਕਤ ਵੀ ਬਣੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਖਾੜਕੂ ਸਾਧ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਚੰਬੇ ਦਾ ਪਹਾੜੀਆ ਸਾਧ ਚਰਪਟ ਨਾਥ । ਜਾਂ ਫਿਰ ਹਾਜੀ ਰਤਨਨਾਥ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹਿਰੂਨੀ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਣ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਦੇਸੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਾਂ ਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਫੁਟ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀਣਤਾ ਕਰ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਧ ਬਣ ਕੇ ਜੰਗਲਬੇਲਿਆਂ ਤੇ ਪਰਬਤਾਂ ਵਲ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਬਿਰਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਛਿਨ ਭੰਗਰਤਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਕ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਭ੍ਰਮਣ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਧ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਪਾਹੀ, ਲਾਹੌਰ, ਮੁਲਤਾਨ ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਂ ਦਿਲੀ ਵਲ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜੈਪਾਲ ਨੇ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਲਵਾਨ ਸੈਨਾ ਸਦਕੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਪੁਤ ਪੋਤੇ ਅਨੰਗਪਾਲ; ਤ੍ਰਿਲੋਚਨਪਾਲ ਤੇ ਭੀਮ ਪਾਲ ਵੀ ਇਸ ਬਿਦੇਸੀ ਕਾਂਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਵਾਹ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਲੇਕਿਨ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ । ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ ਦੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੁਹੰਮਦ ਗੋਰੀ ਆਦਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ । ਖਿਲਜੀ ਤੇ ਤੁਗ਼ਲਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਫੇਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹਮਲੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ । ਜਦੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਤੁਗਲਕ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੌਲਤਾਬਾਦ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਪਾਹੀ, ਸ਼ਾਹੀ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ । ਸਾਧ ਭਾਖਾ ਵਾਂਗ ਇਕ ਫ਼ੌਜੀ ਭਾਖਾ ਜਾਂ ਲਸ਼ਕਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਛੋਂ - 'ਉਰਦੂ' ਨਾਮ ਮਿਲਿਆ । ਇਸ ਫੌਜੀ ਜਬਾਨ ਦੀ ਘਾੜਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਹਿਸਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋ. ਮਹਿਮੂਦ ਸ਼ੀਰਾਨੀ

ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਤਾਬ 'ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਉਰਦੂ' ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਚੌਧਵੀਂ ਪੰਧਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਅਦਬ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ 'ਦੱਕਨੀ ਮਖ਼ਤੂਤਾਤ' ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਾਲਿਆਂ 'ਦੱਕਨ ਮੇਂ ਹਿੰਦੀ ਪਦਯ ਗਦਯ' ਆਦਿ ਨਾਮਾਂ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਨਸ਼ੀ ਬਾਬੂ ਤੇ ਫੌਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਇਧਰ ਆਏ ਤੇ ਕਈ ਇਧਰ ਹੀ ਵਸ ਗਏ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਆਉਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੱਖਣ ਦੇ ਰਾਜ ਕੇਂਦਰ ਬੀਜਾ ਪੁਰ, ਗੋਲ ਕੁੰਡਾ, ਗੁਲ ਬਰਗਾ ਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਆਦਿ ਸਨ ਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਾਂ ਅਦੀਬ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਸੂਫ਼ੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਖਰੜੇ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਨਸੀਰੁੱਦੀਨ ਹਾਸ਼ਮੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਯੂਰਪ ਮੇਂ ਦੱਖਨੀ ਮਖ਼ਤੂਤਾਤ'ਤੇ ਉਰਦੂ ਮਖ਼ਤੂਤਾਤ ਕੁਤਬਖਾਨਾ ਆਸਫ਼ੀਆ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ 'ਦੱਖਨੀ ਕਾ ਪੱਦ ਔਰ ਗਦ'(1954)ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਹਾਂ,ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਐਸੇ ਸਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਅਦੀਬ ਸਨ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ। ਕੁਝ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹਨ—

ਗੇਸੂ ਦਰਾਜ਼ ਬੰਦਾ ਨਵਾਜ਼ (1322-1423 ਈ.) ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਮੇਰਾਜੁਲ ਆਸ਼ਕੀਨ' ਹੈ। ਵੰਨਗੀ—

'ਬਾਤ ਸ਼ਰੀਅਤ ਕਹੇ ਤੋ ਕਿਆ ਮਾਨਾ—ਨਫਸ ਕਾ ਖਿਲਾਫ਼ਤ ਕਰੇ, ਹਲਾਲ ਹੋਰ ਹਰਾਮ ਕੂੰ ਪਛਾਣੇ, ਕਮ ਖਾਵੇ, ਕਮ ਪੀਵੇ, ਕਮ ਸੋਚੇ, ਕਮ ਬੋਲੇ, ਹੋਰ ਖਲਕ ਸੂੰ ਸੁਹਬਤ ਕਮ ਰਖੇ, ਹੋਰ ਪ੍ਰਹਜ਼ਗਾਰੀ ਸੂੰ ਰਹਵੇ—ਐਸੀ ਬਾਤ ਸ਼ਰੀਅਤ ਕਹਤੇ

ਹੈਂ। ਵਹੀ ਸਤੇ ਜ਼ਿਕਰਿ ਜੱਲੀ ਅਖਤਯਾਰ ਕਰੈ, ਵਸੂਆਫ਼ਿਕਤ ਹਦੀਸ ਯਾਨੀ ਲਕਲਕਾ ਉਸੇ ਬੋਲਤੇ ਹੈਂ—ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਬਾਨ ਹਰਕਤ ਮੇਂ ਅਛੈ। ਕੇਤਕ ਜਾਕੇ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ਾਹ ਬੁਰਹਾਨ ਸਾਹਬ ਫ਼ੁਰਮਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਅਪਨੇ ਕਾਮ ਸੂੰ ਫ਼ਾਰਗ ਹੋਏ ਬਾਦ ਅਜ਼ ਖਾਲੀ ਹੁਜਰੇ ਮੇਂ ਜਾਕਰ ਬੈਠੇ, ਹੌਰ ਇਸਮੇ ਜ਼ਾਤ ਸੂੰ ਮਸ਼ਗ਼ੂਲ ਹੋਵੇ, ਬਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਯਾਨੇ 'ਅੱਲ੍ਹਾ ਅੱਲ੍ਹਾ' ਬਹੁਤ ਬੋਲੇ।'

ਪੰਨਾ 395

ਮੌਲਾਨਾ ਵਜਹੀ—

ਮੁੱਲਾਂ ਵਜਹੀ ਮੁਗ਼ਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨ ਜੋ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਗੋਲ ਕੁੰਡਾ ਹੀ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਬ ਰਸ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜੋ 1636 ਈ: ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸਦੀ ਵੰਨਗੀ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ—

'ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਅਲਮ, ਸੁਬਹ ਕੇ ਵਖਤ ਬੈਠੇ ਤਖ਼ਤ, ਜਕਾ ਜਕ ਗ਼ੈਬ ਮੇਂ ਕੁਛ ਰਮਜ਼ ਪਾ ਕਰ ਦਿਲ ਮੇਂ ਅਪਨੇ ਕੁਛ ਲਿਯਾ ਕਰ ਵਜੀਹ ਨਾਦਿਰ ਸੁਨ ਕੂੰ, ਦਰਿਆ ਦਿਲ ਗੌਹਰ ਸੁਖ਼ਨ ਕੂ, ਹਜ਼ੂਰ ਬੁਲਾਏ, ਪਾਨ ਦੀਏ, ਬਹੁਤ ਮਾਨ ਦੀਏ, ਹੌਰ ਫ਼ੁਰਮਾਏ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਕੇ ਵਜੂਦ ਬੀਚ ਮੇਂ ਕੁਛ ਇਸ਼ਕ ਕਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਅਪਨਾ ਨਾਂਵ ਅਯਾਂ ਕਰਨਾ, ਕੁਛ ਨਿਸ਼ਾ ਧਰਨਾ। ਵਜਹੀ ਬਹੁ ਗੁਣ ਭਰਿਆ, ਤਸਲੀਮ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਿਰ ਪਰ ਹਾਥ ਧਰਿਯਾ, ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਕਾਮ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਬਹੁਤ, ਬੜੀ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਿਆ। ਬਲੰਦ ਹਿੰਮਤੀ ਕੇ ਬਾਦਲ ਤੇ ਦਾਨਿਸ਼ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਮੇਂ ਗੁਫ਼ਤਾਰੀ ਬਰਸਾਯਾ, ਕੁਦਰਤ ਕੇ ਅਸਰਾਰੀ ਬਰਸਾਯਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇ ਪਰ ਚਿੱਤਯਾ ਆਗੇ ਕਿਆ ਨਿਹਾਰੇ ਹਮੀਂ ਭੀ ਕਛੂ ਥੇ ਕਰ ਸਮਝਵਾਰੇ।

ਜਿਨ੍ਹੇ ਕੁਛ ਸਮਝਿਆ ਆਕਬਤ ਲਗ ਉਨ੍ਹੇ ਅਪਨੀ ਜਾਗ੍ਹਾ; ਅਪਨਾ ਗੁਣ ਉਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਾ ਗਯਾ, ਕੁਛ ਕਹਾ ਗਯਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਧੇਂ ਕੋਈ ਆਸ਼ਕ ਫਿਰੈ; ਟੁਕ ਤਲਮਲੇ, ਟੁਕ ਚਲੇ ਫਿਰੇ, ਟੁਕ ਮਸਤੀ ਰਵੇ; ਟੁਕ ਤਲਫਲੇ, ਹੌਰ ਸਮਝੇ ਕਿ ਇਨ ਆਸ਼ਕ ਕਾਮਿਲ ਨੇ ਕਿਆ ਬੋਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਸ ਜਾਗ੍ਹਾ ਪਰ ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਭੇਦਾਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਹਮ ਗੁਲਾਬ ਮੇਂ ਆਬ ਲੌਂਗ ਘੋਲਿਆ ਹੈ, ਹਮ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਰੋਲਿਆ ਹੈ। ਦਾਦ ਦੇਵੇ, ਇਮਦਾਦ ਦੇਵੇ, ਮੁਰਾਦ ਦੇਵੇ, ਕੇਸੇ ਕੁਛ ਸੁਨ ਪੜੇ,

ਕੈਸੇ ਫੈਜ਼ ਅਪੜੇ ।

'ਸ਼ਕਤਿ ਹੈ ਤੋ ਅਕਲ ਮੇਂ ਹਿੰਮਤ ਕੂੰ ਕਰ ਸ਼ਰੀਕ, ਯੌਂ ਪੰਦ ਹੈ, ਅਗਰ ਤੁਝ ਮੇਂ ਕੁਛ ਸਮਝ ਹੈ ਤੋ ਸੀਖ । ਜਿ ਕੋਈ ਚਲਨ ਚਲਤਾ ਹੈ, ਵੁਹ ਕਾਮਿਲ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਰੌਸ਼ਨ, ਤਬੀਅਤ ਜ਼ਿੰਦਾਦਿਲ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਅਕਲ ਮੇਂ ਕਾਕਲੂਤ, ਜਿਉਂ ਰੇਸ਼ਮ ਮੇਂ ਸੂਤ, ਜਿਉਂ ਦੂਧ ਮੇਂ ਛਾਛ, ਜਿਉਂ ਪਾਂਚ ਮੇਂ ਕਾਂਚ, ਜਿਉਂ ਸ਼ੀਰੇ ਮੇਂ ਮੀਰਾ, ਜਿਉਂ ਉਜਲੇ ਜੀਰੇ ਮੇਂ ਕਾਲਾ ਜੀਰਾ, ਜਿਨੇ ਦਿਲ ਕੋ ਜਲਾਯਾ, ਉਨ੍ਹੇ ਕੁਛ ਪਾਯਾ, ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਕਦਮ ਆਗੇ ਧਰਿਯਾ, ਉਨ੍ਹੇ ਕਛੂ ਕਰਯਾ । ਮਰਦੀ ਵ ਨਾਮਰਦਗੀ ਏਕ ਕਦਮ ਹੈ, ਮਰਦ ਕੂੰ ਹੁਇ ਬੜੀ ਫਿਕਰ, ਨਾਮਰਦ ਕੂੰ ਕਯਾ ਗ਼ਮ ਹੈ। ਅਨਜਾਨ ਤਾਂ ਬੇਚਾਰਾ ਭਲਾ, ਜਾਨਨੇ ਪਰ ਪੜੇ ਬਲਾ ।'

ਪੰਨਾ 405—7

'ਖੁਦ ਬੇਖੁਦ ਹੂਏ ਤੋ ਖੁਦਾ ਕੌਨ ਪਾਵੇ, ਖੁਦੀ ਦੂਰ ਕਰੇ ਤੋ ਖੁਦਾ ਦਿਸ ਆਵੇ । ਜਿਤੇ ਆਕਿਲਾਂ ਨੇ ਅਕਲ ਦੌੜਾਏ, ਆਖਿਰ ਇਸ਼ਕ ਕੀ ਬੇਅਰਾਮੀ ਮੇਂ ਆਰਾਮ ਪਾਏ । ਇਸ਼ਕ ਮੇਂ ਜਾ, ਤੂ ਅਕਲ ਮੇਂ ਕਿਆ ਥਾ, ਸਮਝਨੇ ਕਾ ਨਹੀਂ ਸੋ ਸਮਝਾ ਕਿਉਂ ਜਾਤਾ । ਜਉ ਲਗ ਤੂ ਸਭ ਤੇ ਬੇਤਮ੍ਹਾ ਨ ਹੋਤੀ ਇਸ਼ਕ ਮੇਂ ਆਏ ਬਗੈਰ ਖਾਤਰ ਜਮ੍ਹਾ ਨ ਹੋਸੀ । ਅਗਰ ਮਰਦ ਹੈ ਤੇ ਅਪਣਾ ਕਮਾਲ ਕੌਣ ਅਪੜਾ ਫ਼ਿਰਾਕ ਮੇਂ ਕਿ ਹਲਾਕ ਹੋਤਾ, ਆਪਸ ਕੂ ਵਿਸਾਲ ਸੂੰ ਅਪੜਾ ਜੋ ਇਸ਼ਕ ਤੇਰਾ ਨਿਹਾਇਤ ਕੂੰ ਅਪੜੇਗਾ. ਉਸ ਧਾਤ ਪੀਛੇ ਦਿਲ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਉਠੇਗਾ ।

ਕਿਆ ਥਾ, ਕਿਆ ਹੈ, ਕਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਬਾਤੋਂ ਸੂੰ ਹਮਨਾ ਕਿਆ ਕਾਮ, ਹਮਨਾ ਖੁਦਾ ਕੂੰ ਏਕ ਜਾਨਨਾ ਹੋਰ ਉਸਕਾ ਮੁਹੱਬਤ ਹੈ ਫਰਜ਼, ਖੁਦਾ ਕੇ ਕਾਮੋਂ ਸੂੰ ਹਮਨਾ ਕਿਆ ਗਰਜ਼, ਉਸਕਾ ਕਾਮ ਵੁਹ ਜਾਨੇ ! ਕਿਸੇ ਕਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਜੁ ਆਵੇ ਮਿਆਨੇ ।

ਬਾਜ਼ੇ ਕਥੇ ਹੈਂ ਕਿ ਮੂਸਾ ਨੇ ਖੁਦਾ ਕੂ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਸਵਾਲ ਕੀਆ, ਨਹੀਂ ਦਿਸਤਾ ਸੋ ਦਿਸਤਾ ਕਰਿ ਖਯਾਲ ਕੀਆ, ਫਿਕਰੇ ਮੁਹਾਲ ਕੀਆ, ਯਹੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਯਹੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਹੈ । ਅਗਰ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਨ ਹੋਤਾ, ਹੋਰ ਨ ਦੇਖਾ ਜਾਤਾ ਤੋ ਮੂਸਾ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਬਾਤ ਹਰਗਿਜ਼ ਮਯਾਨੇ ਮਯਾਨ ਨ ਲਾਤਾ, ਕਿਆ ਵਾਸਤਾ, ਵੁਹ

ਪੈਗੰਬਰ ਥਾ। ਉਸੇ ਯੂੰ ਇਸਰਾਰ ਰੌਸ਼ਨ ਥਾ ਬਲਕਿ ਰੌਸ਼ਨਤਰ ਥਾ। ਮੂਸਾ ਕੂ ਜਵਾਬ ਆਯਾ—ਲਨਤਰਾਨੀ—ਯਾਨੇ ਨ ਦੇਖਸੀ ਤੂ, ਯੂੰ ਅਨਵਾਰ ਸੁਬਹਾਨੀ। ਯਹੀ ਵਾਸਲਾਨ ਕਥੇ ਹੈਂ, ਸਾਹਿਬੇ ਹਾਸਲਾਨ ਕਥੇ ਹੈਂ, ਨ ਦੇਖੇਂ ਕਹੇ ਤੋ ਕਿਆ ਦੇਖਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਨਿ ਮੁਹੱਬਤ ਹੋਰ ਖੁਦਾਈ ਹੈ। ਯਾਂ ਯੂੰ ਕਥੇ ਹੈਂ ਜੁ ਕੋਈ ਮਹਰਮੇ ਰਾਜ਼ ਹੈ, ਉਸ ਸੂੰ ਯੂੰ ਨਾਜ਼ੋ ਨਯਾਜ਼ ਹੈ।

ਪੰਨਾ 411-12

ਮੌਲਾ ਅਬਦੁਲਾ—

ਮੌਲਾ ਅਬਦੁਲਾ (1623 ਈ.) 'ਅਹਕਾਮੁਲ ਸਲਵਾਤ' ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

'ਐ ਯਾਰਿ ਖੁਦਾ! ਯਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਹੋਰ ਬਰਕਤਿ ਦੇ, ਹਮਨਾ ਕੂੰ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਬਿਆਨ। ਕਬੀਰਾ ਉਸੇ ਕਥੇ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਕੀਆ; ਅਉਰ ਤੋਬਾ ਨਹੀਂ ਕੀਆ, ਅਗਰ ਮੂਆ ਤੋ ਬਗੈਰ ਅਜ਼ਾਬ ਸੇ ਛੁਟਤਾ ਨਹੀਂ। ਖੁਦਾਇ ਤਾਅਲਾ ਅਜ਼ਾਬ ਦੇ ਕਰ ਬਖਸ਼ੇਗਾ। ਹੋਰ ਗੁਨਾਹ ਸਗੀਰਾ ਉਸੇ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਅਗਰ ਬੰਦਾ ਗੁਨਾਹ ਕੀਆ, ਬਾਜ਼ ਤੋਬਾ ਕਰ ਮੂਆ, ਖੁਦਾਇ ਤਾਅਲਾ ਚਾਹੇ ਤੋ ਬਗੈਰ ਅਜ਼ਾਬ ਦੀਏ ਬਖਸ਼ੇ ਅਗਰ ਕੋਈ ਨੇਕੀ ਕੀਆ ਤੋਂ ਖੁਦਾਇ ਤਾਅਲਾ ਉਨ ਨੇਕੀ ਬਦਲ ਗੁਨਾਹਾਂ ਕੂ ਦੂਰ ਰਖਤਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਗੀਰਾ ਗੁਨਾਹ ਅਛਿਆ ਤੋ ਹੋਰ ਕਬੀਰਾ ਗੁਨਾਹ ਨੇਕੀ ਕਰਨੇ ਸੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ, ਬਗੈਰ ਤੋਬਾ ਕਰੇ। ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਜੁ ਹੈ, ਖੁਦਾ ਸੂੰ ਸ਼ਿਰਕ ਲੇ ਆਨਾ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਖੁਦਾ ਕੀ ਰਹਮਤ ਤੇ ਨ ਉਮੀਦ ਹੋਨਾ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਖੁਦਾ ਕੇ ਅਜ਼ਾਬ ਸੂੰ ਨ ਡਰਨਾ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਏਕ ਗੁਨਾਹ ਦਾਯਮ ਕਰਯਾ ਅਗਰ ਸਗੀਰਾ ਅਛਯਾ ਤੋ ਭੀ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਹੈ, ਸੇਹਰ ਜਾਦੂ ਕਰਨਾ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਨਾ ਗੁਨਾਹ ਕਬੀਰਾ ਹੈ। [ਪੰਨਾ 401

ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਰੀਫ—

ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਰੀਫ (੧੭੦੦ ਈ.) 'ਗੰਜਿ ਮਖ਼ਫੀ' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

'ਰਸੂਲਿੱਲਾ ਫੁਰਮਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਫਕੀਰੀ ਮੇਰੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਹੈ। ਕੌਲ ਹੈ ਕਿ

ਏਕ ਰੋਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਰਸੂਲਿੱਲਾ ਨਿਮਾਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਿ ਪੀਛੇ ਮੁਬਾਰਕ ਕਿਬਲਾ ਤੇ ਰਫ਼ ਕਰ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਯਾਰੋਂ ਪੂਛੇ ਕਿ ਯਾ ਰਸੂਲਿੱਲਾ ! ਅਸਲ ਫਕੀਰ ਕਿਆ ਹੈ ? ਰਸੂਲਿੱਲਾ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਸਲ ਫਕੀਰੀ ਕਰਾਮਤ ਹੈ, ਜ਼ਾਤੀ ਕਰਾਮਤੀ ਤੇ ਹੈ, ਯਾਰਉਂ ਪੂਛਿਓ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ ? ਰਸੂਲਿੱਲਾ ਫੁਰਮਾਏ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਅੱਲ੍ਹਾ ਤਾਅਲਾ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਭੀ । ਯਾਰਉਂ ਪੂਛਿਓ ਕਿ ਯਾ ਰਸੂਲਿੱਲਾ ! ਫਕੀਰੀ ਕਿਸ ਖਸਲਤਿ ਹੈ ? ਰਸੂਲਿੱਲਾ ਫੁਰਮਾਏ ਕਿ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਫਕੀਰੀ ਕੂ ਗ਼ਨੀਮਤ ਹੈ ਹੋਰ ਖਾਨਾ ਪੀਨਾ ਰਿਜ਼ਕ ਅੱਲ੍ਹਾ ਤਾਅਲਾ ਕੰਨੇ ਤਲਬ ਨ ਕਰਨਾ ਜੋ ਕੁਛ ਹਲਾਲ ਵਜ੍ਹੇ ਕਾ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਤਾ ਹੈ, ਤੋ ਉਹ ਰਿਜ਼ਕ ਖਾਨਾ ਹੋਰ ਪੀਨਾ, ਹੋਰ ਖੁਦਾ ਤਾਅਲਾ ਕਾ ਯਾਦ ਹਰ ਵਕਤ ਅਛਨਾ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੋਜ਼ਾ ਰਖਨਾ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਬਾਦਤ ਕਰਨਾ, ਅਗਰ ਫਾਕਾ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਤੋ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੀ ਕੇ ਆਗੇ ਨ ਬੋਲਨਾ । [ਦੱਖਨੀ ਕਾ ਪੱਦ ਔਰ ਗੱਦ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ) ਪੰਨਾ 427

ਮੀਰਾ ਜੀ ਖ਼ੁਦਨਮਾ—

'ਏ ਅਜੀਜ਼ਾਂ ਏ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਘੋੜਾ ਮੁਸਤੈਦ ਕੀਏ ਬਾਝੁ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰ ਹੋਤੇ ਔਰ ਘੋੜੇ ਮਹਿ ਕੁਛ ਖੋਟ ਆਹੈ ਤਉ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲ ਕਰਤੇ । ਜਾਨੀ ਪੀਰ ਕੇ ਇਸ਼ਕ ਮੇਂ ਪੁਖਤਾ ਹੂਆ ਬਾਝੁ ਖੁਦਾ ਕੇ ਇਸ਼ਕ ਮੇਂ ਨ ਆ ਸਕਤੀ......ਹੋਰ ਦੇਖ ਨ ਸੰਸੀ, ਇਸ ਕੋ ਮਾਅਨਾ ਖੁਦਾ ਕੀ ਪਛਾਣ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ, ਤੋ ਅਵਲਿ ਅਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਰਿ । ਸੋ ਏ ਬਾਤ ਯੂੰ ਹੈ ਕਿ ਆਫਤਾਬ ਕਾ ਜ਼ਾਤ ਨਵਾਜ਼ ਨਿਹਾਰਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸਕਾ ਉਜਾਲਾ ਜਾਲਣ ਹਾਰਾ ਹੈ ।'

(ਉਰਦੂ ਕੀ ਇਬਤਦਾਈ ਨਸ਼ਵੋਨੁਮਾ ਮੇਂ ਸੂਫੀਆਏ ਕਰਾਮ ਕਾ ਕਾਮ (1939)

(ਡਾ. ਅਬਦੁਲ ਹੱਕ)

ਪੁਰਾਤਨ ਹਿੰਦਵੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜੇਹੀ ਵੰਨਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੈ ।

ਸੋ ਸਾਡੇ ਸਾਧੂ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਅੰਸ਼ ਰਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਲੈਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵੀ ਐਸੀ ਖਿਚੜੀ ਪਕਾਈ ਕਿ ਦੇਸ ਦਾ ਹਰ

ਸਾਧ ਸੰਤ ਇਹ ਖਿਚੜੀ ਖਾ ਸਕੇ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਨ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਆਗੂ ਨਸਲਾਂ, ਜਾਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਕਾਰਣ ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਤਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗੱਦ ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਸਿਥਤੀਆਂ ਦਾ ਬੋਧ ਨ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਦ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਅਪੰਜਾਬੀ ਸਮਝਕੇ ਅਪਣਾਉਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੋਭਦਾ ਨਹੀਂ। ਅਜੋਕੀ ਆਦਰਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿਥਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ-ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਹੀ ਸਹੀ ਨਿਰਣਾ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਸਾਹਿਤ—

'ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਲਿਆ। ਨਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਿਖੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਂਠ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਸਿੰਚੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਫਤ ਸਮੀਰ ਨਾਲ ਹਿਲਦੇ ਸਨ।

ਤੇ ਇਉਂ ਨਸਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸਿਖ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਤੇ ਵਡੀ ਹੋਈ।' (ਖੁਲ੍ਹੇ ਲੇਖ)

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਕੋਈ ਅਲੰਕਾਰਕ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਪਿਛੋਂ। ਕਵਿਤਾ ਭਾਵਕ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਉ। ਕਵਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਸਰਲ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਭਿਵਿਅੰਜਨਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ

ਸਿਮਾਜਗਤ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਨਿਰੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵੀ ਨਾ ਲੈ ਲਵੇ ਪਰ ਵਾਰਤਕ ਵਧੇਰੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਸਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਗੇਰੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਵਾਰਤਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਰਿਗ ਵੇਦ, ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ,'ਉਪਨਿਸ਼ਧ' ਚਿੰਤਨ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੱਦ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤਾਂ ਦਾ ਹੈ; ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਲਈ ਅਮੋਲਕ ਸਿਖਿਆ-ਬਚਨ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਵਹਿਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਡੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤੇ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਕੇਤ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਵਿ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਂਗ ਗੱਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਰਪੂਰ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਥ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ।

ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ—

੧. ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਰਤਕ (੧੧੦੦—੧੬੦੦ ਈ.)

੨. ਮੱਧ ਕਾਲੀਨ ਵਾਰਤਕ (੧੬੦੦—੧੯੦੦ ਈ.)

੩. ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ (੧੯੦੦—ਹੁਣ ਤਕ)

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਰਤਕ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਵੰਨਗੀ ਕੁਝ ਖਿੰਡੇ ਪੁੰਡੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟਾਵੀਂ ਟਾਵੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਯਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੱਧ-ਕਾਲੀਨ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਘੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਇਕ ਵਡੇ ਸਫਲ ਬਿਰਛ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਖਾਤਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮਣਾਂ-ਮੂੰਹ ਗੱਦ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ। ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸਨ। ਗੁਰੂ
ਅਰਜਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੌਜੁਆਨ ਭਤੀਜੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੂੰ ਐਸੀ
ਚੇਟਕ ਲਾਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਲੇਖਕਾਂ, ਗੱਦ ਪੱਦ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ
ਜੇਹਾ ਕਿ ਪੰ: ਕੇਸੋ ਦਾਸ ਜਾਂ ਬਾਵਾ ਹਰੀਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਈ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਇਸ
ਸਾਹਿਤਕ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਰੰਜਾਮ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ, ਨਿਰਮਲੇ ਪੰਡਿਤ,
ਦੀਵਾਨੇ ਸਾਧ ਤੇ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਮਹਾਤਮਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ
ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ-ਮਹਿਮਾ ਯਾ ਗੁਰੂ-ਸਿਧਾਂਤ ਮਹਿਮਾ ਇਕੋ ਹੀ
ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵਾਰਤਕ, ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ
ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ—ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ, ਖੰਡ ਕਾਵਿ, ਖੁਲ੍ਹੀ ਰਚਨਾ ਯਾ
ਵਾਰ, ਬਾਰਾਂਮਾਹ, ਕਾਫ਼ੀ;ਗੀਤ,ਕਿੱਸਾ ਆਦਿ। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਪ ਇਹ ਵਰਤੇ
ਗਏ ਹਨ—ਸਾਖੀ,ਪਰਚੀ, ਕਥਾ, ਵਾਰਤਾ, ਗੋਸ਼ਟਿ, ਸੰਬਾਦ, ਬਚਨ, ਨਾਮੇ, ਮਸਲੇ,
ਪਰਮਾਰਥ, ਟੀਕੇ, ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਆਦਿ।

੧. ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ—

'ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ, ਸਾਂਝੀ ਸਗਲਿ ਜਹਾਨੈ।
(ਸੋਰਠਿ ੩)

'ਸੁਣਿ ਸਾਖੀ ਮਨ ਜਪਿ ਪਿਆਰ
ਅਜਾਮਲ ਉਧਰਿਆ ਅਨਿਕ ਵਾਰ।' [ਬਸੰਤ ੩

'ਪਰਮ ਸੁਮਾਰਗ' ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ ਤਾਕੀਦ ਹੈ—

'ਅਕੈ ਸ਼ਬਦ, ਅਕੈ ਬਾਣੀ, ਅਕੈ ਬਬੇਕ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਪਾਇ
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕਰੈ।' ਪੰਨਾ ੧੦

ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ
ਜੀਵਨ ਘਟਨਾਵਲੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੱਸਣ ਲਈ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣਕ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ
ਨਾਲ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੰਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਹੈ, ਸਾਹਿਤ ਵੀ।

ਅਜੇਹੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪਰਚੀਆਂ' ਯਾ 'ਗੋਸ਼ਟਾਂ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਾਖੀ ਦਾ ਅਰਥ ਗਵਾਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੋਇਆ ਡਿਠੀ-ਸੁਣੀ ਘਟਨਾ। 'ਪਰਚੀ' ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਪਰਿਚਯ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਸਾਖੀ ਘਟਨਾ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟਿ ਤਰਕ-ਪ੍ਰਧਾਨ। ਪਰ ਗੋਸ਼ਟਿ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਅਖੀਰ ਸਾਖੀਆਂ ਸਮਾਨ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਦ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਾਖੀ; ਗੋਸਟਿ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸੰਗਮ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ 'ਮਸਲੇ' ਨਾਮ ਹੇਠ ਅੰਕਿਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਵਿਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਗਾਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਜੋ ਸਾਖੀ-ਸਾਹਿਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਹ ਹਨ—

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਹੈ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ	
ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ	ਜਨਮਸਾਖੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ
ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ	ਜਨਮਸਾਖੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ
ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ	ਜਨਮਸਾਖੀ ਰਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਕੀ
ਗੋਸ਼ਟਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ	ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ
ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੀਆਂ	ਮਸਲੇ ਹਜ਼ਰਤ ਰਸੂਲ ਕੇ
ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀ	ਮਸਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕੇ
ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਖੀ (ਹਰਿ ਜੀ)	ਮਸਲਾ ਹਸਨ ਹੁਸੈਨ ਕਾ
ਪਰਚੀਆਂ ਭਾ. ਸੇਵਾ ਦਾਸ	ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਟਕਾ	ਸੁਖਮਨਾ ਸਹਸ੍ਰਨਾਮ
ਸ੍ਰੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਵਾਰਤਕ)	ਸਾਖੀਆਂ ਬਾਬਾ ਦਾਦੂ ਦੀਆਂ
ਗੁਰ ਰਤਨ ਮਾਲ (ਸੌ ਸਾਖੀ)	ਹਕਾਯਤਾਂ ਲੁਕਮਾਨ ਕੀਆਂ
ਦੌਰੇ ਦੀ ਸਾਖੀ	ਨਾਭਾ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲ

ਪਰਚੀ ਮਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸਚਿਆਰ ਕੀ	ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ
ਪਰਚੀ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਕੀ	ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲ
ਪਰਚੀ ਭਾਈ ਅੱਡਣ ਜੀ ਕੀ	ਸ੍ਰੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਬਿਨੋਦ
ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਅੱਡਣ ਜੀ ਕੀਆ	ਬੁਧਿਬਾਰਧਿ (ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ)
ਮੰਤ੍ਰ ਰਤਨਮਾਲ (ਲਾਲ ਚੰਦ)	ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ

ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹੈ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਨ। ਰੂਪ, ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਨਿਰਸ਼ੰਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਰੇ ਪੰਜ ਸਾਖੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ—

(੧) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ੧੬੩੫ ਈ. ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ੫੭ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਸਦਾ ਇਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਖਰੜਾ ਮਿ. ਕੋਲਬਰੁਕ ਰਾਹੀਂ ਵਲੈਤ ਪੁਜ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਫੋਟੋ ਉਤਾਰਾ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਤੋਂ (1885 ਈ.) ਕਰਾਕੇ ਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਫ਼ਜ਼ਾਬਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਕ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਮਿ.ਮੈਕਾਲਫ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਲੈਤ ਵਾਲੀ, ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੀ, ਹਾਫ਼ਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਤੇ ਮਿ. ਮੈਕਾਲਫ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਕਈ ਹੋ ਗਏ।

(੨) 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਡਾ: ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਹਿਜੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ੧੭੫੮ ਬਿ. ਅਸਾੜ ਬਦੀ ੧੩ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ ਜੋ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

ਇਸਦੀ ਇਕ ਨਕਲ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲਾਹੌਰ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ੧੭੫੮ ਬਿ. ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੧, ਵਾਰ ਸੁਕ੍ਰਵਾਰ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪੰ. ਸ਼ਿੰਭੂ ਨਾਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ ਹੈ। ਸ਼ਿੰਭੂ ਨਾਥ ਇਸਦਾ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ੩੦ ਸਾਖੀਆਂ

ਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਖੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਸਮਾਂ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਹਨ।

(3) ਤੀਜੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਖੋਜੀਆਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅਣਇਤਿਹਾਸਕ ਦੱਸਕੇ ਰਲਾਵਟਾਂ-ਭਰੀ ਵੱਡੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹਦੀ ਮੁਢਲੀ ਸੂਰਤ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਦੱਸਕੇ ਸਾਰੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਨਾਹੀ ਉਹ ਸੰਮਤ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।ਸ:ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਇਸ ਰਾਇ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ੧੭੧੨ ਬਿ. ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਲਿਖਵਾਈ। ਅਗੇ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁਤਰ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਸੀ, ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਮਹੰਤ ਆਕਿਲ ਦਾਸ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਦੇ ਅਹਦ ਵਿਚ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਗਈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ ਪਾਸ ਦਿਲੀ ਪਿਆ ੧੭੧੫ ਬਿ. ਵਾਲਾ ਨੁਸਖਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਬਹੁਤਾ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹਰ ਸੂਰਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਬਾਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਇਆ ਜੋ ਸੱਤਵੇਂ ਅੱਠਵੇਂ, ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮਾਲਵੇ ਵਲ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਭਾਈ ਕੂੰਦਰ ਦਾ ਸ਼ਿਸ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਿਸ ਭਾਈ ਹਰੀਆ ਸੀ, ਇਹ ਲੋਕ ਦੀਵਾਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੇਤੰਨ ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਇਸੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਲਿਖਵਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਦਸਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਗੱਦੀਦਾਰਾਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਦੋ ਅਯੋਗ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਰਲਾਵਟ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ

ਸ਼ਰਾਰਤ ਚਲ ਨ ਸਕੀ।

(੪) ਚੌਥੇ ਨੰਬਰ ਤੇ 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ' ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੰਡਤ ਕੇਸੋ ਦਾਸ ਆਦਿ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਾਇਆ ਵਧੀਆ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਹੈ, ਜੋ ਛੇ ਪੋਥੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਹੈ—ਸਚਖੰਡ ਪੋਥੀ, ਹਰਿ ਜੀ ਕੀ ਪੋਥੀ, ਚਤੁਰਭੁਜ ਪੋਥੀ. ਕੇਸੋਰਾਇ ਪੋਥੀ, ਅਭੈ ਪਦ ਪੋਥੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਪਦ ਪੋਥੀ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ਟਿ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਤੇ ਸਾਖੀ ਦਾ ਘਟ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਇਸਨੂੰ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ' ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾਈ ਸਮਝੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਲੇਖਕਾਂ ਜੋ ਨਾਮ ਦਿਤਾ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਕੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਦਲਣਾ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਗੋਸ਼ਟਾਵਲੀ ਇਕ ਵਡ-ਅਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੫੭੫ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਰਤਾ ਵੀ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਮਸਾਂ ਅਜੇ ਅੱਧੀ ਕੁ ਛਪੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਚਤੁਰ ਭੁਜ ਪੋਥੀ ਦੇ ਅੰਤਲਾ ਨੋਟ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ—

ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦਿ। ਸੰਬਤ ੧੭੦੮ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ਏਕਮ।੧। ਨੂੰ ਚਤੁ ਭੋਜ ਪੋਥੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਵਚਨਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੇ ਲਿਖਾਈ ਜੀ। ਲਿਖੀ ਭਾਈ ਕੇਸੋਦਾਸ ਬਰਹਮਨ, ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ੭੪ ਗੋਸ਼ਟੀ ਲਿਖੀਆਂ। ਗੁਲਾਮੁ, ਗੁਲਾਮ ਕਾ, ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਕਾਂ ਕਾ, ਸਿਖੁ ਸਿਖਾਂ ਕਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪਛਾਤਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਮ ਦਤਰ ਭੋਜ ਕਾ ਸਾਸ ਸਾਸ ਪੈਰੀਂ ਪਵਣਾ ਵਾਚਣਾ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲਿ ਪੋਥੀ ਸੋਧੀ। ਅਖਰੁ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਬਖਸਣਾ। ਏਹੋ ਦਾਨੁ ਦੇਣਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਸਬਦੁ ਅੰਤਰਿ ਵਸੇ ਜੀ।੧।

[ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੬੨੪

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (1969)

ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਵਿਜੋਗਾਤਮਕ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆਮਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਵਾਲੀ ਹੈ।

(੫) ਪੰਜਵੀਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—

'ਇਕ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਥੀਂ ਸਿਖਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੋਸ਼ਟਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸਾਹੀ ਦੀ ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ ਅਣਬਣਦੀਆਂ ਪਾਇ ਦਿਤੀਆਂ ਹੈਨ, ਜਿਸਨੋ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਖ ਦਾ ਸਿਦਕ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਦੂਧ ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਰਲਾਇ ਦਿਚੇ ਤੇ ਹੰਸ ਓਸ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂ ਹੰਸ ਹੋ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਤੇ ਮੀਣਿਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਕੋਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਮਤ ਪੰਜਾਂ ਮੇਲਾਂ ਵਾਲੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਅਜੁਗਤਾਂ ਪਾਇ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਇ ਦੇਂਦੇ ਹੋਵਣ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਇਕ ਵਾਰ ਕਰਨੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਉਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਪੜ੍ਹਨਗੇ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਕੁਝ ਹੰਦਾਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਅਯੋਗ ਰਲਾਵਟ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਜਤਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਪਿਆ।

ਇਹ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਸ਼ ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਚਨਿਓਟ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗਿ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਸੌ ਤੋਂ ਉਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸਦੀ ਲਿਖਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਗੱਦ-ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਪੁਣ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਮਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮਜ਼ਬੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਤਕੜੀ ਸੋਝੀ ਸੀ। ਗਿ, ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ੍ਰੋਦਯ' ਦੀ ਵੀ ਭਾਖਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਸਾਖੀ-ਭੰਡਾਰ—

'ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਖੀ' ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਦੀ ਲਿਖੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਉਤਾਰੇ ਭਾ.ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਤੇ ਗਿ.ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਥਾਂ ਦੇਖੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਕਈਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੌ ਸਾਖੀ ਵੀ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਭਾਗ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਤਨਮਾਲ ('ਸੌ ਸਾਖੀ') ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਕਈ ਥਾਂ ਭਵਿਸ਼ਤ ਵਾਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਿਛੋਂ ਬ੍ਰਾਹ-ਮਣੀ ਤੇ ਫਿਰੰਗੀ ਸਾਜ਼ਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਰਲਾਵਟ ਵੀ ਹੋਈ ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਗੱਲ ਨਾ ਚਲੀ। ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਰਧਾ ਨਾਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਤਕ ਪੋਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਚੋਖਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਸਾਹਿਤਕ ਗੱਦ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਆਲੋਚਕਾਂ ਲਈ ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਡਾ:ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਡਾ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ: ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਉਪਯੋਗੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(੨) **ਗੋਸ਼ਟਿ ਸਾਹਿਤ**—'ਗੋਸ਼ਟਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਪਰਸਪਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਵਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਹੀਂ ਮਾਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਬਿਨਾਂ ਵਾਧੂ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਪਏ ਢੁਕਵੇਂ ਉਤਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੰਬਾਦ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਛੰਦ-ਬੱਧ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਵੀ। ਗਣੇਸ਼ ਗੋਰਖ ਗੁਸ਼ਟਿ, ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਰ ਊਧੋ ਕੀ, ਗੋਸ਼ਟਿ ਆਤਮੇ ਪਰਾਤਮੇ ਕੀ, ਅਜਿਤੇ ਰੰਧਾਵੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟਿ, ਮੱਕੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟਿ, ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟਿ-ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਗੋਸ਼ਟਿ ਦਾਰਾ ਸ਼ਕੋਹ ਤਬਾ ਬਾਬੇ ਲਾਲ ਜੀ ਕੀ, ਬਿਬੇਕਸਾਰ—ਭਾਈ ਦਯਾ ਰਾਮ ਤੇ ਸੰਤ ਅੱਡਣ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ-ਤਾਰਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਾਅਰਕੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੀ 'ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ' ਵੀ ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ ਦੇ 'ਸੰਵਾਦ' ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਪਾਏ ਜਾਣ ਲਗੇ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ' ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ੫੭੫ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਪਰਮਾਰਥ ਤੇ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹਨ, ਤੀਸਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ।

(੩) **ਆਚਾਰ ਸਾਹਿਤ**—ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ਟਿ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤਾ ਮੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਬਚਨ' ਇਕ ਐਸਾ ਗੱਦ-ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਤਾਰਕਿਕ ਬਹਿਸ ਚਰਚਾ। ਗਿਆਨ-ਭਰਪੂਰ ਅਨੁਭਵੀ ਕਥਨ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਤੱਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਦਾਚਾਰਕ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ ਖਾਸ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਫਾਰਸੀ ਤੋਂ ਆਈ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਚਨ—ਮਲਫੂਜ਼ਾਤ ਯਾ ਅਕਵਾਲ (ਕੋਲ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ) ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋਇਆ; ਤਾਂ ਸੂਫੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬਚਨ ਯਾ ਸੁਖਨ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਸੁਖਨ ਫਕੀਰਾਂ ਕੇ, ਅਹਿਵਾਲ ਸੁਖਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਕੇ, ਬਚਨਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕੇ, ਬਚਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਕੇ ਆਦਿ। ਲੇਕਿਨ ਏਸ ਪਾਸੇ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ, ਥੋੜਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਅਸਾਂ 'ਬਚਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਕੇ' ਪੁਸਤਕ (੧੯੭੩) ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਨਾਮੇ' ਵੀ ਅਚਾਰ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਗ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਜ਼ਰਨਾਮਾ, ਪੰਦਨਾਮਾ, ਰਹਿਤਨਾਮਾ, ਫਕਰਨਾਮਾ, ਅਹਿਦਨਾਮਾ, ਮੁਕਤਨਾਮਾ, ਵਫ਼ਾਤ ਨਾਮਾ।

(੪) **ਪਰਮਾਰਥ ਸਾਹਿਤ**—ਗੁਰਬਾਣੀ ਛੰਦਬੱਧ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਗੂੜ੍ਹ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਰਥ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਪਰਮਾਰਥ ਤੇ ਟੀਕੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ।

ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਭਾਸ਼ਯ, ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥ ਪਹਿਲੇ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਤੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਪੁ, ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟਿ, ਓਅੰਕਾਰ, ਪੱਟੀ ਤੇ ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਤੁਖਾਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਟੀਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ । ਸੁਆਮੀ ਅਨੰਦ ਘਨ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਜਪੁ, ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟਿ, ਸੋਹਿਲਾ ਤੇ ਅਨੰਦ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਗਿ. ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਜਪੁ ਦਾ ਟੀਕਾ 'ਗਰਬ ਗੰਜਨੀ' ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਟੀਕੇ ਲਿਖੇ ਗਏ।ਪਰ ਸੁਤੰਤਰ ਗੱਦ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ।

(੫) **ਅਨੁਵਾਦ**— ਇਸ ਮੌਲਿਕ ਗੱਦ-ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੰਜਾਬੀ (ਸਾਧ-ਭਾਸ਼ਾ) ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੂਚੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੀ ਹੈ ਪਰ ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ —

੧. ਬਵੰਜਾ ਉਪਨਿਸ਼ਧਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ।

੨. ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ, ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ, ਭੂਗੋਲ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹਨ ।

੩. ਗੀਤਾ ਦੇ ਕਈ ਅਨੁਵਾਦ (ਕਿਸ਼ੋਰ ਦਾਸ ਦਾ ਮੁਖ)

੪. ਯੋਗ ਵਸਿਸ਼ਟ (ਦੋ ਅਨਵਾਦ) (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਪ੍ਰਸਾਦ ਨਿਰੰਜਨੀ ਤੇ ਇਕ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸਾਧੂ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

੫. ਅਪ੍ਰੋਖ ਅਨੁਭਵ (ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰਯ) ੬. ਵੇਦਾਂਤ ਸਾਰ ੭. ਵਿਵੇਕ ਦੀਪਕਾ

੮. ਕੋਕ ਸਾਰ (ਪੰਚ ਸਾਇਕ) ੯. ਨਾਭੇ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲ-ਨਾਰਾਇਣ ਦਾਸ

੧੦.ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰੋਦਯ(ਗਿ.ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ) ੧੧ਬ੍ਰਹਿਮ ਗਿਆਨ ਸਰਬੰਗੀ-ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ

੧੨. ਕੀਮਿਆਇ ਸਆਦਤ (ਪਾਰਸ ਭਾਗ) ੧੩. ਮਸਨਵੀ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ

੧੪. ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ੧੫. ਅਕਬਰਨਾਮਾ ੧੬. ਆਇਨੇ ਅਕਬਰੀ

੧੭. ਅਲਫ ਲੈਲਾ ੧੮. ਚਹਾਰ ਦਰਵੇਸ਼ ੧੯. ਬਾਗੋ ਬਹਾਰ

੨੦ ਅਮਰ ਗੁਟਕਾ ੨੧ ਬਾਜ਼ਨਾਮਾ ੨੨ ਅਸਪਨਾਮਾ ੨੩ਸ਼ੁਆਨਨਾਮਾ ੨੪ਫੀਲਨਾਮਾ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਵੈਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥ — ਰੰਗਰਤੀ ਨਿਦਾਨ, ਸਾਰੀਰਕ, ਬਾਘਭੱਟ; ਸਾਰੰਗਧਰ, ਵੈਦਿਕ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਪੋਥੀ ਸਲੋਤ੍ਰੀ ਕੀ, ਰਿਆਜ਼ੁਲ ਫਵਾਇਦ, ਰਿਆਜ਼ੁਲਅਦਵੀਆ, ਮੁਜਰਬਾਤਿ ਅਕਬਰੀ, ਦਸਤੂਰੁਲ ਇਲਾਜ, ਤਿੱਬ ਖੈਰ ਮਨੁਖ, ਤਿਬ ਦਾਰੁਲ ਸ਼ਫਾ, ਤਿਬ ਅਕਬਰੀ. ਤਿਬ ਯੂਸਫੀ, ਖ਼ੈਰੁਲ ਤਜਾਰਬ, ਐਨੁਲ ਹਯਾਤ ਆਦਿ ਅਰਬੀ ਯਾ ਫਾਰਸੀ ਤੋਂ ਤਰਜਮਾਏ ਗਏ।

ਸਾਡਾ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਭੁੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਰਤਕ ਨਹੀਂ-ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰੀਏ, ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਜਿਥੇ ਕਾਵਿ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦਿਖਾਏ ਹਨ,ਉਥੇ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਵੀ ਸੁੰਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਾਹਿਤ ਸੀ. ਚਾਹੇ ਉਪਯੋਗੀ ਸਾਹਿਤ, ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਬਹੁਤਾ ਸਾਧੂ ਜਮਾਤ ਸਿਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਫਿਰ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਕਤ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਦਿਵਾਨੇ, ਨਿਰਮਲੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵੀ ਬੀੜਾ ਉਠਾਈ ਰਖਿਆ।

ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗੱਦ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਘਾਟੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਘੱਟ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਚਰਿਤਰ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਰਾਣ, ਭਰਮ ਵਹਮ, ਸ਼ਗਨ ਅਪਸ਼ਗਨ, ਪ੍ਰੀਛਾ, ਸੁਰੋਦੇ, ਅੰਗ ਫੁਰਨਾ, ਜੋਤਿਸ਼ ਛੰਦ, ਅਲੰਕਾਰ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ. ਰੱਖਿਆ; ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਵੈਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਹਿਕਮਤ ਦੇ) ਵਾਰਤਿਕ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਜੋ ਅਕਬਰਨਾਮੇ ਵਰਗੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਤਰਜਮੇ ਹੋਏ,

ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਲੰਮੀ ਘਾਲ ਦਾ ਸਿਟਾ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ ਲਾਘਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੀਦਾ।

ਪੰਚ ਤੰਤ੍ਰ, ਸਿਘਾਸਨ ਬਤੀਸੀ ਯਾ ਬੈਤਾਲ ਪਚੀਸੀ ਵਰਗੀਆਂ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅੱਛੀਆਂ ਰੋਚਕ ਹਨ।

ਕਈ ਥਾਂ ਉਪਯੋਗੀ ਵਿਉਂਤਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵੀ ਦੱਸੀਆਂ ਹੋਈਆ ਹਨ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਆਮ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ 'ਸਿਆਹੀ ਕੀ ਬਿਧਿ' ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋੜਵੰਦ ਉਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਸੈਂ ਪ. ਲ. ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ. 1904 ਵਿਚ ਕਸੁੰਭਾ ਰੰਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਇਉਂ ਦੱਸੀ ਹੈ—

ਕਸੁੰਭੇ ਰੰਗ ਕੀ ਬਿਧਿ (੧੭੭੮ ਬਿ. ਦੀ ਲਿਖਤ)

'ਕਸੁੰਭਾ ਸੁਕਾਵਣਾ ਫਿਰਿ ਕਾਠ ਦੀ ਉਖਲੀ ਵਿਚਿ ਕੁਟਣਾ ਮਹੀਨੁ ਛਾਨਣੀ ਵਿਚ ਛਾਨਣਾ। ਫੇਰਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਾਫੀ ਵਿਚਿ ਪਾਵਣਾ, ਪਾਣੀ ਕਟਵੇ ਨਾਲਿ ਪਾਇ ਪਾਇ ਜਰਦੀ ਕੱਢਣੀ, ਫੇਰਿ ਧੋਵਣਾ, ਨਿਚੋੜਨਾ, ਫ਼ੇਰਿ ਸੱਜੀ ਪੀਹ ਕੇ ਮਿਲਾਵਣਾ ਮਲਣਾ। ਫੇਰਿ ਸਾਫੀ ਵਿਚਿ ਪਾਇਕੇ ਪਾਣੀ ਪਾਇ ਪਾਇ ਰੰਗੁ ਕਢਣਾ। ਵਜ਼ਨ ਕਸੁੰਭਾ ਸੇਰ ਕੱਚਾ।੧। ਸੱਜੀ ਪੈਸਾ ਭਰ।੧। ਰੰਗ ਗੁਲਾਬੀ। ਜੇਤਾ ਰੰਗ ਕਸੁੰਭੇ ਕਾ ਲੈਣਾ। ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਦੁਇ ਹਿਸੇ ਪਾਣੀ ਪ ਵਣਾ ਅਥਵਾ ਤਿੰਨ ਹਿਸੇ ਪਾਣੀ ਪਾਵਣਾ। ਖੱਟੇ ਦਾ ਰਸੁ ਅਟਕਲ ਮਾਫਕ ਪਾਵਣਾ, ਤਦਿ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗੁ ਹੋਵੈ।੨।'

ਪ੍ਰੀਛਾ, ਲਗਨ, ਸਰੋਦ, ਸ਼ਗਨ ਆਪਸ਼ਗਨ ਦੇ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਚਤੁਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਣ। 'ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਨ' ਪੁਸਤਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾ. ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ੪੯ ਨੰ. ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦੇਸ਼ ਇਉਂ ਚਲਦਾ ਹੈ-

'ਬੋਲਣਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਾ—

ਜਿ ਆਇਤਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਪਾਨ ਖਾਇ ਜਾਵਣਾ।੧।

ਸੋਮਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਵਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਦਰਪਨ ਦੇਖਿ ਜਾਵਣਾ। ੨।

ਮੰਗਲਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਵਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਲੌਂਗ ਖਾਇ ਕਰਿ ਜਾਵਣਾ। ੩।

ਬੁਧਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਵਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਮਧੁ ਖਾਇ ਕਰ ਜਾਵੈ। ੪।

ਵੀਰਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਵਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਦਹੀਂ ਖਾਇ ਕਰ ਜਾਵੈ। ੫।

ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਵਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਕਰ ਜਾਵਣਾ। ੬।

ਜੇ ਕਿਸੈ ਛਣਛਰਵਾਰ ਕਿਤੈ ਜਾਵਣਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਲੂਣ ਸੈਂਧਾ ਖਾਇ ਕਰ ਜਾਇ। ਕਾਰਜ ਸਭ ਹੋਵੈ। ੭।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕ ਗੱਦ-ਟੂਕਾਂ ਭੱਟ ਵਹੀਆ ਤੇ ਪੰਡਾਂ ਵਹੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹਨ। ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਗਿ: ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਏਸ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਅਮੋਲਕ ਨੋਟ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਆਪਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਂ, ਥਾਂ, ਵਲਦੀਅਤ ਤੇ ਤਰੀਕ, ਦਿਨ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਾਂਡਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭੱਟ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਆਣੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੂਕਾਂ,ਟਿਪਣੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਕੁਝ ਵੰਨਗੀ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੈ--

(ੳ) ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ

'ਰਾਜਾ 'ਪ੍ਰਥਵੀਰਾਜ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਇਕਾਦਸੀ ਸਾਲ ਬਾਰਾਂ ਸੈ ਪਾਂਚ ਰਾਣੀ ਕਮਲ ਵਤੀ ਅਨੰਗਿਨੀ ਕੇ ਉਦਰ ਸੇ ਹੋਈ। ਨਾਨੇ ਅਨੰਗਪਾਲ ਨੇ ਗੋਦ ਲਇਆ।' [ਭੱਟ ਵਹੀ ਕਰਸਿੰਧੂ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਭੱਟ ਵਹੀ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਹੈ—

'ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਨ ਚੰਦ ਚੰਦ੍ਰਬੰਸੀ ਚੰਦੇਲ ਗੋਤਰਾ ਕਹਿਲੂਰਪਤੀ ਬੇਟੇ ਤਾਰਾ ਚੰਦ ਕਉ ਗੈਲ ਲੈ ਸਾਲ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਸਤਾਸੀਆ ਬੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਚਉਥ,ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਕੇ ਮਲਹਾਨ ਨਮਾ ਗਾਮ ਬਸਾਨੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਮਹਲ ਛਟੇ ਕੋ ਨਗਰ ਜਉਬਾਲ, ਕਲਿਆਣ ਪੁਰ, ਭਟੋਲੀਆਂ, ਭਗੂਵਾਲ ਕੀ ਧਰਤੀ ਪੁੰਨ ਅਰਥ ਭੇਟ ਕੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਮਹਲ ਛਠੇ ਨੇ ਬੇਟਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਕੋ ਨਗਰ ਜਉਬਾਲ, ਭਾਈ ਹਰੀਏ ਬੜੂੰਗ ਕੇ ਘਰਿ ਭੇਜਾ। ਗੈਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਏ ਕਮਲੀਏ

ਅਲਮਸਤ ਕੋ ਸਾਥਿ ਲੈ ਕੇ, ਗੈਲ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਰਾਮਦਾਸ, ਸਿਘਾ ਪ੍ਰੋਹਤ, ਖੇਮਾ ਚੰਦਨੀਆ ਆਇਆ। ਸਾਲ ਸੱਲਾਂ ਸੈ ਸਤਾਸੀਆ ਬੈਸਾਖ ਮਾਸ ਕੀ ਪੂਰਨਮਾ ਕੇ ਦਿਹੁੰ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੇ ਪਾਵਨ ਹਾਥੋਂ ਮੇ ਮੋਹੜੀ ਗਾਡੀ, ਬਾਉਲੀ ਕਾ ਟੱਕ ਲਾਇਆ, ਨਗਰੀ ਕਾ ਨਾਉਂ ਕੀਰਤਿ ਪੁਰ ਰਾਖਾ।

[ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਧੀ, ਖਾਤਾ ਉਦਾਸਿਆਂ ਕਾ

'ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਮਹਲ ਛਟੇ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕਾ, ਪੜਪੋਤਾ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਾ, ਬੰਸ, ਬਾਬਾ ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਸੂਰਜਬੰਸੀ ਗੋਸਲ ਗੋਤ੍ਰਾ ਸੋਢੀ ਖਤ੍ਰੀ, ਬਾਸੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਰਗਨਾ ਕਹਿਲੂਰ ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰਾਂ ਸੈ ਤੇਰਾਂ ਅਸਾਢ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ਟੇ ਗਿਆਰਸ ਕੇ ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰਾ ਜਾਨੇ ਕੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀ। ਗੈਲੋਂ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਆਏ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕੀ, ਮਾਤਾ ਨੇਤੀ ਜੀ ਆਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਕੀ, ਮਾਤਾ ਹਰੀ ਜੀ ਆਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਜੀ ਕੀ, ਬਾਵਾ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਤੇ ਬਾਵਾ ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਆਏ ਚੇਲੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਕੇ, ਮਾਤਾ ਗੂਜਰੀ ਜੀ ਆਈ ਇ ਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕੀ।

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਚੰਦ ਸੁਭਿਖੀ ਕਾ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਘਾ ਮਲ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਛਿੱਬਰ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਕਾ. ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਖੋਸਲੇ ਕਾ, ਦੁਰਗਾ ਦਾਸ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਪਦਮ ਰਾਇ ਹਜਾਬਤ ਚੁਹਾਨ ਕਾ, ਦਰੀਆ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜਲ੍ਹਾਨੇ ਪੁਆਰ ਕਾ; ਦਿਆਲ ਦਾਸ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਮਾਈਦਾਸ ਪੁਆਰ ਬਲਉਂਤ ਕਾ, ਚਉਪਤਰਾਇ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਪੇਰਾਰਾਮ ਛਿਬਰ ਕਾ। ਹੋਰ ਸਿਖ ਫਕੀਰ ਆਏ।

[ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਢਾ ਪ੍ਰਗਣਾ ਜੀਂਦ

'ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾਰਾਮ ਬੇਟਾ ਅੜੂ ਰਾਮ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਕਾ, ਪੜਪੋਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਕਾ, ਬੰਸ ਠਾਕੁਰ ਦਾਸ ਕਾ, ਦੱਤ ਗੋਤ੍ਰਾ ਮੁਝਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਬਾਸੀ ਮਟਨ, ਦੇਸ਼ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰਾਂ ਸੈ ਬਤੀਸ, ਜੇਠ ਮਾਸੇ ਸੁਦੀ ਇਕਾਦਸੀ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਖੋੜਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣੋਂ ਕੋ ਗੈਲ ਲੇ ਗਾਮ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਪਰਗਣਾ ਕਹਿਲੂਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ

ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਲ ਨਾਮਾ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਆਇ ਫਿਰਿਆਦੀ ਹੂਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨੇ ਧੀਰਜ ਦਈ। ਬਚਨ ਹੋਆ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕਰੈਗਾ।'

(ਅ) ਪੰਡਾ ਵਹੀਆਂ

[ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਧੀ

'ਲਿਖਤੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕਾ, ਬਾਸੀ ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਤਅੱਲਕਾ ਰਾਜ ਕਹਿਲੂਰ, ਸੰਮਤ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਤੇਰਸ ਮਾਘ ਮਾਸ ਕੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਕੇ ਦਿਵਸ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆਇ, ਸਾਥ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਆਏ, ਸਾਥ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਆਏ, ਸਕੈ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਸਾਥ ਸੁਖ ਕੇ ਇਸਨਾਨ।

[ਪੰਡਾ ਵਹੀ ਭਵਾਨੀ ਦਾਸ, ਹਵੇਲੀ ਸੋਢੀਆਂ ਹਰਦੁਆਰ

'ਲਿਖਤੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਜੀ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਾ, ਸੋਢੀ ਖਤ੍ਰੀ, ਬਾਸੀ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਤਅਲਕਾ ਰਾਜ ਕਹਲੂਰ, ਸੰਬਤ ੧੭੫੧ ਚੇਤ੍ਰ ਮਾਸ ਕੀ ਪਹਿਲੀ ਕੇ ਦਿਵਸ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆਏ, ਸੁਖ ਕੇ ਇਸਨਾਨ। ਸਾਥਿ ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬ ਕੁਇਰ ਆਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਕੀ, ਸਾਥ ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਚੰਦ ਛਿਬਰ ਆਇਆ, ਸਾਥ ਦੀਵਾਨ ਮਨੀ ਰਾਮ ਆਇਆ।'

[ਪੰਡਿਤ ਭਵਾਨੀ ਦਾਸ ਵਹੀ ਸੋਢੀਆਂ ਹਰਦੁਆਰ

ਦੂਸਰੇ ਪੰਡੇ ਦੀ ਵਹੀ ਵਿਚ ਨੋਟ ਇਉਂ ਚਲਦਾ ਹੈ—

'ਲਿਖਤੰ ਮਨੀ ਰਾਮ ਬੇਟਾ ਨਾਇਕ ਮਾਈ ਦਾਸ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਬੱਲੂ ਕਾ ਪੜਪੋਤਾ ਮੂਲੇ ਕਾ, ਜਤੀਆ ਪੁਆਰ ਬੰਸ ਬੀਂਝੇ ਕਾ ਬੰਝਰਉਤ, ਜਲ੍ਹਾਨਾ, ਬਾਸੀ ਅਲੀਪੁਰ ਪ੍ਰਗਣਾ ਮੁਲਤਾਨ ਸੰਮਤ ੧੭੫੧ ਮਿਤੀ ੨ ਚੇਤ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਕੇ ਸਾਥ ਦੀਬਾਨ ਹੁਇ ਕਰ ਹਰਦੁਆਰ ਆਏ. ਸੁਖ ਕੇ ਇਸਨਾਨ।'

[ਪੰਡਾ ਵਹੀ ਖੇਮ ਚੰਦ, ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਹਰਿਦੁਆਰ

ਪੰਡਾ ਵਹੀਆਂ ਤੇ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗੱਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਾਹਿਤਕ ਨਾਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਕ ਹੈ। ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਰਾਤਨ ਰਚਨਾ 'ਏਕਾਦਸੀ ਮਹਾਤਮ' ਲੱਭੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਲਿਪੀ ਸ਼ਾਰਦਾ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੰਨਗੀ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਹੈ—

'ਸੋ ਤੁਸੇਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਕੇ ਬੋਲੀ ਦੇਣਾ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਮਾ ਜੀ ਨਾਰਦ ਕੀ ਬੋਲਦੇ ਹੈਨ, ਹੇ ਪੁਤ੍ਰਾ ! ਜੀ ਤੁਸੈ ਏਹੇ ਵਡ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਥਾ ਪੂਛੀ, ਆਜ ਤਿਕ ਏਹੋ ਕਥਾ ਅਸੇ ਕੀਸਿ ਪਾਸਿ ਨਹੀਂ ਦਸਿ। ਏਹੀ ਜੇ ਕਥਾ ਹੈਨ ਸੋ ਮਹਾਂ ਗੁਪਤਿ ਵਾਰਤ੍ਰਾ ਹੈਨਿ। ਅਸੇ ਏਹੋ ਕਾਥਾ ਕੀਸਿ ਪਾਸ ਨਹੀ ਦਸਿ, ਆਜੁ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਮੈ ਕਥਾ ਦਸਦਾ ਹੈਨ। ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾ ਨਾਰਦ ਜੀ ! ਫਲੁ ਗੁਣ ਵਦਿ ਜੋ ਏਕਾਦਸਿ ਹੈਨ, ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਵਿਜਯਾ ਨਾਮ ਹੈਨ। ਸੋ ਅਤਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈਨ। ਅਰ ਹੋਰ ਸੋ ਵਡਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹਨ। ਹੋਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਾਰਣ ਏਹ, ਏਸ ਏਕਾਦਸਿ ਕਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈਨ। ਤਾ ਓ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਮਾ ਜੀ ਕਥਾ ਬੋਲਦੇ ਹੈਨ। ਪੰਨਾ 23

[ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਅਨ, 1972

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ. ਹੋਰ ਵੀ ਗੱਦ ਸਾਹਿਤ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ, ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੱਦ ਦੇ ਸੂਤ੍ਰ ਬਾਤੇ ਨਾਲ ਸਹਜੇ ਜੁੜਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਜੰਗਾਂ ਜੁਧਾਂ ਤੇ ਲੁੱਟਾਂ ਮਾਰਾਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਘਰੋੜੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ।

ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗੱਦਕਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦਰਜਨਾਂ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਤਜ਼ਕਰੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਉਂ ਗੱਦਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਘਟ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੇਸ਼ ਹੈ।

(੧) ਆਦਿ ਗੱਦ ਸਾਹਿਤ— ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਾਧੂ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਫੁਟਕਲ ਵਾਰਤਕ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੋਥੀ ਦਾ ਲਿਖਣ ਕਾਲ ਅਸੂ ੧੬੨੭ ਬਿ, ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ੧੬੨੯ ਬਿ. ਭਾਦੋਂ ਵਦੀ ੧੦ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਦਾ ੧੬੫੨ ਬਿ. ਮਾਘ ੧ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੱਤਰ ਇਸ ਲਈ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਖ਼ਤ ਪੱਤਰ ਵਾਲੀ ਨਸਰ ਦਾ ਵੀ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕੇ।

(੨) ਸਾਖੀ ਸਾਹਿੱਤ— ਇਹ ਗੱਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, 'ਪੁਰਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਜੋਗ ਧਾਰਾ ਦੀ ਵੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਯਾ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਮਸਲੇ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਸਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਹੈ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ' ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ੩੩ ਹੈ।

੨੪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਤੇ ੯ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਕਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ (1706-1784 ਬਿ.) ਸੀ, ਜੋ ਪਸਰੂਰ ਭਾਈ ਖੇਮਕਰਨ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪੋਥੀ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਜਿਸਦੇ ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ 559 ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ 492 ਪੱਤਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਕੇ 532 ਤਕ ਹਨ। ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ, ਅੰਤਲੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਚਲਿਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਰੀਕਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ—

ਸੰਬਤ 1695 ਚੇਤ ਵਦੀ 10 ਆਇਤਵਾਰ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਮਾਣੇ

1738 ਹਾੜ ਵਦੀ 6 ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਮੇਰੀ ਬੀਬ ਜੀ ਸਮਾਣੀ ਆਗਰ

1739 ਵਿਸਾਖ ਵਦੀ ਤ੍ਰੌਦਸੀ ਮਗਲਵਾਰ ਸਰ ਮਾਤ ਜੀ ਸਮਾਣੀ ਆਗਰੇ

1743 ਚੇਤ ਸੁਦੀ 6 ਬੁਧਵਾਰ ਦੀਵਾਨੁ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦੇਵ ਲੋਕਿ ਹੋਏ

1744 ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ 8 ਅਠੇ ਆਇਤਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਸਮਾਣੇ

1758 ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਦੁਆਦਸ਼ੀ ਮਗਲਵਾਰ ਮਾਤਾ ਹਰੀ ਜੀ ਸਮਾਣੀ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸਨ।

1777 ਮਿਤੀ ਸਾਵਣ ਵਦੀ 8 ਛਨਿਛਰਵਾਰ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਸਮਾਣੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਮਹਲ ਸਨ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ।

1784 ਅਸੂ ਵਦੀ ਚਉਥ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ਰਾਤ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਸਮਾਣੀ।

1798 ਮਹੀਨਾ ਬੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ, ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬ ਕੁਇਰ ਜੀ ਨੋ ਦਾਗ ਦਿਤਾ।

1799 ਥਿਤ ਸਤੇ ਜਗਤੂ ਚਲਿਆ ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਮਹੀਨਾ ਬੈਸਾਖ, ਥਿਤ ਚਾਨਣੀ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ

1803 ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਦਸਮੀ ਵਾਰ ਸ਼ੁਕਰ ਨੂੰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਜੋ ਕਿ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਸੀ।

1802 ਭਾਦਉ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਵਾਰ ਸੁਕਰ ਸ੍ਰਿਦਾਰਿ ਸਿੰਘ ਸਮਾਣਾ।

1869 ਮਹੀਨੈ ਕਤਕੁ ਥਥ ਕਾਦਸੀ ਵਾਰ ਸੋਮਵਾਰ ਬਾਬਾ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘਦਾ ਦੇਹਾਂਤ

1876 ਮਹੀਨਾ ਪੋਹੁ ਬਾਬਾ ਸੁਖਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ।

ਬਾਬਾ ਸੁਖਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ, ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਰਸਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਸਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤਰ ਮਹੰਤ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਹੈ ਸੀ, ਜਿਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬੜੀ ਤਰਲਾ ਮਿੰਨਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਗਿ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਬਾਰੇ, ਬਿਨਾਂ ਦੇਖੇ ਹੀ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੋਥੀ ਹੁਣ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਯੋਗ ਹੈ।

ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਪੋਥੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅੰਤਲੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤਾਂ ਦਰਜ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਪੈਂਧੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ 'ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਕੀ ਮਹਲਾ ੩' ਸਿਰਲੇਖ ਥੋੜੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸੈ. ਪ. ਲਾ. ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ. 2571 ਵਿਚ ਇਹੋ 15-16 ਸਾਖੀਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਖੀਆਂ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ: 1657 ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 24 ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਸੁਣਕੇ ਸਿਖਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ ਬਾਕੀ 9 ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਾ ਬਿੰਦ

ਤੋਂ। ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਟਨ ਤੇ ਕੁਝ ਬਚਨ ਵਿਚਾਰ। ਭਾਈ ਬਹੋੜੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤਾਂ 'ਸਾਖੀ ਮਹਲਾ ਪ' ਲਿਖ ਕੇ ਕਈ ਹੋਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

2 ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੋਈ ਲਹਿੰਦੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸਿਆਣਾ ਲੇਖਕ ਸੀ, 3 ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਕਰਤੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਿਭੂ ਨਾਥ ਲਿਖਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ 1758 ਬਿ. ਵਿਚ ਉਤਾਰੀਆਂ। ਇਸਨੇ ਜਪੁ ਪਰਮਾਰਥ ਤੇ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਦਾ ਖਰੜਾ ਵੀ ਨਕਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੀਤਾ ਦੇ ਅੰਤ ਦਰਜ ਹੈ—'ਸੰਮਤ 1773 ਬਿ. ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ 2 ਲਿਖਤੇ ਸ਼ੰਭੂ ਨਾਥ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਰਸੁਤ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤ ਜੀ ਕਾ।' [ਪੰ. ਯੂ. ਲਾ. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਖਰੜਾ ਨੰ. 1132

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਦਰਬਾਰੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾ ਦੇ ਬਨਾਰਸ ਭੇਜੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ।

4 ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਪੈੜਾ ਮੋਖਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਭਾ. ਬਾਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚਤੁਰ ਚੇਲੇ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। 5 ਬਾਬਾ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ 575 ਗੋਸਟਾਂ ਛੇ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ, ਬਹੁਤਾ ਹਿਸਾ ਪੰ. ਕੇਸੋ ਦਾਸ ਰਚਿਤ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾ ਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਗ ਮੁਹੰਮਦੀ ਪੁਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਹਿਸਾ ਮਾਲਵੇ ਵਲ ੧੭੦੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਮੀਣਿਆਂ ਦੀ ਸਰਧਾਲੂ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਸਬੂਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖਰੜਾ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋਕੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

6 ਪਰਚੀਆਂ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕੀਆਂ—ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਰਚਿਤ ਹਨ (1741 ਈ:)। 6 ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਸਲ ਕਰਤਾ ਗਿ. ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਚਨਿਓਟ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ 1721 ਈਸਵੀ ਲਿਖੀ। ਸ਼ੇਰਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕਵੀ ਮੇਘ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ' (1889 ਬਿ:) ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਭਾ: ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸੇ; ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਗੇ ਗਿ: ਸੂਰਤ

ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ—ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ। ਗਿ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੁਲਸੀ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਦੇ ਰਹੇ। ਦੇਹਾਂਤ 1881 ਬਿ. ਹਾੜ ਸੁਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਗਿ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ—ਪ੍ਰਦੁਮਨ ਸਿੰਘ, ਮਧੁਸੂਦਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲੱਧਾ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਬੁਰਜ ਗਿਆਨੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਸੀ।

8 ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਚੰਦ ਵਾਰਤਕ ਹੈ ਤੇ ਛੰਦਬਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 1833 ਬਿ. ਵਿਚ ਕੀਤਾ।

9 ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲ ਵੀ ਗਿ. ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

10 'ਸੌ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਇਸਨੂੰ 'ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਹੀ ਅੰਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

11 'ਦੌਰੇ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ ਨੇ ੧੯੨੩ ਈ. ਦੇ ਲਾਗੇ ਲਿਖੀ।

12 'ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਕਰਤਾ ਭਾ: ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੌਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਤੋਂ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਤਕ ਮੁਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ 1790 ਈ: ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ। ਸਿਰਫ ਕਮੀ ਇਹ ਹੋਈ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਭਟਾਖਰੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਚੀਆਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭਾ: ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਭਾ: ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਸੰਤ ਅੱਡਣ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀਆਂ। 'ਸੰਤ ਰਤਨ ਮਾਲ' ਲਾਲ ਚੰਦ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਕਥਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦ, ਕਥਾ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕੀ ਤੇ ਸਾਮੀ ਧਾਰਾ ਦੇ 'ਮਸਲੇ' ਗੁਮਨਾਮ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹਨ। ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਹਿਵਾਲ ਸੁਖਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਕੇ—ਸੈ. ਪ. ਲ. ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ: 2893 ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

(ੲ) ਗੋਸ਼ਟਿ ਸਾਹਿਤ— ਗੋਸ਼ਟਿ ਆਤਮੇ ਪਰਾਤਮੇ ਕੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਊਧੋ ਕੀ

359 ਨੰ: ਖਰੜੇ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਗੋਸ਼ਟਿ ਬਾਬੇ ਲਾਲ ਦੀ ਦਾਰਾ ਸ਼ਕੋਹ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਖ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਇਸ਼ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਕਸੂਰ (ਦੇਹਾਂਤ 1713 ਬਿ:) ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਸਨ। 1704 ਬਿ. ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸ਼ਕੋਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਪਾਠ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਕਈ ਅਸ਼ ਰਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਅਰ ਉਸਤਾਦ ਕੀ' ਅਸਾਂ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਡਾ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਖਰੜਾ ਨੰ: 262 ਤੋਂ ਉਤਾਰੀ ਸੀ।

(੪) ਆਚਾਰ ਸਾਹਿਤ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਖਿਆ ਉਪਦੇਸ ਵਾਲੀ ਗੱਦ ਹੈ। ਬਚਨ, ਨਾਮੇ ਮੁਖ ਹਨ। ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਖਰੜਿਆਂ ਉਤੇ 'ਪਰਮ ਸੁਮਾਰਗ' ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। 'ਪੱਕੀ ਰੋਟੀ' ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਜ਼ੀ ਫਜ਼ਲ ਹੱਕ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। 'ਵਿਕਾਰਜ਼ਬਾਨ ਕੇ' ਪੰ: ਯੂ: ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ: 1156 ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਡਾ: ਸ. ਸ. ਕੋਹਲੀ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ' ਵਿਚੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਮੁਲਤਾਨੀ ਹੈ। ਗੁਫ਼ਤਾਰ ਸਾਦਕਾਂ ਕੀ— ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ: 359 ਵਿਚੋਂ ਹੈ, 'ਸੁਖਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਕੇ' ਸੈਂ: ਪ: ਲ: ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰ: 2916 ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

(੫) ਅਨੁਵਾਦ ਭਾਗ ਵਿਚ 15 ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਹੇਠ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਚੋਣ ਕੇਵਲ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਉਤਮ ਵਿਚਾਰ, ਉਤਮ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਗੱਦ ਦੇ ਰੂਪ ਰਸ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਏਗੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗ ਆਦਰ ਮਾਣ ਪਾਏਗੀ। ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਨਵੀਨ ਗੱਦ ਬਾਰੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਨਵੀਨ ਵਾਰਤਕ

੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਜਿਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਿਆ ਨੇ ਧਾਰਮਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਖਿਲਾਰੀ, ਉਥੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗੌਰਵ ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾ ਹੋਈ, ਉਹ ਗੱਦ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਧ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਰਾਚੀਨ ਵਾਰਤਕ-ਸਾਹਿਤ-ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ. ਪਰਚੀਆਂ, ਗੋਸ਼ਟਾਂ, ਪਰਮਾਰਥਾਂ; ਟੀਕਿਆਂ ਤੇ ਉਲਥਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢੇਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਤੇ ਨਵੀਂ ਸ਼ੈਲੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਿਆਂ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਤਨੀ ਸਾਹਿਤਕ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਘੇਰਾ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਹੀ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਨਵੀਂ ਸਮਾਜਕ ਤਰੱਕੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਜਾਗ ਲਗੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਰਤਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ 'ਸਾਧੂ-ਭਾਖਾ' ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਆਇਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਵੀਨ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਵਿਕਸਣ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ।

ਡਾ: ਵਿਲੀਅਮ ਕੈਰੀ (1761-1834) ਜਹੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਸੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿਚ 1811 ਈ: ਵਿਚ 147 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਬਾਇਬਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤਰਜਮਾ ਛਪਿਆ, 1812 ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਣ। ਇਸ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ—

'ਗ੍ਰੀਖ ਭਾਖਾ ਤੇ ਨਿਕਾਸ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਕਰਕੈ ਲਿਖਿਆ।' ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਛਾਪੇ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ

ਸਦਕਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰੈਸ ਲਗਾ, ਇਥੋਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ ਜਾਣ ਲਗੇ। ਕਈ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਦਮੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰੈਸ ਲਾ ਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਯੰਤ੍ਰਾਲਯ, ਹਿਤਕਾਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਆਦਿ।

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਇਉਂ ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸੋ ਰੀਸ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਮਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪਰਚਾਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਵੀਂ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਯੁਗ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਣ ਲਗਾ।

ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖਣਾ, ਟ੍ਰੈਕਟ ਲਿਖਣੇ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੜਵੀਂ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣੀ, ਪੈਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਖਣਾ, ਸ਼ਬਦ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਸਿਵਾਇ ਡੰਡੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਆਦਿ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਨਵੇਂ ਯੁਗ ਨਾਲ ਹੀ ਆਈਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਜਨਮ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ (੧੮੫੩-੧੯੦੧) ਆਦਿ ਸਿਆਣੇ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਮਿਲਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਬਾਅਦ ੧੮੫੯ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਵਿਦਿਅਕ ਪਰਣਾਲੀ ਚਾਲੂ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਲਾਲਾ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ (੧੮੩੦-੧੮੮੫) ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ (੧੮੫੩-੧੯੦੯) ਤੇ ਲਾਲਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਆਦਿ ਨੇ ਇਹ ਕੋਰਸੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਸ਼ਿਖਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਰਸ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸੁਆਦੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੁੱਢ ਸੀ। ਪੰਡਤ ਸ਼ਰਧਾ ਰਾਮ ਫਿਲੌਰੀ (੧੮੩੭-

੧੯੮੧ ਈ:) ਨੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 'ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਥਿਆ'
(੧੮੬੬) 'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਤ-ਚੀਤ' (੧੮੭੫) ਆਦਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਜੋ ਕਾਫੀ
ਅਰਸਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਰਸ ਲਗੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ, ਸਪਤਾਹਕ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸੀ ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ
ਵਾਰਤਕ ਨਿਖਰਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ
ਤੇ ਕਲਮ ਉਠਾਈ। ਵਿਆਕਰਣ, ਛੰਦ, ਅਲੰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ
ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਤਵੰਤੀਆਂ ਦੇ ('ਚਰਿਤਾਵਲੀ')-ਜੀਵਨ ਲਿਖੇ।
ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਰਨਣ-ਯੋਗ ਹਨ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਹੀ ਕਲਮ ਚਲਾਈ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸੇਵਾ
ਕੀਤੀ। ਗਿ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ (੧੮੨੨-੧੯੨੧ ਈ.) ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤ੍ਵਾਰੀਖ ਨੂੰ
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਲਿਖਕੇ ਗੱਦ ਦਾ ਸਰਲ ਸਾਦਾ ਰੂਪ
ਨਿਖਾਰਿਆ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਵਿਦਵਾਨ ਗੱਦਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਆਲੋਚਨਾ-ਸਾਹਿਤ
ਦੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾਏ। ਸੋ ਉਨੀਂਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਹ ਗੱਦਕਾਰ ਪੰਡਤ ਸਰਧਾ ਰਾਮ,
ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਪੁਰੀ, ਗਿ: ਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਏਸ ਸਦੀ ਦੇ
ਅੰਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਵਾਰਤਕ-ਲੇਖਕ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ
ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ, ਉਹ
ਹੈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਰ ਸਿੰਘ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ
ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪਾਂ, ਨਾਵਲ, ਨਾਟਕ, ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਲੇਖ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਬੀਜ
ਬੀਜਿਆ। 'ਚਮਤਕਾਰ' ਲਿਖਕੇ ਅਪਣੀ ਚਮਤਕਾਰੀ ਗੱਦ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ।
ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦੇ ਗੱਦ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ-ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ
ਅਕਾਲੀ, ਪ੍ਰਿੰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ; ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ, ਬਲਬੀਰ
ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

(੧)

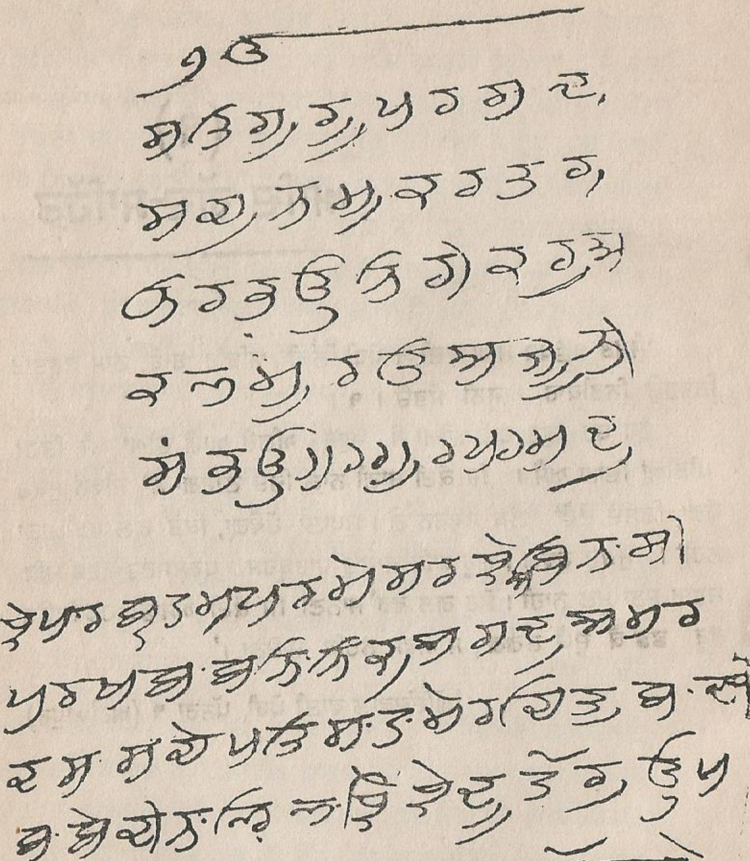
ਆਦਿ ਗੱਦ-ਸਾਹਿੱਤ

'ਸੰਮਤ ੧੬੫੨ ਮਾਘ ਵਦੀ ੧ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਅਬਿਰਿ ਬਾਬੇ, ਨਾਮ ਕਰਤਾਰ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੀਕਾਰ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਓ । ੧ ।

ਏਹ ਬਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆ ਸੈ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੇ ਆਗੈ ਦੀਆ ਸੈ, ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਪੀੜੀਆਂ ਦਿਆ ਅਸੈ । ਜਿ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਚਿਤ ਲਾਏਗਾ ਸੋ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਗਾ, ਤਿਸਦੇ ਦੋਵੈਂ ਲੋਕ ਸਵਰਨ ਗੇ । ਸੁਖਾਲਾ ਹੋਵੈਗਾ, ਕਿਤੈ ਗਲੈ ਥੋੜੀਆਗਾ ਨਹੀਂ । ਮੁਕਤੁ ਹੋਵਗੁ । ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਜਾਵਗੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰਹ, ਇਸ ਮਹਿ ਸਹਸਾ ਸੂਭਾ ਮੂਲ ਨਾਹੀ । ਏਹ ਗਲ ਵਰ ਜਾਨਣੀ ਜਿ ਕੋਈ ਅਸਾਡੀ ਹਡੀਵਿਉਹ ਗੁਰੂ ਛਡ ਕੈ ਦੂਯੈ ਲਗੈਗਾ, ਸੋ ਅਵਸ ਨਰਕਿ ਜਾਏਗਾ ।'

[ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ, ਪੱਤਰਾ ੧ (ਅਹੀਆਪੁਰ)

ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਵੰਨਗੀ

(੧)

ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ

ਪੰਡਾ ਵਹੀਆਂ ਤੇ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ, ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਲਿਖੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਤ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰਿਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਰਾਮ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਾਇਆ ਤੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਪੋਥੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਚਾਰ ਸਨ ਤੇ ੧੫੭੪ ਈ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ, ਇਕ ਅਹੀਅਪੁਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਹੈ, ਦੂਜੀ ਸ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਪਟਿਆਲੇ ਹੈ। ਅਹੀਆਪੁਰ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ੩੦੦ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ੨੨੪ ਪੱਤਰੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ 'ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਧੂਪ ਦੇਵਉ' (ਸੂਹੀ) ਤੋਂ ਸੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ 'ਕੋਈ ਪੜਤਾ ਸਹਸਾਕਿਰਤਾ' (ਰਾਮਕਲੀ) ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੀਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਰਵਿਦਾਸ ਤੇ ਫਰੀਦ ਆਦਿ ਦੇ। ਕੁਝ ਕੁ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੇ ਲੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਹਨ ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਵਾਰਤਕ ਟੂਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(੧) ਬਸੰਤ ਦੇ ਮੁਢ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :—

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦੁ
ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੀਕਾਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੁ।'

(੨) ਇਸੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਇਹ ਟੂਕ ਹੈ—

'ਏ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਏ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖ ਬਾਬਾ ਨਾਨਿਕ ਅਗਦੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਸਚੇ ਪਾਤਸਾਹ ਮੇਰਾ ਚਿਤੁ ਬਾਣੀ ਬਾਬੇ ਦੀ ਨਾਲਿ ਲਾਇ, ਏਦੂ ਹੋਰੁ ਉਪਰਿ ਦਾਨ ਕੋਈ ਨਾਹੀ, ਜਿਸਨੋ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸਨੋ ਮਿਲੈ ਬਾਬਾ ਪਾਤਿਸਾਹ।'

(੩) ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪੱਤਰਾ ੯੩ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ—

'ਗਲਮ ਮਸਤ ਤਡ ਜਠ ਚਦ ।'

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਇਸਨੂੰ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜਾਣਕੇ ਇਉਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ :—

'ਗੁਲਾਮ ਮਸਤ ਤੈਂਡਾ ਜੇਠ ਚੰਦ ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਂ ਦੂਜੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੇਦਾਰਾ ਗੁਲਾਮ, ਬਸੰਤ ਗੁਲਾਮ, ਸੂਹੀ ਗੁਲਾਮ, ਆਦਿ ਸਿਰਲੇਖ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ 'ਗੁਲਾਮ' ਕੱਟ ਕੇ 'ਸਦਾ ਸੇਵਕ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਮਹਲਾ ਨਹੀਂ । ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ ।

(੪) ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ੨੧੫ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹੈ :—

'੧ਓ ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਿ (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ) ਵੇਦੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਟੇਕ ।'

ਇਸੇ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ—

'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਰੁ ਬਾਨਾਏ
ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਗੇ ਸਬਦੁ ਭੇਟ ਕੀਤਾ।'

ਅਗੇ ਸਾਰੰਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਮੇਸਰ' ਚਲਦਾ ਹੈ ।

(੫) 'ਬਾਬਾ' ਪਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲਈ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ-

'ਭੈਰਉ ਦਖਣੀ ਬਾਬੇ ਪਾਤਸਾਹ ਕਾ ਬੋਲਣਾ'

'ਬਸੰਤੁ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ।'

ਇਕ ਥਾਂ ਦਰਜ ਹੈ—'ਭੈਰੋ ਕਬੀਰ ਨਾਮਾ ਭਗਤ ਬਾਬੇ ਦੇ ।'

ਹੋਰ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ— ਭੈਰੋ ਕਮੀਰ ਨਾਮਦੇਉ ਪੂਰੇ ਭਗਤ ।'

——

(੨)

ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ। [ਪੰਨਾ 1

ਏਕੁ ਸੁਆਨ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ। ਪੰਨਾ 91

ਪਹਰਿਆ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ। ਪੰਨਾ 93

ਯਾਨੜੀਏ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ। ਪੰਨਾ 802

ਏਹੁ ਸਲੋਕ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਪੜਣਾ। ਪੰਨਾ 262

ਸੁਧੁ ਕੀਚੇ ਪੰਨਾ 323

ਪਟੀ ਲਿਖੀ ਪੰਨਾ 432

ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲਾਇ ਲਿਖਿਆ ਮਹਲਾ ੫। ਪੰਨਾ 326

ਮਲਕ ਮੁਰੀਦ ਤਥਾ ਚੰਦ੍ਰਹੜਾ ਸੋਹੀਆ ਕੀ ਧੁਨੀ ਗਾਵਣੀ। ਪੰਨਾ 137

ਰਾਇ ਕਮਾਲਦੀ ਮੋਜਦੀ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨਿ ਉਪਰਿ ਗਾਵਣੀ। ਪੰਨਾ 318

ਵਾਰ ਸਲੋਕਾਂ ਨਾਲ, ਸਲੋਕ ਭੀ ਮਹਲੇ ਪਹਲੇ ਕੇ ਲਿਖੇ
ਟੁੰਡੇ ਅਸ ਰਾਜੈ ਕੀ ਧੁਨੀ। ਪੰਨਾ 462

ਸਿਕੰਦਰ ਬਿਰਾਹਿਮ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨੀ ਗਾਉਣੀ। ਪਨਾ 508

ਲਲਾ ਬਹਲੀਮਾ ਕੀ ਧੁਨਿ ਗਾਵਣੀ। ਪੰਨਾ 585

ਜੋਧੈ ਵੀਰੈ ਪੂਰਬਾਣੀ ਕੀ ਧੁਨੀ। ਪਨਾ 947

ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤਥਾ ਸਤੈ ਡੂਮਿ ਆਖੀ ਪੰਨਾ 966

ਰਾਇ ਮਹਮੇ ਹਸਨੇ ਕੀ ਧੁਨਿ। ਪੰਨਾ 1237

ਰਾਣੈ ਕੈਲਾਸ ਤਥਾ ਮਾਲਦੇ ਕੀ ਧੁਨਿ। ਪੰਨਾ 1278

ਮੂਸੇ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨੀ। ਪੰਨਾ 1312

[1430 ਪੰਨੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ

(੩)

ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਬੀੜਾਂ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਆਸਾਮ ਤਕ ਸੈਂਕੜਿਆ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਨਾਨਕਪੰਥੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਸ ਬੀੜ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀੜਾ ਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵਾਰਤਕ-ਟੂਕ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੱਦ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਰੂਪ ਦੀ ਵੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਕੁਝ ਗੱਦ-ਟੂਕਾਂ ਇਥੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

(੧) ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਵਿਚੋਂ--

(ੳ) ਤਤਕਰੇ ਵਿਚੋਂ— 'ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਮਿਤੀ ਭਾਦੋਉ ਵਦੀ ਏਕਮ ੧ ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁਚੇ।'

ਪਤਿ ੪੫—ਨੀਸਾਣੁ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਕੇ ਦਸਖ਼ਤ ਮ: ੫

ਪਤਿ ੪੬—ਜਪੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀਉ ਕਿਆਂ ਦਸਖਤਾਂ ਕਾ ਨਕਲੁ।

ਪਤਿ ੫੪੦—ਨੀਸਾਣੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਕੇ
ਦਸਖਤ ਮਹਲਾ ੬।

੨੫ ਪਤਿ ਤੇ—

(ਅ) 'ਚਲਿਤ੍ਰੁ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵਨ ਕਾ—੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਸੰਮਤੁ ੧੫੯੬ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮਾਣੇ
ਸੰਮਤੁ ੧੬੦੯ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੪ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸਮਾਣੇ

ਸੰਮਤੁ ੧੬੩੧ ਭਾਦਉ ਸੁਦੀ ੧੫ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮਾਣੇ

ਸੰਮਤੁ ੧੬੩੮ ਭਾਦਉ ਸੁਦੀ ੩ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸਮਾਣੇ

ਸੰਮਤੁ ੧੬੬੩ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੪ ਸੁਕਰਵਾਰਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮਾਣੇ

ਸੰਮਤੁ ੧੬੯੫ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧੦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਮਾਣੇ ਕੀਰਤਿਪੁਰ

ਸੰਮਤੁ ੧੭੦੧ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੫ ਆਇਤਵਾਰ ਨਉ ਘੜੀਆਂ ਰਾਤ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਮਾਣੇ ਕੀਰਤ੍ਰਪੁਰ ਦੇ ਹੇਠ, ਥਾਪਲ ਪਤਾਲਗੜ੍ਹ ਨਾਉਂ ਥਾ, ਕੋਠੇ ਵਿਚਿ ਪੰਜ ਦਿਹੁੰ ਸਾਂਗ ਹੋਆ। ਰਾਤਿ ਆਂਵਦੀ ਸਮਾਣਾ। ਨਦੀ ਉਤੈ ਦਾਗ ਦਿਤਾ ਰਾਜ ਕਹਲੂਰ ਦੇ ਵਿਚਿ। ਅਗੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਭਾਵੈਗਾ ਸੋ ਹੋਵੈਗਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੀਵੈਗਾ ਸੋ ਲਿਖੈਗਾ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਗਲ ਗੁਰੂ ਜਾਣੈ।

(ੲ) ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਦੇ ਪੱਤਰਾ ੨੧/੨ ਤੇ ਪਾਰਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਵਿਧਿ ਇਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ੴ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਤਿ

ਪਾਰਾ ਰਸਰਾਜ ਸੁ

ਪਾਰੈ ਸੇਰੁ ਲਹੈ ਪਕਾ, ਲੇ ਕੈ ਕੁਨਿ ਵਿਚਿ ਪਾਵਣਾ ਪਰਾਣੀ ਇਟ ਰੋੜੇ ਨਾਲ ਖਰਲਣਾ ਤਿਨ ਦਿਹ ਚੌਥੇ ਦਿਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੁਵਣੇ, ਧੁਇ ਕਰਿ ਪਥਰ ਦੇ ਖਰਲ ਵਿਚ ਪਾਵਣਾ ਪਾਇਕੇ ਧਤੂਰੇ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਖਰਲਣਾ, ਤਿਨ ਦਿਨੈ ਚੌਥੇ ਦਿਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੁਵਣਾ ਧੋਇ ਕਰਿ ਦਿਨ ਤਿਨ ਗੋਭੀ ਕੇ ਰਸ ਸਉ ਖਰਲਣੇ ਦਿਨ ਤਿਨ, ਚੌਥੇ ਦਿਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੁਵਣੇ ਧੁਇਕੇ ਦਿਨ ਤਿਨ ਜਵ ਕੈ ਰਸੁ ਨਾਲੇ ਖਰਲਣਾ ਚੌਥੇ ਦਿਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੁਵਣਾ ਧੁਇਕੈ ਭਾਂਗ ਕਰੀ ਕੇ ਰਸੁ ਸਉ ਖਰਲਣਾ ਇਕ ਸਉ ਅਠੋਤਰੈ ਵਾਰ ਚੌਥੇ ਦਿਹੈ ਪਾਣੀ ਨਾਲੈ ਧੁਵਣਾ ਧੁਇ ਕੈ ਲੋਹੇ ਕੇ ਨਲਇਰੇ ਵਿਚਿ ਪਾਵਣੈ ਮੂਹ ਸੀਕ ਮਾਰਣੀ, ਪਾਰਾ ਨਲੈਇਹੈ ਵਿਚਿ ਪਾਵਣਾ, ਜਵੇਹੈ

ਕੈ ਰਸੁ ਪਾਉ ਨਲਇਰ ਵਿਚਿ ਪਾਵਣ ਆਗੈ ਦੇ ਪਾਰੈ ਪਵਣਾ ਨਲਇਰ ਵਿਚਿ ਪਾਛੇ ਦੇ ਜਵਾਹਾ ਕਾ ਰਸ ਪਾਵਣੇ ਪਾਉ ਨਲਇਰੇ ਕੈ ਮੂਹੈ ਸਲਾਈ ਮਾਰਣੈ ਚਾਰ ਆਇਤੇਵੇਰ ਜਵਾਹ ਕੈ ਰਸ ਦੇਣੇ, ਪਾਰਾ ਪਕਾਵਣਾ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿਖੁਟੈ ਰਸੁ ਤਿਵੈਂ ਤਿਉ ਹੋਰ ਦੇਦਿਆਂ ਰਹਣਾ ਚਾਰਿ ਆਇਤਵ ਰੁ ਜਵਾਹਾ ਕੇ ਰਸ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜ ਮਹੀਨੈ ਇਤੇ ਜਗਤੀ ਭੰਗ ਕਾ ਰਸ ਦੇਣੇ ਪਾਰੇ ਨਉ ਭਰਛ ਕਾ ਨਲਏਰ ਕਰਵਾਣਾ, ਲੋਹੇ ਕੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰਣੇ, ਆਧਾ ਨਲਇਰ ਹੇਠ ਆਧਾ ਉਪਰ ਰਖਣੈ। ਕੜਾਹੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪਚੀ ਕਰਵਾਣਾ ਕੜਾਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਵਣੈ ਹੇਠ ਅਗ ਬਾਲਣੀ, ਛਿਆ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੀਕ੍ਰ ਬਾਲਣੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਰਾ ਪਕਦੈ ਹੋਇ। ਆਧੁ ਚਾਵਲ ਖਾਣੈ। ੧। ਗਣ ਅਨਤ ਹਨਿ॥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜਾਹ ਨਹੀ

(ਸ)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਹਕੀਕਤਿ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਰਾਜੇ ਕੀ

ਨਾਗਪਟਣ ਬਿਦਰ ਤਿਜਾਵਰ ਸਹਰ, ਤਹਾਂ ਕਾ ਰਾਜਾ ਐਇਰਾਪਤਿ ਨਾਇਕੁ ਹੈ ਤਹਾਂ ਵਲਾਇਤਿ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਕੀ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕ ਜਹਾਜ਼ ਚੜਤਾ ਹੈ, ਤਿਨ ਦਿਨ ਤਿਨ ਰਾਤਿ ਵਿਚ ਜਾਪਾਪਟਣੁ ਪਾਤਿ ਕਾ ਬੰਦਰੁ ਹੈ ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਉਤ੍ਰਤਾ ਹੈ ਸੋ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਹੈ। ਚਉਦਾ ਸੈ ਗਾਉਂ ਵਿਚਿ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਸਤ ਰਾਜੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੇ ਵਚਨਿ ਇਕ ਰਾਜ ਹੋਆ ਹੈ ਸਿਵਨਾਭ ਰਾਜੇ ਕੀ ਸੰਤਤਿ ਸਤਾਵਰ ਸਹਰਿ ਹੈ। ਤਖਤਗਾਹ ਤਹਾਂ ਅਬ ਰਾਜਾ ਮਾਇਆ ਦਉਨੀ ਹੈ, ਰਾਜੇ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਕਾ ਬੇਟਾ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਕਾ ਪੋਤਾ ਹੈ। ਤਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਹੈ ਸੰਗਤਿ ਜੁੜਤੀ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਰਸੋਈ ਬੀਸ ਮਨ ਲੂਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਗਤਾ ਹੈ। ਨੇਕਾਪਟਣੁ ਬੀਜਾਨਗਰ ਤੇ ਇਕਤ੍ਰੀ ਕੋਸ ਅਸੀਹੈ ਅਰੋਗਾ ਪੇਟ ਹੈ ਤਹਾਂ ਸੰਗਤਿ ਚੰਗੇ ਭਾਟੜੇ ਕੀ ਹੈ। ਤਿਸਕੀ ਗਿਰਦ ਨਵਾਹੀ ਸੰਗਤਿ ਬਹੁਤ ਹੈ ਅਰੁ ਭਾਟੜਿਆਂ ਕੇ ਘਰ ਤੇ ਕਜਲੀ ਬਣ ਕੋਸ ਅਸੀ ਹੈ, ਤ੍ਰੀਆ ਰਾਜ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕ ਦੇਹੁਰਾ ਹੈ। ਸੰਗਤਿ ਭਾਟੜਿਆਂ ਕੀ ਜੁੜਤੀ ਹੈ। ਉਥੈ ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟਿ ਕਰਕੇ ਪੂਜਾ ਖਿਚ ਲੀਤੀਸੁ। ਤਬ ਸਿਧ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜੋਰ ਅਜ਼ਮਾਇਕੈ ਪੈਰੀਂ

ਆਇ ਪਏ, ਉਸ ਥਾਉਂ ਕਾ ਨਾਉਂ ਕਜਲੀ ਬਣ ਤ੍ਰਿਆਗਾਜ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਭੀ ਸੰਗਤਿ ਹੈ।

(ਹ) ਸਿਆਹੀ ਕੀ ਬਿਧਿ

ਸਿਰਸਾਹੀ ਕਜਲੁ ਵਜਨ ੧। ਬੋਲ। ੨।

ਗੂੰਦ ਕਿੱਕਰ ਕਾ। ਇਕ ਰਤੀ ਲਾਜ ਵਰਦ। ਇਕ ਰਤੀ ਸੁਇਨਾ। ਬਿਜੈ ਸਾਰ ਕਾ ਪਾਨੀ। ਤਾਂਬੇ ਕਾ ਭਾਂਡਾ। ਨਿੰਮ ਕੀ ਲਕੜੀ, ਦੀਵੇ ਕਾ ਕਜਲੁ। ਦਿਨ ਵੀਹ ਘਸਨੀ। ਰਵਾਲ ਰਖਣੀ। ੧।

(੨) ੧੭੧੦ ਬਿ.—ਡੇਰਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਪਟਿਆਲਾ

੭੯੦ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਨੋਟ ਹੈ--ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਪਾਸੇ ਗੁਰਦਿਤੇ ਗੁਲਾਮ ਕਾ ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਫਾਚਣਾ। ਜੇਹੇ ਅਖਰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਤੇਹੇ ਲਿਖੇ ਹੈਨਿ. ਬਖਸ਼ਿ ਲੈਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਚਿਤਿ ਆਵੈ। ਗੁਰਦਿਤਾ ਜਟੇਟਾ ਵਸਕੀਨੁ ਉਧੋਵਾਲੇ ਕਾ ਜਾਤਿ ਸੇਖੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਣੀ! ਹਰ ਬਾਬ ਗੁਰੂ ਚਿਤਿ ਆਵੈ। ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਸਦਕਾ ਲਿਖਿਆ।'

(੩) ੧੭੨੬ ਬਿ. ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇ ਡੇਹਰੇ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਟੂਕਾਂ ਹਨ—

'ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਵੈ ਮਹਲੇ ਕੇ ਗਿਰੰਥ ਨਾਹੀਂ।'

'ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਵੇਂ ਮਹਲੇ ਕੇ ਗਿਰੰਥ ਉਪਰਹੁ ਲਿਖਿਆ।'

'ਇਤਨੇ ਸਲੋਕ ਪੰਜਵੇਂ ਮਹਲੇ ਕੇ ਗਿਰੰਥ ਉਪਰਹੁ ਲਿਖੇ।'

(੪) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ

ਇਹ ਜੋਗ ਰਾਜ* ਦਾ ਲਿਖਿਆ ੧੭੨੪ ਬਿ. ਦਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ; ਮੁੱਢ ਵਿਚ

---

* ਜੋਗਰਾਜ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੨੮ ਬਿ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਨੀਸਾਣੁ ਹੈ। ਪੱਤਰੇ 687

ਦੂਜੇ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

'੧ਓ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।'

ਸਤਵੇਂ ਮਹਲ ਕਿਆ ਅਖਰਾਂ ਕੀ ਨਕਲ —

ਸਲੋਕੁ—ਧਰ ਜੀਅੜੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ, ਲਾਹਿ ਵਿਡਾਣੀ ਆਸ

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਧਿਆਇ ਤੂ, ਕਾਰਜ ਆਵੰਹਿ ਰਾਸ।੧।

ਸਿਰਮੋਰ ਵਿਚਿ ਥਪਲ ਕੈ ਡੇਰੈ ਤਖਤ ਉਤੇ ਬੈਠਿਆ ਇਕ ਪਹੁਰੁ ਦੁਇ ਘੜੀਆ ਦਿਨ ਚੜਿਆ ਸੀ ਤੀਸਰੀ ਦੇ ਅਮਲ ਮੰਗਲਵਾਰ ਪੋਹ ਮਾਹ ਦੇ ਪਿਛਲੈ ਪਖਿ ਲਿਖਿਆ, ਵਾਚੈਗਾ ਸੁ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਵੈਗਾ ਉਸਕਾ ਜਮਣੁ ਮਰਣੁ ਕਟੀਐਗਾ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਵਾਕੁ ਹੈ।'

ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਇਹ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(੫) ੧੭੨੯—ਸਿਖ ਰੈਫ੍ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

'ਸੰਬਤ ੧੭੨੯ ਗਿਰੰਥੁ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਸੰਪੂਰਨੁ ਹੋਇਆ। ਸਿਖੁ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਭੁਲਾ ਚੁਕਾ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਬਖਸ਼ਣਾ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਮਰਿ, ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਅਮਰਿ ਬਖਸ਼ਿ ਲੈਣਾ। ਬਿਰਦ ਸਦਕਾ ਹਰਿ ਬਾਬ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰਣਾ। ਅਗੈ ਇਸ ਜੀਅ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਣੀ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਇ ਦਰਗਾਹਿ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰਣਾ। ਸਰਣਿ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਰਖਣਾ। ਏਹੁ ਜੀਉ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਭੁਲਣ ਵਿਚਿ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦਾ ਸਦਕਾ ਰਖਿਆ ਕਰਣੀ, ਤੁਸਾਡਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ ਤੁਸਾਡਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ ਜੀ।'

(੬) ਸਿਖ ਰੈਫ੍ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਲਿਖਾਰੀ ਹਰਿਦਾਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ੭੪੧ ਪਤਿ ਤੇ

ਵਿਤ੍ਰਿੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : —

'ਗਿਰੰਥ ਸਪੂਰਨ ਹੋਇਆ, ਲਿਖਿਆ ਹਰਿਦਾਸ ਲਿਖਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਿਆ। ਭੂਲ ਚੂਕ ਹੋਵੈ ਸੋ ਸੋਧਣਾ, ਗੁਲਾਮ ਪਤਿਤੁ ਅਘੁ ਪਤਤੁ ਮਹਾ ਪਤਿਤੁ ਹਰਿਦਾਸ ਲਿਖਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾ।

(੭) ਸਿਖ ਰੈਫ੍ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੮/੪੮੯੬

ਇਕ ਹੋਰ ਬੀੜ ਦੇ ਅਖੀਰ ਨੋਟ ਹੈ—

'ੴ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ੫ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਲਿਖਿਆ ਪੂਰਨ ਹੋਆ।

ਲਿਖਾਰੀ ਪਾਥਰ ਮਲ ਢਲੋਂ, ਵਾਸੀ ਖਹਰਾ ਚੰਭਲ ਪੋਤ੍ਰ ਚੌਧਰੀ ਲੰਗਾਹ ਕਾ ॥ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ॥'

(੮) ੧੭੪੯—ਤਖਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ। ਪੱਤਰਾ ੧੦੨੭ ਤੇ ਟਿਪਣੀ ਹੈ—

ੴ ॥

'ਏਹੁ ਗਿਰੰਥ ਫਤੇ ਚੰਦ ਕੇ ਗਿਰੰਥ ਕਾ ਨਕਲੁ ਫਤੇਚੰਦ ਕਾ ਗਰੰਥ ਪੁਹ ਕਰ ਕੇ ਗਿਰੰਥ ਕਾ ਨਕਲੁ। ਪੁਹਕਰ ਦਾ ਗਿਰੰਥ ਵਡੇ ਗਿਰੰਥ ਨਾਲਿ ਸੋਧਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਵੇਂ ਮਹਲ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਪਾਸਹੁੰ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਓਸ ਗਿਰੰਥ ਨਾਲਿ ਸੋਧੈ ਸੋ ਗਿਰੰਥ ਸੁਧ ਹੋਵੈ। ਜੇ ਫੇਰਿ ਗਿਰੰਥ ਸੋਧਿਆ ਲੋੜੀਐ ਤਾ ਜਗਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਗ੍ਰਿੰਥ ਨਾਲਿ ਸੁਧਿ ਕਰਿ ਲੈਣਿਓ। ਹੋਰਨਾਂ ਗਿਰੰਥਾਂ ਨਾਲਹੁ ਜਗਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਗਿਰੰਥ ਸੁਧ ਕੀਤਾ, ਪੁਹਕਰ ਦਾ ਗਿਰੰਥ ਜਗਨੇ ਦੇ ਗਿਰੰਥ ਨਾਲਿ ਸੁਧ ਕੀਆ ਹੈ।'

੧੦੩੫ ਪੱਤਰੇ ਤੇ— 'ਲਿਖਤੰ ਗੁਲਾਮ ਖਾਨੇਜ਼ਾਦ ਸੰਗਤ ਕਾ ਕੀਟ ਜੰਤੁ ਉਤਮ ਚੰਦ ਸੁਨਿਆਰ ਕਾ ਬੇਟਾ॥ ਰਾਮ ਰਾਇ ਸਿਖ ਫ਼ਕੀਰ ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਕਾ, ਭੂਲੇ ਚੁਕੇ ਬਖਸਣਾ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਦਕਾ।'

(੯) ਸਿਖ ਰੈਫ੍ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੰ. ੧੭/੩੪ ਬੀੜ, ਪਤਿ ੧੨੬੭

ਅੰਤ ਤੇ ਨੋਟ ਹੈ—

'ਸੰਮਤ ੧੭੮੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੮ ਸੋਮਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਣਾ ਸੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸੰਮਤ ੧੭੮੯ ਮਿਤੀ ਸਾਵਣ ਵਦੀ ੨ ਬੁਧਵਾਰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਹਾੜ ਕੀ ਦਿਨ ਤ੍ਰੀਹ ਗੁਦਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗਿਰੰਥ ਜੀ ਰਾਵੀ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਉਲੀਆਪੁਰ ਗਾਉਂ ਵਿਚਿ ਭੋਗ ਪਇਆ। ਲਿਖੰਤ ਤੀਰਥਦਾਸ ਸੋਢੀ ਪੁਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰਭਾਨ ਸੋਢੀ ਕਾ ਵਤਨ ਲਹਉਰ ॥'

(੧੦) ਸਿਖ ਰੈਫ੍ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ੧੯/੩੬ ਬੀੜ। ਮੁਢ ਵਿਚ ਨੋਟ ਹੈ—

'ਸੰਮਤ ੧੭੯੦ ਵਰਖੇ ਮਾਹੇ ਕਤਿਕ ਇਕਾਦਸੀ ਸੁਦੀ ਮੰਗਵਾਰੁ ਜੋਗ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ॥ ਨੀਸਾਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਦਸਤਖਤ ਮਹਲਾ ੫, ਸੰਮਤ ਸਤਰਹ ਸੈ ਨਬੈ ॥ ਗਿਰਥ ਸਰੂ ਕੀਤਾ, ਸਮਤੁ ਸਤਰਹ ਸੈ ਤ੍ਰਾਨਵੇ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ॥ ਲਿਖੰਤ ਕੇਹਰ ਰਵਿਦਾਸੀਏ ॥ ਲਿਖਤ ਪੜਤ ਸਣਤ ਜਸੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਤ ਜੀ ਕਾ ਸਦਕਾ।'

'ਰਵਿਦਾਸੀਏ' ਪਦ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਵੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(੧੧) ਬੀੜ ਭਾਈ ਪੈਂਧੇ ਵਾਲੀ ਰਾਵਲ ਪਿੰਡੀ (ਹੁਣ ਦਿਲੀ) ਵਿਚੋਂ

ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਕੀ ਮਹਲਾ ੩

'ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਬਹੁਤੀ ਭੁਖੈ ਲਗੀ ਜੇਵਣਾ, ਭਰੇ ਉਤੇ ਭਰਣਾ ਨਾਹੀ ਅੰਨੁ ਛਡਣਾ ਭੀ ਨਾਹੀ। ਸਵਣਾ ਤਾਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤੀ ਨੀਂਦ ਆਵੈ; ਨੀਂਦਿ ਬਿਗੈਰ ਸਵਣਾ ਨਾਹੀਂ, ਗਫਲਾਈ ਹੈ। ਦੇਹੀ ਕਉ ਬਹੁਤ ਦੁਖੁ ਭੀ ਨਾਹੀ ਦੇਵਣਾ। ਬੋਲਣਾ ਬਹੁਤੁ ਨਾਹੀ ਅਕੈ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ ਅਕੈ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੋਲਣੀਆਂ ਅਕੈ ਕਿਸੈ ਦਿਆਂ ਬਲਾਇਆਂ ਬੋਲਣਾ, ਸਬਦੁ ਗਾਵਣਾ, ਕੂੜ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੋ ਮਨੈ ਨਾਲ ਰਖੈਗਾ ਸੋ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋਵੈਗਾ, ਉਸਕਾ ਲੇਖਾ ਸਗਲਾ ਨਿਬੜੇਗਾ। ਉਸ ਕੀ ਕੁਲ ਕਾ ਉਧਾਰੁ ਹੋਵੈਗਾ, ਉਸਕੇ ਸੰਗੀ ਸਗਲੇ ਤਰਹਿੰਗੇ, ਸਤਿ ਕਰਿ ਮੰਨਣਾ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਾਲਹੁੰ ਭੁਲਦਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਸਮਝਾਵਣਾ, ਆਪਣੀਅਹੁ ਧਿਰਹੁ ਆਖਣਾ। ਜੇ ਮੰਨੇ ਨਾਹੀ ਤਾਂ ਓਹ ਜਾਣੇ ਏਹੁ ਆਖਣਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖ ਉਦਾਸੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸਕਾ ਬੁਰਾ ਹੋਵੈਗਾ। ਜੇ ਸਿਖਹੁ ਗ੍ਰਿਸਤੈ ਵਿਚਿ ਅਰਾਧੈਗਾ ਤਿਸ ਪਰਮੇਸਰ ਗੁਰੂ ਸੁਖੀ ਰਖੈਗਾ ਧਰਮ ਕੀ ਕਿਰਤ ਕਰਣੀ, ਦੇਵਣਹਾਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ, ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਣਾਵਣਾ, ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਗੁਰੂ ਕੋ ਸਉਂਪਣੇ। ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਣਾ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ।'

ਇਸੇ ਦੇ ੧੨੬੦ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਗੱਦ ਟੂਕ ਹੈ—

ਸਾਖੀ ਮਹਲਾ ੫

'ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜ ਪੰਜਿ ਕੰਮ ਨ ਕਰੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਕੰਮ ਕਰੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰਾਵੈ। ਨ ਕਰੈ ਪੰਜਿ ਕੰਮ—ਪਰਦਰਬ ਨ ਹਿਰੈ।੧। ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਨ ਰਵੈ।੨। ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨ ਕਰੇ।੩। ਜੂਆ ਨ ਖੇਲੈ।੪। ਮਦੁ ਮਾਸੁ ਨ ਖਾਇ।੫।

ਪੰਜਿ ਕੰਮ ਕਰੈ ਸੁ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਹੈ:— ਸੰਗਤਿ ਨਿਤ ਜਾਇ, ਕਿਛ ਮੁਹ ਪਾਵਣੈ ਨੋ ਲੈ ਜਾਇ ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿ ਸਵੈ।੧। ਅਰਥੀ ਤੇ ਦੁਖੀਐ ਨਿਮਾਣੈ ਕਉ ਮਾਣੁ ਦੇਇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਾਵੈ ਲੋਚੈ।੨। ਜਿਸਕੋ ਕੁੜਮਾਈ ਕੋਈ ਨ ਕਰੈ ਤਿਸਕੋ ਪੁਨ ਅਰਥ ਲੋਚਿ ਕਰਿ ਕਰਾਵੈ ਅਕੈ ਆਪ ਕਰੈ।੩। ਮਨਮੁਖਿ ਤੇ ਜਿਉਂ ਸਿਖ ਹੋਵੈ ਤਿਉਂ ਲੋਚਿ ਕਰਿ ਸਿਖੁ ਕਰੈ, ਜੀਉ ਦਾਨੁ ਏਹੋ ਹੈ।੪। ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਕਾ ਭਲਾ ਮਨਾਵੈ ਕੋਈ ਦੁਖੈ ਨਾਹੀ। ਆਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਣੈ, ਵੱਡੀ ਪੂਜਾ ਏਹਾ ਹੈ।੫।

(੧੨) ਬਨਿਗਾਮ (ਜ਼ਿਲਾ ਚਾਟਗਾਮ) ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੈ —

ਸਾਖੀ ਮਹਲਾ ੫

ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਪੰਜ ਕਰਮ ਨ ਕਰੇ ਸੋ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਜੋ ਗੁਰੂ ਰਖੈ। ਪੰਜ ਕੰਮ—

ਪਰ ਦਰਬ ਨ ਹਿਰੈ । ੧ ।

ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨ ਰਵੈ । ੨ ।

ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਨ ਕਰੇ । ੩ ।

ਜੂਏ ਨ ਖੇਲੇ । ੪ ।

ਆਗਿਆ ਭੰਗ ਨ ਕਰੇ । ੫ ।

ਪੰਜ ਕੰਮ ਕਰੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰਾਵੇ

ਪੰਜ ਕੰਮ—

ਸੰਗਤਿ ਨਿਤ ਜਾਏ, ਕਛੁ ਮੂਹ ਪਾਵਨ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਏ ਅਰ ਆਰਤੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿ ਸੋਵੇ । ੧ ।

ਅਰਥੀ ਦੁਖੀ ਨਮਾਣੇ ਨੋ ਮਾਣ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੇ ਕਰਾਵੇ ਲੋਚੇ । ੨ ।

ਜਿਸਨੋ ਕੋਈ ਕੁੜਮਾਈ ਨ ਕਰੇ ਤਿਸਨੂੰ ਪੁੰਨ ਅਰਥ ਕਨਿਆ ਦਾਨ ਦੇ, ਇਕੇ ਲੋਚ ਕੇ ਦਿਵਾਵੈ । ੩ ।

ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਜਿਉਂ ਸਿਖ ਹੋਵੈ, ਤਿਉਂ ਲੋਚ ਕਰਿ ਸਿਖ ਕਰੈ ਜੀਆ ਦਾਨ ਇਹੋ ਹੈ । ੪ ।

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਭਲਾ ਮਨਾਵੈ, ਕੋਈ ਦੂਖੈ ਨਾਹੀਂ । ੫ ।

[ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ 373-74

———

(੪)

ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਚਿਠੀਆਂ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਸਿਖ 'ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਚਿਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਥਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਠੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਪੱਤਰ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(੧) ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ--

ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ
ਜਨਮ ਸਵਰ

੧ ੳ

ਸਤਿਗੁਰੂ

ਭਾਈ ਜਾਪੂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸੁ ਭਾਈ ਮੁਰਾਰੀ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਰੈ। ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਗੁ, ਸੰਗਤੀਂ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋਗੁ, ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਕਾਰ ਜੁ ਲੇਹਗੁ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਇ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਣਾ, ਇਕ ਦਾਸ ਭਲੀ ਜੁਗਤਿ ਰਹਣਾ, ਮਾਸੁ ਮੱਛੀ ਦੇ ਨੇੜੈ ਨਹੀਂ ਆਵਣਾ; ਪੂਰਬ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਹੈਇ। ਭਾਈ ਜਾਪੂ, ਭਾਈ ਗਰਦਾਸੁ ਤੁਸਾਂ ਸਭਨਾ ਰਲਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਣੀ ਜਿਸ ਦਾ ਰੁਪਯਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚਿ ਪਵਗੁ ਤਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਹ ਥਾਇ ਪਵਗੁ, ਤਿਸਨੋ ਕਦੇ ਕਿਛੁ ਥੁੜ ਨ ਹੋਸਉ ਏਹਵਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੋਇ, ਰੁਪਏ ਸਇ ਸਤਿ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਕਰਿ ਭੇਜਣੀ।

ਪੰਦਰਹ ਜੋੜੇ ਮੈਨੋ ਸਵਾਇ ਭੇਜਣਾ,

ਪੰਦਰਹ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਨੋ ਸਵਾਇ ਭੇਜਣਾ।

ਪਾਸੇ ਤੇ ਇਹ ਅੰਕਿਤ ਹੈ—

'ਦੋਇ ਜੋੜੇ ਕੂਕੇ ਖਰੇ ਭਾਲਿ ਬਹੁਤ ਦਮ ਪਕੜਦੇ ਹੋਨ, ਉਹ ਟੋਲਕੇ ਭੇਜਣੇ ਜਹ ਕਹਾ ਤੇ ਭੇਜਣੇ ਚਗੇ ਟੋਲਕੇ ਭੇਜਣੇ।'

(੨) ਅੱਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ੴ ਸਤਿ ਗੁਰੂ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀਉ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਅਣੀਰਾਇ ਭਾਈ ਜਸੁ ਭਾਈ ਰੰਗਾ ਭਾਈ ਹਜੂਰੀ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲੁ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਪਟਣ ਦੀ, ਤੁਸਾਂ ਭੇਟ ਭਾਈ ਬਠੇ ਹਥਿ ਭੇਜੀ ਸੀ ਸੋ ਪਹੁਤੀ ਹਜੂਰਿ, ਮੁਜਰਾ ਹੋਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੈਗਾ ਸੰਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਰੁਜਗਾਰੁ ਕਰੈਗਾ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਣਗੇ ਭੇਜਦੇ ਰਹਣਾ ਭੇਟ, ਸੰਗਤ ਧਰਮ-ਸਾਲ ਆਂਵਦੇ ਰਹਣਾ, ਆਰਤੀ ਸੋਹਲਾ ਕਰਣਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਜੀਉ ਦੀ ਖਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੈਗਾ ਤੁਸਾਂ ਉਪਰਿ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ।

(੩) ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ੴ ਸਤਿ ਗੁਰੂ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਬਠਾ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਪਟਣ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੈਗਾ ਸਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਰੁਜ਼ਗਾਰੁ ਕਰੈਗਾ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਨਗੇ, ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਦੀਵਾਲੀ ਨੋ ਦਰਸਨਿ ਆਵਣਾ, ਜੋ ਸਿਖ ਦਰਸਨਿ ਆਵਗੁ ਸੋ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਗੁ, ਪਟਣ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗਰੂ ਜੀਉ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਨੋ ਸਰਬ ਸੁਖ ਦੇਗੁ, ਭਾਈ ਬੱਠਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ ਜੁ ਆਖੈ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਮੰਨਣਾ, ਖੁਸੀ ਹੈ।

(੪) ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ

ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਸਹਜ਼ਾਦੇ ਅਜ਼ੀਮ ਦੇ ਲਸ਼ਕਰ ਕੀ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਜਨਮੁ ਸਉਰੈਗਾ ੧੦੦) ਸਉ ਤੋਲਾ ਸੋਨਾ ਫੁਰਮਾਇਸ ਕਾ ਕਰਿ ਭੇਜਣਾ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਸਹਿਜ਼ਾਦੇ ਅਜੀਮ ਕੇ ਲਸਕਰ ਦੀ ਨੋ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖੁ ਸੋਨੇ ਦੀ ਫੁਰਮਾਇਸ ਦੇਗੁ ਸੋ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਗੁ ਗੁਰੂ ਤਿਸਕੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੈਗਾ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਰੁਜਗਾਰ ਅੰਦਰ ਬਰਕਤ ਕਰੇਗਾ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੈ, ਸੰਗਤਿ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਕੇ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰੈਗਾ, ਤੁਸਾਡਾ ਘਰੁ ਮੇਰਾ ਅਸੈ; ਮਿਤੀ ਸਾਵਣੋ ੨੪ ਸਮਤ ੧੭੫੫ ਸਤਰਾਂ ਅਠ ੮

(੫)

ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ

ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਪਿਰਾਗ ਕੀ ਮੇਰਾ ਖਾਲਸਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਰਖੈਗਾ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਜਨਮੁ ਸਉਰੈਗਾ ੫) ਪੰਜ ਤੋਲੇ ਸੋਨਾ ਫ਼ੁਰਮਾਇਸਿ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸੰਗਤਿ ਹੁਕਮੁ ਦੇਖਦੇ ਸਿਤਾਬੀ ਹੁੰਡੀ ਕਰਾਇ ਭੇਜਣੀ ਖਸਮਾਨਾ ਹੋਗੁ, ਬਾਹੁੜੀ ਹੋਵੈਗੀ, ਸੰਗਤਿ ਮਸੰਦ ਮਸੰਦੀਏ ਨੋ ਨਾਹੀ ਮਿਲਣਾ ਜੋ ਕਿਛੁ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਵਿਤ ਕਾ ਹੋਵੈ ਸੋ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੋ ਨਾਹੀ ਦੇਣਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਪਹੁਚਾਵਣਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਮਿਲੈ ਸੋ ਮੇਲ ਲੈਵਣਾ ਦਿਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ, ਮੇਰੀ ਖੁਸੀ ਹੈ, ਆਪ ਵਿਚਿ ਪਿਆਰੁ ਕਰਣਾ, ਸੰਗਤਿ ਹਥੀਆਰ ਬੰਨ ਕੇ ਦਰਸਨ ਆਵਣਾ ਜੋ ਸਿਖ ਦਰਸਨ ਆਵਗੁ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਹੋਗੁ ਮਿਤੀ ਫਾਗ ੧੦ ਸੰਮਤੁ ੫੮ ਸਤਰਾਂ ੮

੫) ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਮੇਵੜੇ ਨੋ ਦੇਣੇ ।

(੬) ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ੴ ਸਤਿ ਗੁਰੂ

ਸਿਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਭੱਪਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸਰਬਤਿ ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ ਗੁਰੂ ਰਖੈਗਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਾਰਣਾ। ਭਾਈ ਲਾਲ ਪਾਲਾ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਹੈਨਿ ਭਾਈ ਸੰਗੋ ਨਾਲਿ ਉਨਕਾ ਲੇਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸੰਗੋ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ਆਵਤਾ ਹੈ, ਸਰਬਤਿ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਹੈ ਜੋ ਕਛੁ ਵਾਜਬੀ ਗਲ ਹੋਵੈ ਸੋ ਕਰ ਦੇਵਣੀ, ਰਿਆਇਤ ਕਿਸੀ ਕੀ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ ਤੁਮਾਰੇ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਨਗੇ ਧਰਮ ਨਿਆਉ ਕਰ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵਣਾ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵਹੁਗੇ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਬਾਹੁੜੀ ਹੋਵੈਗੀ, ਕਤਕੋ ੧੬ ਸਮਤ ੧੭੮੦ ਸਤਰਾਂ ੧੩

(੭) ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਿਸਾ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਬ ਦੇਵੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਠਾਕੁਰ ਦਾਸ ਭਾਈ ਸੋਭਾਈ ਮਲ ਚੋਪੜਾ ਭਾਈ ਸ਼ਿਭੂਨਾਥ ਭਾਈ ਸਾਹਬਰਾਇ ਸਰਬਤਿ ਖਾਲਿਸਾ ਵਾਸੀ ਬਨਾਰਸ ਗੁਰੂ ਰਖੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਜਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਾਰਣਾ, ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪੁਤ ਫਰਜ਼ੰਦ ਹਹੁ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਤੁਸਾਡੇ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰੇ। ਫਰਮਾਇਸਿ ਲਿਖੀ ਤੁਸਾਂ ਉਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਰੁਪਯੇ ਪੰਜਾਹਿ ੫੦) ਅਖਰੀ ਪੰਜਾਹਿ ਫਰਮਾਇਸਿ ਦੇਖਦੇ ਕਾਰ ਕਰਿ ਹੁੰਡੀ ਮਾਰਫਤਿ ਭਾਈ ਸਿਧੂ ਸਿੰਘ ਮੇਵੜਾ ਹਜੂਰਿ ਭੇਜਣੀ, ਬਨਾਰਸ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕੋਠੀ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਲੋਚਿ ਕਰਿ ਕਰਣੀ ਜੋ ਸਿਖ ਲੰਗਰ ਕੀ ਕਾਰ ਲੋਚਿ ਕਰਿ ਦੇਸੀ, ਤਿਸਦੀ ਕਿਰਤਿ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਬਰਕਤਿ ਕਰਸੀ ਸੰਮਤ ੧੭੯੬ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧੧, ਸਤਰਾਂ ੨੪ ਚਉਦਾਂ।

(੮) ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਅਜੇਹੇ ਗਸ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ।

(ਮੋਹਰ)
ਦੇਗੋ ਤੇਗੋ ਫਤਿਹ ਉ ਨੁਸਰਤ ਬੇਦਿਰੰਗ
ਯਾਫ਼ਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ੴ ਫਤੇ ਦਰਸ਼ਨੁ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ।। ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ।। ਭਾਈ ਪਰਮ ਸਿੰਘ ।। ਭਾਈ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਸੰਗੋ ਸਿੰਘ ।। ਵਾਸੀ ਰੂਪੇ ਕੇ ।। ਸਰਬਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀਉ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਰਖੈਗਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਜਨਮ ਸਉਰੈਗਾ, ਹੁਕਮੁ ਦੇਖਦਿਆਂ ਈ ਪੰਜੇ ਹਥਿਆਰ ਬਾਂਧਿ ਆਵਣਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਆਵੈਗਾ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵੈਗਾ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਵੇਂਗੇ। ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਏ।

(੯) (ਮੋਹਰ)
ਦੇਗੋ ਤੇਗੋ ਫਤਹਿ ਨੁਸਰਤ ਬੇਦਿਰੰਗ
ਯਾਫਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ੴ ਫਤੇ ਦਰਸਨੁ

ਸਿਰੀ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਜਉਨ ਪੁਰ ਕਾ ਗੁਰੂ ਰਖੈਗਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਰੈਗਾ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਹੋ, ਪੰਜ ਹਥੀਆਰ ਬੰਨਿਕੇ ਹੁਕਮੁ ਦੇਖਦਿਆ ਦਰਸਨਿ ਆਵਣਾ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਤ ਰਹਣਾ, ਭੰਗ ਤਮਾਕੂ ਹਫੀਮ ਪੋਸਤੁ ਦਾਰੂ ਅਮਲੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਖਾਣਾ, ਮਾਸੁ ਮਛਲੀ ਪਿਆਜੁ ਨਾਹੀ ਖਾਣਾ, ਚੋਰੀ ਜਾਰੀ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ, ਅਸਾਂ ਸਤਜੁਗ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ ਆਪ ਵਿਚਿ ਪਿਆਰੁ ਕਰਣਾ, ਮੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਤ ਰਹੇਗਾ ਤਿਸਦੀ ਗੁਰੂ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੈਗਾ ਮਿਤੀ ਪੋਹ ੧੨ ਸੰਮਤੁ ਪਹਿਲਾ

ਸਤਰਾਂ ੧੦*

---

* ੧੨ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੦ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਜੋ ਸਰਹੰਦ ਫਤਿਹ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। [ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪੰ. 194

(੧੦) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਿਠੀ*

੧ੴ ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ

ਪੂਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੀ ਡੰਡੋਤ ਬੰਦਨਾ ਬਹੁਰੋ ਸਮਚਾਰ ਵਾਚਨਾ ਕਿ ਇਧਰ ਆਉਨ ਪਰ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਵਾਯੂ ਕਾ ਅਧਿਕ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ। ਸੁਅਸਤ ਨਾਹੀ ਰਹਿਆ। ਤਾਪ ਕੀ ਕਥਾ ਦੋ ਬਾਰ ਸਨੀ ਪਰ ਮੰਦਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੇਂ ਕੋਈ ਆਲਕੁ ਨਾਹੀ ਦੇਸੁ ਵਿਚਿ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਬਲੁ ਛੂਟਿ ਗਇਆ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਪਰਬਤਾਂ ਝਬਾਨਾਂ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਬਸੇ ਹੈਨਿ। ਮਲੇਛੋਂ ਕੀ ਦੇਸ ਮੇਂ ਦੋਹੀ ਹੈ, ਬਸਤੀ ਮੇਂ ਬਾਲਕ ਜੁਵਾ ਇਸਤਰੀ ਸਲਾਮਤੁ ਨਾਹੀ, ਮੁਛੁ ਕਰਿ ਮਾਰਦੇ ਹੈਨ। ਗੁਰੂ ਦਰੋਹੀ ਬੀ ਉਨਾ ਦੇ ਸੰਗੁ ਮਿਲਿ ਗਏ ਹੈਨ ਹੰਦਾਲੀਏ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਮੁਕਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ। ਸਭੀ ਚਕੁ ਛੋੜ ਗਏ ਹੈਨ ਮੁਤਸਦੀ ਭਾਗ ਗਏ ਹੈਨ। ਸਾਡੇ ਪਰ ਅਬੀ ਤੋ ਅਕਾਲ ਕੀ ਰਛਾ ਹੈ ਕਲ ਕੀ ਖਬਰ ਨਾਹੀ। ਸਾਹਿਬਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ ਹੈਨ। ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤਰੇਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ-ਸਤੁ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ। ਪੋਥੀਆਂ ਜੋ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹਾਥਿ ਭੇਜੀ ਥੀ ਉਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ੩੦੩ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਪਖਿਆਨ ਦੀ ਪੋਥੀ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਸੋਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਲ ਵਿਚਿ ਦੇਨਾ ਜੀ। 'ਨਾਮ ਮਾਲਾ' ਕੀ ਪੋਥੀ ਕੀ ਖਬਰੁ ਅਬੀ ਮਿਲੀ ਨਾਹੀ। ਕਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਪੂਰਬਾਰਧ ਤੋ ਮਿਲਾ। ਉਤਰਾਰਧ ਨਾਹੀ। ਜੋ ਮਿਲਾ ਅਸੀਂ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗੇ।

ਦੇਸ ਵਿਚ ਰੌਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇ ਭਾਗ ਗਇਆ ਹੈ, ਸਾਹਿਬ ਬਹੁੜੀ ਕਰਨਗੇ। ਤੋਲਾ ੫) ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੀ ਘਰਨੀ ਕੇ ਆਭੂਖਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕਿਆ ਖੰਡੂਰ ਸੇ ਭੇਜਾ ਹੈ। ੧੭ ਰਜਤਪਨ ਬੀ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸੇ ਭਰ ਪਾਨੇ। ਪੰਜ ਰਜਤਪਨ ਇਸੇ ਤੋਸਾ ਦੀਆ। ਇਸਨੂੰ ਬਦਰਕਾ ਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਉਠਿ ਜਾਵੇਗੇ। ਮੁਸਤਦੀਓ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਹੀ ਦੀਆ ਜੇ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਬਡੇ ਸ਼ਹਰ ਸੇ ਹੁੰਡੀ

---

* ਇਹ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੧੬ ਈ. ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਵਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕਰਾਇ ਭੇਜਦੇ। ਅਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਛਿਆ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕੁਆਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਆਵਾਗੇ। ਮਿਤੀ ਵੈਸਾਖ ੨੨ ਦਸਖਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ। ਗੁਰੂ ਚਕੁ ਬੁੰਗਾ। ਜੁਆਬ ਪੋਰੀ ਮੇ।

(੧੦) ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਪੱਤਰ*—

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ।

ਸਿਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਧਭ ਰੰਗ, ਜਿਨਾਂ ਡਿਠਿਆਂ ਵਾਹਿਗਰੂ ਜੀ ਚਿਤ ਆਵੈ; ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਦੁਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ, ਪਾਸੇ ਲਿਖਤੰ ਗੁਲਾਮ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕਾ ਕਾਨ ਸਿੰਘ, ਨਿਵਲ ਸਿੰਘ, ਮੂਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ, ਗਜਾ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ਵਾਚਣੀ, ਖੁਸਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਵਾਹਗਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਹਰਿਦਮ ਚਿਤ ਆਵੈ, ਸੁਖ ਹੋਇ, ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਇ। ਅਰਦਾਸ ਤੁਸਾਡੀ, ਮਾਰਫਤ ਭਾਈ ਦੁਲਚਾ ਸਿੰਘ ਕੇ ਹਥ ਪਹੁਤੀ ਪੜਕੈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਵਕਤ ਹੋਇਆ ਤੁਸਾਡੇ ਬਾਬ ਖਾਲਸਾ ਜੀ। ਦਇਆਲੂ ਹੋਇ ਕੈ ਹਥ ਜੋੜੇ ਹੈ, ਜੋ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ—

'ਜੋ ਜਨ ਹਰਿ ਕਾ ਸੇਵਕੋ, ਹਰਿ ਤਿਸਕੋ ਕਾਮੀ।'

ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਵਾਹੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗਸੰਗ ਹੈ. ਫ਼ਜਲ ਕਰਕੈ ਰਖਿਆ ਹੋਵੈਗੀ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਉ ਮਾਤਾ ਸਾਹਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਮਾ-

———

* ਇਹ ਖਤ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ (ਸਪੁਤ੍ਰ ਬਾਵਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰੇਹਣ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾ ਸਿਖਾ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ਜ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਘੱਲੇ ਸਨ।

ਸ਼ ਤਗਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਾ ਕਰਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਗ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਕਾ ਕਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕੀ ਨਗਹੀ ਹੈ ਲੰਗੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਣਾ। ਸੋ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੁਇ ਸੈ ਸਿਖ ਸਿਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਹੈਨਿ, ਇਨ ਕੀ ਖਬਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਛ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਮਿਤ ਕਾ ਹੋਵੈ, ਸੋ ਕਾਰ ਕਰਿਕੇ ਇਕਠੀ ਕਰਨੀ, ਪਿਛੋ ਪਿਛੀ ਸਿੰਘ ਭੀ ਤੁਸਾਂ ਵਲਿ ਆਵਦੇ ਹੈ। ਉਨਾਂ ਕੈ ਹਥਿ ਹੁੰਡੀਆਂ ਕਰਾਇਕੇ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਨਾਇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਨੀਆਂ। ਤੁਸਾਡੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ, ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨਾਲਿ ਬਣਿ ਆਵੈਗੀ। ਹਰ ਬਾਬ ਪੈਜ ਰਹੇਗੀ, ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਸਵਰੈਗਾ।

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ, ਸੁਚੇਤ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧ ਚਾਹੀਐ ਜੋ ਸਿਵਾਇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੂਜੇ ਨੋ ਜਾਣੈ ਨਾਹੀ। ਦਸਾਂ ਪਾਤਸਾਹੀਆਂ ਤਕ ਜਾਮੇ ਪੈਧੇ, ਯਾਰਵੀਂ ਬਾਰਵੀਂ, ਬੰਦਾ, ਢਉਬੰਦਾ, ਅਜੀਤਾ ਵਗੈਰੇ ਤੇ ਐਤਕਾਦੁ ਲੈ ਆਵਣਾ ਹਤਿਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਹਤਿਆ ਗੁਰੂ ਜਪਣ ਨਾਲਿ ਦੂਰ ਹੋਸਨ ਪਰ ਇਹ ਹਤਿਆ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ੀਐਗਾ ਨਾਹੀਂ ਜੋ ਮਨੁਖ ਕੇ ਜਾਮੇ ਉਪਰਿ ਐਤਕਾਦੁ ਕਰਨਗੇ—

'ਮੁਖ ਫੇਰੈ ਮੁਖ ਜੂਠਾ ਹੋਇ।'

ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਸਿਵਾਇ ਅਕਾਲ ਦੂਜੇ ਨੋ ਮੰਨਣਾ ਨਾਹੀ, ਸਬਦੁ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤਕਿ ਖੋਜਣਾ— 'ਸਬਦੁ ਖੋਜ ਇਹ ਘਰੁ ਲਹੈ ਨਾਨਕ ਤਾਂਕਾ ਦਾਸ— ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਸਬਦ ਵਿਚ ਹੈ— ਗੁਰ ਮਹਿ ਆਪ ਸਮੋਇ ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਇਆ।'

'ਜੀਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਜੀਉ ਸਬਦ ਹੈ, ਜਿਤੁ ਸਹੁ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ।' ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ। ਭਾਈ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਟਹਲੀਆ ਭਾਈ ਬੂਲੇ ਕਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਕੇ ਖਸਮਾਨੇ ਵਿਚ ਰਹਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਗੰਢ ਪਉਸੀ॥

(੧੨) ਬੀਬੀ ਪਰਧਾਨ ਦੀ ਚਿਠੀ

ਨਾਮ ਜ ਪੇ ਸੇਈ ਪ ਰਧਾਨ	ਮੋਹਰ

ਬੀਬੀ ਪਰਧਾਨ (1718-1792 ਈ.) ਬਾਲਾ ਆਲਾ ਸਿਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਾਇਕ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੀ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਨੇਕ ਆਤਮਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਚਿਠੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—

'ਲਿਖਤੋ ਬੀਬੀ ਪਰਧਾਨ ਅਗੇ ਜਮੀਨ ਵਨਾਲੇ ਕੀ ਜੇਹੜੀ ਮੇਰੀ ਸੀ, ਸੋ ਸਭਾ ਮੈਂ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਾਬੇ ਨਿਕਾ ਸਿਘ ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੰਨ ਕਰਕੇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਕਿਨ੍ਹੈ ਮੇਰੇ ਪੁੰਨ ਕਾ ਮੁਜਾਹਮ ਹੋਣਾ ਨਾਹੀ, ਜੇਹੜਾ ਸਾਧਾਂ ਕੀ ਗਉਰੁ ਕਰਗੁ ਤਿਸਦਾ ਭਲਾ ਹੋਗੁ। ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਸਾਲੁ ੧੮੪੭ ਠਾਰਾ ਸੈ ਸੰਤਾਲੀ।

(੧੩) ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀ ਚਿਠੀ

ਲਿਖਤੁਮ ਬੀਬੀ ਸਾਹਿਬ ਆਲਾਰਾਨਿ ਸਾਹਿਬ ਜੋਗ ਰੋਬਕਾਰੀ। ਅਸਾਂ ਅਪੁਣਾ ਸਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੁਸਾਂ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤਾ ਸੁ। ਤੁਸਾਂ ਸਾਡੀ ਮੁਨਸਬੀ ਨ ਪਾਈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੋ ਦਿਰਆਫਤੀ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੁੰਮੇ ਲਗਦਾ ਸੋ ਲਾਂਦੇ; ਨਿਮਕ ਹਰਾਮਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਣਾ। ਤੁਸਾਂ ਵਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਵਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਡਿਠਾ। ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਅਬਰੋ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲਾਈ ਏ ਤੁਸਾਂ ਕਰਾਰਨਾਵੇਂ ਤੇ ਐਦ ਨਾਵੇ ਉਪਰ ਬੀ ਕੁਝ ਅਬਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਰਾਜਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਮੁਹਤਬਿ ਸੀ ਤੇ ਖੈਰ ਖਾ, ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਤਕਸੀਰ ਕਰਕੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤੁਸਾਨੂ ਆਖਿਆ। ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਚ ਇਹ ਗਲ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਸਾਹਾਬ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਡਰ ਕਿਸਦਾ ਏ।

ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੂਠੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਾਡੇ ਜੁੰਮੇ ਲਾਕੇ

ਤੇ ਕੈਦ ਚਾਹਾ ਕੀਤਾ। ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਲਿਖਤ ਦਸੋ, ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਜੁਮੇ ਲਾਇਆ ਫੇਰ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੋ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਮੈਂ ਤੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਬਾਈ ਟਹਿਲਣਾਂ ਸੰਮਣ ਵਿਚ ਕੈਦ ਵਾਂ ਹੋਰ ਨੌਕਰ ਸਭ ਕਢ ਦਿਤੇ ਹੈਨ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਲਾਚਾਰ ਹੋਏ ਆਂ। ਪਾਣੀ ਤੇ ਰੋਟੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹੇ ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਏਸ ਗਲ ਕੋਲੋਂ ਫਾਂਸੀ ਲਿਗ ਦੇਉ। ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਸਾਡੀ ਅਦਾਲਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਛੀ ਗੱਲ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨੰਦਣ ਸਤਰ ਵਿਚ ਫਰਆਦ ਕਰਾਂਗੇ। ਹੋਰ ਜੇੜ੍ਹਾ ਕੂੜ ਲਖ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਦਿਤਾ, ਹੋਰ ਜੇਹੜਾ ਚਹੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਕਵੰਜਾ ਹਾਜਰ ਸੋ ਗੈਹਣੇ ਵੇਚ ਮਿਸਰ ਮੇਗਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਏ। ਕਿਸੇ ਕੋਲੁ ਕੁਝ ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਆਪਣੇ ਗੈਹਣੇ ਵੇਚ ਕੇ ਗੁਜਰਾਨ ਕਰਦੇ ਸਾ, ਬੇਨਹਕ ਸਾਡੀ ਆਬਰੋ / ਕਿਉਂ ਲਾਹੀ। ਮੰਗਲਾ ਕੀ ਤਕਸੀਰ ਕੀਤੀ ਉਨੂੰ ਬੀ ਕਡ ਦਿਤਾ। ਅਜ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਆਖਣ ਲਗੇ, ਸਾਨੂੰ ਬਿਛਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਡਰਾਂਦੇ ਨੇ। ਜੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਡਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੀ। ਏਨਾ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਜੋ ਛਾਲਾ ਬਾਗ ਜਾਕੇ ਉਤਰੁ। ਉਹ ਸਣਕੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ। ਏ ਜੇੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿਸੇ ਰਜਵਾੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੁਝੇ (ਗੁੱਝੇ) ਰਾਜ ਕਿਉਂ ਸਾਂਬਦੇ ਉ, ਜਾਰਾ (ਜ਼ਾਹਰ) ਹੋਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹਰਫ ਰਖਦੇ ਉ। ਮੇਰੀ ਅਦਾਲਤ ਕਰੋਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨੰਦਣ ਫਿਰਆਦ ਕਰਾਂਗੀ। ਤਿੰਨ ਚਉਂ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰਖ ਲਉ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾ ਦੇਉ, ਇਨਾ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗ ਕੇ ਤੇ।'

(ਮੋਹਰ) ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ

---

* ਇਹ ਚਿਠੀ ਹੈਨਰੀ ਲਾਰੰਸ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਅਗਸਤ ੧੮੪੭ ਈ. ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸਲ ਖਾ. ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੈ।

੧੪) ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਿਠੀ

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1816---1884 ਈ.) ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ੧੮੭੨ ਵਿਚ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰਕੇ ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਆਪਨੇ ਉਥੋਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕਾਂ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ—

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਲਿਖਤੋ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤ ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਬ ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਸ੍ਰਬ ਗੁਣਾਂ ਸੰਪੰਨ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ, ਨਿਰਮਲ ਬੁਧਿ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ । ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਰਖੇ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਪਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਭਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਟਣ ਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੇਟਣ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਖੰਡ ਘਿਉ ਦੁਧ ਚਾਉਲ ਲੱਠਾ ਖਾਸਾ, ਜਗ੍ਹਾ ਭੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਬਿਚ ਖੂਹੀ ਲਗਾਇ ਦਿਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਅਗੇ ਨਾ ਸੀ ਛੇ ਸੈ ਰੁਪਈਆ ਲਗਾਕੇ । ਏਸ ਜਗਹ ਪੈ ਦਿਲੀ ਕਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਰ ਬੜਾ ਗੋਰਾ ਪੁਛ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਸਭ ਚੀਜ਼ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਕੁਛ ਕਮਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ।' ਜੇ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਸ ਆਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਘਾਟਾ ਅਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ ਬਾਣੀਆਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਭਜਦਾ ਹੈ ਸਾਹੂਕਾਰ । ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜਾ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਣਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਖੋਟਾ ਕਰਮ ਹੋਇ ਗਿਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਅਛਾ ਜੋ ਰਜਾਇ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ। ਬੁਰਾ ਭੀ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਕ ਬਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਅੰਬੀਰੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਕਰਕੇ, ਕੁਛ ਖਾਣ ਪਹਨਣ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ।

ਸਭ ਨੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ, ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਨੇ । ਨਾਲੇ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨੀ । ਬਾਣੀ ਪੜੂਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋਊਗਾ । ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਆਖਿਓ, 'ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਨੇ ਫੜਾਇ ਦਿਤਾ । ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰੂਗੀ' ਨ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਨੇ

ਤਾਂ ਏਥੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਨੇ ਏਥੇ ਬੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਮੈਂ ਸੁਖ ਦੇ ਛੱਡਾ ਹੈ। ਵੇਖਣਾ, ਢਿਲੇ ਨ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ। ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਕਿਸੇ ਦੀ ਘਾਲ ਕੀਤੀ ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਕ ਤਿਲ ਨਹੀਂ ਭੰਨੇ ਘਾਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਝਖ ਮਾਰ ਕੇ ਹੌਲੇ ਹੋਇ ਜਾਣਗੇ, ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਆ ਡਿਠੀ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨ ਥਾ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ।

ਜਿਥੈ ਹਥ ਨ ਅਪੜੇ ਕੂਕ ਨ ਸੁਣੇ ਪੁਕਾਰ
ਓਥੈ ਸਤਿਗੁਰ ਬੇਲੀ ਹੋਵੈ, ਕਢਿ ਲਏ ਅੰਤੀ ਵਾਰ।

ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਏਥੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿੰਦਾ ਤਾਂ ਜਗਤ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਗਤ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਤੱਖ।

ਚਿਠੀ ਦੇਣੀ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋ।

[ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਪੰਨਾ ੫੧-੫੨
ਸੰਪਾਦਕ ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ

————

(੨)

ਸਾਖੀ-ਸਾਹਿੱਤ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਹੈ ਦੀਆ ਸਾਖੀਆ ਹੋਈਆ*

ਸਾਖੀ-- ਇਕਨਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ। ਜੀਉ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ! ਸੋਹਣਾ ਕਉਣੁ ਹੈ, ਕਸੋਹਣਾ ਕਉਣੁ ਹੈ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ! ਸਿਵ ਰੂਪ ਸੋਹਣਾ ਹੈ ਸਕਤਿ ਰੂਪ ਕਸੋਹਣਾ ਹੈ। ਸੋਹਣੇ ਕਸੋਹਣੇ ਦਾ ਏਹੁ ਬਬੇਕੁ ਹੈ। ਜੋ ਸੋਹਣੇ ਨੋ ਸਭੁ ਕੋਈ ਵੇਖਣਿ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਸੋਹਣੇ ਪਾਸਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਮਹਾ ਪੁਰਖੈ ਦੇ ਅੰਦਰਿ ਸਬੁਧਿ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣਿ ਕਉ ਸੰਸਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੈ ਜਿਨਾ ਦੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉਮੈ ਸਕਤਿ ਹੈ ਤਿਨਾ ਪਾਸਿ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਉਂ ਚੰਦ ਡਿਠਿਆਂ ਤੇ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤਿ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਅਤੈ ਸੂਰਜ ਵਲਿ ਝਾਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਤੈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੈ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਮਿਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਤੈ ਸਕਤਿ ਕਾ ਬੋਲਣਾ ਕਿਸੈ ਨੋ ਨਾਹੀ ਸੁਖਾਂਦਾ। ਜਿਉ ਕੋਕਲਾ ਅਤੇ ਕਾਂਉ ਇਕਠੈ ਵਰਨਿ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ। ਅਤੇ ਜਾ ਕਾਉ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾ ਸਭੁ ਕੋਈ 'ਮਾਰੁ ਮਾਰੁ' ਕਰਿ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿਸੈ ਨੋ ਹਿਤਾਉਂਦਾ ਨਾਹੀ।੧।

ਸਾਖੀ— ਹੁਕਮੁ ਦੋਇ ਪਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਕ ਮੁਕਤਾ, ਹੁਕਮੁ ਇਕੁ ਅਮੁਕਤਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ। ਜੋ ਦੁਖੁ ਹੋਵੈ ਅਤੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ। ਜੋ ਸਭੇ ਸੁਖ ਹੋਵਨਿ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ਵਿਸਰੈ ਸੁ ਅਮੁਕਤਾ, ਸਚੁ ਧਰਮੁ ਮੁਕਤਾ।

---

* ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਲ 559 ਪੱਤਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ 492 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗਰੂ ਆਖਿਆ ਬਿਗੜ ਰੂਪੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਹੈ। ਸਿਵ ਰੂਪ ਸੋਹਣਾ ਹੈ। ੨।

ਸਾਖੀ-- ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਬਚਾ। ਤੈਨਉ ਕਿਛੁ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮੇਰੈ ਅਗੈ, ਕਉ ਹਜ਼ਾਰ ਜੋਧੇ ਖੜੇ ਰਹਦੇ ਹੈਨਿ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਖੁਸੀ ਹੋਦੀ ਹੈ ਸਭੇ ਜੋਧੇ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ। ਉਸਦੇ ਸਭੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ। ਅਤੈ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਬਿਖੁਸੀ ਹੋਦੀ ਹੈ ਸਭੇ ਜੋਧੇ ਤਿਸਦੈ ਖਿਆਲਿ ਪਉਂਦੇ ਹੈਨਿ ਸਭੇ ਕੰਮ ਤਿਸਦੇ ਬਿਗਾੜਿ ਜਾਦੇ ਹੈਨਿ। ੩।

ਸਾਖੀ, ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਪਾਪ ਕਾ ਰਥੁ ਲਬੁ ਹੈ ਅਤੈ ਲਬੈ ਕਾ ਰਥੁ ਕੂੜੁ ਹੈ। ਜੇ ਲਬੁ ਜਾਇ ਤਾਂ ਪਥਰੈ ਤੇ ਪਾਰਸੁ ਹੋਵੈ। ਜਿਸੁ ਭੇਟਿਆਂ ਤੇ ਕੰਚਨੁ ਹੋਵੈ। ੪।

ਸਾਖੀ—ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖੁ ਵਡੈ ਚਲਾਣੈ ਚਲੈ ਅਤੈ ਨਾਲਿ ਅਚਾਰਜੁ ਹੋਵੈ। ਤਾਂ ਅਚਾਰਜੁ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੁ ਜਮ ਪੰਥੈ ਜਮ ਦੁਆਰੈ। ਅਤੈ ਤਿਲ ਅੰਜੁਲ ਦੇਂਦਿਆ ਪਰੇਤੁ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਅਚਾਰਜੈ ਤੇ ਅਖਾਵਣਾ। ਅਤੈ ਸੰਗਤੀ ਆਖਣਾ ਜੁ ਹਰਿ ਪੰਥੈ ਹਰਿ ਦੁਆਰੈ। ਅਤੈ ਪਰੇਤੁ ਨਾਹੀ ਆਖਣਾ। 'ਹਰਿ ਲੋਕੁ' ਆਖਣਾ। ੫।

ਸਾਖੀ—ਕਿਸੈ ਸਿਖਿ ਗੁਰੂ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਪਾਤਸਾਹ ਕੋਈ ਸਦੇਹੋ ਮੁਕਤਿ ਹੋਦਾ ਹੈ ? ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਬਲਿਆ ਜੁ ਬਚਾ ! ਨਾਮਦੇਉ ਸਦੇਹੋ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ। ਪਰਮਸਰ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਗਇਆ। ਅਗਹੁ ਭਗਤ ਬੋਲਿ ਉਠੇ ਕਿ ਆਉ ਨਾਮਦੇਉ ਨਿਗੁਰਾ। ਆਗੈ ਭਗਤਾ ਤੇ ਵਖਿ ਬਹਾਲੀਐ ਤਾਂ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਪੁਛੇ ਜਿ ਮੈ ਵਿਚਿ ਕਿ ਗੁਨਾਹੁ ਹੈ। ਤਾ ਭਗਤ ਬੋਲੇ ਜਿ ਏਹ ਦੇਹੀ ਏਥੈ ਕੰਮਿ ਨਾਹੀ ਆਉਦੀ ਤਾਂ ਨਾਮਾ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਿ ਕੈ ਫਿਰਿ ਆਇਆ, ਆਪਣਾ ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਕੈ ਫਿਰਿ ਸਮਾਣਾ। ੬।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਸਵਾਰੀ ਵਿਚਿ ਥਾ ਇਕਤੁ ਖੇੜੇ ਉਪਰਿ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਆ ਅਤੈ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਬਚਾ ! ਕਿਛੁ ਜਾਣਦੇ ਅਸਹੁ ਜੁ ਏ ਖੇੜੇ ਕਿਉ ਉਜਾੜਿ

ਹੈਨਿ। ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸੁਣਾਈਐ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਬਚਾ! ਜਦਿ ਪਰਮੇਸਰੈ ਦਾ ਨਾਉ ਇਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰਿ ਵਸਦਾ ਥਾ, ਤਾ ਸਭੇ ਖੇੜੇ ਵਸਦੇ ਥੇ। ਸਭ ਸੁਖ ਹੋਏ ਥੇ ਅਤੈ ਜਾ ਪਰਮੇਸਰ ਵਿਸਰਿਆ ਤਾ ਉਜਾੜਿ ਗਏ ॥ ੭ ॥

ਸਾਖੀ—ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਰਹਦਾ ਥਾ ਤਿਨਿ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੋ ਪਾਤਿਸਾਹ! ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਕਾਸਟ ਲਈ। ਗੁਰੂ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ਸਿਖਿ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ। ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ਤੀਜੀ ਵਾਰਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਕਾਸਟ ਲੈ ਸਕਹਿ ਤਾਂ ਜਾਇ ਲੈ। ਸਿਖਿ ਜਾਇਕੈ ਲਕੜੀਆ ਇਕਠੀਆ ਕਰਿ ਕੈ ਚਿਤਾ ਸਵਾਰਿ ਕੈ ਅਗਿ ਜਲਾਈ। ਸਿਖੁ ਪਰਦਖਣਾ ਦੇਣਿ ਲਗਾ ਫੇਰਿਆ ਸੱਤ ਲੀਤੀਆ। ਅਗਿ ਬਹੁਤੁ ਭੜਕੀ ਸਿਖੁ ਡਰਿਆ। ਅਗੀ ਵਿਚਿ ਪੈ ਸਕੈ ਨਾਹੀ, ਤਿਚਰੁ ਇਕੁ ਚੋਰੁ ਰਾਜੇ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਭੰਨਿ ਕਰਿ ਆਇ ਨਿਕਲਿਆ। ਚੋਰਿ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਤੂ ਅਗੀ ਦੇ ਚਉ ਫੇਰੈ ਫਿਰਦਾ ਹਹਿ ਸੁ ਕਿਤ ਵਾਸਤੈ। ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨੁ ਹੈ ਜਾ ਜਾਇਕੈ ਕਾਸਟੁ ਲੈਉ। ਸੁ ਮੈ ਚਿਤਾ ਸਵਾਰਿਕੈ ਅਗਿ ਬਾਲੀ ਹੁਣ ਹਉ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਡਰਦਾ ਅਸਾ। ਚੋਰੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਕਾ ਭੰਡਾਰ ਭਨਿ ਕਰਿ ਦਰਬੁ ਆਂਦਾ ਹੈ ਸੁ ਤੂ ਲੈ ਅਤੈ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨੈ ਕਾ ਫਲੁ ਮੈਨੋ ਦੇਹਿ ਸਿਖਿ ਲੋਭੁ ਕੀਤਾ। ਚੋਰੈ ਤੇ ਦਰਬੁ ਲੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨੈ ਕਾ ਫਲੁ ਚੋਰ ਨੋ ਦਿਤਾ। ਚੋਰੁ ਪਰਦਖਣਾ ਦੇ ਕੈ ਅਗਿ ਵਿਚਿ ਪਇਆ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਗਇਆ। ਅਤੈ ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਦਰਬੁ ਲੈ ਕੈ ਘਰੈ ਨੋ ਚਲਿਆ। ਪਿਛਹੁ ਰਾਜੇ ਦੇ ਚਉਕੀਦਾਰ ਆਇ ਪਹੁਤੇ। ਚੋਰੁ ਕਹਿਕੇ ਆਇ ਪਕੜਿਆ। ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਲੈ ਗਏ। ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ ਇਸਨੋ ਸੂਲੀ ਦੇਹੁ ॥ ਫਿਰਿ ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਹਉ ਸਿਖੁ ਹਾਂ, ਚੋਰੁ ਨਾਹੀ, ਚੋਰੁ ਹੋਰੁ ਹੈ ਮੈ ਇਹੁ ਦਰਬੁ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਚਨੁ ਵਿਟਹੁ ਮੁਲਿ ਲੀਤਾ ਹੈ ਫਿਰਿ ਰਾਜੈ ਹੁਕਮੁ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਹਲਾ ਹੋਰੁ ਨਗਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੂਲੀ ਮਿਲਦੇ ਥੇ ਇਸਨੋ ਮੇਰੀ ਢੋਹੀ ਤੇ ਉਜਾੜਿ ਸੂਲੀ ਦੇਹੁ ॥ ਮਤੁ ਕੋ ਕਾਂਉ ਕੁਤਾ

ਮਿਰਗੁ ਇਸਦਾ ਮਾਸੁ ਖਾਇਕੈ ਨਰਕਿ ਜਾਇ ॥ ਇਨਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਿਆ ਭੰਗੁ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੮ ।

ਸਾਖੀ—ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਹੋਇਆ ਨਾਨਕ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਅਰਾਧੁ । ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, ਜੀਉ ! ਤੁਧਨੋ ਕਿਉ ਕਰਿ ਅਰਾਧਾ । ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਭਲਾ ਮਨਾਇ ਏਹੋ ਅਰ ਧਣੁ ਹੈ । ੯ ।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਦਰਬੁ ਨ ਹੀ ਹਿਰਣਾ । ਜੂਐ ਨਾਹੀ ਖੇਲਣਾ । ਪਰ ਗ੍ਰਿਹ ਨਾਹੀ ਜਾਣਾ । ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ । ਮਛੀ ਮਾਸੁ ਨਾਹੀ ਖਾਣਾ । ਮਦੁ ਨਾਹੀ ਪੀਵਣਾ । ਇਤਨੀਆ ਗਲਾਂ ਸਿਖੈ ਨੋ ਮੁਸਕਲ ਹੈਨਿ । ੧੦ ।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਕਿਤੈ ਮਹਲਿ ਬੈਠਾ ਥਾ । ਸਿਖ ਪਾਸਿ ਬੈਠੇ ਥੇ ਇਕਿ ਸਿਖਿ ਕਿਛੁ ਕਾਮੁ ਵਿਗਾੜਿਆ, ਗੁਰੂ ਕਿਤੈ ਤਉਰਿ ਹੋਇ ਕੈ ਇਕਸ ਸਿਖ ਨੋ ਆਖਿਆ ਜੁ ਇਨਿ ਕੰਮੁ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਤੂ ਇਸਨੋ ਮਾਰੁ । ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਹਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਖੜਾ ਹੋਇ ਰਹਿਆ, ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਕਿਉਂ ਨਾਹੀ ਮਾਰਦਾ । ਸਿਖਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਡਰਦਾ ਅਸਾ । ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਿ ਨਾਹੀ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਜੋ ਤੇਰੈ ਜੀਇ ਹੈ ਸੁ ਆਖੁ । ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ ਤੁਧਨੋ ਮਲੂਮੁ ਹੈ । ਇਕੁ ਆਲੁ ਭੇਡਾ ਮੁਨਦਾ ਸਾ ਇਕ ਭੇਡ ਅਧ-ਮੁਨੀਦੀ ਨਸ ਗਈ । ਅਈਆਲੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਤੁਸੀ ਸਭੇ ਭੇਡਾ ਇਸਨੋ ਪਕੜਿ ਦੇਹੁ । ਓਹੁ ਭੇਡਾ ਬੋਲੀਆ ਜੀ ਅਸੀਂ ਅਜ ਕਲਿ ਮੁਨੀਅਹਗੀਆ । ਏਹੁ ਹਾਲੁ ਅਸਾ ਸਭਨਾ ਦਾ ਹੋਵਣਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕਿਸੁ ਗਲੈ ਤੇ ਰਹਤੇ ਨਾਹੀ । ਇਸਨੋ ਅਸੀ ਕਿ ਮੁਹੁ ਲੈ ਕੈ ਪਕੜਿ ਦੇਹ । ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਓਨਾ ਭੇਡਾ ਵਾਲਾ ਲੇਖਾ ਅਸਾੜਾ ਹੈ । ਅਜੁ ਏਹ ਸਿਖ ਭੁਲ ਦੇ ਵਿਚਿ ਅਸਹਿ, ਤੂ ਸਦਾ ਬਖਸੰਦੁ ਅਸਹਿ । ਗੁਰੂ ਦਯਾਲੁ ਹੋਆ । ੧੧ ।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਸਿਖ ਬੈਠੇ ਸੇ । ਗੁਰੂ ਦਯਾਲੁ ਹੋਇਆ, ਸਿਖ ਬੋਲਨਿ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਵਾਰੇ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ । ਸਿਖ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਿ ਰਜਾਇ ਹੈ, ਇਉਂ ਆਖੀਦਾ ਹੈ । ਬਚਾ ਹਉ ਜੁ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਅਰਾਧਦਾ ਅਸਾ ਸੁ ਦੇਖਕੈ

ਅਰਾਧਦਾ ਅਸਾ। ਮੇਰੈ ਅੰਦਰਿ ਪਰਤੀਤਿ ਆਈ ਹੈ। ਮਿਲਿ ਕੈ ਅਰਾਧਦਾ
ਅਸਾ। ਪਰੁ ਤੁਸੀ ਬਿਨਾ ਡਿਠੇ ਬਿਨਾ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾ ਪਰਤੀਤਿ ਆਈ ਗੁਰੂ ਨੋ
ਪਰਮੇਸਰ ਕਹਿਕੈ ਪੂਜਦੇ ਅਸਹੁ। ਇਤੁ ਵਾਸਤੈ ਹਉ ਤੁਸਾਂ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ।
ਜਿਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰਿ ਏਹ ਪਰਤੀਤਿ ਆਈ ਹੈ। ੧੨।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਕਰਿ ਕੈ ਸੇਵਿਆ। ਜਿਉ ਭਲੀਆ ਸਤਵਤੀਆ
ਇਸਤਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਭਰਤਾਰੈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੈ ਭਰਤਾਰੁ ਚੋਰੁ ਹੋਵੈ
ਭਾਵੈ ਜਾਰ ਹੋਵੈ ਭਾਵੈ ਵਟਵਾੜਾ ਹੋਵੈ। ਭਾਵੈ ਜੂਆਰੀ ਹੋਵੈ ਉਸਦੇ ਕਰਮ ਨਾਹੀ
ਵੀਚਾਰਦੀ। ਮਨਿ ਬਚਨਿ ਕਰਮਿ ਭਰਤਾਰੈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ
ਉਸਦੇ ਭਰਤਾਰੈ ਨਾਲਿ ਲੜਦਾ ਹੈ ਕੈ ਕਿਛੁ ਦੂਖੁ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾ ਅਗਲੇ ਨਾਲਿ
ਲੜਦੀ ਹੈ ਭਾਵੈ ਅਗਲਾ ਸਚਿਆਰੁ ਹੋਵੈ ਪਰੁ ਓਹੁ ਇਸਤਰੀ ਭਰਤਾਰੈ ਨੋ ਹ
ਸੰਤੋਖਦੀ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਨਾਉ ਪਤਿਬਰਤਾ ਹੋਦਾ ਹੈ। ਤਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਨੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਰਿ ਸੇਵੈ ਤਾ ਸਿਖੈ ਦੀ ਪਰਮਗਤਿ ਹੋਵੈ। ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਏ
ਚਾਲ ਹੈ। ੧੩।

ਸਾਖੀ—ਕਿਸੈ ਸਿਖਿ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ! ਤੁ
ਪਾਸਿ ਇਕ ਸਿਖ ਬਾਹਰਹੁ ਅਰਦਾਸਿ ਨਾਹੀ ਕਰਦੇ ਜੀਐ ਵਿਚਿ ਅਰਦਾ
ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ, ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ! ਤੁਧਨੋ ਕੇਹੜੀ ਅਰਦਾਸਿ ਖੁਸੀ ਆਉਦੀ ਹੈ। ਗੁ
ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਬਚਾ ਹਉ ਬਾਹਰਲੀ ਅਰਦਾਸਿ ਭੀ ਸੁਣਦਾ ਅਸਾਂ। ਪਰ ਅੰਦਰ
ਅਰਦਾਸਿ ਬਹੁਤੁ ਸੁਣਦਾ ਅਸਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ। ਜੀਅ ਦੀ ਥਾ
ਪਾਇਦਾ ਹੈ। ੧੪।

ਸਾਖੀ—ਇਕੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖੁ ਰਸੋਈ ਕੀ ਸਰਬਰਾਹੀ ਕਰਦਾ
ਦਿਹਾਨਗੀ। ਗੁਰੂ ਨੋ ਰਸੋਈ ਦੀ ਸਮਿਗਰੀ ਪੁਛਿਕੈ ਅੰਨੁ ਕਰਾਇਦਾ ਥਾ ਉਸ
ਗੁਰੁ ਦਯਾਲੁ ਹੋਆ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜੀਐ ਦੀ ਬੁਝਣਿ ਲਗਾ। ਇਕਤੁ ਦਿਨਿ ਬਿ
ਗੁਰੂ ਨੋ ਪੁਛਿਆ ਓਨਿ ਸਿਖਿ ਮਿਸੀਆਂ ਰੋਟੀਆ ਪਕਵਾਈਆ। ਅਤੇ ਗੁਰੂ
ਭੀ ਮਨੁ ਮਿਸੀਆ ਰੋਟੀਆ ਉਪਰਿ ਥਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਰਸੋਈ ਆਯਾ ਤਾ ਉਸ ਸਿਖ

ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਬਚਾ ਕਿ ਅੰਨੁ ਹੋਆ ਹੈ ॥ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮਿਸੀਆ ਰੋਟੀਆ ਹੋਈਆ ਹੈਨਿ। ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਬਚਾ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਬਿਨਾ ਮਿਸੀਆ ਰੋਟੀਆ ਤੁਧੁ ਕਿਉ ਪਕਵਾਈਆ। ਸਿਖਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ! ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਜੁ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੀਉ ਮਿਸੀਆ ਰੋਟੀਆ ਉਪਰਿ ਹੈ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਤੂ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਦੀ ਕਿ ਜਾਣਹਿ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਕਣਕ ਦੀਆ ਉਪਰਿ ਥਾ ਤੂ ਕਿ ਜਾਣਹਿ ਇਤਨੀ ਗਲੈ ਵਿਚਿ ਸਿਖੈ ਦੇ ਅੰਦਰਹੁ ਜੋਤਿ ਹਿਰਿ ਲੀਤੀ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੈ ਸਿਖ ਕਚਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਜਿਚਰੁ ਤਾਈ ਸਿਖ ਪਵਣੇ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਹੋਵੈ, ਤਿਚਰੁ ਤਾਈ ਭੁਲਣੈ ਵਿਚਿ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਜਿਸਨੋ ਮਿਲਾਇ ਲਏ ਤਿਸਦੀ ਸਭ ਥਾਇ ਪਾਏ। ਜੇ ਭਾਵੈ ਤਾ ਹਜਾਰ ਬਰਿਹਾਂ ਦੀ ਘਾਲ ਇਕ ਘੜੀ ਵਿਚਿ ਨਿਮਖੈ ਵਿਚਿ ਗਵਾਇ ਦੂਰਿ ਕਰੇ, ਗਰਬੁ ਨਾਹੀ ਕਰਣਾ। ਅਤੈ ਖੇਤੀ ਨੋ ਝਖੜੈ ਝੋਲੈ ਦਾ ਡਰੁ ਤਿਚਰੁ ਤਾਈ ਹੈ ਜਿਚਰੁ ਕਟਿ ਅੰਦਰਿ ਆਜੈ ਨਾਹੀ ॥ ਤਿਉ ਸਿਖੈ ਨੋ ਪਵਣਿ ਵੀਹਾ ਵਿਸਵਿਆ ਤਾਈਂ ਡਰੁ ਹੈ ਜਿਥੈ ਭਉ ਦੂਰਿ ਹੋਵੈ ਤਿਥੈ ਹੀ ਖੜਿਆ ਛੁਟੈ ॥ ੧੫ ॥

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਸਿਖ ਦਾ ਪੁਤ ਨ ਥੋ ਹੋਦਾ, ਉਨਿ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਤੇਰਾ ਬਚਨੁ ਹੋਆ ਥਾ ਸਿਖਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੁ ਤਾ ਪੁਤੁ ਹੋਵੈ। ਜੀਉ ਮੈ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪੁਤੁ ਨਾਹੀ ਹੋਦਾ ਪਰੁ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਤੁਧੁ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਤੁ ਜਿਨਸਿ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਿਖ ਬੋਲਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ! ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖੁ ਆਂਵਦਾ ਜਾਂਵਦਾ ਹੈ ਤਿਸਨੋ ਰੋਟੀਆਂ ਖਵਾਲਦਾ ਥਾ ਅਤੈ ਆਗਤਿ ਭਾਗਤਿ ਕਰਦਾ ਥਾ। ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਏਹ ਸੇਵਾ ਨਾਹੀ ਜਿਉ ਪਰੈ ਜੀਅਹੁ ਕਰਦੇ ਹਹੁ। ਸਿਖ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੈ ਤੇਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ। ਗੁਰ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਤੇਰੈ ਕੋਈ ਸਿਖ ਆਵੈ ਤਿਸਦੇ ਪੈਰ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ। ਜਾ ਆਪੇ ਪੈਰ ਖਿਜਿ ਲਏ ਤਾ ਪੈਰ ਛਡਣੇ। ਫਿਰ ਚਿਕਣਿ ਲਗੀਐ ਜਾ ਆਪੇ ਆਖੈ ਤਾ ਚਿਕਣੁ ਛਡੀਐ ! ਫਿਰ ਪਖਾ ਕੀਚੈ ਜਾ ਆਪੇ ਆਖੈ ਤਾ ਛਡੀਐ। ਫਿਰਿ ਜਿਵਾਲੀਐ ਜਾ ਆਪੇ ਆਖੈ ਤਾ ਛਡੀਐ, ਫਿਰਿ ਸਬਦੁ ਸਾਖੀ ਉਸਤੇ ਸੁਣੀਐ। ਉਸਨੋ ਸੁਣਾਈਐ।

ਫਿਰਿ ਸੁਖਾਲਾ ਸਵਾਲੀਐ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਉਠਿ ਕੈ ਨਵਾਲੀਐ। ਜਪੁ ਪੜਾਈਐ ਸੁਣੀਐ ਫਿਰਿ ਜਵਾਲਿ ਕੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲਿ ਅਗੋ ਤਾਈ ਅਭਤਤਾਸ਼ੀ ਵੰਞਣਿ ਜਾਈਐ। ਜਿਥੈ ਓਹੁ ਆਖੈ ਤਿਥੈ ਖੜਾ ਹੋਇ ਕੈ ਉਸ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਜੈ। ਓਹੁ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇਕੈ ਬਚਨ ਕਰੈ ਜਿ ਕਿਛੁ ਉਸਤੇ ਮੰਗੀਐ ਸੁ ਮਿਲੈ। ਇਹੀ ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਪਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਾ ਵਿਚਿ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਹੈਨਿ। ੧੬।

ਸਾਖੀ—ਕੋਈ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੈ ਚਲਿਆ ਥਾ ਤਿਸੁ ਕੈਹਾ ਲਾਤਾ। ਕਿਨੈ ਪੁਛਿਆ ਤੂ ਕਿਥੈ ਚਲਿਆ ਅਸਹ, ਓਨਿ ਸਿਖਿ ਆਖਿਆ ਗੁਰੂ ਕੈ ਜਾਂਦਾ ਅਸਾ। ਓਨਿ ਹਾਲੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹਉ ਭੀ ਚਲਦਾ ਅਸਾ। ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਖੇਤੀ ਰਖਣੈ ਦੀ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਚਲਿਆ ਨਾਹੀ ਬਣਦਾ ਨਾਹੀ। ਫਿਰਿ ਹਾਲੀ ਬੋਲਿਆ ਪਿਛੈ ਭਾਵੈ ਕਿਛੁ ਹੋਵਉ। ਪਰ ਹਉ ਨਾਹੀ ਰਹਦਾ। ਫਿਰਿ ਓਹ ਸਿਖ ਬੋਲਿਆ ਕਿਛੁ ਆਪਣਾ ਹਿਸਾ ਖੇਤੀ ਛਾਡਹਿ ਤਾ ਹਉ ਲੈ ਚਲਾ। ਹਾਲੀ ਬੋਲਿਆ ਮੈ ਹਿਸਾ ਖੇਤੀ ਦਾ ਸਭ ਛਡਿਆ। ਪਰੁ ਮੈਨੋ ਗੁਰੂ ਕੈ ਲੈ ਚਲੁ। ਓਹੁ ਹਾਲੀ ਓਸ ਸਿਖ ਨਾਲਿ ਗੁਰੂ ਕੈ ਆਇਆ। ਆਇ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ ਗੁਰੂ ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬਹੁਤ ਪੁਛਿਆ, ਸੰਤੋਖਿਆ ਅਤੈ ਗੁਰੂ ਕੈ ਹਥਿ ਡੰਡੋਰਕਾ ਥਾ ਓਸੁ ਹਾਲੀ ਨੋ ਦੇਖਿ ਗੁਰੂ ਬਾਹਰਹੁ ਝਿੜਕਿਆ ਜਿ ਤੂ ਏਥਹੁ ਜਾਹਿ। ਜਾਇਕੈ ਦੇਹੁਰੇ ਬਿਚਿ ਬੈਠਿ ਰਹੁ। ਤਿਨਿ ਡੰਡੋਰਕਿਆ ਦੀਆ ਓਸਨੋ ਗੁਰੂ ਲਾਈਆ, ਅੰਦਰਿ ਕਿਛੁ ਪਰਤੀਤਿ ਆਈ। ਸੁ ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਜਾਇਕੈ ਦੇਹਰੇ ਵਿਚਿ ਬਹਿ ਰਹਿਆ। ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਤਿਨਿ ਦਿਨ ਹੋਇ ਗਏ। ਫਿਰਿ ਤੀਜੈ ਦਿਨਿ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਬਚਾ ਓਹੁ ਹਾਲੀ ਕਿਥੈ ਹੈ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਪਾਤਸਾਹ ਦੇਹੁਰੇ ਵਿਚਿ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਤਿਨਿ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹੈਨਿ। ਨ ਕਿਛੁ ਖਾਧਾ ਹੈ, ਨ ਕਿਛੁ ਪੀਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇਆ। ਓਸੁ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ਓਨਿ ਡਿਠਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਆਇਆ ਦੇਖਿ ਕੈ ਬੈਠਿ ਰਹਿਆ। ਉਠਿਓ ਮੂਲੇ ਨਾਹੀ ਹਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਬੈਠਿ ਰਹਿਆ, ਜਾ ਗੁਰੂ ਸਿਰੈ ਉਪਰਿ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ। ਓਸਦੀ ਪਰਮਗਤਿ ਹੋਈ, ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨੁ ਇਤੁ ਜਿਨਸੀ ਕਾਰ ਮੰਨੇ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ।੧੭।

ਸਾਖੀ--- ਕੋਈ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਬੈਠਾ ਥਾ ਕਿਨੈ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਸੇਵਾ

ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ। ਓਸਦੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਈ। ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨੁ ਇਤੁ ਜਿਨਸੀ ਕਰਿ ਮੰਨੈ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ। ੧੭।

ਸਾਖੀ—ਕੋਈ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਬੈਠਾ ਥਾ ਕਿਨੈ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਸੇਵਾ ਕਿਸਦੀ ਕੀਚੈ ਜਿਸੁ ਤੇ ਫਲੁ ਪਾਈਐ। ਓਹੁ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬੋਲਿਆ ਭਾਵੈ ਕਿਸਦਾਈ ਸੇਵਾ ਕਰਉ। ਜਿ ਕਿਸੈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਨਿ ਬਚਨਿ ਕਰਮਿ ਕਰਿ ਕੈ ਕਰੈ ਤਿਸਹੀ ਤੇ ਫਲੁ ਪਾਵੈ। ਇਤਨੀ ਗਲ ਸੁਣਿ ਕੈ ਉਠਿ ਆਇਆ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਜਵਾਹਾ ਹਰਿਆ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਹੈ? ਓਨਿ ਨਿਹਚਉ ਕੀਤਾ। ਜੁ ਹਉਂ ਇਸੁ ਜਵਾਹੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ। ਫਲੁ ਪਾਵਾ ਕਿ ਨ ਪਾਵਾਂ। ਓਹੁ ਮਨਿ ਬਚਨਿ ਕਰਮਿ ਉਸ ਜਵਾਹੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣਿ ਲਗਾ। ਜੇ ਕਿਛੁ ਖਾਇ ਤਾ ਓਸਨੋ ਅਰਪਿ ਕੈ ਖਾਇ। ਜੇ ਕਿਛੁ ਪੀਐ ਤਾ ਓਸਨੋ ਅਰਪਿ ਕੈ ਪੀਐ। ਧਿਆਨੁ ਉਸਦਾ ਕਰੈ। ਅੰਤਰਿ ਆਤਮੈ 'ਜਵਾਹਾ ਜਵਾਹਾ' ਕਰਿ ਅਰਾਧੈ! ਜਾ ਕਿਤਨੇ ਕ ਦਿਨ ਹੋਏ ਤਾ ਬਰਸਕਾਲਾ ਆਇਆ। ਮੀਹੁ ਵਰਸਿਆ, ਜਵਾਹਾ ਸੁਕ ਗਇਆ। ਓਹੁ ਪਛੋਤਾਵਣਿ ਲਗਾ ਜੁ ਮੈ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਜਾਤੀਓ ਨਾਹੀ ਹਉ ਭੁਲਾ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਨ ਪਈਓ। ਮੈ ਉਪਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਹੋਇਕੈ ਸੁਕਿ ਗਇਆ। ਉਸਦੈ ਅੰਦਰ ਭਉ ਪਇਆ ਬੈਠਾ ਉਸ ਜਵਾਹੇ ਅਗੈ ਬੇਨਤੀ ਕਰੈ, ਹਉਂ ਪਾਪੀ ਅਪਰਾਧੀ ਅਸਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹੀ ਜਾਣੀ। ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ। ਏਵੈ ਕਰਦਿਆ ਦਿਨ ਕਈ ਗੁਦਰੇ। ਤਾ ਝਖੜੁ ਆਇਆ ਝਖੜੈ ਨਾਲ ਜਵਾਹਾ ਉਖੜਿ ਕੈ ਉਡਿ ਗਇਆ। ਜਿਤੁ ਧਿਰਿ ਜਵਾਹਾ ਉਡਦਾ ਜਾਇ ਪਿਛੈ ਲਗਾ ਓਹੁ ਬੈਰਾਗੁ ਕਰਦਾ ਜਾਇ ਅਤੈ ਬੇਨਤੀ ਕਰੈ, ਜੀਉ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਨ ਜਾਣੀ। ਹਉ ਭੁਲਾ ਮੇਰੇ ਅਭਾਗ। ਜਿਸਤੇ ਤੂ ਮੈਨੋ ਛਡਿ ਚਲਿਆ। ਏਹੋ ਬਿਲਲਾਪ ਕਰਦਾ ਪਿਛੈ ਚਲਿਆ ਜਾਇ। ਅਗੈ ਨਦੀ ਆਈ, ਸਾਵਣ ਮਾਹੈ ਦੀ ਨਦੀ ਚੜਿ ਰਹੀ ਥੀ ਜਵਾਹਾ ਉਸੁ ਵਿਚਿ ਪਇਆ। ਪਿਛਹੁ ਛਾਲ ਮਾਰਿ ਕੈ ਵਿਚਿ ਪਇਆ। ਜਵਾਹੇ ਨੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਪੈਰੀਂ ਪਵੈ ਹਉ ਵਾਰਿਆ, ਹਉ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ। ਏਵੈ ਆਖਦਾ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ,

ਡੁਬਦਾ, ਤਰਦਾ, ਵਹਦਾ ਜਾਇ। ਉਸਨੋਂ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਜੀਵਣ ਦਾ ਭਉ ਚੁਕਿ ਗਇਆ। ਉਸ ਨਾਲਿ ਲਿਵ ਲਗੀ ਕਦੇ ਡੁਬ ਜਾਇ ਕਦੇ ਊਪਰਿ ਆਵੈ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਲਿਵ ਛੋਡੈ ਨਾਹੀ। ਤਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਪਿ ਆਇਆ। ਆਇਕੇ ਬੋਲਿਆ ਤੇਰੀ ਪਰਮਗਤਿ ਹੋਵੈਗੀ। ਤੂ ਚਲੁ ਓਹੁ ਬੋਲਿਆ, ਜੁ ਤੂ ਕਉਣ ਅਸਹਿ ? ਪਰਮੇਸਰੁ ਬੋਲਿਆ ਜਿਸਨੋ ਤੂ ਅਰਾਧਦਾ ਸਾ ਸੋਈ ਹਾ। ਓਹੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੈ ਤੈ ਨਾਲਿ ਕਿਛੁ ਧਕਾ ਨਾਹੀ। ਮੇਰਾ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਹੁ ਜਵਾਹਾ ਹੈ ਮੈ ਨਾਲਿ ਏਹੁ ਰੁਠਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਉ ਪਾਪੀ ਅਪਰਾਧੀ ਅਸਾ। ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਨਾਹੀ ਕਰਿ ਜਾਤੀ ਭੁਲਾ ਅਸਾ, ਜਾ ਪਰਮੇਸਰੁ ਦੇਖੈ ਤਾ ਉਸਦਾ ਅੰਦਰੁ ਉਸੁ ਜਵਾਹੇ ਨਾਲਿ ਰਤਾ ਹੈ ਕਿਤੈ ਪਰਕਾਰਿ ਮੁੜੈ ਨਾਹੀ। ਤਾ ਉਸਦੇ ਨਿਹਚਉ ਪਿਛੈ ਪੂਰਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ। ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਉਸ ਜਵਾਹੇ ਵਿਚਿ ਰਖਿਕੈ ਹਰਿਆ ਕਚੂਚੁ ਹੋਇ ਕੈ ਬੋਲਿਆ, ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਹੋ ਭਗਤ ਤੂ ਮੇਰਾ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਹਹਿ। ਤੈ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤੁ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸਭਾ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਈ। ਓਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋਆ। ਜਾਇਓਨਿ ਨਿਹਚਉ ਕਰਿਕੈ ਸੇਵੈ ਤਾ ਪਰਮੇਸਰ ਸੋਂ ਮਿਲੈ। ੧੮।

ਸਾਖੀ—ਕੋਈ ਮਹਾਪੁਰਖੁ ਥਾ, ਉਸੁ ਪਾਸਿ ਕੋਈ ਸੇਵਕ ਆਇਆ। ਆਇਕੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਿਉਂ ਕਰ ਮਿਲੈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਅਥਿਤ-ਪੂਜਾ ਕਰੈ ਸੁ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਮਿਲੈ। ਓਹ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ ਅਥਿਤ-ਪੂਜਾ ਕਿਉ ਕਰਿ ਕੀਚੈ। ਹੁਕਮੁ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕੋਈ ਪਰਥਾਇ ਕਾਰ ਆਵੈ ਸੋਈ ਸੇਵਾ ਕੀਚੈ। ਏਹੋ ਅਥਿਤ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਓਨਿ ਮਹਾ ਪੁਰਖੈ ਦੇ ਬਚਨਿ ਕਰਿ ਕੈ ਏਹੋ ਸੇਵਾ ਦ੍ਰਿੜੁ ਕੀਤੀ। ਘਰਿ ਆਇਕੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੋ ਆਖਿਆ ਜੁ ਮੈਨੋ ਮਹਾ ਪੁਰਖੈ ਦਾ ਬਚਨੁ ਹੈ ਤੁਸੀ ਅਥਿਤ-ਪੂਜਾ ਕਰਹੁ ਤਾ ਤੁਸਾਡੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨੁ ਹੋਵੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੈ ਪਾਸਿ ਆਵੈ ਤਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ। ਅਤੈ ਦੋਹਾਂ ਹੋਦਿਆ ਕੋਈ ਆਵੈ ਤਾ ਦੋਵੈ ਸੇਵਾ ਕਰਹ। ਅਤੇ ਜੇ ਹਉ ਨ ਹੋਵਾਂ ਅਤੈ ਤੈ ਪਾਸਿ ਆਵੈ ਤਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਤੂ ਕਰਿ। ਇਸਤਰੀ ਭੀ ਭਤਾਰੈ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਿ ਮੰਨੀ। ਅਥਿਤ-ਪੂਜਾ ਕਰਣਿ ਲਗੀ, ਮਨੁ ਤਨੁ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਅਰਥਿ ਅਰਪਿ ਛਡਿਆ।

ਜੁ ਕੋਈ ਕਿਛੁ ਕਾਮਨਾ ਕਰਿ ਆਵੈ ਤੇਹੋ ਜੇਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਿ। ਕਰਦਿਆ ਕਰਦਿਆ ਬਹੁਤੁ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸਰ ਦਇਆਲੁ ਹੋਆ। ਬ੍ਰਹਮਣ ਸਰੂਪੁ ਧਾਰਿ ਕੈ ਬਿਰਧਿ ਹੋਇ ਕੈ ਉਸੁ ਸੇਵਕੈ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਪਾਸਿ ਆਇਆ। ਆਇਕੈ ਪਰਥਾਇ ਕੀਤੀ ਤੁਸੀਂ ਵਡੇ ਸੇਵਕ ਆਖੀਦੇ ਹਉ ਅਤੈ ਅਤਿਥ ਪੂਜਾ ਬਹੁਤੁ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੇਰੈ ਅੰਦਰਿ ਬਾਂਛਨਾ ਹੈ ਤਿਤੁ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸਾਨੋ ਸੁਣਿ ਕੈ ਆਇਆ ਅਸਾ। ਹਉ ਜਾਣਦਾ ਅਸਾ ਜੁ ਤੈਤੇ ਮੇਰੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨੁ ਹੋਵੈਗੀ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣਿਕੈ ਓਹੁ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਅਗ੍ਰਭਾਗਿ ਖੜੀ ਹੋਈ। ਜੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰੀ ਇਛਿਆ ਹੋਵੈ ਸੁ ਮੰਗੁ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੋਲਿਆ ਹਉ ਬਿਰਧਿ ਅਸਾ। ਮੇਰੈ ਅੰਦਰਿ ਕਾਮੈ ਦੀ ਚੇਸਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੁ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰੁ ਜਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬਿਰਧਿ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਕਿਸੈ ਪਾਸਿ ਨਾਹੀ ਆਖਿ ਸਕਦਾ ਅਤੈ ਕੋਈ ਏਹਾ ਸੁਝਦਾ ਭੀ ਨਾਹੀ। ਜਿਸਨੋ ਆਖਾਂ। ਤੇਰਾ ਭਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਅਸਾ ਤੂ ਅਗਨਿ ਨਿਵਾਰੁ ਓਹੁ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੋਲੀ ਜੀਉ ਭਲਾ ਹੋਵੈ। ਅਜੁ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰੁ ਸਕਾਰਥਾ ਹੋਆ, ਤੇਰੈ ਕੰਮਿ ਆਵੈ। ਓਨਿ ਮੰਜਾ ਵਿਛਾਇਆ ਵਿਛਾਵਣੇ ਭਲੇ ਵਿਛਾਏ। ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ ਅੰਦਰਿ ਆਈਐ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਏਥੈ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਨਾਹੀ ਮਨੀਂਦਾ। ਪਰੁ ਜਿਥੈ ਹਉ ਆਖਾਂ ਤਿਥੈ ਚਲੁ। ਉਨਿ ਘਰੁ ਬਾਰੁ ਸਭੁ ਛਡਿਆ। ਉਸਦੈ ਨਾਲਿ ਉਠਿ ਚਲੀ। ਜਿਥੈ ਤੇਰੀ ਮਨਸਾ ਹੋਵੈ ਤਿਥੈ ਚਲੁ। ਦੋਵੈ ਚਲੇ, ਥਾਈਂ ਦੁਹੁ ਤਿਹੁ ਫਿਰਿ ਕੈ ਆਖਿਆ ਸੁ ਜੁ ਹਟਾਂ ਵਿਚਿ ਭਲਾ ਥਾਂਉ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੋਲੀ ਜੁ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ਜੀ। ਹਟਾ ਵਿਚਿ ਲੈ ਆਇਆ ਆਉਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਜਿਥੈ ਉਸਦਾ ਭਤਾਰੁ ਹਟਿ ਬੈਠਾ ਥਾ ਤਿਥੈ ਆਇਆ ਅਤੈ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਇਹੁ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਿਉ ਘਰਿ ਰਖੀ ਹੈ। ਹਉ ਬਿਰਧਿ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਅਸਾ ਅਤੈ ਮੈ ਨਾਲਿ ਏਹ ਲੁਭਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੋਰ ਥੈਂ ਕਿ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੋਵੈਗੀ ? ਇਸੁ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋਦਿਆ ਤੇਰਾ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਏਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਘਰਿ ਰਖੀਐ ਨਾਹੀ। ਅਤੈ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਘਰਿ ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਅਸੈ। ਅਗਹੁ ਓਹੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਹੈ। ਅਤੈ ਵਡੀ ਭਗਤਿ ਹੈ ਅਤੈ ਮੈ ਇਸਨੋ ਆਖਿ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚਿ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹੁ ਗਲ ਸੁਣਿਕੈ ਓਨਾ ਦੀ ਦਇਆਲੁ ਹੋਆ ਆਪਣਾ

ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤਾ। ਜੁ ਕਿਛੁ ਓਨਾ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਸੀ ਸੁ ਪੂਰਨੁ ਹੋਈ।

ਸਾਧ ਕੈ ਬਚਨਿ ਕਰਿਕੈ ਏਹੀ ਨਿਹਚਉ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਤਾ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਸਿਖੁ ਮਿਲੈ। ਏਹ ਸੇਵਾ ਹੋਰਨਾ ਜੁਗਾਂ ਕੀ ਹੈ ਪਰੁ ਕਲਜੁਗਿ ਕੇਹਾ ਸੇਵਾ ਕੀਚੈ? ਇਕ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਆਇ ਕੇ 'ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ' ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਅਤੇ ਅੰਦਰਹੁ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ, ਕੇਰੇ ਹੈਨਿ ਓਨਾ ਦਾ ਆਖਿਆ ਕੀਚੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰਿ ਖਵਿ ਸਕੀਐ ਨਾਹੀ, ਤਿਸਦਾ ਆਖਿਆ ਨ ਕੀਚੈ। ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੋ ਪੁਛਿਕੈ ਜੁ ਕਿਛੁ ਗੁਰੂ ਆਖੈ ਸੁ ਕੀਚੈ ਇਨਾ ਗਲਾਂ ਵਿਚਉ ਇਤਨੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨ ਕੀਚਨਿ ਜੁ ਕੋਈ ਸਿਖੁ ਜਾਣੀਦਾ ਹੋਵਉ ਭਾਵੈ ਅਣ ਜਾਣੀਦਾ ਹੋਵਉ। ਅਤੇ ਬਹੁਤੁ ਕਰਮੁ ਆਖੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰਿ ਖਵੈ ਨਾਹੀ ਤਾ ਓਹੁ ਕਰਮੁ ਕਰਣਾ ਅਤੈ ਜੀਉ ਬੁਰੇ ਕੰਮੈ ਨੋ ਧਾਵੈ, ਤਾ ਓਹੁ ਭੀ ਕਰਣਾ ਪਰ ਆਪਣੈ ਹਥਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ। ਜਾ ਮਨੁ ਬਿਕਾਰਾਂ ਨੋ ਧਾਵੈ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਾਧੀਐ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ਅਤੈ ਇਤਨੀਆ ਗਲਾਂ ਕਰਣੀਆ। ਜੇ ਸਿਖੁ ਜਾਣੀਦਾ ਭਾਵੈ ਅਣਜਾਣੀਦਾ ਹੋਵੈ ਤਿਸਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਸੇਵਾ ਖਵਾਲਣੈ ਦੀ, ਪੀਆਲਣੈ ਦੀ, ਝਲਣੈ ਦੀ, ਮੰਡਣੈ ਦੀ, ਪੈਰ ਧੋਵਣੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਚੈ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਚੈ ਜੁ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਕੀਕੂ ਮਿਲੀਐ ਅਤੇ ਸਿਖੁ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰਿ ਹਿਤਾਵੈ ਸੁ ਕੀਚੈ। ਅਤੇ ਜੀਆ ਵਿਚਿ ਕਿਛੁ ਭਲਾ ਉਪਦੇਸੁ ਹੋਇ ਆਵੈ ਸੋ ਭੀ ਕੀਚੈ। ਸਭਨਾਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸਟ ਗਲ ਏਹ ਹੈ ਜੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਭਾਵੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵਉ। ਭਾਵੈ ਗੁਰੂ ਭਾਇ ਸੁਭਾਇ ਕਿਤੈ ਪਰਥਾਇ ਬੋਲੈ ਸੁ ਬਚਨੁ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਮਨਾਏ ਤਾਂ ਮੰਨਿ ਲੀਚੈ। ੧੯।

ਸਾਖੀ—ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਥਾ ਉਨਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਸੁਖ ਕੀ ਬਾਂਛਨਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਤਰਿ ਆਤਮੈ ਕਾਮਨਾ ਕਰੈ, ਬਾਹਰਿ ਸੇਵਾ ਕਰੈ। ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਮਨ ਕਾਮਨੀ ਤੀਰਥੁ ਹੈ। ਉਸ ਉਪਰਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਆ ਸਿਖੈ ਨੋ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਬਚਾ! ਘਰੈ ਬਲਹੁ ਖਬਰਿ ਲੈ ਆਉ। ਸਿਖੁ ਘਰਿ ਆਇਆ ਘਰੈ ਦੇ ਆਦਮੀ ਆਖਣਿ ਲਗੇ ਜੁ ਤੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਹਿ ਸੁ ਤੈਨੋ ਗੁਰੂ ਕਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਨ ਦਿਤਾ। ਓਹੁ ਬੋਲਿਆ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ

ਹੈ ਮੈਨੋ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਦਿਨੁ ਦੁਇ ਚਾਰਿ ਘਰਿ ਰਹਿ ਕੈ ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਚਲਿਆ ਜਾ ਨਗਰਹੁ ਬਾਹਰਿ ਆਵੈ ਤਾ ਇਕੁ ਪੰਡਿਤੁ ਬਿਰਧਿ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਉਨਿ ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖੁ ਪੁਛਿਆ : ਤੂ ਕਿਥੇ ਚਲਿਆ ਅਸਹਿ । ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਪਾਸਿ ਜਾਂਦਾ ਅਸਾ। ਪੰਡਿਤੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੇਰੀ ਹੋਦੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰੀਂ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹਉ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਪਾਵਦਾ ਅਸਾ । ਖਰਾ ਬਿਰਧਿ ਹੋਆ ਅਸਾ। ਮੇਰੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ ਉਥਹੁ ਆਗੈ ਚਲਿਆ ਜਾ ਅਗੈ ਦੇਖੈ ਤਾ ਸਰਪੁ ਮਹਾ ਕੰਗਾਲ ਹੋਇ ਕੈ ਪੈ ਰਹਿਆ ਹੈ । ਕਰੰਗੁ ਨਦਰੀਂ ਆਉਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਮਾਸੁ ਚੰਮੁ ਸੁਕਿ ਗਇਆ ਹੈ । ਉਨਿ ਸਾਧਿ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਤੂ ਕਿਥੈ ਜਾਦਾ ਅਸਹਿ ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਆਪਣੇ ਗਰੂ ਪਾਸਿ ਜਾਦਾ ਹਾਂ । ਸਰਪੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੇਰੀ ਹੋਦੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਣੀ । ਹਉ ਬਿਰਧਿ ਹੋਆ ਅਸਾ । ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ਅਸਾ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ। ਉਥਹੁ ਅਗੈ ਚਲਿਆ ਅਗੈ ਦੇਖੈ ਤਾ ਗਿਰਾਂਇ ਅਗਿ ਲਗੀ ਹੈ ਮੁਕਦਮ ਦੇ ਘਰਿ । ਮੁਕਦਮੁ ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ਉਨਿ ਮੁਕਦਮਿ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਤੂ ਕਿਥੈ ਜਾਂਦਾ ਅਸਹਿ, ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਜਾਂਦਾ ਅਸਾ । ਮੁਕਦਮਿ ਆਖਿਆ ਜੁ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸਿ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਕਰਣੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮੇਰੇ ਘਰਿ ਦਿਹਾਨਗੀ ਅਗ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਬਹੁੜੀ ਹੋਵੈ । ਪਾਤਿਸਾਹ ਓਨਾ ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਕੈ ਬਾਬਿ ਕਿ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ?'

ਬਚਾ ! ਅਜ ਤੂ ਥਕਾ ਆਇਆ ਅਸਹਿ । ਜਾਇਕੈ ਰਸੋਈ ਜੇਉ । ਅਤੈ ਜੇਵਿ ਕੈ ਸਵਿ ਰਹੁ । ਭਲਕਿ ਓਨਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸਿ ਕਾ ਜਵਾਬੁ ਆਖਾਂਗਾ । ਸਿਖੁ ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ਰਸੋਈ ਆਇ ਜੇਵਿਆ, ਜੇਵਿ ਕੈ ਜਾਇ ਸਵਿ ਰਹਿਆ । ਫਿਰਿ ਤੀਜੈ ਪਹਰਿ ਆਇ ਕੈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ ਸੇਵ ਕਰਣਿ ਲਗਾ ਰਾਤਿ ਗੁਦਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਗੁਰੂ ਨ੍ਹਾਇ ਕੈ ਆਇ ਬੈਠਾ। ਸਿਖੁ ਪੈਰੀ ਪਇਆ । ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਆਉ ਬਚਾ ! ਵਿਦਿਆ ਹੋਹੁ ਤੇਰੇ ਸਭ ਮਨੋਰਥੁ ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਕੀਤੇ । ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ । ਬੋਲਿਆ ਤੇਰੀ ਸਭਾ ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਪਈ । ਪੰਡਿਤੈ ਜਿਨਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਥੀ ਤੇਰੈ ਪਿਛੈ ਓਨਾ ਦੀ ਭੀ ਗਤਿ ਹੋਈ ।

ਨੋ ਆਖਣਾ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਵਿਦਿਆ ਬਹੁਤੁ ਹੈ, ਵਿਦਿਆ ਕਿਸੈ ਨੋ ਦੇਹਿ, ਤਾ
ਤੇਰੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ । ਅਤੇ ਸਰਪੈ ਨੋ ਆਖਣਾ, ਤੇਰੈ ਪਾਸਿ ਦਰਬੁ ਬਹੁਤੁ ਹੈ
ਓਹੁ ਦਰਬੁ ਕਿਸੈ ਨੋ ਦੇਹਿ ਤਾ ਤੇਰੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ। ਅਤੇ ਮੁਕਦਮੈ ਨੋ
ਆਖਣਾ ਤੇਰੀ ਬੇਟੀ ਵਰ ਪਰਾਪਤੀ ਹੈ ਓਹੁ ਤੈਨੂ ਦੁਰਾਸੀਸਾਂ ਦਿਹਾਨਗੀ
ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਓਹੁ ਬੇਟੀ ਕਿਸੈ ਨੋ ਵੀਆਹਿ ਦੇਹਿ। ਤਾ ਤੇਰੀ ਬਾਹੁੜੀ ਹੋਵੈ।
ਫਿਰਿ ਤੇਰੈ ਘਰਿ ਅਗਿ ਲਗੈ ਨਾਹੀ । ਏਹ ਗਲ ਆਖਿ ਕੈ ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ
ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ। ਸਿਖੁ ਵਿਦਿਆ ਕੀਤਾ। ਸਿਖੈ ਨੋ ਪਰਤੀਤਿ ਥੀ ਗੁਰੂ
ਕੇ ਬਚਨੈ ਕੀ । ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਹੋਇਆ. ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੈ ਸਿਖੁ ਵਿਦਿਆ
ਹੋਇਆ। ਅਗੈ ਆਵੈ ਤਾ ਓਹੁ ਮੁਕਦਮੁ ਖੜਾ ਹੈ । ਆਇ ਕੈ ਪੈਰੀ
ਪਇਆ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਸੁ ਜੀਉ ਮੈਨੋ ਕਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਇਆ, ਆਖੀਐ ।
ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਤੇਰੇ ਬੇਟੀ ਵਰ ਪਰਾਪਤੀ ਹੈ ਓਸ ਦੇ ਦੋਖਿ ਤੇਰੈ ਘਰਿ
ਅਗਿ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਓਸ ਨੋ ਵੀਆਹਿ ਦੇਹਿ। ਉਸਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ । ਤਾ
ਤੇਰੀ ਬਾਹੁੜੀ ਹੋਵੈ। ਏਹ ਗਲ ਸੁਣਿ ਕੈ ਮੁਕਦਮੁ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ। ਅਰਦਾਸਿ
ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਨਿਹਾਲ ਹੋਆ ਅਤੇ ਬੇਟੀ ਆਪਣੀ ਮੈ ਤੈਨੋ ਦਿਤੀ ਗੁਰੂ ਕੇ
ਅਰਥਿ, ਤੂ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਕਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੁ। ਓਨਿ ਅੰਤਰਿ ਆਤਮੇ ਗੁਰੂ
ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਤੇਰਾ ਬਚਨ ਸਤਿ ਹੈ ਜੁ ਕਿਛੁ ਹੋਂਦਾ
ਹੈ ਸੁ ਤੇਰੈ ਬਚਨਿ ਕਰਿ ਹੋਦਾ ਹੈ । ਓਥੈ ਵੀਆਹੁ ਹੋਆ । ਫਿਰਿ ਸਿਖੁ
ਮੁਕਦਮ ਕੀ ਬੇਟੀ ਲੈ ਕਰਿ ਆਇਆ, ਮੁਕਦਮ ਕੀ ਬਾਹੁੜੀ ਹੋਈ। ਅਗੈ ਸਰਪੁ
ਪਇਆ ਥਾ ਤਿਨਿ ਸਰਪਿ ਏਹੁ ਡਿਠਾ ਸਿਰੁ ਆਣਿ ਕੈ ਭੁਇ ਉਪਰਿ ਪੈਰੀ
ਪਇਆ। ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਮੇਰੈ ਬਾਬਿ ਕਿ ਹੁਕਮੁ ਹੈ। ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਤੇਰੈ
ਪਾਸਿ ਦਰਬੁ ਬਹੁਤੁ ਹੈ, ਓਹੁ ਕਿਸੈ ਨੋ ਦੇਹਿ ਤਾ ਤੇਰੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ ।
ਗੁਰੂ ਕੈ ਬਚਨਿ ਕਰਿ ਸਰਪੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੈ ਦਰਬੁ ਤੈਨੋ ਸਭੋ ਦਿਤਾ ।
ਦਰਬੁ ਸਭ ਸਿਖੈ ਨੋ ਦੇ ਕੈ ਸਰਪੁ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਿ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ। ਸਿਖ ਦਰਬੁ
ਲੈ ਕੈ ਗੁਰੂ ਨੋ ਅਰਾਧਦਾ ਚਲਿਆ। ਅਤੇ ਓਹੁ ਪੰਡਿਤੁ ਬੈਠਾ ਥਾ। ਦੇਖਿ

ਕੈ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ। ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੁ ਮੇਰੈ ਬਾਬਿ ਕਿ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਓਹੁ ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਤੈਂ ਪਾਸਿ ਵਿਦਿਆ ਬਹੁਤੁ ਹੈ । ਓਹੁ ਵਿਦਿਆ ਕਿਸੈ ਨੋ ਦੇਹਿ ਤਾ ਤੇਰੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ। ਓਹੁ ਪੰਡਿਤ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮੈ ਵਿਦਿਆ ਸਭ ਤੈ ਨੋ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਕੈ ਬਚਨਿ ਵਿਦਿਆ ਦਿਤੀ। ਪੰਡਿਤੁ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ। ਸਿਖੈ ਨੋ ਗੁਰੂ ਚਿਤਿ ਆਇਆ। ਮੁਕਦਮੈ ਕੀ ਬੇਟੀ, ਸਰਪੈ ਕਾ ਦਰਬੁ, ਪੰਡਿਤ ਕੀ ਵਿਦਿਆ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਿਰਪਾ ਤੈ ਲੈ ਘਰਿ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਜੁ ਮੰਗੀਐ ਸੁ ਪਾਈਐ । ਓਸੁ ਸਿਖੈ ਦੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਈ। ਜੁ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਸੁ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਪਾਵੈ ਸੋ ਦੇਹ । ੨੦ ।

ਸਾਖੀ— ਅਹਾੜੁ ਸੀਆਲੁ ਸਾਵਣੁ ਤਿੰਨੇ ਵਤਾਂ ਹੈਨਿ। ਅਹਾੜ ਕੀ ਵਤ ਤਮ ਗੁਣੁ ਹੈ। ਜੇ ਆਤਮਾ ਤਮ ਗੁਣੈ ਕੀ ਵਤ ਆਵੈ ਤਾ ਅੰਦਰਿ ਤਪਤਿ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਭਲੀ ਗਲ ਭੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤਾ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਤੈ ਸਭਨਾ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਨਾਲਿ ਝਿਖਿ ਝਿਖਿ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਅਤੈ ਸੀਆਲ ਕੀ ਵਤ ਰਜ ਗੁਣੁ ਹੈ। ਜਾ ਆਤਮਾ ਰਜਗੁਣੁ ਵਿਚਿ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾ ਅੰਦਰਿ ਸੀਤਲਾਈ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਅਤੈ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਨਾਲਿ ਹਸਿ ਹਸਿ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਸਭਨਾ ਨੋ ਸੰਤੋਖਦਾ ਹੈ। ਅਤੈ ਸਾਵਣੀ ਵਤ ਸਤਗੁਣ ਵਿਚਿ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾ ਅੰਦਰਿ ਦਇਆ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਜੁ ਕੋਈ ਉਸ ਵਤੈ ਵਿਚਿ ਮੰਗੈ ਸੁ ਪਾਵੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਏਤਨੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਤਮੇ ਕੇ ਹੈਨਿ। ਜਿਸੁ ਜੰਤੈ ਨੋ ਦਇਆਲੁ ਹੋਵੈ ਤਿਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਸਤਗੁਣ ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ। ਫਿਰ ਜਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲੈ ਤਾ ਚਉਥੇ ਪਦੇ ਤੁਰੀਆ ਗੁਣੈ ਨੋ ਜਾਇ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਵੈ ਤਿਸੁ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ਉਪਜੈ। ਸਰਬ ਮੈਂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਵੈ। ਪਰਮਗਤਿ ਹੋਵੈ। ੨੧।

ਸਾਖੀ— ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਸਰੂਪੁ ਤਿਨਿ ਪਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ—ਪ੍ਰਥਮ ਸਰੂਪੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ। ਦੁਤੀਆ ਸਰੂਪੁ ਗੁਰਦੇਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਸਰੂਪ ਸੰਗਤਿ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੈ ਨੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮਾਰੈ ਤਾ ਗੁਰਦੇਉ ਬਖਸਾਵੈ। ਜੇ ਕਿਸੈ ਨੋ ਗੁਰਦੇਉ ਮਾਰੈ ਤਾ ਸੰਗਤਿ ਬਖਸਾਵੈ। ਜੇ ਕਿਸੈ ਨੋ ਸੰਗਤਿ ਮਾਰੈ ਸੁ ਕਿਥਾਈ ਛੁਟੈ ਨਾਹੀ।

ਜਾ ਫਿਰਿ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਬਖਸੀਐ । ੨੨ ।

ਸਾਖੀ— ਕੋਈ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੈ ਜਾਂਦਾ ਥਾ, ਇਕਨਿ ਪੰਡਿਤਿ ਪੁਛਿਆ ਜਿ ਕਿਥੈ ਚਲਿਆ ਅਸਹਿ, ਸਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਜਾਂਦਾ ਅਸਾ । ਪੰਡਿਤੁ ਬੋਲਿਆ ਮੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਇਕ ਪਰੀਖਿਆ ਗੁਰੂ ਪਾਸਹੁ ਪੁਛੀ ਜੁ ਅਸਾਧਵਸਤੁ ਕਉਣੁ ਅਤੈ ਮਨ ਕਾ ਮੇਰੁ ਕਉਣੁ ਹੈ ਅਤੈ ਜੀਐ ਕੀ ਕੋਠੜੀ ਕਉਣੁ ਹੈ ਏਹ ਗਲ ਪੰਡਿਤ ਪਾਸਹੁ ਸੁਣਿ ਕੈ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਆਇਆ । ਆਇ ਕੈ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ । ਗੁਰੁ ਬਹੁਤੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ । ਬਹੁਤੁ ਸੰਤੋਖਿਆ । ਸਿਖਿ ਮਹਲੁ ਦੇਖਿਕੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ ! ਇਕ ਪੰਡਿਤੁ ਹੈ ਓਹੁ ਮੈਨੋ ਮਿਲਿਆ ਅਤੈ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਤੂ ਕਿਥੈ ਜਾਣਾ ਹਾਂਹ ਮੈ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਜਾਂਦਾ ਅਸਾ ਪੰਡਿਤੁ ਬੋਲਿਆ ਮੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਣੀ ਜੁ ਅਥਾਪਵਸਤੁ ਕਉਣੁ ਹੈ ? ਗੁਰੁ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ! ਅਥਾਪਵਸਤੁ ਕਉ ਗਿਆਨੁ ਹੈ । ਮਨ ਕਾ ਮੇਰੁ ਮਤਿ ਹੈ । ਜੀਅ ਕੀ ਕੋਠੜੀ ਸੁਰਤਿ ਪਉਣੁ ਹੈ । ਸਿਖਿ, ਪੰਡਿਤ ਪਾਸਿ ਆਇਕੈ ਆਖਿਆ । ਪੰਡਿਤਿ ਬਹੁਤੁ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ । ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਆ, ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਨਿਸੰਦੇਹ ਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰੁ ਉਧਾਰਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੈ । ੨੩ ।

ਸਾਖੀ— ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ । ਜੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਭਗਤਣੀ ਹੋਵੈਗੀ ਤਾ ਭੀ ਤੋਟਾ ਹੈ ਲਾਹਾ ਨਾਹੀ । ਮੇਲੁ ਸਬਦ ਕਾ ਕਰਣਾ । ਜਿਥੈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਬਦੁ ਹੋਵੈ ਤਿਥੈ ਮਿਲਣਾ । ਜਿਥੈ ਗੁਰੂ ਵਿਸਰੈ ਤਿਥੈ ਮਿਲਣਾ ਨਾਹੀ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ ਅੰਨੁ ਬਹੁਤੀ ਭੁਖੈ ਲਗੀ ਜੇਵਣਾ । ਭਰੇ ਉਪਰਿ ਭਰਣਾ ਨਾਹੀ ਅੰਨੁ ਛੋਡਣਾ ਭੀ ਨਾਹੀ । ਸਵਣਾ ਤਾਂ ਜਾ ਨੀਂਦ ਬਹੁਤੀ ਆਵੈ ਨਿਦ੍ਰਾ ਬਿਨਾ ਸਵਣਾ ਨਾਹੀ ਗਾਫਲੀ ਹੈ । ਦੇਹੀ ਕਉ ਬਹੁਤ ਦੁਖੁ ਭੀ ਨਾਹੀ ਦੇਣਾ । ਹਿਕੈ ਤਾ ਬਾਣੀ ਹਿਕੈ ਤਾ ਗੁਰੂ ਕੀਆ ਗਲਾ ਕਰਣੀਆ ! ਹਿਕੈ ਤਾਂ ਕਿਸੈ ਦਿਆਂ ਬੁਲਾਇਆ, ਬੋਲਣਾ, ਸਬਦੁ ਗਾਵਣਾ ਕੂੜ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ । ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨੋ ਮਨੋ ਨਾਲਿ ਰਖੇਗਾ ਮਹਾਪੁਰਖ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸਕਾ ਲੇਖਾ ਮਨੋ ਨਾਲਿ ਨਿਬੜੇਗਾ ।

ਉਸਕੇ ਕੁਲ ਕਾ ਉਧਾਰੁ ਹੋਵੈਗਾ। ਉਸਕੇ ਸੰਗੀ ਸਗਲੇ ਤਰਹਿੰਗੇ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ। ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਨਣਾ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਾਲਹੁ ਭੁਲਦਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਸਮਝਾਵਣਾ। ਆਪਣੀ ਧਿਰਹੁ ਆਖਣਾ। ਜੇ ਮੰਨੈ ਨਾਹੀ ਤਾ ਓਹੁ ਜਾਣੈ। ਏਹੁ ਆਖਣਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ : ਜੋ ਸਿਖੁ ਉਦਾਸੀ ਕਰੈਗਾ ਉਸਕਾ ਬੁਰਾ ਹੋਵੈਗਾ। ਜੋ ਸਿਖੁ ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿਚ ਅਰਾਧੈਗਾ ਪਰਮੇਸਰ ਗੁਰੂ ਸੁਖੀ ਰਖੈਗਾ। ਧਰਮ ਕੀ ਕੀਰਤਿ ਕਰਣੀ, ਦੇਵਣਹਾਰੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਣਾਵਣਾ। ਦੋਵੈ ਸਿਰੇ ਗੁਰੂ ਨੋ ਸਉਪਣੇ। ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਣਾ। ਗੁਰ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ। ੨੪।

ਸਾਖੀ ਮਹਲਾ ੫

ਬਹੜੇ ਸੁਨਿਆਰ ਕੈ ਪਰਥਾਇ ਹੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਸਿ ਬਹੋੜਾ ਸੁਨਿਆਰੁ ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਿ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਬਹੋੜੈ ਸੁਨਿਆਰਿ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ! ਏਹੁ ਜੀਉ ਚਲਦਾ ਹੈ ਸੁ ਕਿਥੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਬੋਲਿਆ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖੁ ਹੋਵੈਗਾ ਸੋ ਸਹਿਜ ਸਮਾਵੈਗਾ, ਮਨਮੁਖੁ ਭੋਨਿ ਘੜੀਐ ਗਾ। ਤਾ ਬਹੋੜੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ! ਇਕਿ ਸਿਖ ਆਖੀਦੇ ਹੈਨਿ ਅਤੈ ਬਿਕਰਮ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਇਕਿ ਮਨਮੁਖੁ ਆਖੀਦੇ ਹੈਨਿ ਪਰੁ ਬਹੁਤੁ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ, ਬੰਦਗੀ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ, ਡਰਦੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹੈਨਿ। ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ! ਏਹ ਗਲ ਕੀਕੂ ਹੈ? ਤਾ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਬੋਲਿਆ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਸਭ ਹੈਨਿ, ਜਿਤਨੀ ਸਾਜੀ ਹੈ, ਇਕਨੀ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿਆ ਇਕਨੀ ਨਾਹੀ ਮੰਨਿਆ, ਹੁਕਮੁ ਜਿਨੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਸ ਗੁਰਸਿਖ ਹੈਨਿ। ਤਾਂ ਬਹੋੜੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ ਸੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ, ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਏਹੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ—ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਹੀ ਲਾਉਣੀ। ਮਾਤਾ ਕਰਿ ਜਾਨਣੀ। ਪਰਾਈ ਸੁੰਦਰਿ ਕੈ ਨੇੜੈ ਨਾਹੀ ਜਾਵਣਾ। ਕੂੜੁ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ, ਸੁਣਨੀ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜਿਤੁ ਕੰਮਿ ਕੋਈ ਦੁਖੀਐ, ਸੋ ਕੰਮੁ ਨਾਹੀ ਕਰਣਾ। ਆਪਣੀ ਧਿਰਹੁ ਕੋਈ ਦੁਖਾਵਣਾ ਨਾਹੀ। ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਵਿਚਿ ਇਕੋ ਕਰਿ ਜਾਨਣਾ। ਬਗੈਰਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੈ ਹੋਰ ਸੁ

ਕਿਸੈ ਕੀ ਬਦਗੀ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਨਾਲਿ ਮਨੁ
ਲਾਉਣਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਨਾਲ ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ ਜਪਣਾ। ਉਠਦਿਆਂ
ਬਹੰਦਿਆ, ਸਉਂਦਿਆਂ, ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਨਾਲਿ
ਮਨੁ ਲਾਵਣਾ। ਧਨੁ, ਰੂਪ, ਗ੍ਰਿਹ, ਵਸਤ੍ਰ, ਭੋਜਨ, ਸੋਭਾ, ਸਾਹਿਬੀਆਂ, ਖੁਸੀਆਂ,
ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ, ਵਡਿਆਈਆ, ਪਰਮੇਸਰ ਕੈ ਨਾਵੈ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਜਾਨਣੀਆਂ।
ਏਹ ਗਲ ਜਾਣੈਗਾ ਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈਗਾ। ਤਾ ਬਹੋੜੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ
ਪਾਤਿਸਾਹ! ਮਨਮੁਖਾਂ ਕਾ ਕਿ ਹਵਾਲੁ ਹੋਵੈਗਾ ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਣ ਬੋਲਿਆ,
ਮਨਮੁਖ ਕਾਲੈ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈਨਿ ਦੂਖੈ ਵਿਚਿ ਹੈਨਿ, ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਵਿਚਿ ਹੈਨਿ ਜੇਹਾ
ਭੁ ਵੈ ਤੇਹਾ ਹੋਵਉ। ਤਾ ਬਹੋੜੈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ
ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ ਤੂ ਗਲਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈਹਿ ਗਰਮੁਖਾ ਕੀਆ ਸੁ ਅਸਾ ਥਾਵਹੁ
ਨਾਹੀ ਹੋਂਦੀਆ। ਜਿਸੁ ਥਾਵਹੁ ਕਰਾਇਹਿ ਸੋ ਕਰੈ। ਅਸਾਡਾ ਕਿ ਹਵਾਲੁ ਹੋਵੈਗਾ
ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਬੋਲਿਆ, ਅਪਣੀ ਧਿਰਹੁ ਗਾਫਲ ਹੋਇ ਨਾਹੀ ਚਲਣਾ।
ਅਪਣੀ ਧਿਰਹੁ ਲੋਚਣਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੋ ਸਰਮਾ ਹੈ ਦਰਸ਼ਨ ਡਿਠੇ ਦੀ ਅਤੇ ਜਿ
ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਹੈਨਿ ਤਿਨਾ ਦੀ ਸਭਾ ਪੂਰੀ ਹੈ ਤਿਨਾ ਦਾ ਅੰਗੀਕਾਰੁ
ਕਰੈਗਾ। ਸਜਾਈਂ ਦੇਵੈਗਾ ਤਾ ਆਪੇ ਵਡਿਆਈ ਦੇਵੈਗਾ। ਤਾ ਆਪੇ ਦੂਤਾ ਕਿਹੁ
ਵਸਹੁ ਕਢੈਗਾ। ਦਰਗਹਿ ਫਰਕੁ ਕਰੈਗਾ। ਤਾ ਬਹੋੜੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ
ਪਾਤਿਸਾਹ! ਅਸੀ ਸੁਨਿਆਰੇ ਅਸਹਿ, ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਅਸਹਿ, ਅਸਾਡਾ ਕਿ ਹਵਾਲੁ
ਹੋਗੁ ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਣੁ ਬੋਲਿਆ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤਿ ਸਭ ਕੋਈ ਕਰੋ। ਏਹ ਗਲ
ਗੁਰੂ ਨੋ ਖੁਸੀ ਆਂਵਦੀ ਹੈ, ਪਰੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਕਾਰ ਕਰਣੀ। ਇਉਂ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ
ਖੁਸਿ ਖੋਹਿ ਅੰਦਰਿ ਆਣਿ ਵਾੜਨੀ। ਧਰਮ ਕੀ ਕਿਰਤਿ ਕਰਣੀ। ਦੇਵਣਹਾਰੁ
ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੈ। ਤਾ ਬਹੋੜੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ!
ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਗੰਗਾ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ, ਇਕਾਦਸੀ, ਤਰਪਣੁ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਉਣ ਸੰਜੋਗ, ਏਹ ਗਲ
ਕਿਕੂੰ ਹੈ? ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਬੋਲਿਆ, ਜਿਨਾ ਦਾ ਮਨੁ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਲਿ ਲਗਾ
ਉਨਾ ਦੀ ਸਭ ਪੂਰੀ ਹੈ। ਪਰੁ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਜਿਉ ਤਿਉ ਰਖਣਾ। ਭਗਤਾ ਦੈ
ਵਧਿ ਘਟਿ ਕਾਈ ਨਾਹੀ। ਏਹ ਗਲਾਂ ਆਪਣੈ ਜੀਐ ਨਾਲਿ ਹਢਾਵਣੀਆ, ਪੈਰੀਂ

ਪੈ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਾਲ ਗੁਰੂ ਜਾਣੈ । ੨੫ ।

ਸਾਖੀ --ਬੇਦ ਜੁ ਹੋਆ ਹੈ ਸੁ ਬਿਦਿਆ ਤੇ ਹੋਆ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨੋ ਉਪਤਿ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਦਿ ਬੇਦੁ ਹੋਆ ਹੈ। ਰਚਨਾ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਨੋ ਬੇਦੁ ਹੋਆ। ਇਤਿ ਵੇਦ ਕੇ ਵਚਨ ਤੇ ਮਨੁ ਭਿਜਦਾ ਨਾਹੀ। ਜੋ ਪੰਡਿਤ ਉਕਤਿ ਧਾਰਿ ਕੈ ਬੇਦੁ ਕਥਿਆ ਹੈ। ਅਤੈ ਬਾਣੀ ਤੇ ਮਨੁ ਭਿਜਦਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਉਪਹਿ ਹੋਈ ਹੈ ਭਗਤ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਭੇਦੁ ਨਾਹੀ ਜੁ ਕਿਛੁ ਭਗਤਾ ਬਲਿਆ ਸੁ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਵਾਕ ਹੈਨਿ। ਓਨਾ ਕੀ ਬਿਮਲ ਮਤਿ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਛੁ ਬੋਲਦੇ ਹੈਨਿ ਸੋ ਅਗਾਹ ਮਤਿ ਬੋਲਦੇ ਹੈਨਿ ਓਨਾ ਕੈ ਵਚਨਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਸਤਿ ਵਚਨ ਤੇ ਮਨੁ ਭਿਜਦਾ ਹੈ। ਓਨਾ ਦੇ ਵਚਨ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਭਾਉਂਦੇ ਹੈਨਿ। ਇਤਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਓਨਾ ਦੀ ਵਚਨੀਂ ਵਸਿ ਆਵਦਾ ਹੈ। ੨੬।

ਸਾਖੀ ਮ: ੫— ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨਿ ਆਖਿਆ, ਸਬਦੁ ਰਾਗਿ ਪਾਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ, ਰਾਗਿ ਪਾਇ ਗਾਵੀਐ ਤਾ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਇਆ, ਆਤਮੈ ਅੰਤਰਿ ਭੇਟੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਿਨਾ ਰਾਗ ਅਤੇ ਜੋ ਮਧਮ ਰਾਗਿ ਗਾਵੀਐ ਤਾਂ ਭੀ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਪਰੁ ਰਾਗ ਜਾਣ ਅਜਾਣ ਨੋ ਭੀ ਭੇਦਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਰਾਗ ਅਜਾਣ ਨੋ ਨਾਹੀ ਭੇਦਦਾ ਪਰੁ ਸੁਣੇ ਤੇ ਸਭਨਾ ਨੋ ਫਲੁ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੨੭।

ਸਾਖੀ—ਮਨੁਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੇਹੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਅਖੀਂ ਵਿਚਿ ਪਰਮੇਸਰਿ ਰਖੀ ਹੈ। ਅਖੀਂ ਵਿਚਿ ਜੁ ਪੁਤਲੀ ਹੈ ਸੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਰੂਪੁ ਹੈ। ਸਭਨਾ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚਿ ਅਪਨਾ ਰੂਪ ਦਸਵੇ ਦੁਆਰਿ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਓਤੁ ਮੰਦਰ ਕੈ ਦੁਆਰਿ ਬੈਠਾ ਚਰਿਤ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਏਤੁ ਰੂਪਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਕਾ ਭੇਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਰੂਪੀ ਤਾ ਪਉਣ ਰੂਪੀ ਸਰਬਤ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਭੇਦੀਆ ਹੈਨਿ। ਜੁ ਕਿਛੁ ਇਸੁ ਮਨੁਖ ਦੀ ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਮਨਸਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਸਾ ਜਾਣਿ ਕਰਿ ਤੇਹੋ ਫਲੁ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੋ ਜਾ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਲਿ ਹੋਵੈ ਅਤੇ ਓਸੁ ਪਾਸਹੁ ਕਿਛੁ ਛੁਪਾਇਕੈ ਹੀ ਕਰਮ ਕਿਉ ਕੀਚਨਿ, ਜਿਨੀ ਬੁਰੇ ਫਲ ਲਗਨਿ। ਅਤੈ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆ ਹੋਈਐ। ਸੁ ਕਰਮ ਕਿਉ ਕੀਚਨਿ ਜਿਨਾ ਤੇ ਸਭ ਫਲ ਭਲੇ ਲਗਨਿ ਅਤੇ ਤਿਹੁ

ਲੋਕਾ ਵਿਚਿ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੈ । ੨੮ ।

ਸਾਖੀ—ਜੇ ਕਿਸੈ ਸਿਖ ਸੰਤ ਨੋ ਅਪਣੇ ਕੰਮੁ ਬਹੁਤੁ ਪਏ ਹੋਵਨਿ ਅਤੈ ਜਿ ਉਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚਿ ਉਦਮੁ ਕਰੈ ਨਾਹੀ ਢਿਲ ਪਈ ਵਿਗੜ ਜਾਦੇ ਹੋਵਨਿ । ਅਤੈ ਓਤੈ ਸਮੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕਾਰ ਆਇ ਪਵੈ ਤਾ ਆਪਣੇ ਸਭ ਕੰਮ ਛਡਿ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਕੈ ਕੰਮਿ ਜਾਵਣਾ । ਜਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਕੰਮੁ ਸਵਰੈ ਤਾ ਆਪਣੇ ਕੰਮਿ ਲਗਣਾ । ਉਸੁ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਪੂਰਣ ਕਰੈ । ਏਤੁ ਗਲੈ ਭੇਦੁ ਨਾਹੀ । ਜਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕੰਮ ਨੋ ਲੋਚੈ ਤਿਉ ਗੁਰੂ ਸਿਖਾ ਦੀ ਕੰਮੀਂ ਹੋਦਾ ਹੈ । ਪਰਮੇਸਰੁ ਉਸੁ ਸਿਖ ਦੇ ਕੰਮ ਅਚਿੰਤੁ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ । ੨੯ ।

ਸਾਖੀ—ਜਾ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਕੈ ਜਾਵੈ ਤਾ ਦੁਆਰੈ ਜਾਇਕੈ ਗੁਰੂ ਕੈ ਦਰਸਨ ਬਾਤੁ ਚਿਤੁ ਹੋਰ ਥੈ ਰਖੈ ਨਾਹੀ । ਲੋਚਾ ਆਪਣੀ ਦਰਸਨ ਵਿਚਿ ਰਖੈ । ਦਰਸਨੁ ਅਘਾਇ ਦੇਖੈ । ਅਤੈ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣੈ ਅਤੈ ਪਰਸਾਦੁ ਪਾਇ । ਅਤੈ ਸਹਜੈ ਦੈ ਘਰਿ ਵਿਦਿਆ ਹੋਵੈ ਤਾ ਉਸੁ ਸਿਖ ਦੇ ਕੰਮ ਸਪੂਰਨੁ ਹੋਵਨਿ । ੩੦ ।

ਸਾਖੀ—ਮਹਾਪੁਰਖੁ ਜੁ ਹੈਨਿ ਸੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਰੂਪ ਹੈਨਿ । ਜੇ ਕੋਈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਾ ਰੂਪੁ ਡਿਠਿਆ ਲੋੜੈ, ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਕਰਉ । ਜਣੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਕੀਤਾ । ਕਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਰੂਪੀ ਹੈ । ਉਸੁ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਕਿ ਦਿਸੈ, ਪਰੁ ਉਸੁ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਆਤਮੇ ਵਿਚਿ ਵਸਦਾ ਹੈ । ਸੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਏਤੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈਨਿ । ਅਤੈ ਓਨਾ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਚਨ ਹੈਨਿ । ਜੋ ਹੈਨਿ ਸੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੋ ਭਾਵਦੇ ਹੈਨਿ । ਏਤੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਮਹਾਪੁਰਖਾ ਦਿਆਂ ਵਚਨਾਂ ਦੇ ਵਸਿ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਸੰਤੁ ਭਗਤੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਓਨਾ ਵਚਨਾ ਪਾਇ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਅਰਾਧੇ ਪਉਣੁ ਅਸਥਿਰੁ ਰਖਿ ਕੈ ਨਾਭਿ ਕਵਲ ਦੇ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਜੁ ਆਤਮੇ ਅੰਤਰਿ ਧਿਆਨੁ ਲਾਇ ਕਰਿ, ਸੁਰਤਿ ਕੈ ਘਰਿ ਆਇ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਗਿ ਪਾਇਕੈ ਨਿਰਮਲ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਖੰਡਤੁ । ਤਦਿ ਉਸੁ ਸੰਤ ਨੋ ਪਰਮੇਸਰੁ ਵਿਸ ਰੂਪੀ ਤਤਕਾਲਿ ਆਇ ਮਿਲੈ । ਜੇ ਓਹੁ ਪੁਰਖੁ ਮਹਾ ਉਦਿਆਨ ਵਿਚਿ ਬੈਠੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ਅਰਾਧੈ

ਇਕੇਲਾ। ਪਾਸਿ ਕੋਈ ਹੋਵੈ ਸੁ ਨਾਹੀ। ਤਾ ਅਰਾਧਣ ਦੇ ਪਰਸਾਦਿ ਸੰਬੂਹ ਸੰਗਤੀਂ ਦੇ ਉਸੁ ਪਾਸਿ ਆਇ ਜੁੜਨਿ। ਓਹ ਸੰਗਤੀ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕਾ ਰੂਪ ਹੈਨਿ ਵਿਸੁ ਰੂਪੀ ਪਰਮੇਸਰ ਆਪਣਾ ਜਸੁ ਸੁਨਣੇ ਆਇ ਇਕਠਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਹੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੈ। ਪਰਗਟੁ ਗੁਰੂ ਕੈ ਸਬਦਿ ਹੈ। ਬਿਨੁ ਸਬਦਾ ਮੁਕਤਾ ਨਾਹੀ। ੩੧।

ਸਾਖੀ—ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖੁ ਪਉਣੁ ਅਸਥਿਰ ਰਖਿ ਕਰਿ ਸੁਚਾਤ ਜਪੁ ਪੜੈ ਨਿਰਚੋ ਜੀਉ ਪੜਦਿਆ ਚਿਤੁ ਅਨਤ ਚਲਿ ਜਾਵੈ ਨਾਹੀ। ਅਤੈ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਤੀਕੁ ਪੜਦਿਆਂ ਤੀਕੁ ਮਨੁ ਹਜੂਰਿ ਰਹੈ। ਤਾ ਉਸੁ ਪੁਰਖ ਨੋ ਸੰਸਾਰੁ ਸਾਵਧਾਨੁ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਦਾ ਪਿਛੈ ਲਗਾ ਫਿਰੇ। ਅਤੈ ਲਛਮੀ ਭੀ ਅਚਿੰਤੁ ਨਾਲੇ ਆਇ ਵੜੈ। ਅਤੈ ਸਮਾਧਿ ਕੈ ਵਿਖੈ ਗੁਪਤ ਜਿਤੜੇ ਹੈਨਿ ਤਿਤੜੇ ਡੰਡਉਤਿ ਉਸੁ ਪੁਰਖ ਨੋ ਕਰਨਿ। ਜਪੁ ਥੀਂ ਉਪਰਿ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਹੀ! ਸਿਰਿ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਕੈ ਮੰਤਰੁ ਜਪੁ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨੁ ਲਾਇ ਕਰਿ ਪਰਮਾਤਮੇ ਨਾਲਿ ਪੜੈ ਅਕੈ ਸੁਣੈ ਤਾ ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੋ ਨਉਨਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਨਿ। ਪੋਹਿ ਕਿਛੁ ਸਕੈ ਨਾਹੀ। ੩੨।

ਸਾਖੀ—ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੋਵੈਂ ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਵਸਦੇ ਹੈਨਿ। ਆਤਮਾ ਮਾਇਆ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਿਆਪਤੁ ਹੈ। ਅਤੈ ਪਰ-ਆਤਮਾ ਮਾਇਆ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪੁ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਆਤਮਾ ਦੁਖੁ ਸੁਖ ਤੇ ਭਿੰਨੁ ਨਾਹੀ; ਅਤੈ ਆਤਮਾ ਨਿਰਾਲਮੁ ਰਹਦਾ ਹੈ ਦੁਖ ਸੁਖ ਤੇ ਪਰੈ ਹੈ। ਪਰ ਆਤਮੇ ਨੋ ਛੁਟਿ ਕੀਰਤਨ ਹੋਰੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਪਰ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਜਦਿ ਆਤਮਾ ਪਰ ਆਤਮੇ ਨੋ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਦਿ ਮੁਕਤਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਹੈ। ੩੩।

—o—

(੨)

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਉਦਾਸੀ ਕੀਤੀ ਪੂਰਬ ਕੀ

ਤਿਤੁ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲਿ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਥਾ ਤਦਹੁ ਕੁ ਪਉਣ ਅਹਾਰੁ ਕੀਆ। ਪਹਿਰਾਵਾ ਬਾਬੇ ਕਾ—ਏਕ ਬਸਤਰੁ ਅੰਬੋਆ, ਏਕੁ ਬਸਤਰੁ ਚਿਟਾ। ਏਕੁ ਪੈਰਿ ਜੁਤੀ, ਏਕੁ ਪੈਰਿ ਖਉਂਸ, ਗਲਿ ਖਫਨੀ, ਸਿਰਿ ਟੋਪੀ ਕਲੰਦਰੀ, ਮਾਲਾ ਹਡਾਂ ਕੀ ਮਥੈ ਤਿਲਕੁ ਕੇਸਰ ਕਾ।

ਤਦਹੁ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਸੇਖ ਬਜੀਦੁ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖਪਾਲ ਵਿਚ ਚੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਆਹਾ। ਤਿਸਕੇ ਲਕੜਿਆਂ ਨਾਲਿ ਛਿਆ ਕਹਾਰ ਥੇ। ਤਬਿ ਓਹੁ ਨਾਇ ਉਤਰਿਆ ਏਕ ਦਰਖਤ ਤਲੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਗੇ ਦਿਕਣ ਅਤੇ ਝਲਣਿ ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਜੀ! ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ ਹੈ, ਕਿਉਂ?' ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ, 'ਹੇ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਖੁਦਾਇ ਏਕ ਹੈ।' ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਆਖਿਓਸੁ 'ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ! ਓਹੁ ਕਿਸ ਕੀ ਪੈਦਾਇਸ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹੁ ਕਿਸਕੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਸੁਖ ਪਾਲਿ ਵਿਚਿ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਇਆ ਹੈ? ਅਤੇ ਓਹ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਉਪੇ ਹਾਣੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡੇ ਨਾਂਗੇ ਕਾਧੇ ਈਥੇ ਤੇ ਲਈ ਆਇ ਹੈਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਬੈਠੇ ਝਿਕਦੇ ਹਨ। ਤਬਿ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ—

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਤਪੀਏ, ਪਾਲੇ ਸਹਿਆ ਡੰਗ
ਤਬਿ ਕੇ ਥਕੇ ਨਾਨਕਾ, ਅਬਿ ਮੰਡਾਵਨਿ ਅੰਗ। ੧।

ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਤਪੁ ਤੇ ਰਾਜ ਹੈ, ਰਾਜ ਤੇ ਨਰਕੁ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਆਇਆ ਹੈ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਤੇ, ਨਾਂਗਾ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਪਿਛਲਾ ਲੇਖੁ ਚਲਿਆ ਜਾਇ। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨਾ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ।

——

(੩)

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚੋਂ

ਜਾ ਤਧ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਅਜੇਹਾ ਕਰਿ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹਾ ਜਾਤਾ ਹਈ ਮੈਂ ਭੀ ਤੁਧ ਉਪਰਿ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹਾਂ। ਜੁ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ। ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਜਾਹਿ ਨਾਨਕ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਇਕ ਪੰਥ ਕੀਤਾ। ਕਲਿਜੁਗ ਬਿਖੈ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ। ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਬਾਬੇ ਜੀ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਏ ਮਿਹਰਵਾਨ ਏਹ ਬਾਤ ਨਾਹੀ ਸਾ ਸੰਘਦਾ, ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਆਪਣਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਕੀ ਰੇਣੁ ਕਰੁ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਇ ਤੇ ਹੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਮਨ, ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਧਿਆਂਵਦੇ ਹੈਨਿ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਇ ਨਾਲਿ ਮਗਨ ਹੈਨਿ ਤਿਨਾ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪਾਈਐ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੀ ਮੈਥਉ ਸੇਵਾ ਕਰਾਈਐ।

ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਆਗਿਆ ਆਈ, ਜੋ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਭਾ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਾਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਇਕ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ ਕੀਤਾ; ਉਨ ਕਾ ਕਹਣਾ ਏਹੀ ਹੋਇਆ। ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਕਹੈਂਗੇ। ਬੈਸ਼ਨੋ ਕੇ ਪੰਥ ਕੀ ਬੋਲੀ ਰਾਮ, ਕਿਸ਼ਨ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਕੀ ਬੋਲੀ ਓਨਮੋ ਨਾਰਾਇਣ, ਜੋਗੀਆ ਕੀ ਬੋਲੀ ਆਦੇਸ ਆਦੇਸ, ਮਹਮਦੀਆਂ ਕੀ ਬੋਲੀ ਸਲਾਮ ਅਲੇਕਮ ਏ। ਨਾਨਕ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪੰਥ ਹੋਵਣਗੇ ਤਿਸਦੀ ਬੋਲੀ ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਕਹੈਂਗੇ ਅਗੇ ਤੇ ਸਿਖ ਕਹੈਂਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਉ ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਥਿ ਆਵਹਿੰਗੇ ਸੋ ਸਭ ਮੁਕਤਿ ਕਰੀਗਾ। ਉਨਾ ਕਉ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣੀ, ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣਾ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਬੈਰਾਗੀ ਕਰਣੇ, ਉਦਾਸੀ ਕਰਣੇ ਨਾਹੀ ਮੇਰੇ ਮਾਰਗ ਕੀ ਏਹਾ ਹੀ ਨੀਸਾਣੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਾਵਣਾ, ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾਮੁ

ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਇਆ ਧਰਮ ਰਹਣਾ, ਸੰਜਮ ਰਖਣੇ, ਘਾਲਿ ਕਮਾਇ ਖਾਣਾ। ਮੇਰੇ ਅਰਥ ਕਿਛੁ ਬੀਜਣਾ, ਨਿਰਲੋਭ ਰਹਿਣਾ, ਸਤਿਵਾਦੀ ਹੋਵਣਾ, ਝੂਠ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ, ਝੂਠ ਕੀ ਭਗਤਿ ਥਾਉਂ ਨਾਹੀ ਪਉਂਦੀ, ਸਚ ਕੀ ਭਗਤਿ ਥਾਉਂ ਪਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਖਿਆਂ ਨਾਹੀ ਸੰਚਾਵਣੀ, ਆਇਆ ਚਲਾਇਆ, ਏਕ ਟੇਕ ਮੇਰੇ ਨਾਉਂ ਕੀ ਕਰਣੀ, ਦੂਜੀ ਟੇਕ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ ਤੁਧ ਉਪਰਿ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਹੈ। ਤੂੰ ਸੋ ਹਉਂ, ਹਉਂ ਸੋ ਤੂੰ। ਜਾਹ ਆਪਣਿਆਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੋ ਆਪਣੀ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਇ, ਮੇਰੇ ਨਾਵੈ ਬਿਨੁ ਕਿਛੁ ਹੋਰੁ ਬਿਚਾਰੁ ਕਰਣਾ ਨਾਹੀ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਉ ਆਗਿਆ ਆਈ, ਜਾਹਿ ਛਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਕੇ ਵਿਦਾ ਹੂਆ ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਇਸ ਜੁਗ ਕੇ ਮਨੁਖਾਂ ਕਉ ਤਾਰਣ ਕੀ ਨਿਮਿਤ ਈਹਾਂ ਆਇਆ। ਆਇਕੇ ਈਹਾਂ ਰਚਨਾ ਰਚੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸਬਦ ਗੁਰੂ, ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਜਿਨਕੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਚੁ ਦਿੜਿਆ ! ੧ ।

ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਪੰਨਾ ੨-੩
(1969)

'ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚੋਂ

ਫੇਰਿ ਨਬਾਬ ਕਹਿਆ ਆਦਮੀ ਕਉ ਜੁ ਨਾਨਕ ਕਉ ਬੁਲਾਵੋ। ਨਾਨਕ ਕਉ ਆਦਮੀ ਬੁਲਾਵਣ ਗਇਆ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਵੇ ਨਾਹੀ, ਆਦਮੀ ਫਿਰ ਆਇ, ਆਇ ਨਬਾਬਿ ਪਾਸਿ ਆਖਣ ਲਗੇ,ਜੀ ਆਵਦਾ ਨਾਹੀ। ਨਬਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਗੁੱਸਾ ਖਾਧਾ, ਕਹਿਆ ਜਾਇ ਕਰਿ ਪਕੜਿ ਲੈ ਆਵਹੁ ਫਿਰਿ ਆਦਮੀ ਜਾਇ ਕਹਿਆ, ਨਾਨਕ: ਨਬਾਬ ਬਹੁਤ ਗਿਲੇਵੰਦ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਠਿ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। ਆਇ ਕੇ ਨਬਾਬ ਪਾਸਿ ਖੜਾ ਹੋਇਆ, ਸਲਾਮ ਨ ਕੀਤੋਸੁ। ਨਬਾਬ ਗੁੱਸਾ ਖਾਧਾ ਗੁੱਸਾ ਖਾਇਕੇ ਨਵਾਬ ਕਹਿਆ ਰੇ ਨਾਨਕ! ਆਵਤਾ ਕਿਉਂ ਨ ਥਾ? ਤਬ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਸੁਣ ਨਬਾਬ! ਜਬ ਤੇਰਾ ਚਾਕਰ ਥਾ ਤਬ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਵਤਾ ਥਾ, ਅਬ ਤੇਰਾ ਚਾਕਰ ਨਾਹੀ ਅਬ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਚਾਕਰ ਹੂਏ।' ਨਬਾਬ ਕਹਿਆ, ਅਬ ਐਸੇ ਹੂਏ ਹੋ ਤੋ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥਿ ਚਲ ਕੇ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰੋ, ਜੁੰਮੇ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਹੈ। ਤਬ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਚਲੋ ਭਲੀ ਬਾਤ। ਨਾਲੇ ਨਬਾਬ ਨਾਲੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨਾਲੇ ਨਾਨਕ ਜੀ, ਹੋਰ ਲੋਕ ਕਿਤਨੇ ਗਣੀਐ, ਜੁੰਮੇ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾਇ ਖੜੇ ਹੋਇ। ਜਿਤਨੇ ਲੋਕ ਮਸੀਤਿ ਵਿਚਿ ਆਹੇ ਤਿਤਨੇ ਅਪਣੀ ਜਾਹਗਾ ਆਖਣ ਲਗੇ, ਨਾਨਕ ਅਜੁ ਇਸ ਪਲੇਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਤਨਾ ਮਹਾਜਨ ਹਿੰਦੂ ਜਨਮ ਆਹੇ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਡੰਡ ਪਇ ਗਈ। ਜੈ ਰਾਮ ਖਰਾ ਦਲਗੀਰ ਹੋਇ ਕੇ ਘਰਿ ਆਇ ਵੜਿਆ। ਤਾਂ ਨਾਨਕੀ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖਾਵੰਦੁ ਬਹੁਤ ਦਲਗੀਰ ਹੈ, ਨਾਨਕੀ ਉਠਿ ਖੜੀ ਹੋਈ ਆਖਓਸੁ ਅਜ ਕਿਆ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਮ ਐਸੇ ਦਲਗੀਰ ਆਏ ਹੋ।

ਜੈਰਾਮ ਕਹਿਆ ਸੁਣਿ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ, ਅਜ ਤੇਰੇ ਭਿਰਾਉ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨਬਾਬ ਨਾਲਿ, ਜੁਮੇ ਮਸੀਤ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰਨਿ ਗਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਰ ਵਿਚਿ ਹਿਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਚਿ ਡੰਡ ਪਈ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਜ ਇਸ ਪਲੇਤੇ

ਆਇਆ ਹੈ । ਮੈ, ਕਿਆ ਨ ਦਲਗੀਰ ਹੋਵਾ। ਤਾਂ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਅਗੋਂ ਕਹਿਆ ਉਠ ਕਰਿ ਰਸੋਈ ਜੇਵੋਂ । ਤੁਸੀਂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਵਲੋਂ ਧੋਖਾ ਕੋਈ ਨ ਕਰ, ਅਚਿੰਤ ਹੋਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਭਿਰਾਉ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਡਾਢੇ ਦਾ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹੈ, ਉਠੋ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਦ ਨਾਲਿ ਰਸੋਈ ਜੇਵੋ। ਇਤਨੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਆਹੇ ਜੁ ਸ਼ੋਰ ਪਇਆ ਅਤੇ ਨਿਧੇ ਬ੍ਰਾਸਮਣ ਨੂੰ ਜੈਰਾਮ ਪਿਛੈ ਲਾਇ ਛਡਿਆ ਸੀ। ਫਿਰਿ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕਰਿ ਨਿਧਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੀ ਆਇ ਪਹੁਚਿਆ। ਆਇ ਨਿਧੇ ਜੈਰਾਮ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ, ਨਿਧੇ ਪਾਸਹੁੰ ਜੈਰਾਮ ਅਤੇ ਨਾਨਕੀ ਪੂਛਣ ਲਗੇ, ਆਖਿ ਨਿਧਾ ਮਿਸਰ। ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹੋਇ ਨਿਬੜੀ ?

ਨਿਧੇ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਅੰਦਰਿ ਨਾਹਾ ਪਰ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਮੁਹੋਂ ਸੁਣਿਆ ਜੋ ਨਬਾਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਨਾਨਕ ਜੀ ਖੜਾ ਰਹਿਆ। ਨਬਾਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰਿ ਮੁਕਾ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕਹਣੇ ਲਗਾ ਅਰੇ ਨਾਨਕ। ਤੂ ਨਿਵਾਜ ਕਿਉਂ ਨ ਕਰੀ ? ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਮੈਂ ਕਿਸ ਸਾਥਿ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰੋਂ। ਨਬਾਬ ਕਹਿਆ ਤੂ ਹਮ ਸਿਉਂ ਕਰਤਾ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਤੂ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਕੰਧਾਰ ਗਇਆ ਥਾ ਮੈ ਨਿਵਾਜ ਕਿਸ ਸਿਉਂ ਕਰਾਂ। ਤਬ ਨਬਾਬ ਦਉਲਤ ਖਾਨ ਕਹਿਆ, ਰੇ ਨਾਨਕ ! ਤੂ ਇਤਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲਤਾ ਹੈ, ਮੈ ਤੋਂ ਈਹਾਂ ਖੜਾ ਹੋਂ। ਤਬ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ, 'ਸੁਣਿ ਨਬਾਬ ! ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਈਹਾਂ ਖੜੀ ਥੀ ਅਰ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਜੁ ਥਾ ਸੋ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਨੇ ਗਇਆ ਥਾ। ਕਾਜ਼ੀ ਕਹਿਆ ਦੇਖੋ ਨਬਾਬ ਸਲਾਮਤ ! ਹਿੰਦੂ ਕਿਤਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲਤਾ ਹੈ, ਤਬ ਨਬਾਬ ਕਹਿਆ ਕਾਜੀ ! ਨਾਨਕ ਸੱਚ ਕਹਤਾ ਹੈ। ਸਿਜ਼ਦੇ ਦੇ ਵਖਤ ਮੇਰਾ ਰੂਹ ਘੋੜਿਓਂ ਕੇ ਕੰਧਾਰ ਗਇਆ ਥਾ।

ਫਿਰਿ ਕਾਜ਼ੀ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ, ਸੁਣੋ ਖਾਨ ! ਹਮਤੋ ਕਿਦਾਈਂ ਨ ਗਏ ਥੇ ਹਮ ਸੇਤੀ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰਤਾ। ਫਿਰਿ ਨਵਾਬ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ! ਤੂ ਕਾਜੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਰਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ, ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਵਛੇਰੇ ਘਰਿ ਸੰਭਾਲਣ ਗਇਆ ਥਾ, ਮਤ ਟੋਏ ਵਿਚ ਪੈ ਮਰਦਾ ਹੋਵੈ। ਤਾਂ ਦੂਹਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਆਈ।

ਮੇਰਾ ਹਥਲਿਖਤ ਖਰੜਾ ੩੯੯-੯੪

(੫)

'ਬਾਬਾ ਮਿਹਰਵਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚੋਂ

ਤਬ ਉਦਿਆਨ ਧਰਤੀ ਦੇਖਤੇ ਦੇਖਤੇ ਚਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਰੁ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਸਾਥਿ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋ ਉਡਤੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਕੂੰਜਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਇ ਗਈਆਂ। ਤਬ ਸੁਨ ਕਰਿ ਕੂੰਜਾਂ ਕੀ ਬੋਲੀ ਅਰੁ ਉਡਣਾ ਦੇਖ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਆ। ਤਬ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਉਨਕੀ ਛਬਿ ਉਡਣੇ ਕੀ ਅਰੁ ਬੋਲਣੇ ਕੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਆ ਅਰ ਜੀ ਵਿਚਿ ਧਾਰੀਅਨੁ ਜਿ ਹੇ ਪਰਮੇਸਰ ਜੀ! ਕਿਵੇਂਹੀ ਏਹਿ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਮਿਲਨਿ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਵੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਹ ਉਡੀਆਂ ਜਾਣ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਬਾਬਾ ਹੇਠ ਹੋਆ ਦਉੜਿਆ ਜਾਇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦਉੜੇ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਰਦਾਨਾ ਆਖੈ, 'ਸਹੀ ਮੁਏ ਏਹਿ ਕਿਥੈ ਅਸੀਂ ਕਿਥੈ, ਕਿਥੈ ਏਹੁ ਖਿਆਲਿ ਪੈਆ ਹੈ ਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੈ ਤਾ ਹੀ ਖੈਰ ਹੋਵੈ। ਏਹੁ ਕਿ ਹੋਗੁ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਅਜਬੁ ਹੈ।'

ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ 'ਜਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਹੁਣਿ ਮਿਲਦੇ ਹਹ, ਹੁਸੀਆਰੁ ਹੋਹੁ।' ਅਖੈ ਜੀ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ਹੁਣਿ ਮਿਲਦੇ ਹਹ ਜੀ।' ਤਬਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੂੰਜਾਂ ਦਾ ਜਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੂੰਜ ਥਾ: ਜਿ ਤਿਸਨੋ ਆਗਿਆ ਆਈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਕੀ, ਜਿਸ ਪਿਛੈ ਸਭਿ ਕੂੰਜਾਂ ਚਲੀ ਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਥੀਆਂ। ਉਸ ਕਉ ਆਗਿਆ ਆਈ, 'ਜਿ ਮੇਰਾ ਭਗਤ ਤੁਮਾਰਾ ਲੀਆ ਦਉੜਿਆ ਆਵਤਾ ਹੈ, ਤੁਮ ਉਤਰ ਕਰਿ ਦਰਸਨ ਦੇਖਹੁ ਜਿ ਤੁਮਾਰੀ ਜੂਨਿ ਕਟੀਐ ਅਰ ਜੋ ਕਿਛੁ ਪੁਛੈ ਸਿ ਉਤਰ ਦੇਣਾ।'

ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੇ ਅਗੈ ਉਹ ਕੂੰਜਾਂ ਕਤਾਰਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਭਿ ਉਤਰੀਆਂ।

ਕਤਾਰ ਕਤਾਰ ਸਭਿ ਬੈਠਿ ਗਈਆਂ। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਖੜਾ ਹੋਇ ਗੈਆ। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨਾ ਭੀ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਗੈਆ ਜਿ ਪਰਮੇਸਰ ਏਹ ਕੂੰਜਾਂ ਸਭਿ ਏਵੇ ਹੀ ਅਸਮਾਨਹੁ ਉਤਰਿ ਇਸ ਥੈ ਆਈਆਂ ਦਿਖਾ ਏਹੁ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਨਾਹੀ, ਏਹੁ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਦਿਖਾ ਏਹੁ ਭੀ ਅਜ਼ਮਤਿ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ।' ਤਬਿ ਉਨਹੂੰ ਕੂੰਜਹੁ ਆਪਣੀ ਭਾਖਿਆ ਮਹਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ! ਹਮ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਆਂ ਜਿ ਤੇਰਾ ਦਰਸਨੁ ਹੋਆ। ਕਿਛੁ ਆਗਿਆ ਹੋਇ ਜਿ ਏਤਾ ਦੁਖ ਤੁਮ ਕਉ ਹੂਆ ਹੈ ਹਮਰੇ ਮਿਲਣੇ ਕਾਰਨਿ ਜੋ ਕਿਛੁ ਆਗਿਆ ਹੈ ਸਿ ਕਹੀਐ। ਤਬਿ ਇਤਨੇ ਉਨਕੇ ਕਹਣੇ ਸਾਥਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਗਦ ਗਦ ਹੋਇ ਗੈਆ। ਗਦ ਗਦ ਹੋਇ ਕਰਿ ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਮਹਿ ਬਾਨੀ ਲੈ ਉਠਾ ਜਿ—

ਬਾਗੇ ਕਾਪੜ ਬੋਲੈ ਬੈਣ। ਲੰਮਾ ਨਕੁ ਕਾਲੇ ਤੇਰੇ ਨੈਣ
ਕਬਹੂੰ ਸਾਹਿਬ ਦੇਖਿਆ ਭੈਣ। ੧।

ਤਿਸਕਾ ਪਰਮਾਰਥ—

ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ, 'ਰੀ ਬਹਿਨ! ਹਉ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਖਬਰਿ ਪੂਛਣੇ ਆਇਆ ਹਉ ਤੁਮ ਪਾਸਹੁ। ਉਸ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਖਬਰਿ ਤੁਮ ਮੁਝ ਕਉ ਦੇਹ।'

ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ, 'ਜਿ ਤੁਮ੍ਹਾਰਾ ਬਰਨ ਰੂਪ ਭਲਾ ਹੈ, ਬਗੈ ਕਪੜੇ ਹੈਨਿ, ਲੰਬਾ ਨਕੁ ਹੈ, ਕਾਲੈ ਨੈਨ ਹੈਂ। ਤੁਮ ਤਉ ਰੂਪ ਕੀ ਭਲੀ ਹਉਂ ਪਰ ਜਿਸ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਤੁਮ ਹਹੁ, ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਤੁਮਹੂ ਕਬਹੂ ਅਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ? ਤਬ ਉਹ ਕੂੰਜਾਂ ਬੋਲੀਆਂ, 'ਜਿ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਉਂ'

ਉਡਾਂ ਉਡਿ ਚੜਾਂ ਅਸਮਾਨਿ। ਸਾਹਿਬ ਸੰਮ੍ਰਿਥ ਤੇਰੈ ਤਾਣਿ
ਜਲਿ ਥਲਿ ਡੂੰਗਰਿ ਦੇਖਾਂ ਤੀਰ। ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਸਾਹਿਬ ਬੀਰ। ੨।

[ਪੰਨਾ ੧੧੨]

[੩੭ਵੀਂ ਸਾਖੀ

'ਪਰਚੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦਾਸ' ਵਿਚੋਂ

ਏਕ ਬੇਰ ਰਬਾਬੀਆਂ ਸਬਦ ਹਜ਼ੂਰਿ ਆਨਿ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪਰ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਨ ਕੇ ਕੰਠ ਭੀ ਭਲੇ ਥੇ ਤੇ ਰਾਗ ਪਾਇ ਕਰਿ ਸਬਦ ਪੜਿਆ। ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਰਬਾਬੀਆਂ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਓ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ।

ਫੇਰਿ ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਨੀ ਸਚੇ ਪਾਤਸਾਹ! ਰਬਾਬੀਆਂ ਬਹੁਤ ਭਲਾ-ਸ਼ਬਦੁ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਭਾਈ ਰਬਾਬੀਆਂ ਸਬਦੁ ਤਾਂ ਭਲਾ ਪੜਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਹੈ। ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਸਿੱਟਾ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਇ। 'ਕਹੀ ਇਨਾਂ ਹੀ ਪਾਸ' ਕਿਆ ਕਹਿਆ। ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਭਾਈ ਕਹੀ ਇਨਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਕੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਮ ਕਉ ਸੁਨਾਵਤਾ ਹੋਂ।

ਕਿਸੀ ਗਾਉਂ ਇਕ ਮੁਕੱਦਮ ਸੀ, ਗਾਉਂ ਕੇ ਪਾਸਿ ਹੀ ਉਨਕਾ ਅਰਟ ਚਲਤਾ ਥਾ। ਪਾਨੀ ਛਡਣ ਕੀ ਜੋ ਉਨਕੀ ਕਹੀ ਥੀ, ਸੋ ਕੋਊ ਲੈ ਗਇਆ। ਤਾ ਮੁਕੱਦਮ ਢੋਲ ਵਾਲੇ ਕਉ ਬੁਲਾਇ ਕਰਿ ਗਾਉਂ ਮੇਂ ਢੰਢੋਰਾ ਫਿਰਾਇਆ ਤਉ ਭੀ ਕਹੀ ਕਿਸੀ ਨ ਦੀਨੀ। ਫੇਰਿ ਮੁਕੱਦਮ ਸਾਰੇ ਗਾਉਂ ਕੇ ਘਰਿ ਸੋਧੇ ਤਉ ਭੀ ਕਹੀ ਨ ਨਿਕਸੀ। ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਕਿਸੀ ਕਹਿਆ ਜੋ ਢੋਲ ਵਾਲੇ ਕਾ ਘਰ ਭੀ ਸੋਧੀਐ ਤਾਂ ਢੋਲ ਵਾਲੇ ਕਾ ਘਰਿ ਸੋਧਿਆ ਤਾਂ ਕਹੀ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਫਿਰਿ ਮੁਕੱਦਮ ਕਹਿਆ ਢੋਲ ਵਾਲੇ ਕਉ, ਜੋ ਕਹੀ ਘਰ ਰਖਕੇ ਢੰਢੋਰਾ ਮੁਲਖ ਕਉ ਸੁਣਾਇਆ ਫਿਰਦਾ ਸਾਇ, ਮੁਲਖ ਥੀਂ ਦਸੂਣਾ ਜਿੰਮਾ ਤੇਰਾ ਹੈ। ਜਉ ਕਿਸੀ

ਅਵਰ ਕੇ ਘਰ ਸਿਉਂ ਕਹੀ ਨਿਕਸਤੀ ਤਬ ਇਉਂ ਜਾਨੀਤਾ ਜੋ ਇਹੁ ਸਚਾ ਹੈ, ਇਸਨੇ ਢੰਢੋਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਪਰ ਜਬ ਢੰਢੋਰਾ ਦੇਵਣ ਵਾਲੇ ਕੇ ਘਰ ਸਿਉਂ ਕਹੀ ਨਿਕਸੇ ਤਬ ਉਹ ਅਧਿਕ ਸਜ਼ਾਇ ਲਾਇਕ ਹੈ।'

ਫਿਰਿ ਮੁਕੱਦਮ ਢੋਲ ਪਾੜ ਕਰਿ ਉਨਕੇ ਗਲ ਮਹਿ ਪਾਇਆ ਅਰ ਗਾਂਵ ਜਿਉ ਉਚਲਾਇ ਛੋਡਿਆ। ਫਿਰਿ ਹੁਕਮ ਹੋਆ, 'ਤਿਉਂ ਹੀ ਰਬਾਬੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਨਿਖੇਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਿ ਸੁਣਾਇਦੇ ਹੈਨਿ ਤੇ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਥੀਂ ਵਧੀਕ ਮਾਇਆ ਕੇ ਕਾਂਖੀ ਹੈਂ। ਤਾਂ ਤੇ ਕਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਹੈ। ੩੭।

[ਪਰਚੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦਾਸ, ਪੰਨਾ 156-58
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪਟਿਆਲਾ (1962)

(੭)

'ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ' ਵਿਚੋਂ

'ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਗਇਆ ਅਰ ਕਿਲੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਜਾਇ ਆਸਨ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜਾ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਹੈ। ਸੋ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਬਾਸੀ ਜੋ ਰਦ ਹੈਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਪੀਰ ਨੂੰ ਜਾਇ ਕਹਯਾ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਰੋਦ ਦੀ ਮਨਹਿ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਥੇ ਇਕ ਫਕੀਰ ਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁਤਰਬ ਹੈ ਸੋ ਸਰੋਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੀਰ ਕਹਯਾ ਜਾਓ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਹਿ ਕਰੋ। ਸੋ ਜਾ ਆਦਮੀ ਮਨਹਿ ਕਰਨ ਆਏ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ, ਜਉ ਲਗ ਪੀਰ ਨ ਆਵੈ ਤਉ ਲਗ ਸਰੋਦ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇ ਕਹਯਾ। ਸੋ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਸਮੇਤ ਆਇਆ ਤਾ ਸਭ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਆਇ ਬੈਠੇ ਅਰੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਛਿਆ, ਕਿ ਅਸਾਂ ਜੋ ਸਰੋਦ ਮਨਹਿ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਕਿਉਂ ਨ ਹਟਾਇਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, ਸਰੋਦ ਬਿਨਾ ਰੂਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਆਦਮ, ਆਦਮੀ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਰੂਹ ਪਰਵੇਸ਼ ਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਫਰੇਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਜੁ ਇਸਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸਰੋਦ ਕਰੋ। ਸੋ ਜਦ ਸਰੋਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਰੂਹ ਇਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਰੋਦ ਕਯੋਂ ਮਨਹਿ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂ ਅਸਾਡੇ ਪੈਗੰਬਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਨਹਿ ਕਰਨੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਨੇ ਤੋ ਬਦਫੈਲੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨਹਿ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਰੋਦ ਬਦਫੈਲੀਆਂ ਦਾ ਨ ਸੁਣਹੁ ਅਰ ਉਮਰ ਆਪਣੀ ਅਜਾਇਆਂ ਨ ਕਰਹੁ ਪਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਯਾਦ ਦਾ ਸਰੋਦ ਉਮਰ ਨੂੰ

ਬਹਿਰਮੰਦ ਕਰ ।ਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਸਰੋਦ ਸੁਣਹੁ ਕਯੋਂਕਿ ਇਹ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਦਾ ਸਰੋਦ ਹੈ ।

ਤਾਂ ਪੀਰ ਕਹਯਾ ਜ਼ਿਮੀ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਅਸਾਡਾ ਪੈਗੰਬਰ ਹੈ ਅਰ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਉਸ ਕਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੋਦ ਉਸ ਮਨਹਿ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ-

ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਅਗਾਸਾ ਅਗਾਸ

ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲਿ ਥਕੇ ਵੇਦ ਕਹਨਿ ਇਕ ਵਾਤੁ ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਕਿ ਕਈ ਪਾਤਾਲ ਹੈਨ, ਅਰ ਕਈ ਆਕਾਸ਼ ਹੈਨ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪੀਰ ਕਹਯਾ ਅਸਾਡੇ ਪੈਗੰਬਰਾ ਨੇ ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਅਰ ਸੱਤ ਆਕਾਸ਼ ਕਹੇ ਹਨ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੇ ਡਿਠੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ਡਿਠੇ ? ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਡਿਠੇ ਹਨ । ਪੀਰ ਕਹਯਾ ਕਿਥੇ ਡਿਠੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ, ਸ਼ਬ ਮੈਰਾਜ ਮੈਂ ਡਿਠੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੀਰ ਕਹਿਆ ਉਹ ਹਕਾਇਤ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾਓ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ, ਇਕ ਦਿਨ ਜਬਰਾਇਲ ਤੁਸਾਡੇ ਪੈਕੰਬਰ ਨੂੰ ਮੈਰਾਜ ਮੈਂ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਗੇ ਤ੍ਰਿਉਹਰੀ ਕਿਤਾਰਾਂ ਊਠਾਂ ਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀਆਂ ਤਾਂ ਪੈਕੰਬਰ ਉਥੇ ਖਲੋ ਰਿਹਾ ਜੋ ਕਤਾਰਾਂ ਜਾ ਰਹਨਗੀਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਤਾਂ ਜਬਰਾਈਲ ਕਹਿਆ ਕਿ ਜਬ ਦਾ ਮੈਂ ਭੀ ਨ ਸੀ ਜੰਮਿਆ ਤਦ ਦੀਆ ਕਤਾਰਾਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੈਨ ਤਾਂ ਪੈਕੰਬਰ ਕਹਿਆ, ਇਕ ਇਕ ਉਠ ਤੇ ਜੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸੰਦੂਕ ਹੈਨ ਸੋ ਇਕ ਖੋਲ੍ਹਿ ਦੇਖੀਏ ਜੁ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ? ਸੋ ਜਾਂ ਇਕ ਊਠ ਝੁਕਾਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੁਲਫ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਕੀਲਾਂ ਦਾ ਭੀ ਨਾਲ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆ ਹੈਨ । ਸੋ ਜਬਰਾਈਲ ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਕਿਆ ਦੇਖਨ ਜੋ ਬੈਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸੋ ਫਿਰ ਇਕ ਜੈਦ੍ਰੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੈਕੰਬਰ ਨੇ ਅਤੇ ਜਬਰਾਈਲ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਰ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਣ ਤਾਂ ਹਫਤ ਜ਼ਿਮੀਨਾਂ ਹੈਨ ਅਤੇ

ਹਫਤ ਆਸਮਾਨ ਹੈਨ ਅਰ ਮਾਹ ਤੇ ਅਫਤਾਬ ਬੀ ਹੈਨ ਅਰ ਪੈਕੰਬਰ ਤੇ ਜਬਰਾਈਲ ਭੀ ਵਿਚ ਹੈਨ। ਤਾਂ ਜਬਰਾਈਲ ਕਹਿਆ, ਐਸੇ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਔਿੜਆਂ ਵਿਚ ਖਲਕਤਾਂ ਹੈਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਇਕ ਅੰਡੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਕਯੋਂਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਜੋ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਸੋ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੋਮਾਂ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗੂਲਰ ਅਨੇਕ ਫਲ ਹੈਨ ਅਤੇ ਏਕ ਏਕ ਗੂਲਰ ਵਿਚ ਸਭ ਆਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ ਹਨ ਅਰ ਜੀਅ ਜੰਤ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਠ ਫੇਰ ਕਤਾਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਅਗੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹਿ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਚਾਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਵਾਬ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੈਕੰਬਰ ਨੇ ਚਾਦਰ ਉਠਾ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖੇ ਜੋ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਖਲੋਤਾ ਦਸਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਤੈਸੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸਬੀਹ ਵਿਚ ਖੁਦਾਈ ਸਬੀਹ ਬੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਬੀਹ ਨਹੀਂ, ਤੂ ਮੇਰੀ ਸ਼ਬੀਹ ਹੈਂ। ਜੈਸੇ ਆਪਣੇ ਤੁਖਮ ਦੀ ਸੂਰਤ ਸਭ ਜਗਹ ਹੈ ਪਰ ਸਾਫ ਸ਼ੀਸੇ ਵਿਚ ਸਾਫ ਸੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਤੈਸੇ ਮੈਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਪਰ ਤੇਰਾ ਸਾਫ ਆਈਨਾ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸਬੀਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸਰਾਰ ਮੇਰਾ ਗਾਇਬ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਆਇਤ—

ਨਹਨ ਅਕਰਬ ਅਲੇਹ ਕੰਤ ਕੰਤ ਨਮ ਕੀਫੀਆ।

ਤਿਸਦਾ ਵਿਚਾਰ—ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਥੀਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹਾਂ ਪਰ ਕੁੰਜੀ ਇਸਦੀ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਗੇ ਇਕ ਦਿਵਾਨਾ ਮਜਬੂਬ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪੈਗੰਬਰ! ਖੁਦਾ ਨੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਰਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਸੋ ਤੂੰ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਢੂੰਢਦਾ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪੈਗੰਬਰ ਜਬ ਖੁਦਾ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਜਿਹੜਾ ਅਸਰਾਰ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਆ ਸੀ ਸੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਣਾ। ਸੋ ਅਗੇ ਇਕ ਮਸਤਾਨਾ ਏਹੋ ਸੁਖਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੈਗੰਬਰ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਮਸਤਾਨੇ! ਇਹ ਭੇਤ ਕਿਥੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਦਾਨੇ ਦੀਵਾਨੇ ਮਸਤਾਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਦਿਕ ਹਨ ਪਰ ਦਾਨਿਆਂ ਦਾ ਪਿਛਾ ਸਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਜਿਸਦੇ ਪਿਛੇ ਕਾਫਲਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਗਇਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

[ਪੰਨਾ 423-426

ਲਾਲਾ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਮੈਨੇਜਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੁਸਤਕਾਲੈ, ਸੈਦ ਮਿਠਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਾਹੌਰ ਸੰਮਤ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ੪੨੩

(੮)

'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਹਿਮਾਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚੋਂ

ਆਗੇ ਸਾਖੀ—ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਉ ਸਰਬਤ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਆਏ ਪੂਜਾ ਭੇਟ ਅਨਗਣਤ ਚੜ੍ਹਾਵਤ ਭਏ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਚਲਿਤ੍ਰ ਦਿਖਾਇਆ। ਜੋ ਜੋ ਸਰਬ ਦੇਸੋਂ ਸੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਮੰਗਾਇਆ ਥਾ ਅਰ ਜੋ ਨਕਦੀ ਰੁਪਏ, ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ, ਖਜ਼ਾਨੇ ਮੇ ਥੀਂ ਸੋ ਅਰੁ ਥਾਨ ਜ਼ਰਬਾਫਤ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈਕੇ ਤਾਸ ਬਾਦਲੇ ਕੇ ਥੇ, ਸੋ ਹਜ਼ੂਰ ਮੇ ਮੰਗਾਇਕੇ ਅਤਰ ਵ ਫੁਲੇਲ ਜੋ ਜਉਨਪੁਰ ਤੇ ਆਦਿ ਲੇ ਕਰ ਬਡੀ ਬਡੀ ਜਾਗ੍ਹਾ ਕਾ ਥਾ, ਸੋ ਮੰਗਾਇਕੇ ਹੁਕਮ ਕੀਆ ਜੋ ਜੋ ਇਨ ਥਾਨੋਂ ਕੋ ਇਸ ਮੇ ਤਰ ਕਰਕੇ ਫੂਕ ਦੇਹੁ। ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਸੀ ਤਰਹ ਕੀਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨ ਕੇ ਫੇਰਿ ਹੁਕਮ ਹੂਆ ਜੋ ਇਸ ਕੀ ਸੇਮ ਏਕਠੀ ਕਰਕੇ ਚਾਂਦਨੀਆਂ ਕੇ ਬੀਚ ਗਠੇ ਬਾਂਧਹੁ।

ਈਹਾਂ ਇਹੁ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਆਪਿ ਜਾਇ ਕੈ ਸਤਰੁਦ੍ਰ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਥ ਹਥ ਜਲ ਮੇਂ ਮੰਜੀ ਬਿਛਵਾਇਕੈ ਆਸੀਨ ਭਏ। ਵ ਹੁਕਮ ਕੀਆ ਜੁ ਇਸ ਜਾਗ੍ਹਾ ਏਕ ਗੜਾ ਨਿਕਾਲੋਂ, ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਸੀ ਤਰਹ ਕੀਆ। ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਜਾਇਕੇ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਵ ਰੁਪਯਾ ਕੇ ਤੋੜੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸੇ ਸਭ ਉਠਾਇ ਲਿਆਵਹੁ ਵ ਜਵਾਹਰ ਖਾਨੇ ਸੇ ਕੁਲ ਜਵਾਹਰਾਤਿ ਵ ਸੀਮ ਕੇ ਗੱਠੇ ਵ ਸਿਲਹਖਾਨੇ ਸੋ ਕੁਲ ਹਥਿਆਰ ਵ ਸੁਇਨਾ ਵਹ ਜੋ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੈ ਮੰਗਾਇਆ ਹੈ, ਸੋ ਅਉਰ ਬਰਤਨ ਚਾਂਦੀ ਵ ਸੁਇਨੇ ਕੇ ਸਾਦੇ ਵ ਜੜਾਊ ਏਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਲਦ ਲਿਆਇ ਕੈ ਇਸ ਗੜੇ ਮੇ ਡਾਲਤੇ ਜਾਓ। ਆਗਿਆ ਮਾਨ ਕੈ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਉਸ ਕਾਰ ਮੇ ਲਗਿ ਪੜੇ। ਏਕ ਸਿਖ ਨੇ ਕਿਆ ਕੀਆ ਜੋ ਏਕ ਚਿਲਾ ਕਮਾਨ ਸੇ ਨਯਾ ਉਤਾਰ ਕੇ

ਕਮਰ ਮੇ ਰਖਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੂਛਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕਮਰ ਮੋ ਕਿਆ ਹੈ ? ਸਿਖ ਨੇ ਹਾਥ ਬਾਂਧ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਆ, ਏਕ ਚਿੱਲਾ ਮੈਂ ਨੇ ਲੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਮਲੇਛਾਂ ਸੇ ਲੜਾਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਤੀ ਹੈ, ਸਾਇਤ ਕਿਸੀ ਵਖਤ ਮੇਰਾ ਚਿਲਾ ਪੁਰਾਨਾ ਹੈ ਟੂਟ ਜਾਇ ਤੋ ਇਸਕੋ ਚੜ੍ਹਾਇ ਲੇਊਂਗਾ।

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਬਚਨ ਕੀਆ, 'ਏ ਸਿਖ', ਇਹ ਪੂਜਾ ਕੀ ਅੰਸ ਹੈ, ਤੁਮ ਕਉ ਇਹ ਬਿਖ ਸਮਾਨ ਹੈ।' ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਨਕੇ ਸਿਖ ਕੰਪਮਾਨ ਭਇਆ ਅਉ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰਿ ਗਿਰ ਪੜਾ ਅਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ਹੇ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ! ਦਾਸ ਕੀ ਅਵਗਿਆ ਮਾਫ ਕਰਨੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਆ ਜੋ ਇਸ ਚਿਲੇ ਨੋ ਇਥੇ ਪਾਇ ਦੇਇ। ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਲਦ ਲਿਆਓ। ਤਾਂ ਹਜੂਰ ਕਾ ਹੁਕਮ ਮਾਨ ਕੈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਖ ਢੋਵਨੇ ਲਗੇ, ਸੰਧਿਆ ਤਕ ਸਭ ਅਸਬਾਬ ਆਇ ਚੁਕਾ। ਤਬ ਆਪ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਆ ਜੋ ਅਬ ਦੇਰੇ ਕੋ ਚਲੋ, ਸੰਗਤ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੇ ਹਮਰਾਹ ਦੇਰੇ ਕਉ ਆਏ। ਇਧਰ ਤੋ ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰ ਹੂਆ। ਉਧਰ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਸੁਨਾ ਜੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਮਾਯਾ ਅਰੁ ਅਸਬਾਬ ਆਪਨਾ ਸਤਲੁਦ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੜਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮੇਂ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਨਕੇ ਰਾਜੇ ਸਤਲੁਦ੍ਰ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਇਕੈ ਉਸ ਜਾਗ੍ਹਾ ਕਉ ਸਾਰੀ ਰਾਤ੍ਰਿ ਖੋਦਤੇ ਰਹੇ। ਕਛੁ ਹਾਥ ਨ ਲਗਾ। ਸਵੇਰ ਕੋ ਅਪਨੇ ਘਰ ਗਏ। ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਥਾ ਸਭਿ ਆਇਕੈ ਹਜੂਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੋ ਕਹੀ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਚਨ ਹੂਆ, ਜੁ ਮੈਂ ਨੇ ਇਹ ਮਾਯਾ ਅਰੁ ਅਸਬਾਬ ਅਪਨਾ ਸਤਲੁਦ੍ਰ ਕੀ ਸਪੁਰਦ ਕੀਆ ਹੈ ਅਰ ਅਮਾਨਤ ਰਖਾ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਜਾਗ੍ਹਾ ਕਾ ਨਾਉ ਹਿਮਾਇਤੀਨਾਲਾ ਕੀਆ ਹੈ ਜਿਸਕੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕਛੁ ਅਮਾਨਤ ਰਖਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਪੁਰਖ ਆਵੇਗਾ ਤਦ ਅਪਨੀ ਅਮਾਨਤ ਲੈ ਲੇਇਗਾ। ਅਉਰ ਕਿਸੀ ਕਉ ਕੋਟ ਜਤਨ ਕਰ ਕੈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਨੀ। ਜੋ ਮਾਯਾ ਅਸਬਾਬ ਸਤਿਗੁਰ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਨੇ ਸਤਲੁਦ੍ਰ ਮੇਂ ਡਾਲਾ, ਤਿਸਕੀ ਸੰਖਿਆ ਬਡਿਆਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕੀਆ ਤੜ੍ਹੇ ਨਉ ਕਰੋੜ ਠਹਿਰਾਇਆ।

ਪਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਮਾਇਆ ਕਾ ਅੰਤ ਕਉਨ ਪਾਵੈ। (ਸਾਖੀ ੨੧)

ਸਾਖੀ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਪੰਨਾ 871-73

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਕਰੋ ਉਚਾਰ
ਹੋਇ ਦਯਾਲ ਕਰਿ ਲੇਹੁ ਉਧਾਰਿ।

(੯)

'ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਭੁਗਤਮਾਲਾ' ਵਿਚੋਂ

ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਵਡਾ ਸਿਖ ਹੈਸੀ। ਸਣੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸਣੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ
ਬਹੁਆਂ ਸਮੇਤ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤੀ ਟਹਲ ਸੇਵਾ ਸਿਖਾਂ
ਦੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਥੀਂ ਪੁਛਿਆ : ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ !
ਤੁਸਾਨੂੰ ਜੋ ਸਿਖ ਪਿਆਰੇ ਹੈਨਿ ਉਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਸਾਨੂੰ ਕਰਵਾਵਹੁ ਤਾਂ ਬਚਨੁ
ਹੋਇਆ, ਭਾਈ ਸੰਮਣ ਸ਼ਹਿਬਾਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਓਸਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਿ
ਆਵਹੁ। ਤਾਂ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਭਾਈ ਸੰਮਣ ਦੇ ਘਰਿ ਨੂੰ ਗਇਆ। ਅਗੇ ਭਾਈ ਸੰਮਣ
ਆਇ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਟਹਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤੀਆਂ
ਲਿਆਇਆ, ਤੇ ਛੱਪੜ ਤੇ ਸਤਰੰਜੀਆ ਟੁਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੰਢਦਾ ਰਹਿਆ।
ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਤੁਸਾਡੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬਾਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਪਰਚੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਭਾਈ ਜੀ !
ਏਹ ਭੀ ਕੰਮ ਹੈਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰੁਜੂ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੋਨੋ
ਪਿਉ ਪੁਤ੍ਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਦਿਨੇ ਓਸ ਗਾਉਂ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਚੋਰ ਹੱਕ
ਲੈ ਗਏ।

ਪਿਛੇ ਗੁਹਾਰ ਪਈ, ਸੰਮਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਭੀ ਪਿਛੈ ਗਇਆ, ਓਸਨੂੰ ਗੋਲੀ ਲਗੀ
ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਤਿਆਰ ਹੈਸਨਿ ਉਹ ਚਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੈ
ਗਇਆ ਤੇ ਓਸਨੂੰ ਖ਼ਫ਼ਨ ਦੇ ਕੈ ਬਿਬਾਣ ਵਿਚ ਪਾਇਕੈ ਅਗੇ ਭਾਈ ਸੰਮਣ
ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਆਵੈ। ਫੇਰਿ ਸਿਖ ਜੋ ਅਗੇ ਪਰਚਾਵਣੀ ਆਏ ਤਿਨਾਂ ਨੂੰ
ਸ਼ਤਰੰਜੀਆਂ ਵਿਛਾਇ ਦਿਤੀਆਂ। ਕਹਿਆ ਜੋ ਅਗੇ ਹੀ ਮੈਂ ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੋ
ਕਰ ਰਖੀਆਂ ਹੈਸਨਿ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਕਹਿਆ, 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੋ
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਥੀਂ ਬਖਸਾਇ ਲੈਣੇ ਆਹਿ ਜੁ ਇਸਦੀ ਆਰਜਾ ਵਡੀ ਹੋਵੈ ਤਾਂ
ਭਾਈ ਸੰਮਣ ਕਹਿਆ, 'ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਅਸਤਿ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਅਚਰਜ
ਨਹੀਂ, ਏਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਣਾ ਹੀ ਵਡਾ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਸੋਈ ਮੂਰਖ ਹੈਨਿ ਜੋ ਸਰੀਰ
ਦਿਆਂ ਬਿਨਸਿਆਂ ਸ਼ੋਕ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ। ਗੁਰੂ ਥੀਂ ਮਾਂਗੀਐ ਤਾਂ ਨਾਮ ਮਾਂਗੀਐ ਜੋ
ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੈ। ਨ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਚਾਰ ਦਿਨ
ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ। ਪੰਚ ਤਤ ਵਿਰੋਧੀਏ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੈ ਈਸਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਰਚੇ ਹੈਨਿ
ਆਪਣੀ ਮਿਰਜਾਦਾ ਭੋਗ ਕੈ ਫੇਰ ਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨਿ। ਨ ਕੋਈ ਜੰਮਦਾ
ਹੈ, ਨ ਕੋਈ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਜੀਉ ਆਪਣੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਕੈ ਦੁਖ ਪਿਆ
ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਮੰਨੇ, ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੀਂ ਰਹਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।'

ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਚਨੁ ਹੈ:

'ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ
ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ।'

ਜੈਸੇ ਘਟ ਪਟ ਕੇ ਉਪਜਣ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਜਨਮਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਬਿਨਸਨ ਤੇ ਬਿਨਸਦਾ ਨਹੀਂ ਤੈਸੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਉਪਤਿ ਖਪਤਿ ਤੇ ਜੀਉ
ਨਿਆਰਾ ਹੈ। ੬੬।

ਪੰਨਾ 107-8

ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾਂ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (1950)

—o—

'ਸੌ ਸਾਖੀ' ਵਿਚੋਂ

(ੳ) ਏਕ ਬੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਹਜੂਰੀ ਰਾਗੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਕਰਿ ਗੋਪੀਚੰਦ ਕੀ ਵਾਰ ਗਾਂਵੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ। ਖਾਲਸਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇਆ। ਸਵੇਰ ਕਾ ਸਮਾਂ ਥਾ। ਸ਼ਬਦ, ਸਾਜ਼, ਕੰਠ. ਪ੍ਰੇਮ ਏਕ ਹੋ ਗਏ। ਏਕ ਰਾਗੀ ਸ਼ਿਖ ਥਾ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਥਾ ਕਰਦਾ। ਸੋ ਉਠ ਕੇ ਭਲਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਇ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—

ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਪੁਕਾਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਰਾਗੀ ਬਿਸਿਦਕ ਹੋਇ ਗਏ ਹੈਨਿ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਛੋਡ ਕੇ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦਾ ਝੇੜਾ ਅਰੰਭ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਬਦ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ। ਏਨਾ ਸਿਖਾਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਛਡੀ ਬਾਣੀ। ਕੀਰਤਨ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹਿਆ।'

ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, 'ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾ! ਸਿਖ ਵਿਚ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਾਹੀ। ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਭਗਤ ਸਭ ਨਾਮ ਬੈਰਾਗ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਮਾਲਦੇ ਹੈਨਿ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ! ਸਿਖਾ! ਸਿਖੀ ਦੂਰ ਹੈ। ਧੰਨ ਗੋਪੀਚੰਦ, ਜਿਨ ਚੌਦਾਂ ਸੈ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਾ ਮੋਹ ਤਿਨਕੇ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਤੋੜਿ ਸਟਿਆ। ਤਪਿ ਕਰਿ ਸਿਧ ਹੂਆ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕੀ ਚਰਨੀਂ ਲਗਿ ਉਧਰਿਆ।

ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹਜੂਰ ਬੈਠਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਮਨ ਘਰ ਕੀਆਂ ਕਾਣੀਆਂ ਕੁਸੋਹਣੀਆਂ ਕੁਰਹਿਤਣੀਆਂ ਸਿਖਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਛੁ ਗੁਰ ਕੇ ਘਰੋਂ ਹਥ ਲਗੇ ਤਾਂ ਘਰਿ ਜਾਇੰਗੇ ਲੇ ਕਰਿ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਕੁਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਗੁਰੂ ਸਭ ਕਾ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ। ਜਿਸ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ; ਸੋ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਬੇਦ ਕਾ ਵਾਕ ਭੀ ਤਿਆਗਣਾ, ਦੇਵਤਾ ਕੀ ਬਾਣੀ ਬਿਅਰਥ ਛੋਡੀ ਹੈ। ਸਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ ਬਾਲਕ ਕਾ ਭੀ ਮੰਨਣਾ।

[ਦਸਵੀਂ ਸਾਖੀ

ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ

(ਅ) ਏਕ ਬੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਪਹਰ ਕੈ ਸੁਪੰਦ ਹੋਇਕੈ ਬੈਠੇ ਥੇ। ਏਕ ਸਿਖ ਕੰਧਾਰ. ਦਾ ਸੀ। ਮੈਲਾ ਛੀਂਟਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗੇ ਪਰ ਪੜਾ। ਬਚਨ ਹੂਆ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲੇਪਨੀ ਸਿਘ ਨੂੰ ਏਕ ਤਮਾਚਾ ਮਾਰੋ ਤਾਂ ਸੁਣਕੇ ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਦੋੜ ਪਈ, ਤਮਾਚੇ ਧਾਣਿ ਮਾਰੇ, ਸਿਖ ਬਿਸੁਧ ਹੋਇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਖਿਆ ਜੁ ਗੁਨਾਹ ਥੋੜਾ ਤੇ ਮਾਰ ਬਾਹਲੀ, ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਬੋਲੇ— ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ, ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਇਹ ਤੇ ਸਿਖ ਥਾ ਤੁਸਾਂ ਸਿਖ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਪਰ ਧੱਫਾ ਮਾਰਿਆ, ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ, ਏਹੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਵੈਗਾ ਸੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਵੈਰੀ ਨ ਜਾਨਣਾ, ਬੜਾ ਗੁਨਾਹ ਅਨਰਥ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਾਉ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਮੰਨਿਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਏਕ ਤਮਾਚਾ ਕਹਿਆ ਸੀ। ਏਕ ਨੇ ਮਾਰਨਾ ਸੀ ਇਹ ਪਰ, ਦੂਸਰੇ ਹਟਿ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਸੋ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋਇ ਗਯਾ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਸਿਖ ਭਾਈ ਹੈ, ਐਸੀ ਹੀ ਨੇਤਿ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਬੇਟੀ ਦੇਵਹੁ। ਸੁਣ ਕਰਿ ਚੁਪ ਹੋ ਗਈ ਸੰਗਤਿ। ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੂਆ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਸਾਖ ਮੰਨੀਏ ਤਾ ਸਿਖ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਿਖੀ ਦੂਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਖ ਕਹਾਂਮਦੇ ਹੋ, ਬਾਣਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਿਖ ਕੰਧਾਰੀ ਅਜਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੇਟੀ ਲਿਆਇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਨਿਹਾਲ ਸਿਖਾ!' ਸਿਖੀ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ੂਰ ਕਰਿ ਦਿਤੀ ਆਹੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਰਖੀ ਸਿਖੀ ਗੁਰੂ ਕਿਆ ਨੇ। ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਖ ਲੇਪਨੀ ਬੋਲਿਆ, 'ਮੇਰੀ ਇਹ ਸਿਖ ਪੁਤ੍ਰੀ ਭੈਣ ਹੈ ਜੀ!'

ਉਹ ਕੰਨਿਆ ਬੋਲੀ, 'ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ! ਬਾਪ ਨੇ ਦਿਤੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਰਹਾਂਗੀ।'

[੧੯ਵੀਂ ਸਾਖੀ

(੧੧)

'ਦੌਰੇ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਵਿਚੋਂ

ਅਗੇ ਘੁੱਦੇ ਤੇ ਸੁਖੂ ਦੀਵਾਨੇ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਵਾਨਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਵੈਰ ਲਈਏ।' ਪੰਜਾਹ ਦਿਵਾਨੇ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਜਾਂ ਰਾਹਿ ਵਿਚਿ ਆਏ ਤਾਂ ਪੱਚੀ ਹਟ ਗਏ। ਕਹਿੰਦੇ— 'ਗਰੂ ਨਾਲਿ ਨਾਹੀ ਲੜਦੇ' ਜਾਂ ਅੱਗ ਆਇ ਤਾਂ ਤੇਰਾਂ ਹਟਿ ਗਏ। ਜਾਂ ਅਗੇ ਆਏ ਤਾਂ ਦਸ ਹਟ ਗਏ। ਕਹਿਦੇ 'ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਨਾਹੀ ਲੜਦੇ। ਸੁਖੂ ਤੇ ਬੁਧੂ ਰਹਿ ਗਏ। ਸਾਰੰਗੀ ਤੇ ਢੱਡ ਸੀ ਪਾਸ, ਡੇਰੇ ਧਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਜਾਇ ਟੇਕਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਜੋ ਕੁਛ ਡੇਰੇ ਲੁਕਾਇ ਆਇ ਹਹੁ। ਓਹੁ ਲੈ ਆਵੋ। ਓਹੁ ਢੱਡ ਸਾਰੰਗੀ ਲੈ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਗਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੰਗੀ ਸੁਰ ਕੀਤੀ, ਗਾਵਣ ਲਗੇ ਕਹਿੰਦਾ —

ਕੱਚਾ ਕੋਠਾ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਜਾਨੀ
ਸਦਾ ਨ ਮਾਪੇ ਨਿਤ ਨਹੀਂ ਜੁਆਨੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਫੇਰ ਕਹੁ। ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਕਹਾਇਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜਨ ਲਗੇ। ਸੁਖੂ ਕਹਿੰਦਾ, ਜੀ! ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਕਰੋ। ਦੁਇ ਦਿਵਾਨੇ ਦੁਇ ਸਿਖ ਹੋਰ ਕੀਤੇ, ਚਾਰਪਾਏ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਚੱਕਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਖੂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਧੌਂਸੇ ਵਾਂਗੂ ਵਜਾਇੰਦੇ ਜਾਵਨ। ਸੁਖੂ ਦਾ ਸਿਰ ਗੋਡਾ, ਹੇਠ ਸੁਖੂ ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇ, 'ਧਉਂ ਧਉ, ਧਉਂ ਧਉਂ' ਅਗੇ ਕੋਸਕ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ

ਉਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਓਸ ਕਾ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਚੜੇ ਸੇ ਪਲੰਘ ਉਪਰਿ। ਸੁਖੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਂਗ ਆਪ ਮਛੀਵਾੜੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਦਿਖਾਓ ਮੈਨੂੰ ?' ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਨੀਲੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਰੀ, ਓਸਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕੀਤਾ। ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ। ਸੁਖੂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਪਰਕੰਮਿਆ ਦੇਣ ਲਗਾ ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰੇ, 'ਊਂਘਾਂ ਊਂਘਾਂ, ਭੰਨਾ ਫਿਰੇ, ਫੇਰ ਹਾਰ ਕੇ ਡਿਗ ਪਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖੂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, ਏਸਕਾ ਅਸਨਾਨ ਕਰਵਾਓ। ਫੇਰ ਅਸਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਸੁਧ ਆਈ। ਸੁਖੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਕਹਿੰਦਾ—ਵਡਾ ਵੈਰਾਗ ਆਇਆ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਅਸਨਾਨ ਨਾਹੀ ਸੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜੀ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੁਪਯਾ ਦਿਤਾ ਚੋਖੂਟੀਆ ਓਸਨੂੰ ਅਜਾਂ ਤੀਕ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਜੀ। ੨੪।*

ਪੰਨਾ 75-76

---

* ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੀਵਾਨੇ ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ।

(੧੨)

'ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚੋਂ

ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੋਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕੇ ਦਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਜਾਨੇ ਕੇ ਉਪਰਾਂਤ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸਿ ਆਇ ਬੇਨਤੀ ਕੀ, ਕਹਾ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਚੌਧਰੀ ਸ਼ਮੀਰਚੰਦ ਸੇ ਪਤਾ ਚਲਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਆਪ ਕੋ ਪਕੜਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਦੀਨਾ ਨਗਰੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਆਇ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਆਗੇ ਜਿਸੇ ਆਪ ਕੀ ਰਜਾਇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਿਖਾਂ ਸੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪੋਖ ਮਾਸੇ ਛਬੀਸ, ਮੰਗਲਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਦੀਨਾ ਨਗਰੀ ਸੇ ਆਗੇ ਜਾਨੇ ਕੀ ਤੈਆਰੀ ਕੀ। ਉਧਰੋਂ ਭਾਈ ਪਰਮ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਤਖਣੇਟੇ ਸਿਖਾ ਆਇ ਪਾਂਚ ਰੁਪਏ ਊਪਰਿ ਰਾਖਿ ਸੁੰਦ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਭੇਟ ਕੀਏ, ਸਹਿਤ ਅਦਬ ਬੇਨਤੀ ਕੀ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਹ ਬਸਤ੍ਰ ਸਾਡੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਗੇ ਕੀ ਤਰਹ ਆਪਣੇ ਹਥ ਸੇ ਕਾਤ ਕੇ ਬਨਵਾਇ ਹੈਂ। ਪਗੜੀ, ਅਸਾਂ ਕੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਰੀਝ ਸੇ ਬਨਵਾਇ ਅਤੇ ਲੀਲਾਰੀ ਸੇ ਨੀਲੀ ਰੰਗਵਾਇ ਗੈਲ ਦੀ ਹੈ, ਆਪ ਸੀਸ ਤੇ ਬਾਂਧ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਜੀਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਨ ਸਿਖਾਂ ਕੀ ਤਰਫ ਦੇਖਾ, ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਪਗੜੀ ਸੀਸ ਗੈਲ ਛੁਹਾਇ ਸਾਰੇ ਬਸਤ੍ਰ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੀਏ। ਬਚਨ ਹੋਆ, ਭਾਈ ਸਿਖੋ ! ਇਹ ਬਸਤ੍ਰ ਅਸੀਂ ਆਗੇ ਜਾਇਕੇ ਪਹਿਨਾਂਗੇ। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਿਖਾਂ ਸੇ ਵਿਦਾਇਗੀ ਲੈ ਕੇ ਅਗੇ ਕੀ ਤਰਫ ਰਵਾਨਾ ਹੂਏ। ਭਗਤਾਂ ਗਾਮ ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ। ਇਸ ਨਗਰੀ ਕਾ ਬਾਸਿੰਦਾ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਕਾ ਗੁਰਦਾਸ ਆਪਨੇ ਤੀਨ ਬੇਟੋਂ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ, ਭਾ. ਚਿੰਦੂਭਾਨ ਤੇ ਆਸਾ ਰਾਮ ਕਉ ਗੈਲ ਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਆਇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਨ ਕੋ ਦਸਾਂ ਰੁਪਈਆਂ ਕੀ

ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਰੈਨ ਬਿਤਾਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੋਤੇ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਸਿਖਾਂ ਸੇ ਵਦਾਇਗੀ ਲੇ ਕੇ ਆਗੇ ਜਾਨੇ ਕੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀ। ਰਾਸਤੇ ਮੇਂ ਬਾਂਦਰ, ਬਨਗਾੜੀ, ਬਹਬਲ ਆਦਿ ਨਗਰਾਂ ਥੀਂ ਹੋਤੇ ਹੂਏ ਸਰਾਵੀਂ ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ। ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਨੇ ਹੁਮ ਹੁਮਾਇ ਕੇ ਆਈਆਂ. ਕਾਈ ਵਾਰਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇ ਰਹ। ਨਗਰਵਾਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੇ ਗੈਲ ਆਏ, ਸਿਖਾਂ ਕੋ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਾਨੇ ਆਪੋ ਆਪਨੇ ਘਰਾਂ ਮੇ ਲੇ ਆਏ। ਏਕ ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਸਿੰਘ ਕੋ ਭਾਈ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਛੀਪਾ ਸਿਖ ਆਪਨੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮੇਂ ਲੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਸਿਖ ਨੇ ਗਰਮ ਪਾਨੀ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਕੇ ਪੈਰ ਧੁਲਾਏ, ਉਪਰੰਤ ਚਾਰਪਾਈ ਉਤੇ ਖੇਸ਼ ਪਾਇ ਇਸੇ ਬਿਠਲਾਇਆ। ਉਪਰੰਤ ਸਿਖਣੀ ਸੁਕਾਏ ਹੂਏ ਵਣਾਂ ਕੇ ਪੀਂਝੂ ਗਰਮ ਜਲ ਮੇਂ ਪਾਇ ਨਰਮ ਕਰਕੇ ਥਾਲੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਸ ਲਾਈ। ਸਿਖ 'ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਹਿਕੇ ਭੋਜਨ ਪਾਨੇ ਲਾਗਾ। ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਇਨ ਦੋਨੋਂ ਕੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਦੇਖਿ ਬੜਾ ਖੁਸ ਹੂਆ। ਸਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਕੇ ਚੁਲਾ ਕੀਆ। ਭਾਈ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸਕੀ ਸਿਖਣੀ ਨੇ ਚੁਲਾ ਪੜਾਈ ਪਾਂਚ ਪੈਸੇ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਾਏ। ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਾਇ ਚਾਰਪਾਈ ਤੇ ਆਇ ਬੈਠਾ। ਭਾਈ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਿਖ ਕੋ ਗੈਲ ਲੇ ਕਰ ਘਰ ਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਡੇਰੇ ਤੀਕ ਵਿਦਿਆ ਕਰਨੇ ਆਇਆ। ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਨਗਰੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਾਇ ਕੇ ਆਇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੂਛਾ, ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਮੁਝੇ ਬਤਲਾਈਏ, ਤੁਸਾਂ ਕਉਂ ਗਾਉਂ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕੈਸਾ ਕੈਸਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਆ ਹੈ? ਆਗੇ ਸੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਿਖਾਂ ਕਹਾ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਨਗਰੀ ਕੇ ਸਿਖ ਬੜੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੈਂ, ਇਨ੍ਹੋ ਹਮੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਭਾਉ ਸੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਾ, ਹਮੇਂ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜੇ ਤੇ ਤਸਮਈ ਦਸਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਹਾ. ਮੁਝੇ ਤੇ ਖੀਰ ਤੇ ਕੁਣਕਾ ਮਿਲਾਇ ਕੇ ਖ਼ਲਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਾ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਮੈਨੂੰ ਲਹੋਰੇ ਕੀ ਰੋਟੀ ਘੀ ਸੇ ਚੋਪੜ ਗੈਲ ਸਰਸੋਂ ਕਾ ਸਾਗ ਮਖਣੀ ਪਾਇ ਕੇ ਦੀਆ ਹੈ। ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਜੈਸਾ ਜੈਸਾ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਇਆ,

ਬਿਆਨ ਕਰ ਦੀਆ । ਭਾਈ ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਚੁਪਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਾ, ਮੁਖ ਥੀਂ ਕਾਈ ਬਾਤ ਨ ਕਹੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੇ ਪੂਛਾ, ਇਹ ਆਗੇ ਸੇ ਖਲ੍ਹਾ ਹੋਇ ਬੋਲਾ 'ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਖ ਨੇ ਐਸਾ ਉਮਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਆ ਹੈ, ਨ ਕਬੀ ਪੀਛੇ ਖਾਇਆ ਹੈ ਨਾਹੀ ਐਸਾ ਕਹੀਂ ਫਿਰ ਮਿਲੇ ।' ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਸਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਗਏ—ਏਹ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਸਿਖ ਹੈ, ਇਸ ਕਉਨ ਸਾ ਉਤਮ ਪ੍ਰਸਾਦ ਏਸ ਕੋ ਖਵਾਇਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋ ਭੇਜ ਭਾਈ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਸੇ ਬੁਲਾਇ ਪੂਛਾ, ਤੁਮ੍ਹ ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕਿਆ ਖਵਾਇਆ ਹੈ ? ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਬਤਲਾਇ ਦਈ. ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਨ ਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੂਏ ।

ਤੀਨ ਵਾਰ ਕਹਾ, 'ਸਿਖਾ ! ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ ।

[ਸਾਖੀ ਨੰ. 73-74

————

(੧੩)

ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਦੀ ਸਾਖੀ

ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਸੋਫਤੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਵਾਸੀ, ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਛੀਂਬਾ ਸਿਖੁ ਦੁਆਰਕਾ ਦੀ ਵਾਸੀ, ਤੀਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਦਰ ਦੀ ਵਾਸੀ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਹਠੀਲਾ ਜਟੁ ਸਿਖ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦੀ ਵਾਸੀ, ਪੰਜਵਾਂ ਹਿਮਤ ਸਿੰਘ ਝੀਵਰ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਵਾਸੀ ਏ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਖਤ ਲੈ ਕੇ ਔਰੰਗੇ ਪਾਸ ਗਏ। ਅਗੇ ਔਰੰਗਾ ਪਲੰਘ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਥਾ, ਕਿਆ ਵੇਖੇ ਜੋ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਹੈਂ, ਸਿਆਮ ਬਸਤ੍ਰ ਹੈਨ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈਨ। ਆਏ ਜੈਸੇ ਸ਼ੇਰ ਆਂਵਤੇ ਹੈਨ। ਵੇਖ ਕੇ ਔਰੰਗਾ ਕੰਬਿਆ ਤਾ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਬੋਲ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਹੈ।' ਤਾਂ ਤੀਨ ਸਿੰਘ ਸਿਰ੍ਹਾਂਦੀ ਤੇ ਦੁਇ ਪਵਾਂਦੀ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਔਰੰਗਾ ਕੰਬਿਆ, ਕਹਨ ਲਗਾ : 'ਖਾਲਸਾ ਹੂਆ ?' ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਹੂਆ।' ਫੇਰ ਔਰੰਗੇ ਕਹਿਆ, ਹੂਆ ?' ਤਾ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਹੂਆ।' ਫੇਰ ਤੀਜੀ ਬਾਰ ਕਹਿਆ, ਹੂਆ ?' ਤਾ ਸਿਖਾਂ ਭੀ ਤੀਜੀ ਬਾਰ ਕਹਿਆ 'ਹੂਆ।' ਤਾਂ ਔਰੰਗੇ ਕਹਿਆ, 'ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਕਾਹਲ ਕੀਨੀ ਹੈ। ਸੌ ਬਰਸ ਖਾਲਸੇ ਕਾਹਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਗਦੀ, ਬੜਾ ਦੁਖੁ ਖਾਲਸਾ ਪਾਏਗਾ।' ਤਾ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਏਹੁ ਖਤੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਪੜ੍ਹ।' ਤਾਂ ਔਰੰਗਾ ਖਤ ਲੈ ਕੇ ਮਹਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਰੰਗ ਜਰਦ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਪੜ੍ਹ ਰਹਿਆ ਤਾ ਲਗਾ ਤੜਫਨੇ, ਪਰ ਜਿੰਦ ਨਿਕਲੇ ਨਾਹੀ। ਤਾਂ ਔਰੰਗੇ ਦੀ ਬੇਟੀ ਪਾਸ ਆਈ। ਉਸ ਕਹਿਆ, 'ਬਾਪ ਜੀ। ਏਹ ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੈ ?' ਤਾ ਔਰੰਗੇ ਕਹਿਆ, 'ਐ ਬੇਟੀ ! ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮੱਥੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲਗ

ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਓਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੈਨ, ਸੋ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਬੇਧ ਗਏ ਹੈਨ। ਮੈਂ ਨ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਮੈਂ ਜੀਵ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਏਕ ਨਾਉ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਓਹੁ ਲਵਾਂ ਤਾ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਨਿਕਲੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੜਫਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਲੈਂਦਾ ਨਾਹੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਕਾਫਰ ਹੋਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੁਖੋਂ ਮੈਂ ਲੈਂਦਾ ਨਹੀਂ।' ਤਾਂ ਬੇਟੀ ਕਹਿਆ, 'ਭਲਾ ਜੀ, ਜੇ ਮੁਖੋਂ ਤੁਸੀਂ ਲੈਂਦੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਿਖ ਵਿਖਾਲੋ ਜੋ ਐਸਾ ਨਾਂਉ ਹੈ।' ਤਾਂ ਅੰਰਗੇ ਕਹਿਆ, 'ਭਲੀ ਬਾਤ। ਕਾਗਦ ਸਿਆਹੀ ਅਣਵਾਇ, ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।' ਤਾਂ ਕਾਗਦ ਸਿਆਹੀ ਆਣਿ ਦੀਨੀ। ਤਾਂ ਅਰੰਗੇ ਚਾਰ ਅਛਰ 'ਵਾਹਗੁਰੂ' ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਲਿਖੇ। ਸੋ ਅਛਰ ਤਾਂ ਲਿਖੀਦੇ ਹੈਨ ਜੋ ਜੀਅ ਵਿਚ ਆਂਵਦੇ ਹੈਨ। ਜਿਤ ਵੇਲੇ ਜੀਅ ਵਿਚ ਆਏ ਤਿਤੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਾਨ ਛੁਟ ਗਏ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਹੈਸਨ ਧੌਲੇ ਕਾਂਗੜ, ਸਵਾ ਪਹੁਰੁ ਦਿਨੁ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਮਾਹਿਆ ਅਰੰਗਾ, ਪਰੁ ਕਾਫਰ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰਿਆ।' ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਸਚੇ ਪਾਤਸਾਹ! ਏਹੁ ਕਿਆ ਬਚਨੁ ਕੀਤਾ?' ਗੁਰੂ ਫੇਰ ਕਹਿਆ, 'ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਅਰੰਗੇ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਮਾਰਿਆ ਕਾਫਰ ਕਰ ਕੇ ਦਿਲੀ ਵਿਚ।' ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਖ ਅਸਚਰਜ ਹੋਏ। ਤਾ ਹੀ ਚੋਥੇ ਦਿਨ ਉਪਰੰਤ ਸਿਖ ਆਏ। ਓਨਾਂ ਆਇ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ, ਅਰੰਗਾ ਮਾਰਿਆ।' ਬੋਲੋ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ। ਜੋ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸੁਣੇਗਾ, ਪੜ੍ਹੇਗਾ, ਵਿਚਾਰੇਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਸਰਬ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਭੀ ਛੁਟੇਗਾ, ਬਡਾ ਫਲੁ ਹੈ, ਇਜੇਹਾ ਅਵਰ ਫਲੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ। ਜਫਰਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹੇ, ਸੁਣੇ ਤੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਤਿਸ ਦੀ ਫਤੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਅਰੰਗੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿ ਫ਼ਤੇ ਪਾਈ, ਤਿਵੇਂ ਸੁਣਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਫਤੇ ਪਾਵੇਗਾ। ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਗੁਰੂ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ, ਵਾਹਗੁਰੂ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ।

[ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਸਟੀਕ
ਪੱਤਰਾ 246-48

[ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਖਰੜਾ ਨੰ. 346

(੧੪)

'ਪਰਚੀ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਕੀ' ਵਿਚੋਂ

ਅਨੇਕ ਜਗਿਆਸੀਆਂ ਕੋ
ਭਾਈ ਕਨੱਈਆ ਜੀ ਜੁਗਤਿ ਕੇ ਬਚਨੋਂ ਕਰਿ, ਜੋ ਏਕ ਰੋਗ ਜੀਵ
ਸਾਧੂਆਂ ਕੋ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਾਵਤੇ ਥੇ। ਇਉਂ ਕਹਤੇ ਥੇ, ਹੀ ਲਗਾਇ ਲੇਤੇ ਹੈਂ।
ਕੋ ਭਗਵੰਤ ਲਗਾਏ ਹੈਂ, ਅਰ ਏਕ ਰੋਗ ਜੀਵ ਆਪ ਜੈਸੇ ਕੋਊ ਉਦਿਆਨ
ਬੁਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕਾ ਵਿਸ਼ਾ ਅਪਨੇ ਊਪਰਿ ਪਾਵਨਾਂ ਐਸੇ ਹੈ, ਉਨਸੇ ਭਖਸ਼ਨ ਕਰਾਵੈ।
ਮਹਿ ਸੂਤੇ ਸਿੰਘ ਕੋ ਜਾਇ ਜਗਾਵੈ, ਅਰ ਅਪਨਾ ਆਪ ਨਿਕੱਸਤਾ ਹੈ।
ਤੈਸੇ ਹੀ ਬੁਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜੀਵ ਕੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਾ ਅਰਥ ਇਹੀ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਜੈਸੇ ਕਿ
ਜੋ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਅਮਲ ਹੈਂ, ਤਿਨ ਕੇ ਬਿਸੱਈ ਹੋਇ
ਭੰਗ, ਪੋਸਤ, ਮਦਰਾ, ਮੇਸ ਤੰਬਾਕੂ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ੇ ਹੈ।
ਪ੍ਰਥਮੇ ਤੋਂ ਜੀਵ ਸੁਖ ਰੂਪ ਜਾਨ ਕਰਿ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈਂ, ਫਿਰ ਇਨਹੂੰ
ਅਮਲਹੂੰ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੋਇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਐਸੇ ਵਿਕਾਰੋਂ ਵਾਲੇ ਔਗੁਨ ਰੂਪ ਰੋਗ
ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਆਪ ਲਗਾਇ ਲੇਤੇ ਹੈਂ। ਏਕ ਸਾਧ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਆ ਜੋ ਸੇਵਾ
ਕਰਕੇ ਕੀ ਭਲੀ ਜੁਗਤਿ ਕਿਆ ਹੈ? ਤਬ ਭਾਈ ਕੱਨਈਆ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਬਚਨ ਕਹੇ :—ਜੋ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਹਿ ਰਮਤ ਰਾਮ ਕੋ ਜਾਨ ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ
ਇਹੀ ਭਲੀ ਜੁਗਤਿ ਹੈ। ਜਗਤ ਕੇ ਲੋਗ ਤਉ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਹੂਏ ਹੀ
ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ। ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਹੂੰ ਕੀ ਰਹਿਣੀ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੇਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਹੈਂ
ਸਭੀ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ। ਉਨ ਕਾ ਨਿਸਚਾ, ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ,
ਜੋ ਸਭ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਉਤਪਤਿ ਹੂਏ ਹੈਂ, ਦੂਸਰ ਕੋਊ ਨਹੀਂ। ਜੈਸੇ
ਕਨਿਕ ਤੇ ਭੂਖਣ ਅਰ ਜੈਸੇ ਮਾਟੀ ਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਭਾਂਜਨ ਤੈਸੇ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਜਗਤ। ਤਾਂਤੇ ਜੀਵਹੁ ਕੀ ਸੇਵਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਬਹੁੜ ਕਿਸੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਆ ਜੋ ਮਸ ਖਾਣਾ ਇਸ ਕੋ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾ ਕਰਮ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, ਹਮ ਕੋ ਸਮਝਾਇ ਦੇਵੋ ? ਫਿਰਿ ਸੰਤ ਉਤਰੁ ਦੀਆ ਜੋ ਮੰਸ ਕਾ ਖਾਵਣਾ ਪਰਮ ਅਗਿਆਨ ਹੈ। ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕਰਿ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ : ਜਬ ਜੀਵ ਕੋ ਹਿੰਸਾ ਕਰਣੇ ਲਾਗਤੇ ਹੈਂ, ਤਬ ਜੀਵ ਇਹ ਕਹਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ ਕੀ ਚਿਤਵਨੀ ਕੋ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਬੂਝਤੇ ਹੈਂ, ਅਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਬੁਝਤੇ। ਜੀਉ ਕਹਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਕੇ ਨਮਿਤ ਹਮ ਕੋ ਭਗਵੰਤ ਜਗਤ ਮਹਿ ਉਤਪਤਿ ਕੀਆ ਥਾ, ਸੋ ਕਾਰਜ ਹਮ ਤੇ ਸਭ ਹੂਆ ਹੈ। ਜੀਵਤ ਭੀ ਤੁਮਾਰਾ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਜਬ ਮੂਏ ਤਬ ਮੰਸ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਕਾਮ ਆਇਆ, ਅਰ ਤੁਚਾ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਕਾਮ ਆਈ। ਅਰ ਹਮਾਰੀ ਆਂਦਰਾਂ ਭੀ, ਅਰ ਵਾਲ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਕਾਮ ਆਏ। ਪਰ ਤੁਮ ਅਪਨੀ ਓਰ ਭੀ ਕਛੁ ਦੇਖਹੁ ਜੋ ਤੁਮ ਕੋ ਭਗਵੰਤ ਭਜਨ, ਅਰ ਸੇਵਾ, ਅਰ ਭਲਾ ਕਰਨੇ ਕੋ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਮਿਲਾ ਥਾ; ਪਰ ਤੁਮ ਤੇ ਕਛੁ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਸਰਿਆ। ਤਾਂਤੇ ਤੁਮ ਹਮ ਸਿਉਂ ਭੀ ਨੀਚ ਹੋ। ਅਰ ਜੋ ਨੀਚ ਹੋ ਕਰ; ਊਚ ਤੇ ਟਹਿਲ ਕਰਾਵੈ। ਤਬ ਉਸ ਨੀਚ ਕਉਂ ਦੇਵਨੀ ਆਵੈਗੀ। ਬਹੁੜਿ ਜੀਵ ਅਵਰ ਬਾਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹੇ ਮਨੁਖ ! ਤੁਮ ਕਉਂ ਭਗਵੰਤ ਰਾਜਾ ਬਨਾਇਆ ਥਾ। ਅਰ ਹਮ ਜੋ ਹਹਿਂ, ਜੂਨੀ ਜਾਤਿ ਮਹਿਂ ਸੋ ਤੁਮਾਰੀ ਪਰਜਾ ਬਨਾਈ ਥੀ। ਸੋ ਰਾਜੇ ਕੋ ਪ੍ਰਜਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਨਿਮਿਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਬਹੁੜਿ ਰਖਿਆ ਨਾ ਕਰਣੀਂ ਉਲਟਾ ਗਲਾ ਕਾਟਣਾਂ। ਹਮ ਤੋਂ ਪਰਮ ਗਰੀਬ ਹੈਂ। ਪਰ ਹਮਾਰਾ ਕਰਤਾਰ ਤੁਮ ਸਿਉਂ ਹਿਸਾਬ ਲੇਵੈਗਾ। ਅਨਰਥ ਕੇ ਕਰਮ ਊਪਰਿ ਅਨਰਥ ਕਾ ਫਲ ਪੜੇਗਾ। ਜੈਸੇ ਚੋਰੀ ਕਾ ਮਾਲ ਬੇਚਤੇ ਹੈਂ. ਤਬ ਸਭ ਪਕੜੀਤੇ ਹੈਂ। ਦਲਾਲ, ਸਰਾਫ, ਬਣੀਏ, ਸੁਨਾਰੇ, ਸਭ ਕੋ ਡੰਡ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਹੀ ਕਸਾਬ ਭੀ ਪਕੜੀਵੈਗਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਲਾ ਕਾਟਿਆ ਹੈ, ਅਰ ਪਸ਼ੂ ਕੇ ਬੇਚਣੇਹਾਰਾ ਭੀ ਪਕੜੀਵੈਗਾ; ਜਿਸ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕਰਿ ਬਨਵਾਇਆ ਹੈ, ਅਰ ਜੋ ਪਕਾਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰ ਜੋ ਖਾਵਨੇ ਹਾਰੇ ਹੈਂ, ਸਭ ਹੀ ਪਕੜੇ ਜਾਵੇਂਗੇ।

ਅਰ ਜਉਂ ਭਗਵੰਤ ਕੈ ਆਗੇ ਮਨੁਖ ਇਉ ਅਰਦਾਸ ਕਰੈਗਾ, 'ਜੋ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਕੋ ਤੁਮ ਨੇ ਉਦਰ ਲਗਾਇਆ ਥਾ। ਇਸ ਕਉ ਭਰਨੇ ਨਮਿਤ ਜੀਵਹੁ ਕੀ ਹਿੰਸਾ ਕੀਨੀ ਹੈ.। ਤਬ ਭਗਵੰਤ ਕਹੇਗਾ, ਜੋ ਤੁਮਾਰੇ ਦੋਇ ਸਾਖੀ ਹੈਂ ਉਨ ਤੇ ਪੂਛਤਾ ਹੋਂ। ਜਿਉਂ ਸਾਖੀ ਸਾਖ ਪਾਂਵਹਿੰਗੇ ਤੈਸਾ ਕਰਉਂਗਾ। ਏਕ ਤੋ ਸਾਖੀ ਤੇ ਯੇਹ ਪੂਛੋਂਗਾ ਜਉਂ ਤੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਅਵਰ ਕਛੁ ਨ ਥਾ, ਅਨਾਜ, ਅਥਵਾ ਮੇਵਾ ਕੰਦ ਮੂਲ, ਤਬ ਤੋ ਪਰਵਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਜਬ ਭੂਖ ਕੇ ਦੂਖ ਕਰਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋਵਨ ਲਾਗੇ, ਤਬ ਤੋ ਐਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਪਰਵਾਨ ਹੈਂ।

ਜੌਂ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਉਦਰ-ਰਖਿਆ ਨਿਮਿਤ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਹੋਵਹਿ, ਅਰ ਭੂਖ ਕੇ ਦੂਖ ਕਰਿ ਮ੍ਰਿਤੂ ਭੀ ਨਾ ਹੋਵੈ, ਤਬ ਮੰਸ ਖਾਵਨਾ ਅਯੋਗ ਹੈ? ਮੰਸ ਮੰਨ ਕੇ ਆਹਾਰ ਨਮਿਤ ਖਾਇਆ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਦੇਨਾ ਆਵੇਗਾ' ਜੇਤੀ ਜੂਨਿ ਬਨਾਈ ਹੈ, ਸੋ ਹੇ ਮਾਨੁਖ! ਤੇਰੀ ਧਰਤਿ ਬਨਾਈ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਜੈਸਾ ਬੀਜ ਬੋਈਤਾ ਹੈ, ਤੈਸਾ ਲੁਣੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਮਨੇ ਭਲਾ ਬੀਜ ਕਾਹੇ ਕੋ ਨ ਬੋਇਆ? ਪੰਖੀ ਕੋ ਚੋਗ ਚੁਗਾਵਣੀ ਥੀ, ਪਸੂ ਕੋ ਘਾਸ ਖਵਾਵਣਾ ਥਾ, ਬੱਕਰੀ ਕੋ ਪਾਤ ਚਰਾਵਨੇ ਥੇ ਅਰ ਮੱਛੀਆਂ ਕਉ ਥੋੜੇ ਜਲ ਤੇ ਕਾਢ ਕਰਿ ਬਹੁਤੇ ਜਲ ਮਹਿੰ ਪਾਵਣਾ ਥਾ। ਅਰ ਜਬ ਐਸੇ ਨ ਕੀਆ, ਉਲਟਾ ਹਿੰਸਾ ਕਰੀ ਅਰ ਮੰਸ ਖਾਇਆ ਤਬ ਮਾਨੋ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਤੁਮਹੁ ਬਿਖੁ ਬੋਈ। ਤਾਂਤੇ ਬਿਖ ਕੇ ਭੋਗਣਹਾਰੇ ਹੋਵਹੁ।

—o—

'ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਅੱਡਣ ਜੀ ਕੀਆਂ' ਵਿਚੋਂ

ਜੋਗਤ ਕੇ ਜੁ ਲੋਗ ਹੈਂ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕੀਏ ਬਿਨਾ ਗੁਰ ਪੀਰ ਬਣਿ ਬੈਠਦੇ ਹੈਨਿ, ਸੋ ਨਾਹੀ ਬਣਨੇ ਕੇ। ਗੁਰੂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਕਹਿਦੇ ਹੈਨ ਜੈਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਹੈ—

ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਰਿ ਅਵਰਿ ਕਿਛੁ ਕੀਜੈ,
ਸਭ ਬਾਦਿ ਸੀਗਾਰੁ ਫੋਕਟ ਫੋਕਟਈਆ।

ਇਸਕੇ ਊਪਰਿ ਇਕ ਸਾਖ ਹੈ, ਮੁਗਲ ਅਰ ਜੱਟ ਕੇ ਲੜਕੈ ਕੀ। ਏਕ ਕਿਸੀ ਰਸਤੇ ਮੈਂ ਮੁਗਲ ਚਲਿਆ ਆਵਤਾ ਥਾ, ਤਹਾਂ ਏਕ ਜੱਟ ਕਾ ਲੜਕਾ ਰੋਵਤਾ ਉਸਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਪੜਾ। ਤਾਂ ਉਸ ਕਉ ਦੇਖ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈਂ ਮਿਹਰ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਹੇ ਲੜਕੇ! ਤੂ ਕਿਉਂ ਰੋਵਤਾ ਹੈ? ਤਬ ਉਸ ਜੱਟ ਕੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਕਹਿਆ, ਜੁ ਜੀ ਮੈਂ ਭੂਖਾ ਮਰਤਾ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਤਬ ਫੇਰ ਮੁਗਲ ਕਹਿਆ, ਰੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ? ਕਹੈ ਜੀ ਕੋਈ ਨਾਹੀ। ਤਬ ਫੇਰ ਮੁਗਲ ਕਹਿਆ ਕੇ ਤੂ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸਿ ਹੀ ਰਹੁ। ਤਬ ਉਸਕੋ ਅਪਨੇ ਡੇਰੇ ਮੈਂ ਲੇ ਗਇਆ ਅਰ ਉਸਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਿਜਮਤਿ ਕਰੀ। ਉਸਕੋ ਦੇਖ ਕਰਿ ਉਸਕੇ ਮਨ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦਯਾ ਮਿਹਰ ਆਵੈ। ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਜੀਉ ਜਾਣ ਕਰਿ ਟਹਲ ਕਰੇ।

ਤਬ ਏਕ ਦਿਨ ਮੁਗਲ ਕੋ ਬਹੁਤ ਭੂਖ ਲਾਗੀ। ਤਬ ਉਸਕੇ ਰਿਦੇ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਜੋ ਖਾਣਾ ਤੋ ਸਮੈਂ ਸਿਰ ਆਵੈਗਾ, ਹੁਣ ਇਸ ਲੜਕੇ ਕੋ ਭੇਜ ਕਰਿ ਕੁਛ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸਿਉਂ ਮੰਗਵਾਇ ਲਈਏ। ਤਬ ਉਸ ਲੜਕੇ ਕਉ ਮੁਗਲ ਨੇ ਛਾਪ

ਲਾਹਿ ਦੀਨੀ ਤੇ ਕਹਿਆ ਜੋ ਚਾਰ ਪਾਂਚ ਆਨੇ ਕੇ ਲੱਡੂ ਲੇ ਆਉ। ਤਬ ਉਹ ਲੜਕਾ ਹਲਵਾਈ ਕੀ ਹੱਟੀ ਪਰ ਰਖ ਕਰ ਲੱਡੂ ਲੇ ਆਇਆ। ਆਗੇ ਉਸਨੇ ਲੱਡੂ ਕਭੀ ਖਾਏ ਨ ਥੇ। ਮਨ ਮੇਂ ਕਹਿਨੇ ਲਾਗਾ, ਏਕ ਤੋ ਖਾਇ ਦੇਖਾਂ, ਤਬ ਰਸਤੇ ਮੇਂ ਏਕ ਲੱਡੂ ਆਵਤੇ ਆਵਤੇ ਖਾਇ ਲੀਆ, ਜਬ ਖਾਇ ਕਰ ਦੇਖੇ ਤੋ ਵਡੇ ਸੁਾਦੀ ਲਗੇ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੀ ਇਕੰਤ ਠਉੜ ਬੈਠਕੇ ਸਭੀ ਖਾਇ ਗਇਆ ਅਰ ਮੁਗਲ ਕੇ ਪਾਸ ਖਾਲੀ ਆਇ ਬੈਠਾ। ਮੁਗਲ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਰੇ ਜੱਟ ! ਲੱਡੂ ਕਹਾਂ ਹੈ ? ਤਬਿ ਲੜਕਾ ਆਗੇ ਤੇ ਬੋਲੈ ਕਿਛ ਨਾਹੀ। ਦੋ ਤੀਨ ਦਫੇ ਮੁਗਲ ਨੇ ਪੂਛਾ, ਤਬ ਵੀ ਵੁਹ ਨ ਬੋਲਿਆ। ਤਬਿ ਮੁਗਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇ ਕਰਿ ਕਹਿਆ, ਰੇ ਛਾਪ ਕਿਸ ਕੋ ਦੀਨੀ ? ਤਬ ਜੱਟ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਉਸ ਹਲਵਾਈ ਕੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੁਗਲ ਕਹਿਆ, ਰੇ ! ਲੱਡੂ ਕਿਉਂ ਨ ਲਿਆਇਆ ? ਤਬ ਕਹਿਆ ਜੀ, ਆਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਖਾਇ ਲੀਏ ਹੈਂ। ਮੁਗਲ ਗੁਸੇ ਹੋਇ ਕਰਿ ਕਹਿਆ, ਰੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਫੁਰਮਾਯਾ ਸੀ ? ਤਬ ਆਗੇ ਤੇ ਜੱਟ ਨੇ ਕਹਿਆ, ਫੁਰਮਯਾ ਤੋ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਥਾ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇ ਲਏ ਹੈਨ। ਫੇਰ ਉਸ ਮੁਗਲ ਨੇ ਉਸ ਕਉ ਨਿਕਾਲ ਛੋਡਿਆ।

ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਸ ਜਗਤ ਕੇ ਲੋਗ ਗੁਰਾਂ ਸੰਤਾਂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਬਿਨਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਬਣਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਉਸ ਜੱਟ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਆਪੇ ਫੁਰਮਾਇਦੇ ਹੈਨਿ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ੭੧।

— —

(੧੬)

'ਸੰਤ ਰਤਨਮਾਲ' ਵਿਚੋਂ

ਏਕ ਵੇਰ ਤਸਕਰ ਗਊਆਂ ਕੋ ਲੈ ਗਏ ਮਣਕੇਰੇ, ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੋ ਤਿਨੋਂ ਸਾਥਿ ਵੈਰ ਥਾ ਟਿਵਾਣਿਆਂ ਕਾ ਅਰ ਪਰਸਪਰ ਮਾਲ ਲੈ ਜਾਤੇ ਥੇ। ਸੋ ਜਬ ਧਰਮਸਾਲ ਕੀਆਂ ਗਊਆਂ ਲੈ ਗਏ, ਤਬ ਬਛਰੇ ਮਾਤਾ ਬਿਨਾ ਵਿਆਕੁਲ ਭਏ। ਜਬ ਭਾਈ ਜਗਤਾ ਜੀ ਜਾਇ ਦੇਖਾ ਜੁ ਬਛਰੇ ਇਆਨੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਤੇ ਹੈਨਿ ਤਬ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰੀ ਜੀ ਕੋ ਸੰਤ ਪੂਛਤੇ ਭਏ ਜੁ ਯਹ ਬਛਰੇ ਅਜ ਕਿਉਂ ਰੋਵਤੇ ਹੈਂ? ਤਬ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰੀ ਰਾਮ ਹਾਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਾ, ਜੁ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਨਕੀ ਮਾਤਾ ਕਉ ਅਜ ਤਸਕਰ ਲੇ ਗਏ ਹੈਂ ਅਮਕੀ ਠਉਰ ਮੈਂ। ਯਾਂਹੀ ਕਰ ਰੋਵਤੇ ਹੈਂ ਜੁ ਖੁਧਿਆ ਕਰਿ ਆਤੁਰ ਭਏ ਹੈਂ। ਤਬਿ ਹਰਿਜਨ ਕਹਤ ਭਏ ਜੁ ਈ... ਯਹ ਦੁਖ ਕਰਿ ਰੁਦਨ ਪੜੇ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਅ... ਉਹਾਂ ਇਨ ਕੀ ਮਾਤਾਂ ਰੋਵਤੀਆ ਹੋਵੈਂਗੀ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਜਿਨ ਕੇ ਇਆਨੇ ਬਾਰਕ ਬਿਛੁਰ ਜਾਤੇ ਹੈਂ, ਤਿਨ ਕੀ ਜਨਨੀਆਂ ਬਡੇ ਦੁਖ ਕਰਿ ਪੁਕਾਰਤੀਆਂ ਰਹਤੀਆਂ ਹੈਂ। ਤਾਂ ਤੇ ਅਬ ਜਹਾਂ ਗਊਆਂ ਹੈਂ, ਤਹਾਂ ਬਛਰੇ ਭੀ ਪਹੁੰਚਾਵਹੁ ਤਤਕਾਲ ਜ ਦੋਨੋਂ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿਂ।

ਐਸੇ ਸੰਤ ਕੇ ਬਚਨ ਸੁਨ ਕੈ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰੀ ਰਾਮ ਤਤਕਾਲ ਬਛਰੇ ਦੇ ਕੈ ਕੇਤੇ ਸਾਧ ਸਾਥਿ ਭੇਜੇ ਅਰ ਜੁ ਗਊਆਂ ਕੇ ਚਰਵਾਲ ਥੇ ਤਿਨਕੋ ਨਾਲ ਦੀਨਾ ਤੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਤਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹੇ, 'ਜੋ ਗਊਆਂ ਕੇ ਸਾਥਿ ਬਛਰੇ ਮਿਲਾਇਕੇ ਫੇਰ ਪਛ ਤੁਰਿ ਆਵਣਾ, ਐਸੇ ਭਾਈ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਅਵਰ ਬਤ ਤਸਕਰੋਂ ਪ੍ਰਤਿ ਕਛੁ ਕਹਿਣੀ ਨਾਹੀ।' ਤਬ ਤਿਨ ਐਸੇ ਹੀ ਕਰਾ। ਜਹਾਂ ਗਊਆਂ ਈਆਂ ਤਹਾਂ

ਜ਼ਾਇਕੈ ਬਛਰੇ ਗਊਆਂ ਸਾਥਿ ਮਿਲਾਇਕੇ ਚਲੇ ਆਏ। ਤਬ ਵਹ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਥੇ, ਸੋ ਦੇਖ ਕੈ ਅਸਚਰਜਮਾਨ ਭਏ ਅਰ ਆਪਸ ਮੈਂ ਮਿਲਕੈ ਕਹਿਨੇ ਲਗੇ ਕਿ ਏਹ ਬਡੇ ਕਾਮਿਲ ਅਰ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਖ਼ੁਦਾਇ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਫਕੀਰ ਹੈਂ। ਦੇਖੋ, ਹਮ ਇਨਕੀਆਂ ਗਊਆ ਲੇ ਆਏ ਹੈਂ ਅਰ ਇਨ ਨ ਕਛੁ ਪਲੁਤੇ ਦੀਏ, ਨ ਪੁਕਾਰੇ ਜੁ ਹਮ ਲੂਟੇ ਗਏ। ਉਲਟਾ ਬਛਰੇ ਭੀ ਛੋੜੀ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਮਤ ਇਨਕੀ ਮੋਨ ਕਰਣੀ ਹਮਾਰੇ ਅਗਲੇ ਮਾਲ ਧਨ ਕਾ ਭੀ ਨਾਸ ਕਰੇ। ਤਾਂਤੇ ਸਿਕਦਾਰ ਕਉ ਪੂਛ ਕੇ ਗਊਆਂ ਲੈ ਚਲੋ ਔਰ ਅਪਨਾ ਗੁਨਾਹ ਭੀ ਮਾਫ਼ ਕਰਾਵੋ। ਐਸੇ ਆਪਸ ਮੈਂ ਗਿਨ ਕੈ ਸਿਕਦਾਰ ਜਿਉਂ ਪੁਛਕੈ ਗਊਆਂ ਲੈ ਆਏ ਨੂਰਪੁਰ ਮੈਂ। ਭਾਈ ਜੀ ਕੇ ਆਗੇ ਠਾਂਢੀਆਂ ਕੀਨੀਆਂ ਅਰ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਬਾਰੰ ਬਾਰ। ਸਿਕਦਾਰ ਕੀ ਓਰ ਤੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਨੀ, ਅਊਰ ਆਪ ਭੀ ਅਧੀਨ ਹੋਇਕੈ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਜੁ ਹਮਾਰੇ ਗੁਨਾਹ ਮਾਫ਼ ਕਰੀਐ ਔਰ ਅਪਨੀ ਗਊਆਂ ਲੇਵੀਐ। ਸੁਨ ਕੈ ਸੇ ਨਰ ਭਾਈ ਜੀ ਕੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਮੈਂ ਡਿਗ ਪੜੇ। ਔਰ ਅਤਿ ਅਧੀਨ ਹੋਇਕੈ ਗਊਆਂ ਦੇਤ ਭਏ। ਤਬ ਭਾਈ ਜੀ ਤਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਕੈ ਬਿਦਾ ਕੀਆ। ੪੦।

---

* ਉਲ੍ਹਾਮਾ, ਗਿਲਾ

ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਧਾਰਾ—

'ਕਥਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦ' ਕੀ

ਪ੍ਰਿਥਮ ਏਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦਿ ਬੈਠਾ ਤੇਲੁ ਮਲਾਵਤਾ ਥਾ। ਤਬ ਊਪਰਿ ਧਉਲਹਰ ਕੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕੀ ਮਾਤਾ ਥੀ, ਤਲੈ ਗੋਪੀ ਚੰਦਿ ਮਲਾਵਤਾ ਥਾ। ਤਬ ਊਪਰ ਤੇ ਬਾਰੀ ਧਉਲਹਰ ਦੀ ਥੀਂ, ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕੀ ਮਾਤਾ ਮੁਹਾੜਾ ਡਾਲਿ ਕਰਿ ਦੇਖਨ ਲਾਗੀ, ਦੇਖਿ ਕਰਿ 'ਹੈ ਹੈ' ਕਰਨੈ ਲਾਗੀ। ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕੀ ਦੇਹੀ ਕੰਉ ਜਿ ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ! ਏਹ ਭੀ ਦੇਹੀ ਧਰਤੀ ਪੜੇਗੀ ਤਬ ਉਸ ਕੰਉ ਬੈਰਾਗੁ ਚਲਿਆ, ਤਬ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਖੀਂ ਤੇਜਿ ਪਾਣੀ ਚਲਿਆ ਸੁ ਬੂੰਦਾਂ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕੇ ਮੋਢੇ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਪੜੀਆਂ। ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਚਮਕਿ ਪਇਆ, ਜਿ ਏਹ ਬੂੰਦਾਂ ਕਹਾਂ ਤੇ ਪੜੀਆਂ! ਜੋ ਖਵਾਸ* ਨਾਈ ਤੇਲੁ ਮਲਤਾ ਥਾ ਹਿਉ ਬਾਂਹ ਉਸੁ ਨਾਈ ਕੇ ਹਾਥ ਮਹਿ ਥੀਂ ਛੁਟਕਾਇ ਲੀਨੀ। ਮਾਰੁ ਊਪਰਿ ਕੇ ਤਰਫ ਲਾਗਾ ਦੇਖਨੈ। ਜਦਿ ਦੇਖੈ ਤੰਉ ਮੁਖ ਤੇ ਮਾਤਾ ਬੈਰਾਗੁ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਬਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ! ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਕੰਉ ਕਉਨ ਦੁਖ ਹੈ ਜਿ ਰੋਤੀ ਹੈ। ਕਿਨੈ ਰਾਨੀ ਦੁਖਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਅਵਰ ਦੁਖਾਈ ਹੈ, ਕਿਆ ਅਸਚਰਜੁ ਹੈ ਜਿ ਮਾਤਾ ਬੈਰਾਗੁ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਤਬ ਏਹ ਦੁਖੁ ਸਹਿ ਨ ਸਕਈ, ਕਹਿਉਸੁ ਕਿ ਹੰਉ ਮਾਤਾ ਕੀ ਖਬਰਿ ਲੇਉਂ ਜਿ ਕਿਉਂ ਬੈਰਾਗਿ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਤਬ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਆਨਿ ਰਾਖਾ ਥਾ ਸੁ ਉਵੇ ਹੀ ਛਡਿਆ। ਚਉਂਕੀ ਆਨਿ ਰਖੀ ਥੀ ਸੁ ਪੜੀਆ ਹੀ ਰਹੀ। ਤੇਲੁ ਆਧਾ ਲਾਗਾ ਥਾ ਆਧਾ ਪੜਿਆ ਹੀ ਰਹਿਆ। ਕਪੜੇ ਗਲ ਕੇ ਉਤਾਰੇ ਥੇ, ਅਵਰੁ ਅਵਰੁ ਜੋੜਾ ਖਵਾਸੁ ਪਹਿਰਾਵਣ

*ਸੇਵਕ

ਕੰਉ ਲੈ ਆਇਆ ਥਾ, ਉਹੁ ਸਵਾਰਤਾ ਹੀ ਰਹਿਆ। ਏਕੁ ਅੰਗਉਛਾ, ਸਿਰਿ ਧੋਤੀ ਤੇੜਿ ਖੜਾਵੇਂ ਪਾਵਹੁ ਬਾਹਰਿ ਕਰਿ ਚੁਟਕ ਚੁਟਕ ਦੁਪਟਾ ਏਕੋ ਪਹਿਰ ਕਰਿ ਧਉਲਹਰ ਕੇ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਚੜਿਆ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਕਹਿਆ ਜਿ ਆਵਹੁ ਪੂਤ ! ਆਵਹੁ ਬਲਿ ਜਾਉਂ ਆਈਐ ਜੀ। ਦਾਈ ਕੰਉ ਕਹਾ, ਹੋ ਦਾਈ ! ਰਾਜੇ ਕੰਉ ਦੁਲੀਚਾ ਤਲੇ ਬਿਛਾਇ। ਤਬ ਦਾਈ ਮਖਮਲੀ ਦੁ: ਲੀਚਾ ਛਿਟਕਾਇ ਦੀਆ ਰਾਜੇ ਕੇ ਤਲੇ ਕਉ, ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਉਸ ਊਪਰਿ ਬੈਠਾ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਨੇ ਮੁਖੁ ਪੋਚਾ ਅਪਨੇ ਪੱਲੂ ਕੇ ਸਾਥਿ, ਮੁਹਡਾ ਪੋਚਿਆ। ਅਗੈ ਬੈਰਾਗੁ ਕਰਤੀ ਥੀ ਜੀਉ ਮੁਹਡਾ ਪੋਚਿਆ, ਜੀਉ ਪਿਛਾਰਾ ਕੀਆ, ਨੈਨ ਪੋਚੇ ਰਾਜੇ ਕੇ ਮਾਥੇ ਹਾਥ ਰਾਖਾ।

ਤਬ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਮਾਤਾ ਕੰਉ ਪੂਛਾ ਜਿ ਮਾਤਾ ! ਤੈਂ ਬੈਰਾਗੁ ਕਿਉਂ ਕੀਆ ? ਤਬ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਹਾ ਜਿ ਕਿਛੁ ਨਾ, ਪੂਤਾ ! ਇਵਹੀ ਕੀਆ ਥਾ। ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਨਾ ਮਾਤਾ ਮੇਰੀ ਸਹੁ ਸਚੁ ਕਹੁ, ਤੂ ਕਿਸੀ ਦੁਖਾਈ ਹੈਂ ਤਉਂ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਕਹੁ ਮੈਂ ਉਸ ਕੰਉ ਸੰਘਾਰਨ ਕਰਉਂ। ਜਿ ਕਿਸੇ ਰਾਨੀ ਦੁਖਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੈ ਹਮਰੇ ਘਰ ਕੇ, ਤਾਂ ਤੂ ਮੋਕੰਉ ਕਹੁ, ਮਾਤਾ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਜਲਿ ਗਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਤੂ ਕਹੈਂ ਤਾ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਸ਼ਾਂਤਿ ਆਵੈ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ ਜਿ ਰਾਜਾ ! ਮੈ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਬੈਰਾਗੁ ਆਇਆ ਜਿ 'ਹੈ ਹੈ' ਇਹ ਦੇਹੀ ਭੀ ਧਰਤੀ ਪੜੈਗੀ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੀ ਦੁਖਿ ਬੈਰਾਗੁ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਬ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਮਾਤਾ ਕਿਵੈਂ ਨ ਮਰੀਐ ਭੀ, ਤਬ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਹਿਆ ਜਿ ਪੂਤ੍ਰ ਕਿ ਕਰਿ ਨ ਮਰੀਐ। ਜਿ-

ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਕਿਆ ਉਸਾਰਹੁ ਮੀਤ
ਸਾਹਿਬ ਗੰਢੀਂ ਪਾਈਆਂ ਇਕ ਇਕ ਖੂਲੈ ਨੀਤ।

ਅਵਧ, ਪੂਤਾ ! ਮੁਕਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੀਚ ਨੇੜੇ ਆਵਤੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਪੂਤ ਕਿਕਰਿ ਨ ਮਰੀਐ ਜਿ ਮਰਨਾ ਆਪਿ ਹੈ। ਤਬ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕਹਾ ਜਿ ਭੀ ਮਾਤਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਐਸਾ ਜਿ ਨ ਮਰਿਐ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਕਹਿਆ ਜਿ ਪੂਤ ! ਜੇ ਤੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਾ ਚੇਲਾ ਹੋਹਿ ਤਬ ਮਰਨੇ ਤੇ ਬਾਚੀਅਹਿ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਸਲੋਕੁ ਕਹਿਆ ਜਿ —

ਰਾਜ ਛੋਡਿ ਦੇਹਿ ਪਾਟ ਛੋਡਿ ਦੇਹਿ, ਤਜੀ ਲੇਹੁ ਸੁਤ ਘੋੜਾ ।

ਸੁਨੁ ਹੋ ਪੂਤਾ ਗੋਪੀਚੰਦਾ, ਜਗ ਮਹਿ ਜੀਵਨ ਥੋੜਾ ।

ਤਬ ਰਾਨੀ ਕਹਿਆ ਪੂਤ ! ਮਰਿ ਜਾਹਿਗਾ ਤੂ ਜੋਗੀ ਹੋਇ। ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਬੋਲਾ ਕਿ ਮਾਤਾ—

ਕਉਨ ਨ ਮੂਆ ਅਰੁ ਕਉਨੁ ਨ ਮਰਸੀ, ਕਿਸ ਕਿਸ ਪਰੀ ਨ ਭਾਰਾ
ਕਿਸਹੀ ਨਾਲ ਨ ਨਿਬਹੈ ਮਾਤਾ, ਘਰ ਘੋੜੇ ਭੰਡਾਰਾ । ੩ ।

ਅਸਪਤਿ ਗਜਪਤਿ ਰਾਜੇ ਦਲੈ ਗਏ ਛੋਡਿ ਛੋਡਿ ਰਾਜੁ ਕਰੰਤੇ । ਤਬ ਰਾਜੈ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਮਾਤਾ ! ਕਿਛੁ ਮੇਰੀ ਨਾਹੀ ਰਾਜੁ ਕੀਆ, ਕਈ ਰਾਜੇ ਹੋਇ ਹੋਇ ਗਏ ਹੈਂ, ਉਇ ਕਿਛੁ ਸਾਥਿ ਲੈ ਗਏ ਹੈਂ ? ਕਿ ਸਭੁ ਕੋਈ ਮੂਆ ਹੈ ਅਵਰਿ ਮਰਹਿਗੇ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਕਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਮਰੀਐ, ਮਰਨ ਕੀ ਬਾਤ ਸਭ ਕਿਸੀ ਕਉ ਹੈ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ ਨਾ ਰੇ ਪੂਤ ! ਸਭ ਕੋਈ ਮਰਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕਿ ਨਾਹੀ ਮਰਤੇ । ਤਬ ਰਾਜੈ ਕਹਿਆ, ਮਾਤਾ ਕਉਨਿ ਨਾਹੀ ਮਰਤੇ । ਤਬ ਰਾਨੀ ਕਹਿਆ ਜਿ ਪੁਤ੍ਰ ਸੁਨੁ ਜਿ ਨਾਹੀ ਮਰਤੇ ।

ਕਾਇਆ ਸੋਧੈ ਪਵਨੁ ਬਿਰੋਲੈ ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਇਗਾ ਰੋਗੀ
ਏਤਾਇ ਬੁੱਢੇ ਕਦੇ ਨ ਹੋਇੰਗੇ, ਸਪੁ, ਵਣਾਸਪਤਿ ਜੋਗੀ । ੪ ।

ਸੁਨੁ ਹੋ ਪੂਤ ! ਜਿ ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਤੇ ਹੈਂ ਸੇ ਬੂਢੇ ਨਾਹੀ ਹੋਤੇ । ਤੂ ਜੋਗੀ ਹੋਇ, ਪੂਤਾ ! ਜੇ ਜੀਵਿਆ ਚਾਹਤਾ ਹੈਂ । ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਬੋਲਿਆ, ਮਾਤਾ ਕਿ ਪੂਛਤ ਹੈਂ ਕਿਆ ਕਹਤ ਹੈਂ,

ਰੰਜੇ ਕੀ ਤੂ ਰਾਨੀ ਹੋਤੀ ਅਬ ਮੇਰੀ ਤੂ ਮਾਇਆ ।

ਸਭਵੈ ਧਉਲਹਰਿ ਤੇਰਾ ਵਾਸਾ ਤੈਂ ਜੋਗੁ ਗਿਆਨ ਕਹਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ । ੫ ।]

ਤਬ ਰਾਜੈ ਕਹਿਆ ਹੋ ਮਾਤਾ ! ਅਗੈ ਤੂ ਰਾਜੇ ਕੀ ਰਾਨੀ ਥੀ ਤਉਂ ਬਾਹਿਰਿ ਨਿਕਸਨੁ ਨ ਪਾਵਤੀ, ਕਿਸੀ ਸਾਥਿ ਬਾਤ ਕਰਨ ਨ ਪਾਵਤੀ । ਅਬ ਤੂ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ

ਹੈ' ਅਬ ਤੂੰ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਸਨ ਨ ਪਾਵਤੀ। । ਅਰ ਨਗਰ ਬਿਚਿ ਮਾਨੁਖਾਂ ਸਾਥਿ ਤੂੰ ਨ ਬੋਲਤੀ, ਸਭਵੈ ਧਉਲਹਰਿ ਤੂੰ ਰਹਤੀ ਹੈ', ਇਹੁ ਗਿਆਨੁ ਕਹਾਂ ਤੇ ਸੀਖਾ ਹੈ। ਤਬ ਰਾਨੀ ਬੋਲੀ-

ਪੂਤਾ ! ਬਾਲਕ ਹੋਤੀ ਬਿਦਿਆ ਲੇਤੀ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।

ਗੋਰਖ ਰਾਇ ਕੀ ਚੇਲਾ ਬੋਲੀ ਅਰਧਿ ਸਿਧੀ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ। ੬।

ਤਬ ਰਾਨੀ ਕਹਿਆ ਜਿ ਪੂਤ ਜਦ ਹੰਉ ਬਾਲਕਾ ਥੀ ਬਾਪ ਕੇ ਘਰਿ ਤਦਿ ਕੀ ਮੈ ਸੇਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਕੀ ਕਰਤੀ ਥੀ, ਏਹ ਬਾਤ ਗੁਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੂਈ । ਪੂਤਾ ! ਜੇ ਮੇਰੇ ਕਹਿਐ ਲਾਗਹਿ ਤੰਉ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਕਾ ਗੋਰਖ ਉਤਰਿਆ ਪੜਿਆਂ ਹੈ, ਤੂ ਜਾਇ ਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਲੇਹਿ । ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀ-ਚੰਦਿ ਬੋਲਿਆ, ਮਾਤਾ ਹੰਉ ਬੇਨਤੀ ਕਰਤਾ ਹੋ-ਐਹਿ ਬੋਲੀਆ ਮਾਈ ਬੋਲਿਐ, ਬੰਗਲ ਦੇਸ਼ ਮੇਰਾ ਭੋਗੀ।

ਬਾਰਹ ਬਰਸ ਮੋਕਉ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇਹਿ ਬਾਹੁੜਿ ਹੋਸਾਂ ਜੋਗੀ। ੭।

ਹੇ ਮਾਤ ! ਇਕੇ ਬਾਰਹ ਬਰਸ ਮੁਝ ਕੰਉ ਕਿਛੁ ਨ ਕਹੁ, ਫਿਰਿ ਤੂ ਕਹੈਂਗੀ ਤੰਉ ਜੋਗੀ ਹੋਉਂਗਾ। ਤਬ ਮਾਤਾ ਜਬਾਬੁ ਦੇਤੀ ਹੈ, ਕਿਆ ਕਹਿਆ

ਪੂਤਾ ! ਆਜੁ ਕਰੰਤੇ ਆਜੁ ਗਇਆ ਕਾਲ ਕਰੰਤੇ ਕਾਲੁ ।

ਮਛਾਂ ਮਿਰਗਾਂ ਮਾਣਸਾਂ, ਪੜੇ ਅਚਿੰਤਾ ਜਾਲ ।੮।

ਰੇ ਪੂਤ, ਤੂ ਤੋ ਬਾਰੁ ਬਾਰੁ ਕਰਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮਛੁਲੀ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਕੜਿ ਲੀਜੀਅਹਿਗਾ ਤਬ ਕਿਛੁ ਨ ਕਰਨਾ ਜਾਇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕੰਉ ਜਾਇ ਮਿਲ, ਦਰਸਨੁ ਲੈਹਿ, ਜਿ ਤੈਨੂੰ ਕਾਲ ਤੇ ਬੰਚਾਇ ਲਹੇ। ਤਬ ਇਤਨੇ ਹੀ ਕਹਿਨ ਸਾਇ, ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਉਠਾ ਖੜਾ ਭੈਆ, ਹੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਅਬ ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਕਉ ਡੰਡਉਤਿ ਕਰਿ ਕੇ ਉਠਿ ਚਲਾ ਤਬ ਬੋਲਾ ਚਲਤੀ ਬਾਰ ।

ਸਰਪੀ ਕੁੰਜਾਂ ਛੋਡੀਆਂ ਅਰ ਭੀਤੀ ਛੋਡੇ ਲਉ ।

ਰਾਜੇ ਗੋਪੀ ਚੰਦਿ ਰਾਜੁ ਪਾਟ ਛੋੜਿਆ ਜੋ ਭਾਵੇ ਸੋ ਭਉ। ੯।

ਤਬ ਚਲਿਆ ਬਾਹਰਿ ਆਇਆ, ਆਇ ਕਰਿ ਖੜਾ ਹੂਆ ਤਬ ਕਹਿਓਸੁ ਜਿ ਪਦਮਾ ਰਾਨੀ ਕੰਉ ਮਿਲੀ ਆਵੰਉ. ਉਹ ਸੇਵਕਿ ਥੀਂ ਰਾਜੇ ਕੀ ਅਰੁ ਪਿਆਰੀ ਥੀ, ਕਹੈ ਪੜੀ ਭਾਠਿ, ਜਉ ਛੋਡੀਂ, ਹੰਉ ਕਿਆ ਕਰਉ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ

ਕੋਉ ਜਾਇ ਮਿਲਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਕਹਿਆ ਜਿ ਰਾਜਾ! ਭਲੇ ਹੰਉ ਗੁਸਾਂਈ ਜੀ! ਅਜੁ ਭਲੇ ਰਾਜਾ। ਕੇ ਕਹਉ, ਕਲਿਆਣੁ ਹੈ ਸਬ ਸੁਖ ਹੈ! ਤਬ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀ-ਚੰਦਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਜੀ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਦਇਆ ਕਰਿ ਕੇ ਮਿਲਾਇ ਲੇਹੁ ਅਪਨੇ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਰਾਜਾ ਤੂ ਧਰਮਿ-ਆਤਮਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਤੂ ਸਦਾ ਸਬ ਦੀ ਸਾਥੇ ਹੀ ਹੈਂ। ਤਬ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਕਹਿਆ ਨਾ ਜੀ ਅਬ ਰਾਜਾ ਨਰਕ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਅਗਨ ਤੇ, ਮਾਇਆ ਜੰਜਾਲ ਤੇ ਕਾਢਿ ਲੇਹਿ, ਹੰਉ ਤੇਰੀ ਸਰਨੀਂ ਪਰਿਆਂ ਹੰਉ। ਦਿਆਲੁ ਹੋਇ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹਿ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਕਹਿਆ ਕਿ

> ਰਾਜਾ ਤੂ ਰਾਜ ਛੋਡਿ ਕਰਿ ਆਇਆ ਆਗੈ ਅਸ਼ਟ ਸਿਧਾਂ ਕਾ ਮੇਲਾ ;
> ਤੂ ਆਜੁ ਦਰਸ਼ਨੁ ਲੇਹਿਗਾ ਰਾਜਾ, ਤਾਂ ਤੂ ਬਡਾ ਹੋਇੰਗਾ ਚੇਲਾ। ੧੦।

ਹੇ ਰਾਜਾ! ਈਹਾਂ ਅਸਟ ਸਿਧ ਨਉਂ ਨਾਥ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ, ਛਿਅ ਜਤੀ, ਚਉਹਠਿ ਜੋਗਨੀ, ਬਵੰਜਹ ਬੀਰ, ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਜੋਗੀ ਆਜੁ ਮੇਲਾ ਕੀਆ ਹੈ ਤੂ ਬਡਾ ਜੋਗੀ ਚੇਲਾ ਹੋਇੰਗਾ ਦਰਸਨ ਲੇਹਿ, ਤੂ ਭਲੋ ਹੋਹਿੰਗਾ। ਤਬ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਗੁਸਾਂਈ ਜੀ! ਅਬ ਢੀਲ ਨਾਹੀ ਬਨਤੀ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥਿ ਖਰੀਅੜਾ ਲੇ ਕਰਿ ਰਾਜੇ ਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨੋ ਬਿਚੁ ਕਰਿ ਕਾਢਾ। ਤਬ ਸਿਧਾ ਕੋਉ ਨਮਸਕਾਰੁ ਆਦੇਸ ਕੀਆ, ਡੰਡਾ, ਝੋਲੀ, ਮੁੰਦ੍ਰਾ, ਖਿੰਥਾ, ਪਤਰ ਹਥਿ ਮਿਲਿਆ, ਸਿੰਙੀ ਗਲਿ ਬਾਂਧੀ, ਬਿਭੂਤ ਮਾਥੈ ਲਗਾਈ ਜੋਗੀਆਂ ਕੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰਿ ਬੈਠਾ। ਤਬ ਝਖੜ ਅਰੁ ਮੀਂਹ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਭਈ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥਿ ਕਹਿਆ, ਇੰਦ੍ਰ! ਦਿਖਾ ਤੂ ਕੈਸਾ ਝੂਲਹੁਗੇ ਤੇਮ ਝੂਲਹੁ ਅਰੁ ਬਰਸਹੁ ਜਿ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਜੋਗੀ ਹੂਆ ਹੈ ਸਿ ਫਿਰਿ ਘਰਿ ਜਾਊ। ਤਬ ਲਾਗਾ ਇੰਦ੍ਰ ਬਰਸਨੈ, ਕੈਸਾ ਬਰਸਨੈ ਲਾਗਾ ਜਿ ਬਹੁਤੁ ਸਕਤਾ ਬਰਸਨੈ ਲਾਗਾ। ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦਿ ਬੋਲਾ—

> ਬਣ ਬੈਸ ਤ੍ਰਿਣ ਸਿਹਜਾ ਪੰਚ ਤਨ ਏਕੁ ਅੰਚਲਹੁ।
> ਘੋਰ ਘੋਰ ਬਰਸਤੇ ਇੰਦ੍ਰ, ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕਾ ਮਨੁ ਨਿਹਚਲਹੁ। ੧੧।

ਚਾਰੇ ਪਹਰ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਸਿਰਿ ਐਸਾ ਮੇਘੁ ਅਰੁ ਗੋਲੇ ਅਰੁ ਪਵਨ ਕੀ ਅੰਧੀ

ਐਸੀ ਝੂਲੇ ਜੈਸਾ ਉਨ ਕੇ ਜੋਰੁ ਸਾ; ਤੈਸਾ ਉਨਹੁ ਕੀਆਂ। ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਜਿਉਂ ਬੈਠਾ ਥਾ ਤਿਉ ਥਿਰ ਹੋਇ ਰਹਾ। ਤਬ ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ, ਜਦਿ ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ, ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਰਾਜਾ ਕਹੈ ਜੀਉ ਗੁਰੂ ਰੇ ਬਾਲ ਬੈਠੇ ਰਹਿਐ ਬੈਠਿ ਨਾਹੀ ਆਵਤੀ। ਅਬ ਤੂ ਜੋਗੀ ਹੂਆ, ਰਾਜ ਤੇ ਰਹਿਆ ਅਬ ਕਿਛੁ ਸਿਧਾਂ ਆਗੈ ਟਹਲ ਕਰ। ਤਬ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਉਠਿ ਖਰਾ ਭਇਆ, ਜਿ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਆਗਿਆ ਹੋਇ ਕਿਨ ਟਹਲ ਕਰਉ ? ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥਿ ਕਹਿਆ ਜਿ ਪੂਤ ! ਪਤ੍ਰ ਹਥਿ ਲੇਹਿ ਅਰੁ ਅਪਨੀ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਜਾਹਿ, ਜਾਇ ਕਰਿ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਿ ਲੇਆਉ। ਕਿ ਭਿਖਿਆ ਭੀ ਸਾਈ ਜਿ ਕੋਈ ਟੂਕਾ ਬਾਹੈ ਉਹ ਲੇਨਾ, ਟੂਕਾ ਭੀ ਸੋਈ ਲੇਨਾ ਜਿ ਖਾਤੇ ਭੰਨਿ ਬਾਹੈ, ਅਵੰਰੁ ਟੂਕਾ ਨਾਹੀ ਲੈਣਾ, ਇਹੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਨੀਆਂ ਜਾਨਤੀਆਂ ਹੈ ਜਿ ਮਿਲਕੇ ਗਇਆ ਹੈ ਅਬ ਆਵਤਾ ਹੈ ਤਾ ਪਰਜਾਨੀਐ ਜਾ ਮੁੰਡਿਆ ਸਿਰ ਕੰਨਾਂ ਮਹਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਬੀਹੇਹ ਤੇ ਲੇਹੁ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਮਹਿ ਬਿਭੂਤ, ਗਲ ਮਹਿ ਗੋਦੜੀ, ਹਥਿ ਖਪਰੀ, ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਪਿਨਤਾ ਪਿਨਤਾ ਆਇ ਖੜਾ ਹੂਆ। ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਡੰਡਿ ਪੜੀ ਜਿ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਜੋਗੀ ਹੂਆ। ਜਦਿ ਰਾਨੀਆਂ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਦੇਖਿਆ ਸੋ ਦੇਖਿਆ ਅਰੁ ਲਾਗੀਆਂ ਸਿਰੇ ਸਿਰ ਪਿਟਣੈ, ਮਾਥੈ ਖੋਹਿਨਿ, ਹੈ ਹੈ ਕਰਨਿ ਏ ਪਹਰਿਆ ! ਰਾਜੇ ਕਾ ਮਾਥਾ ਕਿਨਿ ਮੁੰਡਿਆ। ਤਾ ਰਾਨੀਆ ਲਾਗੀਆ ਕਹਨੈ—

ਸੁਨੁ ਸੁਨੁ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦਾ ਕੋਟਗੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਇਆ।
ਜਿਨਿ ਜੋਗੀ ਤੇਰਾ ਮਾਥਾ ਮੂੰਡਿਆ ਸੋ ਜੋਗੀ ਘੁਮਾਇਆ। ੧੨।

ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦਿ ਚਿੜਤਾ ਹੈ ਅਪੁਨੇ ਗੁਰੂ ਉਪਰ, ਤਬ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀ ਚੰਦਿ ਕਹਿਆ

ਸਲੋਕੁ ਰਹੁ ਰਹ ਰੀ ਤੂੰ ਪਦਮਾ ਰਾਨੀ,ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਕਉ ਨ ਦੀਜੈ ਗਾਲਿ।
ਸੋਲਹ ਸੈ ਕੰਨਿਆ ਸਤਰਿ ਸਹੰਸ ਮਹੇਲੀਆਂ,
ਤੁਮ ਸਗਲੀਆਂ ਜਾਹੁ ਪੈਆਲਿ। ੧੩।

ਤੁਸੀ ਹੁਣਿ ਮੇਰੇ ਕਾਮਿ ਕਾਈ ਨਾਹੀ, ਸੋਲਹ ਸੈ ਕੰਨਿਆ ਕੁਆਰੀ ਆਣਿ

ਰਾਖੀ ਥੀ ਉਇ ਥਣਿ ਸਾਥਿ ਮੰਡਤੀਆ, ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਕਉ। ਅਰੁ ਸਤਰਿ ਸੈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਾਥ ਭੋਗ ਕਰਤਾ। ਸੋਲਹ ਸੈ ਕੰਨਿਆ ਕੁਆਰਹੀ ਥੀ ਉਨ ਕੀ ਏਹ ਟਹਲ ਜਿ ਥਣਾਂ ਸਾਂਥਿ ਮੰਡਹਿ, ਉਨ ਕੈ ਮਹਲਿ ਨ ਜਾਤਾ, ਉਇ ਇਵ ਹੀ ਰਹਤੀਆਂ, ਐਸਾ ਰਾਜਾ ਥਾ। ਤਬ ਰਾਨੀਆਂ ਰੋਤੀਆਂ ਹੈਂ ਰਾਜੇ ਕੰਉ ਕਿਆ ਕਹਨੈ ਲਾਗੀਆਂ-

ਰਾਜਾ ਕਵਨ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਵ ਪਖਾਲਹਿਗੀਆ,
ਅਰੁ ਕਵਨਿ ਰੀਧਹਿਗੀਆਂ ਭਾਤਾਂ।
ਕਵਨ ਤੁਮਾਰੇ ਸੇਜ ਬਿਛਾਵਹਿਗੀਆਂ
ਤੂ ਕਿਸ ਸੰਗਿ ਕਰਹਿੰਗਾ ਬਾਤਾਂ। ੧੪।

ਤਬ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਬੋਲਾ-

ਰਾਨੀ ਸਗਲੇ ਤੀਰਥ ਮੈਂਉ ਪਾਵ ਪਖਾਲੰਉ
ਅਰੁ ਘਰਿ ਘਰਿ ਪਾਕੇ ਭਾਤਾ।
ਅਰੁ ਧਰਤੀ ਹਮਾਰੀ ਲੇਫ ਤੁਲਾਈ
ਨਿਰੰਜਨ ਸੰਉ ਮੇਰੀ ਬਾਤਾ। ੧੫।

ਏਹ ਆਗੈ ਹੀ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਰਾਣੀਆਂ ਕਉ ਕਹਿਆ, ਤਬ ਰਾਣੀ ਰਾਜੇ ਕਉ ਕਹਤੀ ਹੈ—

ਰਹੁ ਰਹੁ ਰਾਜਾ ਤੂ ਬੁਰਾ ਨ ਬੋਲੁ। ਤੰਨਿ ਕੁਲ ਕਾ ਤੈਨ ਗਇਆ ਬੋਲੁ
ਛਾਡਿ ਚਲੇ ਗ੍ਰਿਹੁ ਮਾਲੁ
ਰਾਜ ਪਾਟ ਛਡਿ ਤੂ ਜੋਗੀ ਹੂਆ, ਹਮਰਾ ਕਵਨ ਹਵਾਲੁ। ੧੬।

ਅਬ ਰਾਜਾ ਜਵਾਬ ਦੇਤਾ ਹੈ ਰਾਣੀਆਂ ਕੰਉ—

ਜਾ ਹਉ ਰਾਜਾ ਥਾ ਤਬ ਤੁਮ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ,
ਬੋਲੀਅਹੁ, ਅਬ ਹਮਰੀ ਤੁਮ ਮਾਈ
ਜੇ ਤੁਮ ਹਮ ਸਿਉ ਬਾਹੁੜਿ ਬੋਲਹੁ,
ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਕੀ ਦੁਹਾਈ। ੧੭।

ਤਬਿ ਮਾਤਾ ਸੁਨਿਆ ਕਿ ਗੋਪੀਚੰਦਿ ਜੋਗੀ ਹੋਇ ਕਰਿ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਬ ਮਾਤਾ ਦਉੜਿ ਕਰਿ ਆਈ, ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦ ਪਾਸਿ। ਤਬਿ ਦੇਖ ਕਰਿ ਮਾਤਾ ਕਾ ਮਨ ਫਿਰਿ ਗਇਆ, ਲਾਗੇ ਰੋਵਨੀ। ਰਖਿਆ ਚਾਹਤੀ ਹੈ ਰਾਜੇ ਗੋਪੀਚੰਦ ਕੋਉ, ਕਿਆ ਕਹਤੀ ਹੈ—

ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ ਸੁਣਿ ਗੋਪੀਚੰਦਾ, ਕੋਟ ਗੜ੍ਹਾ ਕੇ ਰਾਇਆ
ਮਾਤਾ ਤੇਰੀ ਬਹੁਤ ਉਡੀਣੀ, ਧਉਲਹਰ ਰਾਖਹੁ ਪਾਇਆ।੧੮।

ਅਬ ਮਾਤਾ ਕਉ ਜਬਾਬ ਦੇਤਾ ਹੈ ਰਾਜਾ—

ਮਾਤਾ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖੇ ਕੇ ਜੋਗੀ ਹੂਏ, ਕਲਮ ਨ ਬਾਚੀ ਜਾਈ
ਈਟ ਸਿਰਹਾਣੇ ਜੰਗਲਿ ਬਾਸਾ, ਸਿਹਜਾ ਨੀਂਦ ਨ ਪਾਈ।੧੯।

ਫਿਰਿ ਮਾਤਾ ਕਹਤੀ ਹੈ—

ਮਹਲੀਂ ਬਸਹੁ ਸਿਹਜੀਂ ਸੋਵਹੁ ਤੂ ਕਾਹੇ ਕੌਉ ਬਾਹਰਿ ਜਾਤਾ
ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤੂ ਧਰਤੀ ਫਿਰਤਾ, ਸੋ ਅਠਸਠਿ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ।੨੦।

ਤਬ ਰਾਜਾ ਫਿਰਿ ਜਬਾਬ ਕਰਤਾ ਹੈ—

ਮਾਤਾ ਰੂਖ ਬਿਰਖ ਗੜ੍ਹ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ, ਧਰਤੀ ਸੇਜ ਤੁਲਾਈ
ਘਰਿ ਘਰਿ ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੇ ਬੋਲੀਅਹਿ, ਘਰਿ ਘਰਿ ਹਮਾਰੀ ਮਾਈ।੨੧।

————

ਕਥਾ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕੀ

ਮਥਰਾ ਕਾ ਰਾਜ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਕਰੈ ਥਾ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਮਹਿ ਬਡਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਰਾਜਾ ਥਾ, ਰਾਜ ਭੀ ਕਰੈ ਅਰੁ ਜੋਗੁ ਭੀ ਕਰੈ। ਰਾਜੁ ਕੈਸੇ ਕਰੈ ਹੈ, ਧਰਮ ਨਿਆਉ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਿਹਕੁ ਕਿਸੀ ਸਾਥਿ ਕਰੈ ਨਾਹੀ। ਅਰੁ ਜੋਗ ਕੈਸਾ ਕਮਾਵਤਾ ਹੈ ਏਕ ਦਿਨ ਏਕ ਸਿਧ ਪੁਰਖ ਆਇ ਨਿਕਲੇ, ਰਾਜੇ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕੀਆ ਅਰੁ ਭਾਉ ਕੀਆ, ਆਣਿ ਪਾਸਿ ਬੈਠਾਇ, ਉਨਿ ਰਾਜੇ ਕਉ ਪੁਛਿਆ, ਜੁ ਤੂੰ ਰਾਜ ਅਰੁ ਜੋਗ ਕਮਾਵਤਾ ਹੈਂ ਸੋ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਕਮਾਵਤਾ ਹੈਂ? ਗੋਵਿੰਦ ਲੋਕ ਬੈਠ ਗਏ। ਅਰ ਰਾਜਾ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਆਪਿ ਬੀਚ ਕਹਿਆ, ਜੁ ਰਾਜਾ ਹਮ ਕਉ ਬੁਲਾਵੈ, ਬੋਲੈ ਪੂਛੈ ਤਬਿ ਰਾਜੇ ਕਉ ਰਾਜ ਜੋਗ ਕੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪੂਛਹਿ ਆਰੁ ਜੇ ਰਾਜਾ ਨ ਬੁਲਾਵਹਿ ਨ ਪੂਛਹਿ ਤਾਂ ਬੋਲਣਾ ਨਾਹੀਂ, ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਣਾ। ਤਬਿ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਤੀਨ ਪਹਰ ਬੀਤੇ ਤਬਿ ਏਕ ਗਰੀਬ ਅਨਾਥ ਫਿਰਿ ਯਾਦ ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਇ ਪੁਕਾਰ ਕਹੀ ਤਾਂ ਉਨਿ ਸਾਕਿ ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾ ਨਿਆਂ ਤੇ ਰਾਜੇ ਕੀਆ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਨਕੀ ਨਿਸ਼ਾ ਭਈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਨ ਕਉ ਸਮਝਾਇ ਕਰਿ ਬਿਦਾ ਕੀਏ। ਤਬਿ ਉਹ ਗੋਵਿੰਦ ਲੋਕ ਹਸਿ ਪੜੇ। ਤਬਿ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ, ਹਮ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਅਰੁ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥਿ ਬਾਤ ਨਾਹੀ ਕਰਤਾ। ਤਬਿ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕੇ ਜੀਅ ਨਹਿ ਕਰਦੇ ਹੋਵਨਿ ਤਬਿ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕਹਿਆ, ਸੁਆਮੀ ਜੀ! ਜੋ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਅ ਬੀਤੀ ਹੈ ਸੋ ਪੂਛੀਐ? ਤਬਿ ਉਨਿ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ, ਹਮ ਜੁ ਆਇ ਹਹਿਂ ਸੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਇ ਹਹਿਂ, ਹਮ ਰਾਜ ਜੋਗ ਕੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪੂਛਣ ਆਏ ਹੈਂ, ਤੂ ਹਮ ਕਉ ਕਹੁ।

ਤਬਿ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕਹਿਆ, ਭਲਾ ਹੋਵਹਿ ਰਾਮ ਜਨਹੁਜੀ, ਸੁਣੀਐ-ਰਾਜ ਮਹਿ ਜੋਗ ਇਉਂ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਦਾਈ ਬਿਗਾਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਕਉ ਖਿਲਾਵਤੀ ਹੈ, ਨਵ੍ਹਾ-ਵਤੀ ਹੈ, ਨਾਭ ਚਟਤੀ ਹੈ, ਭਾਉ ਕਰਤੀ ਹੈ, ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਰਾਵਤੀ ਹੈ, ਨੀਕੇ ਰਾਖਤੀ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਕਉ ਚਿੰਤਾ ਉਸਕੇ ਰਾਖਕੇ ਕੀ ਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ, ਚਿੰਤਾਂ ਬਾਲਕ ਕੀ-

ਦਾਈ ਕਉ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਦਾਈ ਬਾਲਕ ਕਉ ਮਹਾਂ ਹੇਤੁ ਕਰਿ ਰਾਖਤੀ ਹੈ ਪਰ ਜੀਅ
ਵਿਚਿ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਜੁ ਪੁਤ੍ਰ ਮੇਰਾ ਨਾਹੀ, ਮੁਝ ਕਉ ਖਿਲਾਵਨਾ ਰਾਖਨਾ ਮਿਲਿਆ
ਹੈ ਤਿਉਂ ਸਾਧ ਪੁਰਖ ਗਿਹਸਤ ਰਾਜ ਮਹਿਂ ਰਹਤੇ ਹੈਨਿ, ਰਾਜ ਗ੍ਰਿਹਸ਼ਤ ਕਿਉਂ
ਕਰਿ ਜਾਣਦੇ ਹੈਨਿ ਜੁ ਏਹ ਰਾਜ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮੇਰਾ ਨਾਹੀ, ਹਮ ਕਉਂ ਰਾਖਨਾ ਮਿਲਿਐ
ਉਸ ਦਾਈ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਜੀਅ ਮਹਿਂ ਇਵਹੀ ਜਾਣਤੇ ਹੈਂਨਿ ਜੁ ਵਸਤੂ ਜੋ
ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਕੀ ਹੈ, ਹਮਾਰੀ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ। ਜਬ ਇਹ ਵਸਤੂ ਆਣੀ
ਕਰਿ ਜਾਣਤਾ ਹੈ, ਤਬਿ ਇਸ ਕਉ ਦੋਖ ਇਹ ਲਗਤਾ ਹੈ ਅਰੁ ਜੁ ਜਾਣੈ ਕਿ ਇਹੁ
ਰਾਜੁ ਗ੍ਰਿਹ ਮੇਰਾ ਨਾਹੀ, ਹਮ ਕਉ ਰਾਖਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾਈ ਕੀ ਭਾਂਤਿ
ਕਰਿ ਜਾਣੈ ; ਰਾਜ ਜੋਗ ਕਮਾਵਣੇ ਵਾਲੇ ਜਾਣਤੇ ਹੈਨਿ ਜੁ ਬਸ਼ਤੁ ਹੈ ਸੋ ਪਰਮੇਸਰ
ਕੀ ਹੈ, ਹਮਾਰੀ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ। ਜਬ ਇਹ ਵਸਤੁ ਅਪਣੀ ਕਰਿ ਜਾਣਤ ਹੈ ਜੁ ਰਾਜ
ਧਨ, ਗ੍ਰਿਹੁ, ਜੋਬਨ' ਪੁਤ੍ਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਕਉ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਦੋਖ ਹੈ।
ਐਸੀ ਜਾਣ ਕੇ ਨਰਕ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਮ ਜਨਹੁ ! ਜੋ ਵਸਤੂ ਅਪਣੀ ਕਰਿ ਜਾਣੈ
ਅਖੈ ਏਹ ਵਸ਼ਤੂ ਮੇਰੀ ਹੈ ਤਾ ਇਸੀ ਵਾਂਸਤੇ ਨਰਕ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸਭ ਵਸਤੂ ਪਰ-
ਮੇਸਰ ਕੀ ਕਰਿ ਜਾਣੀਏ ਜੁ ਇਸਕਾ ਮੋਹ ਕਿਸੀ ਸਾਥਿ ਨ ਲਾਗੈ ਬਿਨਾ ਪਰਮੇਸਰ
ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ। ਤਾਂ ਇਹ ਰਾਜਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿਂ ਮੁਕਤਿ ਪਾਵੈ, ਸੁਣਹੁ ਰਾਮ
ਜਨਹੁ ! ਇਉਂ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜ ਮਹਿਂ ਜੋਗੁ ਹੋਤਾ ਹੈ।
ਤਬਿ ਉਨ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੈ ਆਇ, ਰਾਂਜੇ ਜਨਕ ਕੇ ਸਿਖ
ਹੂਏ,ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਉਨ ਕਉ ਦੀਖਿਆ ਦੀਨੀ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ਧੰਨ ਹੇ, ਰਾਜਾ ਜਨਕ
ਧੰਨ ਜਿਸ ਕਉ ਐਸੀ ਰਾਜ ਮਹਿਂ ਭਗਤਿ ਆਈ ਹੈ। ਤਬ ਓਇ ਸਿਖ ਹੋਇ ਕਰਿ
ਲਾਗੇ ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਣੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕੇ ਸਿਖ ਕੈਸੇ,ਜੈਸਾ ਇਕ ਸੁਖਦੇਉ ਪੰਡਿਤਹੈ।
ਐਸਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨਰਮ ਨਿਅਉ ਕਰਤਾ ਥਾ ਜੈਸਾ ਮਿਤ੍ਰ ਸਾਥਿ ਤੈਸ਼ਾ ਸਤ੍ਰ
ਸਾਥਿ ਨਿਰਲੋਭ, ਅਠੇ ਪਹਰ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਮਹਿਂ ਰਹੈ ਦੇਖੈ ਸੁ ਧਿਆਨ,
ਬੋਲੈ ਸੁਗਿਆਨ। ਪਰ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਣ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ
ਸੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਚਲੈ ਪਿਆਸਾ ਹੋਇ ਸੋ ਪੀਵੈ, ਅੰਨ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲਾ
ਚਲੈ ਭੁੱਖਾ ਹੋਇ ਸੁ ਖਾਵੈ, ਕਪੜੇ ਕੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਚਲੈ, ਨੰਗਾ ਹੋਇ ਸੁ ਪਹਰੈ,
ਐਸਾ ਧਰਮ-ਰਾਜਾ ਥਾ-ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੀਲ ਸੰਜਮ ਕਮਾਵਤਾ ਥਾ।

(੧੯)

ਕਥਾ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈਂ ਜੀ ਕੀ

ਏਕ ਦਿਨ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈਂ ਪੂਰਬ ਕੀ ਧਰਤੀ ਨਗਰ ਬਨਾਰਸੀ ਬਿਖੇ ਬੈਠਾ ਥਾ ਅਰ ਏਕ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕ ਆਏ, ਉਨਹੁ ਆਇ ਕਹਿਆ ਜਿ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਬੀਰ ਗੁਸ਼ਾਈਂ ਰਾਮ ਰਾਮ । ਤਬਿ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈ ਕਹਿਆ ਜਿ 'ਸਤਿ ਰਾਜਾ ਰਾਮ' ਆਈਏ ਜੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਜਨਹੁ ਬੈਸੀਐ ਜੀ, ਤਬਿ ਉਨਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ ਜੀ ਅਜ ਭਲੇ ਜੀ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਦੇਖੀਐ ਕਲਿਆਣ ਹੈ ਜੀ । ਤਬ ਘੜੀ ਏਕ ਸਸਤਾਇ ਕਰਿ ਉਨੇ ਕਹਿਆ ਜੀ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈ ਜੀ, ਏਕ ਬੈਨਤੀ ਹੈ ਜੇ ਆਗਿਆ ਹੋਇ ਤਬ ਕਹੈ ਜੀ । ਤਬ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਂਈ ਕਹਿਆ, ਭਲਾ ਹੋਵੈ ਜੋ ਕਿਛੁ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਅ ਹੈ ਸੋ ਕਹੀਏ ਜੀ । ਤਬ ਉਨ੍ਹੂ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ ਜੀ ਇਹੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਜੀ ਏਹ ਜਿ ਸੰਸਾਰੀ ਚਾਕਰ ਉਮਰਾਵਹੁ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਕੇ ਚਾਕਰ ਲਗਤੇ ਹੈਂ ਜਿ ਕੋਈ ਉਸ ਕਉ ਚਾਕਰ ਰਖਤਾ ਹੈ ਸੋ ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਭੀ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਦਿਖਾਂ ਜੀ ਤੁਮਾਰੀ ਬਾਤਿ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹੈ ? ਤੁਮ ਤਉ ਚਾਕਰ ਨੌਕਰ ਕਿਸੀ ਕੇ ਨਾਹੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਤੁਮ ਕੀ ਕਿਰਤਿ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਚਲਤੀ ਹੈ, ਜਿਵ ਹੈ ਤਿਵ ਸਮਝਾਈਐ ਜੀ ।

ਤਬ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈ ਬਾਣੀ ਬੋਲੀ ਆਸ਼ਾ ਰਾਗ ਮਹਿ —

ਭਾਈ ਰੇ ਹਮ ਹਰਿ ਜ਼ੀ ਕੇ ਚਾਕਰ ਲਾਗੇ,
ਮਨ ਮਹਿ ਚਿੰਤਾ ਰਹੀ ਨਾ ਕਾਈ,ਦੂਖ ਭਰਮ ਭਉ ਭਾਗੇ । ੧ ।

ਤਿਸਕਾ ਪਰਮਾਰਥ— ਤਬਿ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈਂ ਕਹਿਆ; ਸੁਨਹੋ ਭਾਈ ਰਾਮ ਜਨਾ ਜੀ ! ਜਦ ਨਾਹੀ ਚਾਕਰ ਲਾਗਤਾ ਤਬ ਏਸ ਕਉ ਸਭੇ ਡਰ ਭਉ ਬਿਆਪਤੇ ਹੈਂ । ਦੀਵਾਨ ਕਾ ਭਉ, ਚਉਧਰੀ, ਮੁਕਦਮ, ਕਾਨੂੰਗੋ ਕਾ ਭਉ ਬਿਆਪਤ ਹੈ ਜੀ । ਮਤੁ ਏ ਮੁਝ ਕਉ ਮਾਰਿ ਲੇਤੇ ਹੋਹਿ । ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਕਾ ਡਰ ਜਿ ਕਹਾ ਤੇ ਪੈਦੇ ਹੋਇਗਾ । ਜਬ ਇਹ ਚਾਕਰ ਲਾਗਾ ਤਬ ਏਸ ਕਉ ਸਭੇ ਡਰ ਚੂਕਿ ਗਏ ਜਿ ਮੈਂ ਅਬ ਚਾਕਰ ਹੂਆ ਹਾਂ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਦੇਗਾ ਸੋ ਸਾਹਬ ਦੇ ਗਾ । ਜਿਸਕਾ ਮੈਂ ਚਾਕਰ ਹਾਂ ਅਰੁ ਹੋਰਨਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਕਾ ਡਰ ਭਉ ਚੁਕਿ ਗਇਆ ਜਿ ਮੈਂ ਪਾਤਸਾਹੀ ਚਾਕਰ ਹੂਆ ਹਾਂ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਜਨਾ ਜੀ ! ਤਿਸਕਾ ਚਾਕਰੁ ਸੰਸਾਰੀ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਸੋ

ਭੀ ਚਾਕਰ ਪਰਮੇਸਰ ਜੀ ਕਾ ਲਾਗਾ ਹਾਂ ਜਿ ਰੁ। ਕਡਏ ਜਮ ਕਾ ਥਾ ਉਹ ਸੋ ਡਰ ਭਉ ਉਤਰਿ ਗਇਆ ਅਰ ਦੂਖ ਰੋਗ ਕਾ ਭੀ ਡਰ ਉਤਰਿ ਗਇਆ ਜਿ ਜਿਸਕਾ ਭੇਜਿਆ ਦੂਖ ਰੋਗ ਆਵਤਾ ਹੈ, ਹਮ ਤਉ ਉਸ ਹੀ ਕੀ ਸਰਣਾਗਤਿ ਹਾਂ ਹਮ ਭੀ ਉਨਕੇ ਚਾਕਰ ਹਾਂ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਜਨਾ ਜੀ ! ਇਹ ਕਥਾ ਏਵ ਹੈ ਜੀ।

ਤਬਿ ਫਿਰ ਉਨਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ ਜਿ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈ ! ਉਹ ਜਿ ਚਾਕਰ ਸੰਸਾਰੀ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਜੀ ਉਨਕੇ ਤਲੇ ਘੋੜੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ, ਜੀਨ ਹੋਤੀ ਹੈ ਅਰ ਉਨਹੁ ਤੇ ਪਾਖਰ ਪੜਤੀ ਹੈ। ਅਰ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ਹੁ ਸਾਥਿ ਬਾਂਧਿ ਰਾਖੀ ਤੇ ਹੈਂ, ਚਾਬਕ ਹਾਥ ਲੇਕਰਿ ਚਲਾਈਤੇ ਹੈਂ। ਏ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈਂ ਜੀ ! ਦਿਖਾ ਤੁਮ ਜਿ ਚਾਕਰ ਭਏ ਜੀ ਤੁਮਰੇ ਘੋੜੇ, ਪਾਖਰ ਜੀਨ, ਮੁਹਰ ਚਾਬਕ ਕਾਹੇ ਕੇ ਭਏ ? ਤਬ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈਂ ਬਾਣੀ ਬੋਲੀ—

ਲਿਵ ਲਗਾਮ ਗਿਆਨੁ ਘੋੜਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪਾਖਰ ਪਾਈ
ਜੋਗ ਕਾ ਜੀਨੁ ਜੁਗਤਿ ਕਰਿ ਬਾਧਿਆ, ਚਿਤ ਚਾਬਕ ਕਰਿ ਲਾਈ। ੨।

ਫਿਰ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਹੁ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ਉਹ ਜਿ ਸੰਸਾਰੀ ਚਾਕਰ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਉਨ ਪੈ ਹਥੀਆਰ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਅਰ ਜੀ ਉਹ ਸੰਜੋਇ ਲਗਾਈ ਰਹਤੇ ਹੈਂ ਦਿਖਾ ਜੀ ਤੁਮ ਮਹਿ ਹਥੀਆਰ ਕੈਸੇ ਹੈਂ ? ਕਬੀਰ ਜੀ ! ਜਿਵ ਇਹ ਕਥਾ ਹੈ ਤਿਵ ਇਹ ਸਮਝਾਈਐ। ਤਬਿ ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈਂ ਬਾਣੀ ਬੋਲੀ—

ਸਤ ਕਾ ਸੇਲੁ ਖਿਮਾ ਕੀ ਟੋਪੀ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਤਲਵਾਰ ਬੰਧਾਈ
ਕਾਮ ਕਟਾਰੀ ਰਾਹ ਕਰਿ ਬੰਧਨ, ਖੰਜਰਿ ਮੋਹਰਲੇ ਲਾਈ। ੩।

ਸਤ ਜਿ ਮੇਰੈ ਮਨ ਬਸਿਆ ਹੈ ਸਿ ਮਸਤਕ ਕੀ ਸਾਂਗ ਕੀਨੀ ਹੈ। ਅਰ ਜਿ ਖਿਮਾ ਜਿ ਮੇਰੈ ਆਤਮੈ ਆਈ ਹੈ ਏਸ ਕਾ ਟੋਪੁ ਕੀਆ ਹੈ। ਅਰੁ ਜੀ ਤਤ ਵਸਤੂ ਜਿ ਪਰਮੇਸਰ ਬੁਝਿਆ ਹੈ ਸੁ ਏਹ ਤਲਵਾਰਿ ਬਾਂਧੀ ਹੈ। ਅਰੁ ਜੀ ਕਾਮੁ ਜੋ ਚਲਣੇ ਨ ਦੀਆ ਪਕਰਿ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਬਾਂਧਿਆ ਹੈ, ਸੁ ਇਹ ਕਟਾਰੀ ਭਈ ਅਰ ਜੀ ਖੰਜਰ ਸਾਧਿ ਕਰਿ ਆਪਨੈ ਘਰ ਮਹਿ ਰਖੀ ਸਿ ਏਹੁ ਮੁਜਰਾ ਸਾਹਬ ਪਹਿ ਹੂਆ ਭਾਈ ਰਾਮ ਜਨਾ।

ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਭੀਜੈ, ਸ਼ਬਦ ਅਨਾਹਦ ਵਾਜੇ
ਹੋਇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਖੇਲੈ, ਜੂਝੇ ਰਾਮ ਕੇ ਆਗੇ। ੪।

(੨੦)

ਸਾਮੀ ਧਾਰਾ—

ਮਸਲਾ ਮੂਸੇ ਪੈਕੰਬਰ ਕਾ

ਇਕ ਦਿਨਿ ਮੂਸਾ ਪੈਕੰਬਰ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਹੱਕ ਤਾਲਹ ਕੀ ਜਾਇ ਖੜਾ ਹੂਆ। ਤਬਿ ਹਕ ਤਾਲਹ ਸਾਥਿ ਲਗਾ ਬਾਤਾਂ ਕਰਣੇ. ਤਬ ਮੂਸੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੱਕ ਤਾਲਹ ਪਾਸਿ ਜਿ ਯਾ ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ ! ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਬਹੁਤ ਅਪਸੋਸੁ ਰਹਿਆ ਜਿ ਤੂ ਕੇਹਾ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੂ ਦੇਖਿ ਨ ਸਕਿਆ। ਤਦ ਹੁਕਮ ਰੱਬਉਲਆਲਮੀਨ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿ ਏ ਮੂਸੇ ! ਮੈਨੂੰ ਤੂ ਕਿਆ ਦੇਖਤਾ ਹੈਂ, ਮੇਰੀ ਤੂੰ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇਖ, ਮੇਰੈ ਤਾਈਂ ਪਛਾਣੁ, ਹੋਰ ਤੂ ਕਾਈ ਬਾਤ ਨ ਦੇਖੁ।

ਤਬਿ ਮੂਸੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਿ ਯਾ ਪਾਕ ਬੇਐਬ ! ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਕੁਦਰਤਿ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਜਿ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਵਿਹੀ ਅਪਸੋਸੁ ਹੈ ਸੁ ਉਹ ਕੇਹੋ ਜੇਹਾ ਹੈ। ਤਬ ਹੱਕ-ਤਾਲਹ ਮੂਸੇ ਨੋ ਫਰਮਾਇਆ ਜਿ ਮੂਸੇ; ਦੇਖਣ ਸਾਰਖ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਨਿਜੀਕਿ ਨਾਹੀ। ਤਬਿ ਮੂਸੇ ਪੈਕੰਬਰ ਕੇ ਜੀ ਆਈ ਜਿ ਖੁਦਾਇ ਜਿ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿ ਮੇਰਾ ਦੀਦਾਰੁ ਨੇੜਾ ਨਾਹੀ; ਖੁਦਾਇ ਤਾ ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਨਜੀਕਿ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਏਕ ਬਾਰ ਹਥ ਬਾਹਿ ਕਰਿ ਦੇਖਾਂ, ਦਿਖਾਂ ਖੁਦਾਇ ਕਿਸ ਸਿਹਜਾ ਉਪਰਿ ਪੜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਪੜੇ ਕੋ ਉਠਾਇ ਕਰਿ ਦੇਖਾਂ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ। ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਤਾਈਂ ਮੈਂ ਕਿਆ ਪੂਛਦਾ ਹਾਂ, ਖੁਦਾਇ ਤਾ ਮੇਰੇ ਨਿਜੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਥਾਂ ਕਾ ਹਥਿ ਪੱਲਾ ਉਠਾਇ ਦੇਖਾਂ ਤਬ ਮੂਸਾ ਧੀਰਜੁ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਆ। ਮੂਸਾ ਲੜ ਉਠਾਇ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਤਾਂ ਵਿਚਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਅਵਾਜ ਜਿ ਆਂਵਦਾ ਸਿ ਆਵਾਜ਼ ਭੀ ਆਵਣੈ ਤੇ ਰਹਿ ਗਇਆ। ਤਬਿ ਮੂਸਾ ਪਛੋ-ਤਾਣਾ ਜਿ ਹਾਇ ! ਮੈਂ ਕਿਆ ਕਮਲੀ ਕਰੀ ਜਿ ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਥੀਂ ਦੀਦਾਰੁ ਦੇਖਿਆ

ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾ। ਜਿ ਖੁਦਾਇ ਮੈਨੂੰ ਦੀਦਾਰੁ ਭੀ ਨ ਦੀਆ, ਮੈਂ ਗ਼ਫਲਤਿ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਖ਼ੁਦਾਇ ਥੀਂ ਦੂਰ ਪੜਿਆ। ਮੇਰਾ ਹਲਤੁ ਗਇਆ ਮੈਂ ਗੈਰਰਜਾਇ ਹਕ ਤਾਲਹ ਦੀ ਕੀਤੀ। ਨਾ ਜਾਣੀਐ ਜਿ ਖੁਦਾਇ ਤਾਲਹ ਮੇਰੇ ਬਾਬਿ ਕਿਆ ਕਰੈਗਾ।

ਜਾਂ ਮੂਸਾ ਬਹੁਤ ਗਮਨਾਕ ਹੋਇ ਗਇਆ। ਤਬਿ ਹੁਕਮ ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿ ਏ ਮੂਸੇ ! ਤੂ ਕਿਉਂ ਗਮਨਾਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹਾਂ, ਤੂ ਡਰਹਿ ਮਤੁ ਜਿ ਕਿਛੁ ਤੈਂ ਪੁਛਣਾ ਹੈ ਜਿ ਤੁ ਪੂਛ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਬਤਾਇ ਦੇਊਂਗਾ। ਜਬ ਇਹ ਜਬਾਬੁ ਹਕ ਤਾਲਹ ਦਾ ਮੂਸੇ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਤਾਈਂ ਆਇਆ ਤਬ ਮੂਸਾ ਖਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇਆ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਇਹ ਜਬਾਬੁ ਪੁਛਿਆ, ਜਿ ਯਾ ਪਾਕੀ ਨਾਈਂ ਪਾਕ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ! ਦਿਖਾ, ਮੇਰਾ ਇਕ ਪਹਿਲਾ ਏਹੁ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਜਿ ਤੂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਅਹਿ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰਿ ਜਾਂ ਦੇਖਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਦੂਰਿ, ਈਹਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਾਹੀ ਜਾਂ ਮੈਂ ਹਥ ਤੇਰੇ ਦੇਖਣੇ ਕਉ ਬਾਹਿਐ ਤਾਂ ਯਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ! ਤਾ ਤੂ ਕਹਾਂ ਥਾ। ਤਬਿ ਹੁਕਮ ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ ਦਾ ਆਇਆ ਜਿ ਏ ਮੂਸੇ ! ਤੂ ਏਤੁ ਖਿਆਲਿ ਨ ਪੜੁ, ਕਾਈ ਬਾਤਿ ਤੈਂ ਮੰਗਣੀ ਹੈ, ਸਾ ਮੰਗ। ਮੇਰੈ ਏਸ ਬੋਲਣੇ ਅਰੁ ਦੂਰ ਕਉ ਕਿਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਤਬਿ ਮੂਸੇ ਕਹਿਆ, ਯਾ ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ ! ਮੈਂ ਇਹ ਬਾਤ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜਿ ਤੂ ਮੇਰੀਆਂ ਪੁਛੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਕਹਦਾ ਜਾਇ। ਤਬ ਖੁਦਾਇ ਤਾਲਾ ਮੂਸੇ ਕਉ ਕਹਾਂਦਾ ਲਗਾ ਜਾਵੇ। ਏ ਮੂਸੇ ! ਜਾਂ ਤੂ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਪੁਛਤਾ ਥਾਂ ਤਬ ਮੈਂ ਇਹ ਜਿ ਉਮਤਿ ਸਾਜੀ ਹੈ, ਸੁ ਇਸ ਕਾਜਿ ਮੈਂ ਜ਼ਿਮੀ ਅਸਮਾਨੁ ਪੈਦਾ ਕੀਆ ਹੈ, ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਤਬਨ ਕੀਏ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੇ ਪਰੇ ਪਰੇ ਫਿਰਤਾ ਥਾ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਕਹਿਆ ਯਾ ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ ! ਦਿਖਾ ਤੂ ਏਹੋ ਜੇਹਾ ਸਭਸ ਤੇ ਉਪਰ ਤੂ ਹੈ ਹੈਂ, ਦਿਖਾ ਜੀ ਤੂ ਕਦੇ ਸਉਂਦਾ ਭੀ ਹੈਂ ? ਕਹੈ, ਮੂਸੇ ! ਮੈਂ ਸਉਂਦਾ ਕਦੈ ਨਾਹੀ, ਜਾਗਤ ਹੀ ਰਹਤਾ ਹਾਂ। ਕਹੈ, ਯਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ! ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਪਰਤੀਤਿ ਨਾਹੀ ਆਂਵਦੀ। ਤਬ ਹਕ ਤਾਲਹ ਕਉਤਕ ਦੇਖਾਲਿਆ ਮੂਸੇ ਦੇ ਤਾਈਂ। ਏਕ ਕਦਹਾ* ਹਹੈ ਦੁਧ ਭਰਿਆ, ਦੇਖਿਅਹਿ ਮਤੁ ਦੁਧ ਗਿਰਾਵਤਾ ਹੋਇ ਕਿ ਕਦੇ ਫੋੜਤਾ ਹੋਹਿ। ਕਹੈ, ਨਾਹੀ ਜੀ ਫੋੜਤਾ : ਤਬ ਮੂਸੇ ਪੈਕੰਬਰ ਹਥ ਉਪਰਿ ਕਦਹਾ ਲੇ ਕਰਿ ਖੜਾ ਹੋਇ

*ਪਿਆਲਾ

ਰਹਿਆ। ਤਬ ਹਕ ਤਾਲਹ ਹੁਕਮ ਨੀਂਦ ਕੈ ਤਾਈਂ ਕਹਿਆ ਜੀ ਦਿਖਾ ਤੂੰ ਨੀਂਦ ਕਿਆ ਕਰਹਿੰਗੀ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਪੈਕੰਬਰ ਕੇ ਤਾਈਂ ਨੀਂਦ ਆਇ ਗਈ ਸੋ ਝੂਟਾ ਆਇਆ ਨੀਂਦ ਦਾ, ਸੋ ਹਥ ਤੇ ਕਦਹਾ ਝੜਿ ਜ਼ਿਮੀ ਪੜਿਆ। ਕਦਹਾ ਫੁਟਿ ਗਇਆ ਦੁਧੁ ਗਿੜਿ ਪੜਿਆ। ਤਬਿ ਮੂਸੇ ਕੇ ਨੇਤ੍ਰ ਉਘੜ ਗਇ, ਲਗਾ ਮੂਸਾ 'ਹਾਇ-ਹਾਇ' ਕਰਣੇ।

ਤਬ ਹੁਕਮ ਹੱਕ ਤਾਲਹ ਦਾ ਥੀਆ, ਜਿ ਏ ਮੂਸੇ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਜਿ ਕਹਿਆ ਥਾ ਜਿ ਦੇਖੈ ਮਤੁ ਦੁਧ ਗਿਰਾਵਤਾ ਹੋਹਿ, ਤੈਂ ਕਿਆ ਕੀਆ ? ਕਹੈ ਜੀ ਪਰਵਰਦਗਾਰ! ਨੀਂਦ ਜਿ ਆਈ ਸੋਇ ਗਇਆ, ਹਥ ਸੇ ਕਦਹਾ ਛੁਟਿ ਗਇਆ ਤਬ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਕਹਿਆ ਜਿ ਏ ਮੂਸਾ; ਮੈਂ ਜੇ ਸੋਵਤਾ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਪੈਦਾਇਸਿ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਮਹਿ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਸੋਵਤਾ ਸਾਰੀ ਪੈਦਾਇਸ ਸਭ ਫੁਟ ਜਾਇ ਤਉ ਮੈਂ ਨਾਹੀ ਸੋਵਤਾ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਕੇ ਮਨ ਮਹਿ ਪਰਤੀਤਿ ਆਈ। ਤਬਿ ਹੁਕਮ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿ ਏ ਮੂਸੇ! ਇਬ ਪਰਤੀਤਿ ਆਈ ਹੈ ? ਜੀ ਆਈ ਹੈ।

ਤਬਿ ਫਿਰ ਮੂਸੇ ਪੈਕੰਬਰ ਕਹਿਆ ਜਿ ਯਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ! ਇਹ ਨੀਂਦ੍ਰ ਹੈ ਸੋ ਕਿਆ ਹੈ ? ਤਬ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕਹਿਆ ਏ ਮੂਸੇ! ਜਿ ਨੀਂਦ੍ਰ ਹੈ ਸਿ ਮੀਚ ਕਾ ਸਾਇਆ ਹੈ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਕਹਿਆ ਯਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ! ਬਸਤੀ ਕਹਾਂ ਹੈ ? ਕਹੈ ਮੂਸੇ! ਸਿਰ ਮਹਿੰ ਰਹਤੀ ਹੈ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਕਹਿਆ ਏ ਪਾਕੀ ਨਾਈਂ ਪਾਕ! ਇਹ ਜਾ ਮਨੁਖ ਸੋਂਵਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਹਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹੈ ਮੂਸੇ! ਜਾਂ ਸੋਵਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦੇਹੀ ਮਹਿੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਖਾਣੇ ਪੀਣੇ ਪਹਰਣੇ ਕਾ ਰਸਮੁ ਆਦਿ ਸਭ ਏਹ ਬਿਦੇਹੀ ਲੇਵੰਦੀ ਹੈ। ਕਮਾਣੇ ਕਾ ਸੁਆਦ ਭੀ ਦੇਹੀ ਦੇਤੀ ਹੈ। ਤਬਿ ਬਿਦੇਹੀ ਮਹਿ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਕਹੈ ਜੀ ਏਹੁ ਜਿ ਕਿਛੁ ਬੋਲਤਾ ਹੈ, ਸਿ ਦੇਹੀ ਕੀ ਕਵਨ ਠਵਰ ਬਸਤਾ ਹੈ ? ਕਹੈ ਜੀ, ਏਸ ਕੀ ਬੋਲਨ ਕੀ ਠਵਰ ਕਵਨੁ ਹੈ, ਗੁਹਾ ਏਸ ਕੀ ਕਹਾਂ ਹੈ ? ਰੰਗ ਏਸ ਕਾ ਕਵਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਏਸ ਪ੍ਰਾਨ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਵਨ ਹੈ ? ਜਾਤਿ ਇਸ ਕੀ ਕਵਨ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਇਸਕਾ ਕਵਨੁ ਹੈ। ਯਾ ਮਿਹਰਵਾਨ! ਬਤਾ ਮੁਝ ਕਉ

ਸਮਝਾਈਐਹਿ। ਤਬ ਹੁਕਮ ਹੱਕਤਾਲਹ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਏ ਮੂਸੇ ! ਪ੍ਰਾਨ ਪੁਰਖ ਜਿ ਹੈ—ਇਸ ਮਹਿ ਬੋਲਤਾ ਪਵਨੁ ਹੈ, ਗੁਹਾ ਇਸ ਕੀ ਨਾਭਿ ਕਵਲੁ ਹੈ, ਬੋਲਨ ਕੀ ਠਵਰ ਕੰਠ ਅਰ ਜ਼ਬਾਂ ਹੈ, ਰੰਗ ਇਸਕਾ ਨੀਲਾ ਹੈ, ਅਹਾਰ ਇਸ ਕਾ ਸੁਗੰਧ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਇਸ ਕਾ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ, ਜਾਤਿ ਇਸਕੀ ਸੀਤਲਾਈ ਹੈ, ਕਪੜਾ ਇਸ ਕਾ ਦੇਹੀ ਹੈ।

ਤਬ ਮੂਸੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਆ ਜਿ ਯਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ! ਖਾਂਦਾ ਇਸ ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਸਿ ਕਵਣ ਹੈ ? ਕਹੈ ਮੂਸੇ ! ਖਾਂਦੀ ਜਿ ਹੈ ਸਿ ਅਗਨਿ ਹੈ ਖਾਂਦੀ। ਜਦ ਅਗਨਿ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿ ਅਹਾਰ ਪਹੁਚਤਾ ਹੈ ਤਬ ਅਗਨਿ ਕੀ ਲਹਿਰ ਸਬਲ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਸਕੇ ਉਪਰਿ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਵਤਾ ਹੈ ਤਬ ਜਾਇ ਅਗਨਿ ਨਿਵਰ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਨੇ ਕਹਿਆ, ਯਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ! ਚਲਦਾ ਜਿ ਹੈ ਸਿ ਕਿਆ ਹੈ ? ਬੈਠਤਾ ਜਿ ਹੈ ਸਿ ਕਿਆ ਹੈ ? ਸਿਮਰਤਾ ਹੈ ਸਿ ਕਿਆ ਹੈ ? ਤਬ ਹੁਕਮ ਹੱਕਤਾਲਹ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿ ਏ ਮੂਸੇ ! ਚਾਰ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਮੈਂ ਬੰਦਾ ਰਾਸਿ ਕੀਆ ਹੈ—ਆਬ, ਖਾਕ, ਆਤਸ਼, ਪਵਣੁ, ਤਿਸ ਮਹਿ ਮੈਂ ਪੰਜਵਾਂ ਚੀਜ਼— ਜੋਤਿ ਆਣਿ ਰਖੀ ਹੈ। ਏ ਮੂਸੇ ! ਜਿ ਪੰਜ ਚੀਜ਼ ਹੈਂ, ਸਿ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਜਿ ਕਥੀਐ ਜ਼ਾਹਰਾ ਹੈਨਿ—ਪਵਣੁ ਬੋਲਤਾ ਹੈ, ਅਗਨਿ ਦੇਖਤੀ ਹੈ, ਚਾਲ ਜਿ ਹੈ ਪਾਣੀ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਬੈਠ ਜਿ ਰਹਤਾ ਹੈ ਸਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਜਦ ਏਸ ਕਉ ਪਵਣ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਆਇ ਪੜਤੀ ਹੈ ਤਬ ਇਹ ਬੋਲਿਆ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਜਦਿ ਇਸ ਕਉ ਪਾਨੀ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਲਿਆ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਜਦ ਏਸ ਕਉ ਅਗਨਿ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਆਇ ਪੜਤੀ ਹੈ, ਤਬ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਕਉ ਜ਼ਿਮੀ ਪਾਕ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਆਇ ਪੜਤੀ ਹੈ ਤਬ ਏਹ ਬੈਠਾ ਹੀ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਜਦਿ ਇਸ ਕਉ ਸਾਹਬ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ, ਉਸ ਜੋਤਿ ਕੀ ਆਵਤੀ ਹੈ ਤਬ ਇਹ ਸਭ ਬਾਤਾਂ ਛੋਡ ਕੇ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਤਾ ਹੈ।

——

ਮਸਲਾ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕਾ

ਓਥਹੁ ਚਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ, ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਅਖੇ ਯਾਰੋ ! ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਹੈ ਜਿ ਬਹੁਤ ਖਦਾਇ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ। ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਨਾਵੈਂ ਨਾਲਿ ਬਹੁਤ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਕੀਰ-ਦੋਸਤ ਭੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਨੇ ਜਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਖ਼ੁਦਾਇ ਰੁੱਠਾ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁੱਠਾ ਭੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਡੇਖ ਵੰਞਾਹੇ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੰਨੇ। ਜਿ ਬੀਬੀ ਡਿਖਾ ਤੂੰ ਖਦਾਇ ਰੁੱਠਾ ਤੁਠਾ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਜਾਣਦੀ ਹੈਂ ? ਜਾਇ ਕਰਿ ਅਜ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੂ ਪੁਛਾਹੇ। ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਖਬਰਿ ਉਸ ਕੁ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹੀ ?

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ, ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਦੋਵੇਂ ਚਲੇ ਚਲੇ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਦੇ ਆਏ। ਆਇ ਕਰਿ ਦਰਿ ਉਪਰਿ ਖੜੇ ਹੋਏ। ਅੰਦਰਿ ਦੁਆਇ ਭੇਜੀਆ ਨੇ ਜੀ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ! ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ, ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਖੜੋਤੇ ਹੈਨਿ ਦਰ ਉਪਰਿ ਜਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੂ ਅਸਾਡੀ ਦੁਆਇ ਪਹੁਚਾਹੁ। ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਲਉਂਡੀ ਹਥ ਆਖ ਭੇਜਿਆ ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ ਹਿਕੁ ਭੋਰਾ ਇਥਾਊਂ ਖੜੇ ਹੋਹੁ ਮੈਂ ਨ੍ਹਾਵ ਘਿਨਾਂ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਨ੍ਹਾਵ ਘਿਨਾਂ ਤਾ ਤੁਸਾ ਕੂ ਸਦਿ ਘਿਨਸਾਹੇ, ਭੋਟਾ ਕੁ ਇਥਾਊਂ ਬਹਹੁ। ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਉਥਾਉਂ ਬਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਤੋੜੀਂ ਹਿਕੁ ਜੋਗੀ ਆਇ ਗਇਆ। ਉਹ ਅਜੇ ਬੈਠੇ ਆਹੇ, ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਨ੍ਹਾਂਵਦੀ ਆਹੀ। ਜੋਗੀ ਆਖਿਆ, 'ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਜਾਗੈ ਜਾਗੈ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਥ ਨੰਗੀ ਹੀ ਉਠ ਕਰਿ ਭਿਖਿਆ ਪਾਈ, ਭਿਖਿਆ ਪਾਇ ਕਰਿ ਫਿਰ ਜਾਇ ਨ੍ਹਾਵਣ ਲਗੀ।

ਜੋਗੀ ਭਿਖਿਆ ਲੈ ਕਰਿ ਚਲਦਾ ਰਹਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ

ਬਹਾਵਦੀ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜਿ ਏਨ ਬਸਰੀ ਕਿਆ ਕੀਤਾ ਜਿ ਅਸਾਂ ਕੂ ਥੰਭ ਭੇਜਿਅ ਸੁ ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਕੂ ਉਡਿ ਕਰਿ ਭਿਖਿਆ ਪਾਈਅਸੁ। ਅਜਬ ਹੈ ਇਹ ਬਾਤ। ਇਹ ਕੀ ਕੀਤੂ ਸੁ ? ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੋਇਆ ਚੁਪ ਕਰਿ ਬਹਿ ਰਹੇ ਜਿ ਇਹ ਭੀ ਜਵਾਬ ਪੁਛਸਾਂਹੇ। ਤਾਂ ਜਾ ਨ੍ਹਾਇ ਪਹੁੰਚੀ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕਪੜੇ ਗਲ ਸਿਰ ਮੰਝ ਘਿਧੁਸੁ, ਖੁਦਾਇ ਯਾਦ ਕੀਤੁਸੁ। ਸਫਾਂ ਵਿਛਾਇ ਕਰਿ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਬੁਲਾਇਅਸੁ। ਪੈਰਾਂ ਕੂ ਪਾਣੀ ਡਿਤੁਸੁ। ਲਉਂਡੀ ਕੂ ਆਖਿਸੁ ਜਿ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਾਇ ਦਿਆਂ ਯਾਰਾਂ ਕੂ ਰੋਟੀਆਂ ਡੂ ਪਕਾਇ। ਉਹ ਬਾਂਦੀ ਉਠੀ, ਉਠ ਕਰਿ ਆਟਾ ਲੈ ਕਰਿ ਪਾਤ੍ਰੀ ਵਿਚਿ ਛਾਣ ਕਰਿ ਗੁੰਨ੍ਹਿ ਕਰਿ ਠੀਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਇ ਕਰਿ ਡੂਇ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਇਆਸੁ ਚੋਪੜ ਕਰਿ, ਸਹਨਕ ਧੋਇ ਕਰਿ ਵਿਚ ਰਖੀਅਸੁ। ਆਣਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਆਗੈ ਰਖੀਅਸੁ।

ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਆਖਿਆ ਜਿ ਲਾਲੀ ! ਜਾਇ ਕਰਿ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਹਥ ਧੁਆਇ ਆਉ, ਉਨਿ ਬਾਂਦੀ ਅਸਤਾਵਾ ਪਾਣੀ ਭਰ ਕਰਿ ਲੇ ਜਾਇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਦੇ ਹਥ ਧੁਆਇਸੁ, ਫਿਰਿ ਰੋਟੀਆਂ ਲੈਣ ਆਈ ਜਿ ਹਉ ਫਕੀਰਾਂ ਅਗੈ ਆਣਿ ਰਖਾਂ। ਹੁਕਮ ਅਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲਿ ਹਿਕੁ ਫਕੀਰ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆਸੁ ਸੁਆਲੀ। ਓਨਿ ਆਖਿਆ, ਜਿ ਅਲਾਹ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ ! ਡਿਓ ਕੁਝ ਮੈਕੂ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਨਾਇ। ਓਨਿ ਸੁਆਲ ਪਾਇਆ, ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਦੋਵੇਂ ਰੋਟੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸਹਨਕ ਵਿਚਹੁ ਫਕੀਰ ਸੁਆਲੀ ਕੂ ਚਾਇ ਦਿਤੀਅਸੁ। ਫਕੀਰ ਸੁਆਲੀ ਲੈਂਦੋ ਗਇਆ।

ਸ਼ੇਖੁ ਫਰੀਦ ਸ਼ੇਖੁ ਬਹਾਵਦੀ ਧੋਤੀ ਹਥੀਂ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਰਹੇ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਜਿ ਹੇ ਖੁਦਾਇ! ਏ ਨੇ ਕਿਆ ਕੀਆ, ਜਿ ਰੋਟੀਆਂ ਚਾਇ ਹੋਰਸੁ ਕੂ ਡਿਤੀਆਸੁ। ਏਨਿ ਕਿਆ ਕੀਤਾ। ਬੰਦੀ ਭੀ ਚੁਪ ਕਰਿ ਬੈਠੀ। ਬਹਾਵਦੀ, ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਚੁਪ ਕਰ ਬੈਠੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹੇ ਜਿ ਏਨਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕਿ ਕੀਤਾ। ਅਗੋਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੇ ਅਤੇ ਸੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਦੇ ਜੀ ਹੋਈ ਜਿ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੰਨਹੁ ਵੈਂਦੀ ਵਾਰ ਪੁਛਸਾਂਹੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹਹਿ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਕਰਿ

ਬਹਿ ਰਹੇ। ਜਿਥੇ ਹਿਕ ਘੜੀ ਗੁਜਰੀ, ਦੂਜੀ ਘੜੀ ਗੁਜਰੀ ਤਿਥੈ ਹਿਕੁ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸਖੀ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਜਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ! ਅਸਾਡੇ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਤੂ ਹਿਕ ਆਦਮੀ ਆਪਣਾ ਦੇਹਿ ਜਿ ਕੁਝ ਤਬਰਕੁ ਘਿੰਨ ਆਵੈ। ਹੁਕਮ ਅਲਹ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿ ਕਿਝੁ ਖੁਦਾਇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਂਦੀ ਉਸ ਸਖੀ ਖੁਦਾਇ ਨਾਲਿ ਗਈ ਉਸ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਸਖੀ ਵੀਹ ਰੋਟੀਆਂ ਚੋਪੜੀਆਂ ਬਾਂਦੀ ਕੂ ਦਿਤੀਅਸੁ ਬਾਂਦੀ ਲੈ ਕਰਿ ਦੂਇ ਰੋਟੀਆਂ ਵਿਚਹੁ ਰਖੀਆਸੁ। ਅਠਾਰਹ ਰੋਟੀਆਂ ਘਿੰਨ ਆਈ। ਆਣਿ ਕਰਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੰਨੇ ਰਖੀਅਸੁ। ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਜਾਂ ਰੋਟੀ ਆਣ ਕਰਿ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਅਠਾਰਹੁ ਰੋਟੀਆ ਹੈਨਿ। ਤ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਆਖਿਆ, ਜਿ ਬਾਂਦੀ! ਉਹ ਦੁਹਿ ਰੋਟੀਆਂ ਭੀ ਘਿੰਨ ਆਉ। ਤਾਂ ਓਨਿ ਬਾਂਦੀ ਆਖਿਆ ਜਿ ਬੀਬੀ ਸਲਾਮਤ! ਇਹੋ ਅਠਾਰਹ ਰੋਟੀਆਂ ਮੈਕੂ ਮਿਲੀਆਂ ਹੈਨਿ ਸੇ ਮੈਂ ਆਂਦੀਆ ਹੈਨਿ ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ। ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੰਨੇ ਨਾਹੀਂ, ਮੈਂ ਕੂ ਇਹੋ ਮਿਲੀਆਂ ਹੈਨਿ। ਤਾਂ ਭੀ ਬਾਂਦੀ ਆਖਿਓਸੁ ਮੈ ਕੂ ਏਹੋ ਮਿਲੀਆਂ ਹੈਨਿ ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੰਨੇ ਨਾਹੀ।

ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਆਖਿਆ ਐ ਬਦਬਖ਼ਤ ਬਾਂਦੀ! ਮੈਂ ਕਿਝ ਊਰੇ ਨਾਲ ਸਉਦਾ ਨਾਹੀ ਕੀਤਾ ਜਿ ਕਮ ਭੇਜੇਗਾ ਮੈਂਡਾ ਸਉਦਾ ਪੂਰੇ ਨਾਲਿ ਹੈ। ਜਾਇ ਕਰਿ ਦੋਵੇਂ ਰੋਟੀਆਂ ਜਿ ਰਖੀਆਂ ਨੀ, ਸੇ ਘਿੰਨ ਆਉ, ਨਾਹੀ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਇੰਗੀ। ਜਾਂ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੋਈ, ਬਾਂਦੀ ਉਪਰਿ। ਤਾਂ ਜਾਇ ਕਰਿ ਬਾਂਦੀ ਦੋਵੈਂ ਰੋਟੀਆਂ ਘਿੰਨ ਆਈ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਗਏ। ਬੈਠੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਡੇਖਨਿ ਜਿ ਯਾ ਖੁਦਾਇ! ਇਸ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੂ ਇਤਨੀ ਪਹੁੰਚ, ਤੈਂ ਕਿਥਹੁ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਅਜ਼ਬ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਭੇਗਾ।

ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਰੋਟੀਆਂ ਲੈ ਕਰਿ ਸਹਨਕ ਵਿਚਿ ਰਖ ਕਰਿ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੇ ਆਗੈ ਰਖੀਅਸੁ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਖਾਧੀਆਂ, ਖਾਇ ਕਰਿ ਸ਼ੁਕਰ ਬਜਾਇ ਆਂਦੇ ਨੇ। ਦੁਆਇ ਸਿਫਤਿ ਇਤਾਇਤ ਪੜ੍ਹੀਓਨਿ, ਖ਼ੁਦਾਇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਤਬਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਆਪਣਿਆਂ ਲਗਿਆਂ ਲਾਇਆਂ ਕੂ ਰੋਟੀ ਦੇ ਕਰਿ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਬਹਾਵਦੀ ਕੰਨੈ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਕੈ ਆਇ ਬੈਠੀ। ਲਗੀ ਖੁਦਾਇ

ਬਾਤਾਂ ਕਰਨਿ ।

ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਹੋਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ, ਜਿ ਬੀਬੀ ਸਲਾਮਤ ! ਹਿਕੁ ਗੱਲ ਤਉ ਕੰਨਉ ਕੂ ਆਏ ਆਹੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪੁਛਣੀਆਂ ਪਈਆਂ । ਅਸਾਂ ਕੂ ਖੁਦਾਇ ਹਬਤਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦੇਹਿ ਜਿ ਅਸਾੜੀ ਨਿਸ਼ਾ ਥੀਵਹਿ । ਤਾਂ ਕਾਢਿਆ, ਜਿ ਖੁਦਾਇ ਜੇਹਾ ਜਵਾਬੁ ਭੇਜਸੀ ਤੇਹਾ ਕਾਢਸਾਹੇ । ਤੁਸੀਂ ਾਵਹੁ ਜਿ ਕਿਝਹੁ ਤੁਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚਿ ਹੈ ਤਾਂ ਸੇਖਿ ਫਰਮਾਇਆ, ਜਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਢਿਆਹੇ ਜਿ ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਆਹਾ ਜਿ ਤੂ ਖੁਦਾਇ ਰੁੱਠਾ ਭੀ ਜਾਣਦੀ ਅਤੇ ਤੁੱਠਾ ਭੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈਂ ? ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਕੂ ਆਖਿ । ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਬੋਲੀ, ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ ! ਇਹ ਬਾਤ ਤਹਿਕੀਕ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਕੂ ਾਇ ਬੁਝਾਈ ਹੈ । ਜਿ ਰੁਠਾ ਤੁਠਾ ਖੁਦਾਇ ਕੂ ਪਛਾਣਦੀ ਹਾਂ । ਜਿਤ ਦਿਨ ਕੋਈ ਾਇ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਆਵੈ ਤਿਤ ਦਿਨਿ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਜਿ ਅਜੁ ਅਸਾਂ ਕੂ ਖੁਦਾਇ ਹਰਵਾਨ ਹੈ ਜਿ ਅਜ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਮੁਹਬਤਿ ਅਸਾਡੇ ਆਇਆ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਜਿਤ ਦਿਨ ਕੋਈ ਨ ਆਵੀ, ਤਿਤ ਦਿਨ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਜੁ ਅਜ ਖੁਦਾਇ ਾੜੇ ਬਾਬਿ ਕਹਰਵਾਨ ਹੈ ਜਿ ਅਜ, ਅਸਾਡੇ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਆ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ ! ਏਤੁ ਕਰਿ ਕਰਿ ਖੁਦਾਇ ਰੁੱਠਾ ਭੀ ਅਰ ਤੁੱਠਾ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ । ਤਾਂ ਇਦੂ ਬਾਤਹੁ ਭੀ ਸ਼ੇਖ ਉਰਾਂ ਦਾ ਕਿਸਾ ਬੀ ਹੈ । ਆਖੈ ਜੀ ਫਰਮਾਈਐ । ਅਤੇ ਹਿਕੁ ਜੋਗੀ ਜੋ ਆਇਆ, ਉਸ ਕੂ ਤੈਂ ਉਠ ਕਰਿ ਖ਼ੈਰ ਪਾਇਆ, ਇਹ ਕਿਆ ਕੀਤੋਈ ? ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਜਬਾਬ ਡਿਤਾ, ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ ! ਇਹੁ ਇਵੈਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿ ਮੈਂ ਨੰਗੀ ਨ੍ਹਾਵਦੀ ਆਹੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਏ ਆਹੇ, ਤੁਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਅਜੈ ਕੱਚੀ ਆਹੀ, ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਕੂ ਏਤੈ ਥਮਿਆ ਜਿ ਮੈਂ ਭੇਰਾ ਨ੍ਹਾਇ ਘਿੰਨਾਂ । ਅਤੇ ਉਹ ਜੋ ਜੋਗੀ ਆਹਾ ਸੁ ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ ਆਹਾ, ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪੱਕੀ ਆਹੀ, ਉਸ ਕੁ ਤੇਹੀ ਨੰਗੀ ਤੇਹੀ ਪੈਹਨੀ, ਤੇਹੀ ਕੰਧ ਤੇਹੀ ਅਉਰਤ, ਤੇਹਾ ਸੁਇਨਾ ਤੇਹੀ ਮਿਟੀ, ਉਸ ਕੂ ਪੂਰੀ ਨਦਰਿ ਆਹੀ । ਜਿ ਮੈਂ ਨੰਗੀ ਖ਼ੈਰ ਪਾਇਆ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿਸ ਕੂ ਖੈਰੁ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਹਭ ਕੁਝ ਉਜਾੜ ਹੈ। ਇਵੂੰ ਗੱਲੋਂ ਭੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਨਿਸਾ ਥੀਆ ਨੇ।

ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਹੋਰਾਂ ਫਿਰ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਜਿ ਬੀਬੀ ਸਲਾਮਤ! ਜੋ ਅਸਾਂ ਕੂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਈਆਂ ਓਹੀਓ ਤੈਂ ਚਾਇ ਫਕੀਰ ਕੂ ਡਿਤੀਓਈ। ਇਹੁ ਕਿਆ ਥੀਆ? ਤਬ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਵਤ ਜਵਾਬ ਡਿਤਾ ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ! ਇਹ ਬਾਤ ਏਵੈ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਚਾਰ ਪੰਜ ਖਾਣਹਾਰੇ ਆਹੇ ਅਤੈ ਡੂਇ ਖੁਦਾਇ ਤਸਾਂ ਆਏ ਆਹੇ। ਅਸਾਂ ਕੂ ਹੋਵੈ ਭਾਵੇਂ ਨ ਹੋਵੈ ਪਰ ਜਿ ਬੀਆਂ ਕੂ ਕੁਝ ਮੁਖਿ ਪਵੈ ਤਾਂ ਖੁਦਾਇ ਇਤ ਨੋ ਮਿਹਰਵਾਨ ਥੀਂਦਾ ਹੈ ਅਸਾਂ ਰੋਜ਼ਾ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ, ਡੂ ਰੋਟੀਆਂ ਦਾ ਆਟਾ ਆਹਾ, ਵਧ ਕੁਝ ਨ ਹੋਇਆ। ਸੁ ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ, ਜਿ ਰਜਸਨਿ ਨਾਹੀ ਪਰ ਏਤੀ ਹੈ, ਵਧ ਨਾਹੀ, ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਤਾਂ ਹੋਵੈ। ਜਾਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਇ ਕਰਿ ਤੁਸਾਂ ਕੂ ਡੇਵਣ ਚਲੀ ਤਾਂ ਜਬਾਬ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਆਇਆ ਜਿ ਇਹ ਰੋਟੀਆਂ ਮੇਰੇ ਨਾਂਇ ਦੇਹੁ ਜਿ ਰੱਜ ਖਾਵਹੁ। ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ! ਜੇ ਖਰੀ ਬੁਝ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਨ ਹੋਵੀ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਫਾਕੀ, ਕੁਝ ਰੋਟੀਆ ਪੈਦਾ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ। ਖਾਵਣ ਕੂ ਬਹੁਤ ਥੀਵਨ, ਖਾਣ ਕੂ ਕੁਝ ਨ ਥੀਵੈ, ਥੋੜਾ ਥੀਵੈ ਅਤੈ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਲਖ ਖਰੀ ਥੀਵੈ ਭੁਖ ਦੀ ਅਤੈ ਕੁਝ ਥੋੜਾ ਤਾਮ ਅਗੈ ਆਨਿ ਰਖੀਐ ਖਾਵਣ ਕੂ ਅਤੇ ਜਬਾਬ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਆਵੈ। ਪਾਸਹੁ ਕੋਈ ਪੁਕਾਰ ਉਠੇ ਫੁਕਰਾਉ ਜਿ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਨਾਇ ਇਹ ਢਿਲ ਨ ਕਰ, ਜੋ ਕੁਝ ਇਸਦੇ ਅਗੇ ਹੋਵਹਿ ਸੁ ਚਾਇ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਮੁਹਬਤਿ ਦੇਵੈ, ਦਿਲਗੀਰ ਨ ਥੀਵੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇ ਕਰਿ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇਵੈ। ਤਾਂ ਖੁਦਾਇ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਸਟ ਨਾਹੀ ਹੰਘਦਾ। ਦਰਹਾਲ ਵੋ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਏਵ ਸਮਝ ਕਰਿ ਤੁਸਾਂ ਕੂ ਬੈਠਿਆ ਛੋੜ ਕਰਿ ਰੋਟੀਆਂ ਚਾਇ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਖੁਦਾਇ ਇਹੁ ਕੀਤਾ ਜਿ ਬਹੁਤ ਰੋਟੀਆਂ ਰੱਜਣ ਜੋਗੀਆਂ ਭੇਜ ਦਿਤੀਓ ਸੁ ਤਾਂ ਇਵੂੰ ਗੱਲੋਂ ਭੀ ਸ਼ੇਖ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ।

ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਸ਼ੇਖ ਹੋਰਾਂ ਪੁਛਿਆ, ਜਿ ਬੀਬੀ ਸਲਾਮਤੀ! ਇਹ ਜੁ ਬਾਂਦੀ ਕੂ ਤੈਂ ਜਿ ਪਰ ਸਲਾਤ ਕੀਤੀ ਜੁ ਦੁਹਿ ਰੋਟੀਆਂ ਡੂ ਰਖਿ ਆਈ ਹੈਂ, ਸੇ ਲੈ ਆਓਸੁ। ਇਹ ਤੁਸਾਂ ਕੂ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਮਾਲੂਮ ਥੀਆ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਜਬਾਬ ਦਿਤਾ, ਜਿ

ਸੇਖ ਸਲਾਮਤੀ ! ਕੁਝ ਅਸਾਂ ਕਰਾਮਾਤ ਥੀਂ ਨਾਹੀ ਬੁਝਿਆ ਪਰ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਕਲਮ ਅਉਰ ਕਲਾਮ ਹੈ ਜਿ ਖੁਦਾਇ ਦਹ । ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿਆ ਜਿ ਏ ਬਾਂਦੀ ਡੂ ਰੋਟੀਆਂ ਵੀਹ ਦੀਆਂ ਵੀਹ ਅਸਾਂ ਸਾਮਸਾਸ ਆਈਆਂ ਰਹਿਨ ਜੇ ਵਧ ਨਾਹੀ। ਇਹ ਕਲਾਮ ਖੁਦਾਇ ਦੀ, ਲਿਖਿਆ ਨਾਹੀ ਮਿਟਦਾ । ਏ ਬਾਂਦੀ ! ਅਧੂਰੇ ਨਾਲਿ ਸਰੇਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਉਦਾ ਪੂਰੇ ਨਾਲਿ ਹੈ ਤੂ ਕਿਉਂ ਡੂ ਰੋਟੀਆਂ ਰਖਦੀਆਹਿਸੁ । ਖੁਦਾਇ ਤਾਂ ਰਖਣ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ । ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਰਖਦੀ ਹੈਂ, ਖੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਵਿਚਹੁੰ । ਸੋ ਰੋਟੀਆਂ ਬਾਂਦੀ ਘਿੰਨ ਆਈ। ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ ! ਇਸ ਕੂ ਏਵੇਂ ਕਰਾਰ ਹੈ।

ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਖੁਦਾਇ ਬਜਾ ਆਂਦਾ, ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਲਗੇ ਕਰਣਿ । ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇ ਕਰਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੰਨਿਅਹੁ ਵਿਦਾ ਹੋਏ । ਤਬ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਕੂ ਆਖਿਓਨਿ ਜਿ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਸਲਾਮਤ ! ਅਸੀਂ ਪੀਰ ਕਰਨ ਵੈਂਦੇ ਆਹੇ । ਅਸਾਂ ਕੂ ਦੁਆਇ ਦੇਹ ਜਿ ਪੀਰ ਅਸਾਂ ਕੂ ਦਰਗਾਹਿ ਢੋਈ ਦੇਵੈ । ਤਬ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਆਖਿਆ ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ, ਖੁਦਾਇ ਤੁਸਾਡੇ ਨਾਲਿ ਹੈ । ਖੁਦਾਇ ਤੁਸਾਂ ਕੂ ਪੀਰ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰੇਸੀ ।

ਜਿ ਦੁਆਇ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਦਿਤੀ ਸ਼ੇਖਾਂ ਕੂ, ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀਂ ਕੂ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਕੂ । ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇ ਗਏ, ਓਥਹੁੰ ਵਿਦਾ ਥੀਏ, ਵਤ ਦਰਗਹਿ ਪੀਰ ਦੀ ਚਲੇ ।

——

(੨੨)

ਮਸਲਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਕਾ

ਹੁਕਮ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਦੋਵੈਂ ਚਲੇ। ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਦੇ ਮੂਹਹੁ ਨਿਕਲਿ ਗਈ, ਗੱਲ ਜੁ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ! ਕਰਾਮਾਤ ਵੱਡੀ ਕਿ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੱਡੀ? ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਆਖਿਆ ਜਿ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਕੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਿਆ ਅਖਾਹੇ ਜੀ, ਤਾ ਸੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਆਖਿਆ ਜਿ ਨ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਤੂ ਆਖੁ ਜਿ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਡੀ ਕਿ ਕਰਾਮਾਤ ਵਡੀ। ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੈ ਮੂਹਹੁੰ ਨਿਕਲਿ ਗਇਆ ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ! ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੱਡੀ।

ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਆਖਿ ਾ ਜਿ ਹੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ! ਦਾਤਾ ਆਪ ਹੈ ਸੁ ਸਚ ਹੈ ਪਰ ਕਰਾਮਾਤ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਿਆ ਵਡੀ ਥੀਵਹਿ। ਸ਼ੇਖੁ ਸਲਾਮਤਿ ਏ ਹੈ ਜਿ ਤੁਸਾਂ ਕੂ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ, ਹਕਮ ਅਲਾਹ ਦਾ ਹੋਇਆ ਆਨ ਮਾਸਾ ਕੁ ਹਿਕਤ ਨਗਰ ਜਾਇ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਖੁਦਾਇ ਕੀਤੇ ਉਸ ਨਗਰ ਦੇ ਨਜੀਕ ਗਏ ਅਤੇ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਝਖੜ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ ਆਇਸੁ। ਖੜੇ ਹੋਇ ਗਏ, ਖੜੇ ਖੜੇ ਆਜਜ਼ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਆਖਿਆ, ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ! ਹੁਣਿ ਕਰਾਮਾਤ ਦਾ ਵਕਤ ਹੈ ਜਿ ਲਾਈਐ, ਇਹ ਬਲਾਇ ਤੂਫਾਨ ਦਫੈ ਥੀਵੈ। ਤਾਂ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਆਖਿਆ ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਸਲਾਮਤੀ, ਹਿਕ ਗਰੀਬੜਾ ਜਿਹਾ ਅਸਾੜਾ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਹੈ, ਆਈਐ ਉਦਾਊਂ ਵੰਞਾਹੇਂ, ਅਖੈ ਫਰੀਦ ਭਲਾ ਥੀਵੈ।

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ, ਸੇਖ ਬਹਾਵਦੀ ਉਸ ਦੇ ਆਇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਦਰ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਕਰਿ ਆਖਿਓਨਿ ਜਿ ਅਸਲਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਯਾਰ ਅਲਾਹ ਦਿਆ! ਉਹ ਵਿਚਹੁ

ਨਿਕਲਿ ਆਇਆ, 'ਅਲੈਕੰ ਸਲਾਮ' ਹੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਖੁਦਾਇ ਦਿਆਂ ਪਿਆਰਿਆਂ! ਆਇ, ਉਹ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ। ਨਿਕੀ ਝੁੱਗੀ ਆਹੀਅਸੁ। ਉਸ ਵਿਚਿ ਲਿਜਾਇ ਵਾੜਿਆ ਸੁ, ਨਿਘੇ ਰਖਿਅਸੁ, ਅਗੈ ਅੱਗ ਜਲਾਇਸੁ, ਪਾਣੀ ਤੱਤਾ ਕਰਕੇ ਪੈਰ ਧੋਤਿਅਸੁ। ਸਾਗੁ ਅਤੈ ਰੋਟੀ ਅਗੈ ਆਇ ਰਖੀਅਸੁ। ਹੇਠਿ ਉਪਰਿ ਕੂ ਕਪੜੇ ਡਿਤਿਅਸੁ, ਬਹੁਤ ਲੋਚਿਆ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਮੁਹਬਤਿ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਅਤੈ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ। ਉਹ ਤੂਫਾਨ ਝਖੜ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਉਥਾਊਂ ਬੈਠਿਆ ਕਢੀਆਨੇ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜ਼ਮਾਨਾ ਕਟਿ ਉਠਿ ਜਬ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਆਖਿਆ ਜਿ ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਦੀ! ਹੁਣ ਆਖਸੁ, ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਡੀ ਕਿ ਕਰਾਮਾਤ ਵਡੀ? ਅਖੇ ਨ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ! ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਡੀ। ਤਿਥੈ ਸੁਕਰ ਬਜਾਇ ਆਂਦੋਨੇ, ਖੁਸੀ ਹੋਏ। ਜੈਂਦੇ ਘਰੇ ਵਿਚ ਰਹੇ ਆਹੇ, ਤਿਸਕੂ ਦੁਆਇ ਦਿਤੀਆ ਨੇ, ਜਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਮੁਹਬਤਿ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਏਤੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ। ਖੁਦਾਇ ਤੇਰਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਿਆ! ਖਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇਸੀ।

['ਮਸਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ' ਕੇ ਵਿਚੋਂ

(1962)

— — — —

(੨੩)

ਅਹਿਵਾਲਿ ਸੁਖ਼ਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਕੇ

(ੳ)

ਅਬਦੁਲਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਸਾ, ਇਕ ਡੋਰੀ ਗੜਵਾ ਪਾਸ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਬਡੇ ਜੰਗਲ ਵਿਖੇ ਗਿਆ। ਇਕ ਵੈਰਾਨ ਖੂਹ ਦੇਖਿਆ ਜੁ ਹਰਨੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਜਲ ਪੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰਨੀ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਥਲੇ ਜਾਇ ਰਹਿਆ ਤਦ ਇਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਹੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਸੁਆਮੀ ! ਅਬਦੁਲਾ ਇਨਸਾਰੀ ਦਾ ਕਦਰ ਹਰਨੀ ਜੈਸਾ ਭੀ ਨ ਹੋਇਆ। ਤਦ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ, 'ਜੋ ਹਰਨੀ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਗੜਵਾ ਡੋਰੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ ਮੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੀ ਰਖਦੀ ਹੈ।' ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੜਵਾ ਡੋਰੀ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਤੇ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਿਆ।

(ਅ)

ਅਹਿਵਾਲ ਕਿਸੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਦਾ ਜੋ ਬੁਖ਼ਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਰਸਤੇ ਟੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਉ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਆਂਵਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਭੁਖਾ ਸੀ। ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਉ ਖਾਇ ਲਇਆ। ਤਦ ਇਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਮੈਂ ਬਿਗਾਨੀ ਵਸਤੂ ਕਿਉਂ ਖਾਧੀ ? ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਨਾਰੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅੱਗੇ ਇਕ ਬਾਗ ਦੇਖਿਆ। ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਿਉਂਆ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੇਖੇ ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਬਾਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਤੇਰਾ ਸਿਉ ਖਾਧਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮੁੱਲ ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਲੈ ਤਦ ਮੈਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵਾਂ। ਉਸ ਕਹਿਆ ਬਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਖਾ ਹਾਂ। ਤਦ ਉਸ ਪਾਸ ਉਹ ਗਯਾ, ਜਾਇ ਕੇ ਉਸ ਸ਼ਖਸ਼ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕਹਿਆ ਮੈਨੂੰ ਬਾਗ ਦੀ ਸਪੁਰਦੀ ਕਰਕੇ ਬਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਲਖ਼ ਗਯਾ

ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਵਿਚਾਰਿਆ ਬਲਖ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਥੋੜਾ ਹੈ ਪਰ ਨਰਕ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਤਦ ਬਲਖ ਵਿਚਿ ਗਇਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਤਦ ਲੋਕੀਂ ਕਹਿਆ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹੈਨ, ਉਹ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਯਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰਿ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜ. ਦੋਜ਼ਕ ਦੇ ਅਜ਼ਾਬ ਥੋਂ ਬਗਦਾਦ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਤਦ ਬਗਦਾਦ ਵਿਖੇ ਜਾਇ ਕੇ ਪੁਛਿਆ। ਤਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ ਉਹ ਸ਼ਖਸ਼ ਕੂਫੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੁਰ ਗਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਫਿਕਰਵੰਦ ਹੋਇਆ ਪਰ ਨਰਕ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਥੋਂ ਡਰਦਾ ਕੂਫੇ ਵਿਚਿ ਗਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਕੀਕਤ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਆ, 'ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਸਿਉ ਦਾ ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਥੀਂ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰ। ਤਦ ਉਹ ਅਸਚਰਜ ਭਇਆ, ਕਹਿਓਸੁ ਇਕਸ ਸਿਉ ਵਾਸਤੇ ਬੁਖ਼ਾਰੇ ਥੀਂ ਕੂਫੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਓਸੁ ਤੂ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾਹੁ। ਫ਼ਕੀਰ ਕਹਿਆ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਨ ਕਰੋ ਤਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਤੇਰੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਉਸ ਕਹਿਆ ਬਾਗ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਬੇਟੀ ਨੂ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪੁਛ ਕੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਘਰਿ ਜਾਇ ਕੇ ਔਰਤ ਅਪਣੀ ਨੋ ਕਹਿਆ. ਇਕ ਫਕੀਰ ਖੁਦਾ ਪ੍ਰਹੇਜ਼-ਗਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਬੇਟੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾਂ। ਸੋ ਐਸਾ ਸ਼ਖਸ਼ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਤਦ ਔਰਤ ਕਹਿਆ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦੌਲਤਵੰਦ ਸਾਡੇ ਜੈਸਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੇਟੀ ਸਾਡੀ ਜੇਹੀ ਇਸਕ੍ਰੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੂ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਦੇਨਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਾ ਬਾਪ ਨੂੰ ਭੀ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਤਦ ਉਸ ਕਹਯਾ ਜੈਸਾ ਨੇਕ ਪਾਕ ਮੈਂ ਉਸ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਡਿਠਾ ਹੈ ਤੈਸਾ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਡਿਠਾ ਜੋ ਇਕ ਸਿਉ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬੁਖ਼ਾਰੇ ਥੀਂ ਕੂਫੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।'

ਤਦ ਔਰਤ ਕਹਿਆ ਜੋ ਤੂ ਭਲੀ ਜਾਣੈ ਸੋ ਕਰਿ। ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿਆ ਜੁ ਤੂ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਤਦ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਸਿਉ ਦਾ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੀਦਾ ਹੈ। ਐਪਰ ਅੰਧੀ ਹੈ, ਡੋਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਲੂੰਜੀ ਹੈ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬੜਾ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨੇ ਹੋਇਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਐਸੀ ਇਸਤਰੀ ਜਨਮ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ

ਪਰ ਨਰਕ ਦਾ ਦੁਖ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਥੋੜਾ ਹੀ ਹੋਵੈਗਾ, ਤਦ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਬੇਟੀ ਵਿਵਾਹ ਦਿਤੀ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਨਾਲਿ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖੀ ਜੋ ਉਹ ਲੜਕੀ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਅੰਗ ਭੀ ਸਭੇ ਸਾਬਤ ਹੈਨ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, 'ਮੇਰੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਤੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਬਹੁਤ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਐਸੀ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਕੁਰੂਪ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਹਿਆ ਉਹ ਸੱਚੁ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਵਲ ਡਿਠਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇ ਅੰਧੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੁਗਲੀ ਨਿੰਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਤੇ ਡੋਰੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਾਈ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹਥ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਤੇ ਲੁੰਜੀ ਹੈ। ਤਬ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ, ਹੇ ਦਰਵੇਸ਼! ਜੋ ਤੂ ਮੇਰੇ ਭੈ ਕਰ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕੁ ਬੁਰਾ ਜਾਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਐਸਾ ਨਿਆਮਤਿ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜੁ ਆਕਬਤ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗੁ।

(ੲ)

ਇਕ ਖੁਸਰੋ ਪਰਵੇਜ਼ ਨਾਮੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੀਵਣ ਵਾਸਤੇ ਜਲ ਲੈ ਆਇਆ, ਜਦ ਪੀਲਾਵਣ ਲਗਾ ਤਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਭੈ ਨਾਲ ਹੱਥ ਕੰਬਿਆ ਤਦ ਜਲ ਦੀ ਬੂੰਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਉਪਰ ਡਿਗੀ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਕਹਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਸੱਟੋ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਪਕੜਿ ਲੈ ਚਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕਟੋਰਾ ਜਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਉਤੇ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ। ਤਦ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਤਦ ਉਸ ਗੁਲਾਮ ਕਹਿਆ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਜਲ ਦੀ ਬੂੰਦ ਡੁਲ੍ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਕੱਟਦੇ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੋਂਦੀ, ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ—ਜੁ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੜਾ ਕਾਤਿਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਥੋੜੀ ਤਕਸੀਰ ਬਦਲੇ ਆਦਮੀ ਮਰਵਾਇ ਸੁੱਟਿਆ। ਇਹ ਗਿਲਾ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਨ ਸੁਣ ਸਕਾਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਭੋ ਜਲ ਡੋਲ੍ਹਕੇ ਮੈਂ ਪੂਰ-ਤਕਸੀਰੀ ਬਣਿਆ ਜੋ ਹੁਣ ਲੋਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗਿਲਾ ਨਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ

ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ,ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਮਾਫ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਰਾਤਬਾ ਭੀ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ।

(ਸ)

ਕਿਰਮਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸੀ; ਹੋਰਨਾਂ ਬਾਦਸਾਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਵਾਹੁਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਮਨਜੂਰ ਨ ਰਖੀ। ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਪ ਉਸ ਦਾ ਭਜਨ ਦੇ ਇਸਥਾਨ ਤੇ ਗਿਆ ਤਦ ਇਕ ਸ਼ਖਸ ਜੁਆਨ ਦੇਖਿਆ ਨਾਲ ਬਡੀ ਆਜਜ਼ੀ ਦੇ ਭਜਨ ਕਰਦਾ। ਤਦ ਵੀਚਾਰਿਆ ਜੋ ਇਹ ਸ਼ਖਸ ਦਰਵੇਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਇਸਨੂੰ ਦਿਆਂ, ਮਤਲਬ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਵਿਵਾਹ ਦਿਤਾ। ਜਦ ਉਹ ਲੜਕੀ ਘਰ ਉਸ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਆਈ ਤਾਂ ਉਪਰ ਮਿਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਅੱਧੀ ਰੋਟੀ ਬੇਟੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਡਿਠੀ; ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਚਲੀ। ਤਾਂ ਉਹ ਫਕੀਰ ਬੋਲਿਆ ਮੈਂ ਅਗੇ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕਦ ਵਸਣਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲੀ ਜੋ ਤੇਰੀ ਮੁਫਲਸੀ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟੀ ਮੇਰੇ ਮੁੜਨ ਦਾ ਸਬੱਬ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਬਾਪ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਫ਼ਕੀਰ ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਤੂੰ ਉਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਸਿਦਕ ਰਿਜਕ ਪਹੁੰਚਾਵਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਤਦ ਤੂਹਿ ਅੱਧੀ ਰੋਟੀ ਜ਼ਖੀਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਕਹਿਆ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ ਤਾਂ ਕਹਿਆ ਬਖਸ਼ਣ ਦਾ ਫ਼ਲ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਤੁਧ ਘਰ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਸਿਦਕ ਰਖ ਰੋਟੀ ਕੱਲ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਹੱਖ। ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਪ ਉਸਦੇ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਹੇ ਬਾਦਸਾਹ ! ਤੇਰੀ ਬੇਟੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਹਾਇਤ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਲ ਰਾਹ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਗਫਲਤ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਿਤ ਮੇਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖ।

(ਹ)

ਇਕ ਸਮੇ ਮੂਸੇ ਪਾਸਿ ਫਰੇਸ਼ਤਾ ਆਇਆ ਜੁ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚਹੁ ਇਕ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਢੂੰਡਿ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਜੁ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ; ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਕਹੋ ਜੁ ਇਕ ਬੁਰਾ ਆਦਮੀ ਢੂੰਢਿ ਲੈ ਆਉ। ਤਾਂ ਉਸਨੇ

ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁਹਲਤਿ ਚਾਹੀ। ਫਿਰ ਕੈ ਚੌਥੈ ਦਿਨ ਆਪਣੈ ਗਲਿ ਰੱਸਾ ਪਾਇ ਕੈ ਲੈ ਆਇਆ ਜੁ ਮੈਂ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹਾਂ। ਤਦਿ ਮੂਸੇ ਕਹਿਆ; ਜੋ ਤੂ ਅਮਾਨ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਕਹਨਾ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਹਿਆ ਜੁ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਖਬਰ ਹੈ ਜੁ ਮੈਂ ਕਿਸੈ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਾਂ।

ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ. ਜੋ ਅਗੇ ਭੀ ਇਹੋ ਚੰਗਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਆਜਜੀ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(ਕ)

ਹਸਨ ਬਸਰੀ ਨੇ ਰਾਬੀਆ ਬਸਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂ ਭਰਤਾ ਕੀਤਾ ਚਾਂਹਨੀ ਹੈਂ ? ਉਸ ਕਹਿਆ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਰਤਾ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਯਵਹਾਰ ਵਿਖੇ ਭੀ ਮੈਂ ਕਛੂ ਨਹੀਂ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਪਰਮੇਸਵਰ ਦੇ। ਤਦ ਹਸਨ ਕਹਿਆ, ਇਹ ਦਰਜਾ ਕਿਥੋਂ ਪਾਇਆ ਈ ? ਤਦ ਕਹਯੋ ਸਭ ਕਛੂ ਪਾਵਣਾ ਛਡਿਆ ਤਦ ਇਹੁ ਦਰਜਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਤਦ ਹਸਨ ਕਹਿਆ, 'ਖੁਦਾਰਾ ਚੂੰ ਦਾਨੀ ਗੁਫਤ ਚੂੰ ਦਾਨੀ ਮਨ ਊਰਾ ਬੇ ਚੂੰ ਦਾਨਮ।' ਅਰਥ ਇਹ-ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਤੂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਨੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਰਾਬੀਆ ਕਹਿਆ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਤੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇ ਪਰੇ ਜਾਣਨੀ ਹਾਂ।'

(ਖ)

ਇਕ ਸਮੇਂ 1ਜੁਨੈਦ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਪਾਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਆਇਆ, ਜੁਨੈਦ ਕਹਿਆ ਤੂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਨਾ ਹੈਂ, ਸਾਈਂ ਥੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਕਹਿਆ ਤੁਹਿ ਜਾਣ ਕੇ ਮਨਸੂਰ2 ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਦਿਤਾ ਤੈਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਭੈ ਨ ਆਇਆ। ਤਦ ਜੁਨੈਦ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਭਰ ਆਇ ਤੇ ਕਹਿਓਸੁ ਤੂ ਸੱਚ ਕਹਿਆ

---

1 ਜੁਨੈਦ (੬੧੧ ਈ.) ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੂਫ਼ੀ

2 ਮਨਸੂਰ ਨੂੰ ੨੬ ਮਾਰਚ ੬੨੨ ਈ. ਨੂੰ ਕੱਟੜ ਪੰਥੀਆਂ ਸੂਲੀ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਸੂਰ ਬਦਲੇ ਕਿ ਉਹ ਅਨਲਹੱਕ (ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਹਾਂ) ਆਖਦਾ ਸੀ।

ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਈਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਫਤਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਮਨਸੂਰ ਨਿਰਸ਼ੰਕ 'ਅਨਲਹੱਕ' ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਤਦ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਲਮਾਵਾਂ ਪਾਸਿ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਓ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿ ਸੁਟੀਐ ਜੋ ਉਮੱਤ ਨ ਵਿਗਾੜੇ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਸਾਡੀ ਕੀ ਮਜਾਲ ਹੈ ਜੁਨੈਦ ਦੇ ਬੈਠਿਆਂ ਅਸੀਂ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਦੇਈਏ। ਤਦਿ ਸਭੇ ਰਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਰ ਮਦਾਰ* ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ।

ਜਦ ਉਹ ਲਾਚਾਰ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਭਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰ ਨੰਗਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚਿਤ ਏਕਾਗਰ ਕਰ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੱਲਾ ਪਾਇਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੇ ਸਰਬੱਗ ਸ੍ਵਾਮੀ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਥੀਂ ਮੈਂ ਆਜਿਜ਼ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਗਦੇ ਹੈਨ ਤੇ ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਹਾਂ 'ਅਨਲਹੱਕ' ਮਨਸੂਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਾਂ, ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਸੋ ਤਦੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ, 'ਹੇ ਜੁਨੈਦ! ਲੋਕਾਂ ਕਾ ਕਹਿਆਂ ਮੰਨ ਕੇ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਦੇਹੁ ਜਾਂਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਫਰਿਸ਼ਤੇ, ਵਾਸਤੇ ਰੂਹ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਲਿਆਵਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੇਜੇ ਹੈਂ ਤੇ ਜੁਨੈਦ ਤੂੰ ਤੰਗ ਨ ਹੋਇ। ਇਸ ਸਬਬ ਤੇਰਾ ਮਨਸੂਰ ਜੋ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ।' ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਣਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲ਼ਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਰ ਕੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਪਰ ਬੈਠਾ ਤਦ ਉਲਮਾਵ ਸਭੇ ਆਏ ਤੇ ਖਲਕਤਿ ਸਭੋ ਮਨਸੂਰ ਨੋ ਪਕੜਿ ਲੈ ਆਈ। ਜਦ ਮੈਂ ਕਲਮ ਭਰ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਅਫਸੋਸ ਕਰਕੈ ਮੈਂ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਤਨਾ ਜਲ ਚਲਿਆ ਜੁ ਕਾਗਦ ਤਰ ਹੋ ਗਇਆਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ ਜੋ ਫਤਵਾ ਮੈਥੋਂ ਨ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਨਸੂਰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ

---

* ਟਾਲਮਟੋਲ

ਤੇ ਕਹਿਆ ਜੋ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਖਨ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਜੁ ਹੁਣ ਤੀਕ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦੇਰ ਪਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈਂ ? ਤਦ ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਕਲਮ ਲੈ ਕੇ ਫਤਵਾ ਲਿਖਿਆ, ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਮਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਉਹ ਲੋਕ ਮਨਸੂਰ ਨੂੰ ਪਕੜਕੇ ਲੈ ਗਏ ਪਰ ਇਸ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਮੈਂ ਘਰ ਥੀਂ ਬਾਹਰ ਨ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਨਮ ਦਾ ਨੇਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਿਰ ਤੇ ਪਗੜੀ ਨ ਬੰਨ੍ਹਾਂਗਾ ਤੇ ਉਪਰਿ ਬਸਤ੍ਰ ਨ ਓਢਾਂਗਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦਾ ਫਤਵਾ ਨ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਤਿਸ ਥੀਂ ਪਿਛੈ ਜੁਨੈਦ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਭਰਕੇ ਕਹਿਆ, ਹੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ! ਜਦ ਮਨਸੂਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ: ਉਸ ਵਖਤ ਤੂ ਕਿਥੇ ਸੀ ? ਉਸ ਕਹਿਆ ਮੈਂ ਸੂਲੀ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜੋਤਾ ਸਾ ਤੇ ਦੇਖਦਾ ਸਾਂ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਹਿਸ਼ਤਾ ਦੇ ਮੇਵੇ ਲੈ ਕੇ ਖੜੋਤੇ ਸਨ ਜੋ ਪੈਰ ਰਖਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਸੂਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਤਾਂ ਉਪਰ ਬੈਠਕੇ 'ਅਨਲਹੱਕ' ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾ ਸਮਝਿਆ ਜੋ ਅਜੇ ਜੀਵਤ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਵੱਢਣ ਲਗੇ ਜਿਹੜਾ ਅੰਗ ਕਟਣ ਉਥੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਅਨਲਹਕ' ਆਵੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਬੂੰਦ ਖੂਨ ਦੀ ਗਿਰੇ ਸੋ ਜ਼ਿਮੀਨ ਉਪਰ ਸ਼ਕਲ 'ਅਨਲਹੱਕ' ਦੀ ਬਣਦੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਉਥੇ ਸੇ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਹੜੇ ਉਸ ਦੇ ਹਾਲ ਥੀਂ ਬੇਖਬਰ ਸੇ ਸੋ ਪੱਥਰ ਲਗੇ ਮਾਰਨ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮਹਿਰਮ ਸੇ, ਸੇ ਰੋਵਨ ਲਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭੈਣ ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਬੁਰਕਾ ਪਹਿਰ ਕੇ ਆਈ ਤੇ ਪਾਸ ਸੂਲੀ ਦੇ ਆਇ ਖਲੋਤੀ ਤੇ ਰੁਦਨ ਕਰਕੇ ਕਹਣ ਲਗੀ— ਅਜਲ ਹਕ ਬਹੱਕ ਮਨਸੂਰ ਮਸਤ ਰਾ ਬਰਦਾਰ ਦਾਸ਼ਤਨ।

ਅਰਥ— ਅਜਲਹੱਕ ਦੀ ਨੇ ਨਾਲ ਹੱਕ ਅਨਲਹਕ ਦੇ ਮਨਸੂਰ ਮਸਤ ਨੂੰ ਉਪਰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ। ਤਦ ਮਨਸੂਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹਿਆ, 'ਹੇ ਭੈਣੇ ! ਰੋਵੀਦਾ ਵਿਛੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂ ਹੈ, ਕਿ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇ ਬੇਸਬਬ ਦਾ ਰੋਵਣਾ ਤਿਆਗ ਜਾਂ ਤੇ ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਤੂ ਹੱਸ ਕੇ ਘਰ ਜਾਹੁ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋਹੁ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਧਰੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਇਆ ਸੋ ਇਹ ਬਾਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੇਖਦਿਆਂ

ਹੋਈਆਂ। ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟਦੇ ਰਹੇ ਤਦ ਤਕ ਮੈਂ ਭੀ ਪਾਸ ਖੜੋਤਾ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਮੁਬਾਰਕ ਕੱਟੀ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸਟਾਂ ਵਲੋਂ ਮੈਂ ਭੀ ਮੂਹ ਫੇਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਵਖਤ ਰੂਹ ਉਸ ਆਰਿਫ[1] ਦਾ ਸਰੀਰ ਥੀਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਦ ਸਭਨਾਂ ਫਰੇਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜੁ ਮਨਸੂਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਬਿਦਾ ਹੋਇਆ।

(ਗ)

ਇਕ ਦਿਨ ਹਸਨ ਬਸਰੀ ਨੇ ਰਸਤੇ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਰਾਬੀਆਂ ਡਿੱਠੀ ਜੋ ਵਿਚਿ ਇਕਸ ਹਥ ਦੇ ਅਗਨਿ ਲਈ ਹੋਈ, ਦੂਸਰੇ ਹਥ ਵਿਚ ਜਲ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਹਸਨ ਪੁਛਿਆ, 'ਹੇ ਰਾਬੀਆ! ਕਿਥੇ ਚਲੀ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਕਹਿਓਸੁ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਨਰਕ ਦੇ ਡੋਲ੍ਹਾਂਗੀ ਤੇ ਅਗਨਿ ਨੂੰ ਵਿਚ ਸੁਰਗ ਦੇ ਲਾਵਾਂਗੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਕੋਈ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਨਰਕ ਦੇ ਭੈ ਥੀਂ ਤੇ ਸੁਰਗ ਦੀ ਇਛਾ ਕਰਿ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਕਰੇ। ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਇਹ ਨਿਹਕਾਮ ਹੋਇਕੈ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰੈ।

(ਘ)

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਬੀਆ ਬਸਰੀ ਤੇ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਬਲਖੀ, ਵਾਸਤੇ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਣਕ ਪੀਂਹਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਜੀਦ ਬੁਸਤਾਮੀ[2] ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਰਾਬੀਆ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, ਜੁ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਬਾਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਅਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਚਾਹਨਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਰਾਬੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਨੰਗੀ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਬਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਆਉਨੀ ਆਂ। ਜਦ ਆਈ ਤਾਂ ਬਾਯਜ਼ੀਦ ਨੇ ਕਹਿਆ ਬੀਬੀ ਰਾਬੀਆ!

---

1 ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ

2 ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੂਫ਼ੀ (੭੭੭—੮੭੫ ਈ.) ਜੋ ਕਿ ਬਿਸਤਾਮ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੇ ਅਜ ਕੱਲ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਹਿਰਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਾ ਨੰਗੀ ਹੋਇਕੇ ਕਣਕ ਪੀਂਹਦੀ ਰਹੀ ਹੈਂ ਤੇ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਾ ਫ਼ਕੀਰ ਹਾਂ, ਮੇ ਪਾਸ ਬਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈਂ । ਤਾਂ ਰਾਬੀਆ ਕਹਿਆ, ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬਸ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਨਫਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੈ। ਤ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ, ਜੁਆਨ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਕਦੀ ਡਿਠੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਬ੍ਰਾਹੀ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁੰਦਰ ਨੌਜੁਵਾਨ, ਵਾਸਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ, ਛੱਡ ਕੇ ਫ਼ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਾਯਜ਼ੀਦ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਬੜ ਗੁਮਾਨ ਹੈ । ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਪੈਕੰਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਰਾਬੀਆ ਨੇ ਕਹਿਆ 'ਸੱਚ ਹੈ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੈਕੰਬਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੇ 'ਦਾਅਵਾ-ਖੁਦਾਈ' ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।'

(੬)

ਹਸਨ ਬਸਰੀ, ਸ਼ਕੀਕ ਬਲਖ਼ੀ, ਬਾਯਜ਼ੀਦ ਬੁਸਤਾਮੀ, ਜੁਨੈਦ ਬਗਦਾਈ ਰਾਬੀਆ ਬਸਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ 'ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿਨੇ ਹ ਜੇ ਤੂ ਮੰਨੇ । ਤਾਂ ਰਾਬੀਆ ਨੇ ਕਹਿਆ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ ਸੋ ਕਹੋ । ਤਦ ਉਹ ਬੋਲੇ, ਜੁ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਮੁਹੰਮਦੀ ਵਿਚ ਜੁਆਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਭਰਤਾ ਬਿਨਾ ਰਹਿਣਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੇ ਤੂ ਭੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚਹੁੰ ਜਿਸਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੇਂ ਸੋ ਤੈਨੂੰ ਨਿਕਾਹ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇਂ ।' ਤਾਂ ਰਾਬੀਆ ਕਹਿਆ; ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਬਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇਵੇ ਤਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਭਰਤਾ ਕਰਨੀ ਹਾਂ । ਪਹਿਲ ਇਹ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਮਹੀਨਿਆਂ ਚਹੁੰਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੂਹ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਰੇਸ਼ਤੇ ਸਾਈਂ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਜੋ ਇਹ ਮਰਦ ਨੇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਦ ਹੋਵੇਗਾ । ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸੋ ਜਦ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਦਾ ਕਿਆ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਖ੍ਵਾਜੇ ਕਹਿਆ, 'ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ।'

ਦੂਸਰਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਈਮਾਨ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਕਿ ਬੇਈਮਾਨ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ। ਇਹ ਬਾਤ ਦਸੋ ਜਦ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਅਜਰਾਈਲ ਅਰਜ਼ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਦਾ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੋਵੈਗਾ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ, ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਸਵਾਲ ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਬਰਤੰਗ ਵਿਚ ਪਾਉਣਗੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਫਰੇਸ਼ਤੇ ਪੁਛਣਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਹੱਛਾ ਦੇ ਸਕਾਂਗੀ ਕਿ ਨਾ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।' ਸਵਾਲ ਚਉਥਾ ਇਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਰੋਜ਼ਿ ਕਿਆਮਤ।1 ਦੇ ਖਲਕਤ ਸਭੋ ਇਕੱਠੀ ਹੋਵੈਗੀ ਤੇ ਤਰਾਜ਼ੂ ਨਾਲ ਕਰਮ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਤੋਲੀਅਨਗੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਉਪਰ ਨੇਕੀ ਬਹੁਤਿਆਂ ਹੋਵੈਗੀ ਕਿ ਬਦੀ ?

ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।' ਸੁਆਲ ਪੰਜਵਾਂ ਇਹ ਹੈ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਹੁਕਮ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਵੈਗਾ, ਜੁ ਇਕਸੁ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤੇ ਇਕਸੁ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਪਾਵੋ, ਤਾਂ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਚਲਾਂਗੀ। ਤਾਂ ਉਨ ਕਹਿਆ, 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।' ਸੁਆਲ ਛਿਵਾਂ ਇਹ ਹੈ ਵਿਚ ਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ; ਬੁਧਿ ਕਿਸਨੂੰ ਹੂੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ਖਲਕਤ ਪੈਦੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਲ ਦੇ ਦਸ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਹੈਨ, ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ, ਤਾਂ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਰਾਬੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸ਼ਹਵਤ2 ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡੀ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ ਸ਼ਹਵਤ ਦੇ ਭੀ ਦਸ ਹਿਸੇ ਕੀਤੇ ਹੈਨ, ਇਕ ਹਿਸਾ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਨੌਂ ਹਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਰਾਬੀਆ ਹੱਸੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਹੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕੋ ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਨਉਂ ਹਿਸੇ ਕਾਮ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਹਿਸਾ ਅਕਲ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਧੀਰਜ ਵਿਚ ਹੈ।

---

1 ਕਿਆਮਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ   2 ਕਾਮਚੇਸ਼ਟਾ

ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਨੌਂ ਹਿਸੇ ਅਕਲ ਹੈ ਤੇ ਕਾਮ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ।' ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭੇ ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਾਰ ਰੋਣ ਲਗੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਤੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਫਰੀਨ ਹੈ, ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(ਚ)

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਬੀਆ ਬਸਰੀ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਬਦਕੌਮ ਸ਼ਖ਼ਸ ਮਿਲਿਆ। ਰਾਬੀਆ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕੰਚਨੀ ਪਾਸ ਵੇਚਿ ਆਇਆ। ਉਸ ਕੰਚਨੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਬਸਰੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਬਿਠਾਲ ਕੇ ਬਦਕਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁੱਲ ਉਸਦਾ ਇਕ ਅਸ਼ਰਫੀ ਮੰਗੀ! ਜੋ ਕੋਈ ਸ਼ਖ਼ਸ ਅਸ਼ਰਫੀ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਏ ਸੋ ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ ਬਰਗਤਿ ਦੇਖਕੈ ਉਸਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਰਹੈ। ਤਾਂ ਰਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸਚੇ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਰਿਦੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਸਜਦਾ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤੇ ਉਸ ਤਾਕ ਵਿਚੋਂ ਰਾਬੀਆ ਇਕ ਅਸ਼ਰਫੀ ਰੋਜ਼ ਕੱਢਕੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਛਡਦੀ। ਇਕਸ ਦਿਨ ਉਸ ਕੰਚਨੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਕਈ ਸਖ਼ਸ ਇਸ ਪਾਸ ਦਉਲਦਵੰਦ ਆਉਂਦੇ ਹੈਨ, ਸਭੇ ਤਾਂ ਅਸ਼ਰਫੀਆ ਦੇਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਅਸ਼ਰਫੀ ਕਿਥੋਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਗੋਦੜੀਆਪੋਸ਼ ਰਾਬੀਆ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਉਹ ਕੰਚਨੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਛੇਕ ਵਿਚਹੁ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਬੀਆ ਦਾ ਮੁਖ ਡਿਠਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮਸ਼ਗੂਲ ਭਜਨ ਵਿਚ ਰਹਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਰਾਬੀਆ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਦੇ ਗਇਆਂ। ਤਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲਕੇ ਉਸ ਕੰਚਨੀ ਨੇ ਰਾਬੀਆ ਪਾਸਹੁ ਰਾਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਤਾਕ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਸ਼ਰਫੀ ਕਢਕੇ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਕੰਚਨੀ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਬੀ ਤੇ ਭੈਵਾਨ ਹੋਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ. 'ਸਭਨਾਂ ਗੁਨਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਬੜਾ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਜੋ ਇਸ ਨੇਕਬਖ਼ਤ ਨੂੰ ਇਨ ਕਜ਼ਬ ਵਿਚ ਬੈਠਾਇਆ ਹੈ। ਮਰੀ ਖਲਾਸੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ 'ਹੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾ! ਮੇਰੇ ਘਰੋਂ ਜਾਹੁ, ਮੈਂ ਐਡੇ ਗੁਨਾਹ ਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇ ਸਕਦੀ। ਰਾਬੀਆ ਕਹਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਗੋਸ਼ੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਰਹਿਣ ਦੇ। ਲਾਚਾਰ ਉਸ ਘਰ ਥੀਂ ਬਾਹਰਿ ਆਈ ਤੇ ਕਸਟ ਕਾਬੇ ਦਾ ਕੀਤਾ। ਬਡੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਗਈ ਜੋ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਮਾਨਿੰਦ ਦੋਜ਼ਖ ਦੇ ਤਪਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਇਕ ਵੈਰਾਨ ਖੂਹ ਡਿਠਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਗਿਰਦੇ ਇਕ ਕੁੱਤੀ ਤਿਹਾਈ ਪਈ ਤੜਫਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਬੀਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੱਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਸੀ ਵੱਟ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਪੜਾ ਖੂਹ ਦੇ ਵਿਚ ਵਹਾਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਨਚੋੜ ਕੇ ਬੁਕ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਉਸ ਕੁੱਤੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਆਇਆ। ਤਾਂ ਦਰਗਾਹ ਸਾਈਂ ਦੀ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਐਸੀ ਕਬੂਲ ਪਈ। ਸੋ ਤਿਸ ਸਮੇਂ ਹਸਨ ਬਸਰੀ ਭੀ ਮੱਕੇ ਗਇਆ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਕਾਬੇ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਨ ਹੋਈ। ਤਾਂ ਉਸ ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ—ਮੈਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ? ਤਦ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ, 'ਮੈਂ ਰਾਬੀਆ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਲੈਣ ਗਇਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ ਤਦ ਹਸਨ ਕਹਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਆਇਆ ਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਨ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰਾਬੀਆ ਔਰਤ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਲੈਣ ਗਏ ਹੋਂ? ਤਦ ਅਵਾਜ਼ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਕੁੱਤੀ ਨੂੰ ਤਿਹਾਈ ਵੇਖਕੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪਾਸੇਂ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਸੈਂ, ਰਾਬੀਆ ਨੇ ਉਸ ਨੋ ਏਡੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਜਲ ਪਿਲਾਇਆ ਹੈ। ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਇਹ ਜੈਸੇ ਰਾਬੀਆ ਮੈਨੂੰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਤੈਸਾ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਤਾਂ ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।

(ਛ)

ਇਕਨੁ ਬਾਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, ਅਜ ਜੋ ਕਛੁ ਤੂ ਬੋਲੇਂ, ਜੋ ਕਛੁ ਤੂ ਸੁਣੇਂ ਤੇ ਜੋ ਕਛੁ ਤੂ ਕਰੇਂ, ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਹੀਂ। ਤਦ ਉਸਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਭ ਹਕੀਕਤਿ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਕਹੀ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਰਾਤਿ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਜੁ ਅੱਜ ਦੀ ਹਕੀਕਤਿ ਸੁਣਾਇ। ਬੇਟੇ ਨੇ ਕਹਿਆ, ਇਹ ਗੱਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੇਰੇ

ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੀ। ਬਾਪ ਨੇ ਕਹਿਆ, ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਦੇਨਾ ਹਾਂ ਜੁ ਤੂ ਬਰਖੁਰਦਾਰ ਹੈਂ ਤੇ ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ ਥੀਂ ਗਾਫਲ ਨ ਹੋ। ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਇਹ ਜੋ ਬਾਪ ਪਾਸ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੱਸਣ ਦੀ ਤਾਗਤ ਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਅਜ਼ਰਾਈਲ ਪਾਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸੇਗਾ ?

(ਜ)

ਇਬਰਾਹੀਮ ਆਦਮ, ਇਕ ਗੁਲਾਮ ਦੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪੁਛਿਓਸੁ ਜੁ ਹੇ ਗੁਲਾਮ ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਕਿਆ ਹੈ ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬੁਲਾਓ। ਤਾਂ ਪੁਛਿਓ ਸੁ ਜੁ ਤੂੰ ਖਾਏਂਗਾ ਕੀ ? ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਖੁਆਓ। ਪਹਿਰੇਂਗਾ ਕੀ ? ਜੋ ਪਹਿਰਾਓ। ਤਾਂ ਪੁਛਿਓਸੁ, ਜੋ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਖਾਹਸ਼ ਨਾਲ ਕਿਆ ਗਰਜ਼ ਹੈ।

ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਰੋਣ ਲਗ ਗਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ—'ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ! ਏਤਨਾ ਚਿਰ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਬੰਦੇ ਬਣਨ ਦਾ ਹਰਫ਼ ਅਜ ਇਸ ਥੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।'

————

(੩)

ਗੋਸ਼ਟਿ ਸਾਹਿੱਤ

(੧)

ਗੋਸ਼ਟਿ ਆਤਮੈ ਪਰਾਤਮੈ ਕੀ

ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੇ ਸੋਈ ਪਿੰਡੇ ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਮਹਿ ਤ੍ਰੈ ਲੋਅ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬਿ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਦੇਖੋ ਜੀ ਸਿਰ ਊਚਾ, ਪੇਟ ਮੱਧ ਪੈਰ ਤਲੇ ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਮਹਿ ਸਪਤ ਦੀਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈਂ ?

ਤਬਿ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ— ਪਹਿਲਾ ਦੀਪੁ ਸਿਰ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਦੀਪ ਮੁਖ ਹੈ, ਤੀਜਾ ਦੀਪ ਕੰਠ ਹੈ, ਚਉਥਾ ਦੀਪ ਛਾਤੀ ਹੈ, ਪੰਜਵਾਂ ਦੀਪ ਕੋਕੜਾ ਹੈ, ਛੇਵਾਂ ਦੀਪ ਪੇਟ ਹੈ, ਸੱਤਵਾਂ ਦੀਪ ਤ੍ਰਿਪਨ ਹੈ ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਖੇ ਉਤਰ, ਦੱਖਣ ਹੈ, ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ ਚਾਰ ਦਿਸਾ ਹੈਂ ।

ਤਬਿ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਇਹੀ ਚਾਰ ਕੁੰਟਾਂ ਹੈਂ, ਅੱਗਾ, ਪਿਛਾ, ਬਾਵਾਂ, ਦਾਹਨਾ ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਿਖੇ ਗੜਾੜ ਹੈਂ, ਸਪਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈਨਿ, ਨਦੀਆਂ ਹੈਨਿ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਦਿਖਾਵਹੁ ਜੀ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ।

ਤਬਿ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਬੜਾ ਗੜਾੜ ਪੇਟ ਹੈ, ਏ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰ ਹੈਨਿ ਸੋ ਇਹ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈਨਿ । ਸੋ ਨੇਤ੍ਰ, ਨਾਸਿਕਾ, ਮੁਖ, ਸ੍ਰਵਣ ਇੰਦ੍ਰੀ, ਗੁਦਾ, ਉਦਰ— ਇਹ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਨਿ ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਨਦੀਆਂ ਗੜਾੜ ਕੀ ਪ੍ਰਕਿਤਿ ਪਿੰਡ ਦਿਖਾਵਹੁ ਜੀ ?

ਤਬਿ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਨਦੀਆਂ ਗੜਾੜ ਕੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਹੈ, ਚਲਤੀਆਂ ਰਹਤੀਆਂ ਹੈਨਿ, ਜਾਇ ਉਦਰ ਗੜਾੜ ਮਹਿ ਪੜਤੀਆ ਹੈਨਿ । ਤਬਿ ਉਦਰ ਗੜਾੜ ਕਹਤਾ ਹੈ—ਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿਉ, ਨ ਤ੍ਰਿਪਤਉਂ, ਸ੍ਰਵਣ ਸੁਨਨ ਨ ਰੱਜੇ, ਨਾਸਕਾ ਬਾਸਨਾ ਨਹੀਂ ਰੱਜੀਆ, ਜਿਹਵਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਰੱਜੀ, ਅੱਖੀਆਂ ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਨਹੀਂ ਰੱਜੀਆਂ । ਸਰਬ ਗਰਾੜ ਉਦਰ ਮਹਿ ਜਾਇ ਸਮਾਵਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ । ਜਦ ਏਹ ਪੜਿ ਪੜਿ ਨਿਖੁਟਤੀਆਂ ਹੈਨਿ ਤਬ ਪੀਛੇ ਕਰਿ ਉਹ ਗਰਾੜ ਉਮਡਤਾ ਹੈ, ਲਹਿਰੀਂ ਦੇਤਾ ਹੈ—ਕਾਮ ਕੀ ਲਹਰ, ਕ੍ਰੋਧ ਕੀ ਲਹਰ, ਲੋਭ ਕੀ ਲਹਰ, ਅਹੰਕਾਰ ਕੀ ਲਹਰ, ਚਿੰਤਾ ਕੀ ਲਹਰ, ਆਸਾ ਕੀ ਲਹਰ । ਜਿਉਂ ਉਸ ਗਰਾੜ ਕੀਆਂ ਏਹ ਲਹਰੀਂ ਹੈਨਿ, ਤਿਉਂ ਇਸ ਕੀਆਂ ਏਹ ਲਹਰੀ ਹੈਨਿ ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਏਕ ਬਾਤ ਉਸ ਗਰਾੜ ਕੀ ਅਉਰ ਹੈ, ਜਬ ਲਹਰੀਂ ਦੇਤਾ ਹੈ ਤਬ ਰਤਨ, ਜਵਾਹਰੁ, ਲਾਲ, ਮੋਤੀ ਲਹਰੀਂ ਸਾਥਿ ਨਿਕਸਤੇ ਹੈਨਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈਨਿ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਤੇ ਭੀ ਨਿਕਸਤੇ ਹੈਨਿ, ਜਦ ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਹਰ ਕਾ ਉਦਮਾਦ ਆ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤਬਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਤਾ ਹੈ ਅਰ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਹਰਿ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਭੀ ਗਾਵਤਾ ਹੈ । ਜਦ ਇਹ ਨਾਮ ਗੁਣ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਗਾਵੈ, ਸੁਣਾਵੈ, ਜਪੈ ਜਪਾਵੈ, ਸਿਖੈ ਸਿਖਾਵੈ ਤਾਂ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਪ੍ਰਵਾਲੇ ਜੋ ਹੈਨ ਸੋ ਏਹੀ ਹੈਨਿ । ਅਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਹਰ ਦੇ ਉਦਮਾਦ ਮਹਿ ਨ ਆਵੈ, ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਨ ਕਉ ਨ ਆਵੈ, ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ, ਸਿਮਰਨ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਕੋ ਨ ਆਵੈ, ਸਾਖੀ ਸਬਦ ਸੁਣਨ ਕਉ ਨ ਆਵੈ; ਹਰਿ ਜਸੁ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਕਉ ਨ ਆਵੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਲਹਰ ਉਦਾਸੀ ਮਹਿ ਕੀੜੇ ਪਤੰਗੇ, ਘੁਗੇ, ਸਿਬਾਲ, ਕਉਡੀਆਂ, ਰੇਤ ਏਹ ਵਸਤੂ ਨਿਕਸਤੀਆਂ ਹੈਨਿ ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਏਕ ਬਾਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੀ ਅਉਰੁ ਹੈ, ਉਨ ਮਹਿ

ਨਾਵ ਬੇੜੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਇਨ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਉਨ ਮਹਿ ਬੇੜੀ ਲੋਹਿ ਕਾਠ ਕੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਅਰ ਈਹਾਂ ਜਤ ਸਤ ਕੀ ਬੇੜੀ ਹੈ।

ਤਬਿ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਏਕ ਬਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੀ ਅਉਰ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮਹਿ ਮਰਜੀਵੜੇ ਪਿੰਜਰੇ ਮਹਿ ਬੈਠ ਕਰਿ ਟੁਬਕੀ ਮਾਰਤੇ ਹੈਨਿ

ਤਬਿ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਏਕ ਜੁ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈਨਿ, ਸੋ ਧਿਆਨ ਕੇ ਬਿਖੇ ਟਬਕੀ ਮਾਰਤੇ ਹੈਨਿ, ਮਨ ਕੇ ਬਿਖੇ ਉਹ ਧਿਆਨ ਕਰਤੇ ਹੈਨਿ, ਉਨ ਕਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤਿ ਸਾਥਿ ਲਗਤਾ ਹੈ। ਉਦਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਬਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਤਬ ਉਹ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਅਰ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜਤਾ ਹੈ, ਏਕ ਪਦ ਜੋੜ ਲੇ ਨਿਕਸਤਾ ਹੈ—ਰਤਨ, ਲਾਲ, ਜਵਾਹਰ, ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ ਪਰਵਾਲੇ ਏਹੀ ਹੈਨਿ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਮਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨੁ, ਮਹੇਸ਼ਰ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈਂ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਬਿਸਨੁ ਪਉਣ ਹੈ, ਅਗਨਿ ਮਹਾਂਦੇਉ ਹੈ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਤੇਤੀਸ ਕ੍ਰੋੜੀ ਦੇਵਤੇ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਏਹ ਜੋ ਤੇਤੀਸ ਲੱਛਨ ਹੈਂ, ਏਕ ਏਕ ਲੱਛਣ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਚੰਦ੍ਰ ਅਰ ਸੂਰਜ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਏਹ ਜੁ ਨੇਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਇਨਹੀ ਕੋ ਉਜੀਆਰਾ ਹੈ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਚੰਦ੍ਰ ਅਰ ਸੂਰਜ ਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਹੈ, ਕਬਹੂੰ ਚਾਂਦਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਕਬਹੂੰ ਅੰਧਿਆਰਾ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਜਬ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਆਵਤੀ ਹੈ, ਤਬ ਅੰਧਿਆਰਾ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਜਬ ਉਘੜਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਚਾਂਦਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਦਿਨ ਅਰ ਰਾਤ ਹੈ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਜਬ ਸੋਵੈ ਤਬ ਰਾਤ, ਜਾਗੈ ਤਬ ਦਿਨ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਮਹਿੰ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿੰ ਕਹਾਂ ਹੈਂ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਜੋ ਕਛੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹੁ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਿਖੇ ਨਰਕ ਅਰ ਸੁਰਗ ਹੈਂ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਜਬ ਦੁਖ ਲਾਗਤਾ ਹੈ ਤਬ ਨਰਕ ਹੈ, ਜਬ ਸੁਖ ਲਾਗੈ ਤਬ ਸੁਰਗ ਹੈ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਿਖੇ ਮੇਘ ਬਰਸਤਾ ਹੈ ਅਰ ਖੇਤੀ ਬੋਈਤੀ ਹੈ, ਇਕ ਜੰਮਤੀ ਹੈ ਇਕ ਨਾਹੀ ਜਮਤੀ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਸਚੁ ਮੇਘ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਈਮਾਨ ਖੇਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਅਮਲ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਮਨ ਹਾਲੀ ਹੈ, ਧਰਮ ਕਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਨਾਮੁ ਕਾ ਬੀਜ ਹੈ, ਸੰਤੋਖ ਸੁਹਾਗਾ ਹੈ, ਸਿਉ ਕਾ ਹਲ ਹੈ, ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬੈਲ ਹੈ, ਗਰੀਬੀ ਰਾਖਾ ਹੈ, ਸੰਜਮ ਕੀ ਵਾੜ ਹੈ ਐਸੀ ਖੇਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਤੋ ਜੰਮੈ, ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਨ ਹੋਵੈ ਤੋ ਖੇਤ੍ਰੀ ਉਜੜ ਜਾਇ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਮਹਿ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਮਹਿ ਕਹਾਂ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਅੰਤਰਿ ਸੁਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤੋ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਇਸ ਹੀ ਕਾ ਹੋਇ।

ਤਬ ਆਤਮੈ ਕਹਿਆ, ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਤੇ ਅੰਤਰ ਸੁਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਕਉਣ ਹੈ ?

ਤਬ ਪਰਾਤਮੈ ਕਹਿਆ—ਕੁ ਬੁਧਿ ਨ ਚਿਤਵੈ, ਸੁ ਬਧਿ ਨ ਛੋਡੈ, ਦਇਆ ਕੇ ਘਰ ਮਹਿ ਰਹੈ, ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈਐ।

ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਰ ਉਧੋ ਕੀ

ਊਧਉ ਪ੍ਰਛਨਾ ਕੀਤਾ ਤਿਸਦਾ ਉਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇੜਾ ਹੈ,
ਕਿਆ ਉਤਰ ਦੇਤਾ ਹੈ।
ਸਾਂਤਿ ਕਿਆ ਕਹੀਐ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਸ ਕਰਣੀਆਂ। ੧।
ਦਾਨ ਕਿਆ ਕਹੀਐ, ਅਗਲਾ ਦੁਖਾਵਣਾ ਨਾਹੀ। ੨।
ਤਪ ਕਿਆ ਕਹੀਐ, ਸਭਨਾਂ ਭੋਗਾਂ ਤੇ ਰਹਣਾ। ੩।
ਸੂਰਬੀਰ ਕਿਆ ਕਹੀਐ, ਕਾਮਨਾ ਜੀਤਣੀ। ੪।
ਮਿਤ੍ਰ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਜੇਹਾ ਹੋਵੈ ਤੇਹਾ ਆਖਣਾ। ੫।
ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਕਰਮ ਕਰਿ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਿਣਾ। ੬।
ਛੱਡਣਾ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਬਿਰਕਤੁ। ੭।
ਧਨ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਧਰਮ ਕਰਣਾ। ੮।
ਉਪਦੇਸ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼। ੯।
ਚਿੰਨ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਜੋਗ ਧਾਰਣਾ। ੧੦।
ਬਿਦਿਆ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਏਕੋ ਕਰਿ ਜਾਨਣਾ। ੧੧।
ਬਧਿ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਮਨ ਵਿਚਿ ਕਪਟ ਨ ਕਰਣਾ। ੧੨।
ਸੁਖ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਰਹਣਾ। ੧੩।
ਦੁਖ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਕਾਮਨਾ ਮੰਗਣੀ। ੧੪।
ਪੰਡਿਤ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਜੋ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਿ ਕੇ ਲਖਣ ਜਾਣੇ। ੧੫।
ਮੂਰਖ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਸਮਗ੍ਰੀ ਆਪਣੀ ਕਰਿ ਜਾਣੇ। ੧੬।
ਸੁਰਗੁ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਸਦਾ ਸਹਜੁ ਰਹਿਣਾ। ੧੭।
ਨਰਕ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨਾ। ੧੮।
ਘਰ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਮਾਨੁਖ ਦੇਹਿ। ੧੯।
ਦਲਿਦ੍ਰ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਜਿਸਨੋ ਸੰਤੋਖ ਨਾਹੀ। ੨੦।
ਬੁਰਾ ਕਿਆ ਕਹੀਏ, ਜੋ ਅਵਗੁਣ ਕਰੇ। ੨੧।

(੩)

ਗੋਸ਼ਟਿ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ, ਬਾਬੇ ਲਾਲ ਨਾਲ ਹੋਈ

ਆਦਿ ਫ਼ਕੀਰੀ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਅਰੁ ਅੰਤਿ ਫ਼ਕੀਰੀ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ ?
ਆਦਿ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਣਾ, ਅਰੁ ਅੰਤ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦਾ ਸਤਿ ਹੋਣਾ ਹੈ।
ਵਡਿਆਈ ਫਕੀਰੀ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ। ਬੁਧਿਵਾਨਤਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ
ਚਿਤ ਕਰਣਾ ਅਪਨਾ ਅਰ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ,
ਬਿਨਾ ਪਰਮੇਸਰ ਚਿਤ ਅਵਰ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਅਟਕੇ।
ਸ਼ਕਤਿ ਫ਼ਕੀਰੀ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਅਸ਼ਕਤਿ ਹੋ ਰਹਣਾ।
ਮੂਹਕਾਲਗੀ ਫ਼ਕੀਰੀ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਣੀ।
ਰੰਗੀਵਣਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਜਾਣ,
ਜੋ ਉਸ ਹੀ ਜਾਣ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਪਾਵਣਾ।
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਣਾ।
ਫ਼ਕੀਰ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਕਿਆ ਹੈ, ਸਾਇਆ ਭਗਵੰਤ ਕਾ।
ਆਗੇ ਫ਼ਕੀਰ ਕੇ ਕਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਰਬਧ। ਪਾਛੇ ਫ਼ਕੀਰ ਕੇ ਕਿਆ ਹੈ, ਮ੍ਰਿਤੂ।
ਦੋਨੋਂ ਹਾਥ ਫਕੀਰ ਕੇ ਕਹਾਂ ਹੈਂ, ਦੋਨੋਂ ਹਾਥ ਕਾਨੋਂ ਪਰ ਧਰੇ ਹੂਏ ਹੈਂ
ਅਰੁ ਸ਼ਕਤਿ ਅਪਣੇ ਨੇਮ ਧਰਮ ਵਿਖੇ ਹੈ।
ਚਰਨ ਫਕੀਰ ਕੇ ਕਹਾਂ ਹੈਂ ? ਸੰਕੋਚੇ ਹੂਏ ਹੈਂ ਅਰ ਬਾਂਧੇ ਹੂਏ ਨਹੀਂ।
ਕਮਰ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਟਿਹਲ ਗੁਰਹੂ ਕੀ। ਸੰਕਲਪ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ,
ਕਿ ਭਜਨ ਕਰਨਾ। ਸੰਸਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਕਿਆ ਹੈ, ਭਜਨ ਕਰਤਾ ਹੋਂ ਕਬੂਲ ਪੜੇ
ਕਿ ਨਾ ਪੜੇ। ਘੋੜਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤ ਅਰ ਇਛਾ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ।
ਅਰੁ ਅਧਿਕਾਰ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ੍ਰ ਜਾਗ੍ਰਿਤਿ।
ਕਾਹਲੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਧਾਵਣਾ।

ਚਲਾਕੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਅੰਨ ਜਲ ਕਾ ਸੰਜਮ ਕਰਣਾ।
ਅਰਾਮ ਅਰੁ ਠਹਰਾਉ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਗੋਸ਼ੇ ਬੈਠਣਾ।
ਤੋਸਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਭਰੋਸਾ ਭਗਵੰਤ ਕਾ।
ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਫਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਤੇ ਲੋਭ ਨ ਕਰਨਾ,
ਮਿਹਮਾਨ ਫਕੀਰ ਕਾ ਕਉਨ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਅਰੁ ਜੀਉ
ਉਦਮ ਫਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਚਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਕਰਨਾ।
ਘਰ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਹਾਂ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ, ਮਿਲਖ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ,
ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਾ। ਗ਼ੰਜ ਫਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ? ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ।
ਜੰਦ੍ਰਾ ਗੰਜ ਕਾ ਕਉਨ ਸਾ ਹੈ, ਤਿਆਗ ਭੋਗਹੁੰ ਕਾ।
ਭੋਗ ਕਿਸਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਬਿਖੇ ਚਿਤ ਬੰਧਾਇਮਾਨ ਹੋਵੈ।
ਕੁੰਜੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੇ ਘਰ ਕੀ ਕਉਨਸੀ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਸੀ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣੀ
ਅਹਾਰ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਮੰਸ ਆਪਣਾ।
ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਆ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਪਰਵਾਨ ਹੈ
ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਚਿਤ ਕਿਸੀ ਬਿਖੇ ਨ ਅਟਕਾਵਣਾ
ਆਦਤ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਭਜਨ ਕਰਨਾ।
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਫਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਤਪ ਵਧਾਵਣਾ।
ਰਸ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਚੁਪ ਵਿਖੈ।
ਮਤਾ ਕੋਨਸਾ ਭਲਾ ਹੈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮੋਂ ਕਾ
ਨਿਆਉ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਸਭ ਕਿਸੀ ਸੋ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਵਣਾ।
ਵਿਵਹਾਰ ਮਾਯਾ ਕੇ ਕੈਸੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਊਂਠ ਕੇ ਨਾਕ ਵਿਖੇ ਮੁਹਾਰ ਹੋਤੀ ਹੈ
ਸੋ ਮੁਹਾਰ ਮਨੁਖੋਂ ਕੋ ਭਲੀ ਨਹੀਂ, ਪਸ਼ੂਅਹੁੰ ਕੋ ਭਲੀ ਹੈ।
ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਮੇਸਰ ਸਾਥ ਕਰਣੀ ਕਬ ਭਲੀ ਹੈ, ਅਬ ਹੀ ਭਲੀ ਹੈ।
ਕਰਮਜੋਗ ਅਰ ਸਾਂਖਜੋਗ ਕਿਸ ਕਉ ਕਹਿਤੇ ਹੈ, ਕਰਮ ਜੋਗ-ਪਵਨ ਕਾ ਰੋਕਣਾ
ਅਰ ਸਾਂਖਜੋਗ ਚਿਤ ਕਾ ਨਿਰੋਧ ਕਰਨਾ।
ਇਨ ਦੋਨੋਂ ਮਹਿ ਕਵਨ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਜਬ ਲਗ ਕਲਿਜੁਗ ਨਾ ਆਇਆ ਥਾ,

ਤਬ ਦੋਨੋਂ ਕ੍ਰਿਆ ਪਰਮਾਨ ਥੀਂ, ਅਬ ਜੋ ਕਲਿਜੁਗ ਆਇਆ ਹੈ, ਚਿਤ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਚੰਚਲ ਹੈ ਤਿਸ ਕਰਿ ਕਰਮਜੋਗ ਕੀ ਸਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਾਂਖ ਜੋਗ ਪਰਵਾਨ ਹੈ।

ਭਲੇ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਕਠਨ ਕਿਆ ਹੈ,
ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਅਹੰਕਾਰ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨਾ।
ਮੇਲਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ,
ਅਪਣਾ ਆਪ ਭੁਲਾਵਣਾ, ਆਪ ਹੀ ਰਹਣਾ।
ਜਾਮਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ ? ਸਭ ਕਿਸੀ ਕਾ ਪਾਪ ਕੱਜਣਾ।

ਕਿ ਫ਼ਕੀਰ ਨਗਨ ਭਲਾ ਹੈ ? ਜਬ ਲਗ ਸਰੀਰ ਕਾ ਭਾਸ ਹੈ,
ਤਬ ਲਗ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਕਪੜੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ
ਅਰ ਜਬ ਸਰੀਰ ਕਾ ਆਭਾਸ ਮਿਟ ਜਾਵੇ ਤਬ ਸ੍ਵੈਇਛਤ ਵਰਤੇ।
ਭਜਨ ਕਿਸ ਕਰਿ ਇਸਥਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤਪ ਕਰ ਕੇ।
ਤਪ ਕਿਸ ਕਰਿ ਸਿਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਕਹਣਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਰ ਕਰਣਾ ਬਹੁਤਾ।
ਕਰਣਾ ਕੀ ਹੈ, ਗੁਰਹੁੰ ਕੀ ਆਗਿਆ।
ਰੋਗ ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਕਿਆ ਹੈ, ਮਾਇਆਧਾਰੀਓਂ ਸਾਥ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਣੀ।
ਦੁਖ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਕਿਸ ਕਰ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਕੇ।
ਲੋਕੋਂ ਕੀ ਹਜੂਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਟੈ, ਹਰ ਕਿਸੀ ਤੇ ਕਛੁ ਜਾਚਨਾ ਨ ਕਰਣੀ।
ਬਿਲਾਸ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਤ੍ਰ ਭਗਵੰਤ ਕੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।

ਅਰਥ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਸ ਕਰ ਸਿਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਸਰਬ ਅਰਥਹੁੰ ਕੇ ਤਿਆਗ ਕਰ।
ਜਗਿਆਸੀ ਫ਼ਕੀਰ ਪਰਮੇਸਰ ਕੋ ਕਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਜਬ ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਉਪਜੇ।

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਗੁਰਹੁ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨਾ।
ਸੁਆਲ ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਕੌਣ ਕਰਣਾ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ? ਕਿਸੀ ਅਵਰ ਕੇ ਅਰਥ।
ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਕਿਸ ਕਾ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਸਨਬੰਧੀਅਹੁੰ ਕਾ।

ਜਨਕਾਦਿਕ ਕੁਟੰਬ ਵਿਖੇ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਵਰਤੇ ਹੈਂ ?
ਆਪਨੇ ਰਿਦੇ ਕਰ ਨਿਰ-ਅਹੰਕਾਰ ਹੋ ਕਰ ।
ਮਿਤ੍ਰ ਫਕੀਰ ਕਾ ਕਵਨ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਕਾ ਤਿਆਗ ।

ਗਿਆਨ ਕਿਸ ਕਉ ਕਹਤੇ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਕਾ ਅਹੰਕਾਰ ਮਿਟਾਵਣਾ
ਅਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋਵਣਾ ।
ਦੁਸ਼ਮਨ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਵਨ ਹੈ, ਮਨ ਆਪਣਾ ।
ਪੁਤ੍ਰ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਵਨ ਹੈ, ਸਿਖ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ।
ਪਿਤਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਉਨ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ।
ਦਇਆ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ ਕਰਣਾ ਚਿਤ ਪਰਮਸਰ ਕਾ ।
ਇਛਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਉਪਕਾਰ ਕਰਣਾ ਸਭ ਊਪਰਿ ।

ਰੰਤਿ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ,
ਜੋ ਕਿਛ ਕਹੇ ਸੋ ਕਰੇ ਅਰ ਜੋ ਕਛੁ ਨ ਕਰੇ ਸੋ ਨਾ ਕਹੇ ।
ਸਮਗ੍ਰੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਸੰਚਿਆ ਨ ਰਾਖਣਾ ।
ਚਰਚਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਸੰਤਹੁ ਕੇ ਵਚਨ ।
ਜੀਵਣਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ,
ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਰੁ ਚਿਤੁ ਕਰਨਾ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ।

ਬੁਧਿਵਾਨਤਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ,
ਹਰਿ ਅਰਥ ਵਿਖੇ ਅਰਥ ਆਪਣਾ ਭੁਲਾਵੇ ਨਹੀਂ ।
ਮਿਹਰਵਾਨਗੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਰਾਹ ਦੇਵਣਾ ।
ਰਿਆਇਤ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ,
ਜੋ ਕਿਸੀ ਕੋ ਦੇਵੈ ਤੋ ਐਸੀ ਵਸਤੁ ਦੇਵੈ ਜਿਸਕਾ ਨਾਸ ਨ ਹੋਵੈ ।

ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਬਲ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਖਬਰਦਾਰੀ ਰਖਣੀ ਦਮ ਕੀ ।
ਸੂਰਤਣ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਚਿਤ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਕਰਣਾ ।
ਮੂਰਖਤਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਅਚੇਤ ਹੋਵਣਾ ਭਜਨ ਤੇ,

ਅਰ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖੇ ਸੁਰੇਤ ਹੋਵਣਾ।

ਮਰਦਾਨਗੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਕਾ ਹਾਥ ਪਕੜੇ ਛੋਡੇ ਨਾਹੀਂ।
ਅਧਿਕਾਰ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਸੁਧ ਮਨਸਾ। ਚਲਾਕੀ ਫਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ ?
ਸੰਗਤਿ ਮਾਇਆਧਾਰੀਓਂ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਕਰ, ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨ ਹੋਵਣਾ।
ਰਖਿਜਾ ਕਰਣੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੇ ਪਦ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ,
ਵਧਾਵਣਾ ਤਪ ਅਰ ਭਜਨ ਕਾ।
ਘਾਟਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਕਿਸ ਕਰ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਣੀ ਧਨਵਾਨਹੁ ਪੁਰਖਹੁੰ ਸਾਥ।
ਜਾਚਨਾ ਕਰਣੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਕਿਉਂ ਨਿੰਦ ਹੈ,
ਫ਼ਕੀਰ ਕਾ ਭੇਖ, ਜਾਚਨਾ ਕਾ ਰੂਪ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਸ ਕਰ ਹੈ; ਸੰਤੋਖ ਕਰ ਕੇ।
ਭਿਖਿਆ ਕਰਨੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਜੋਗ ਹੈ ?
ਸਰੀਰ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਪਰ ਅਧੀਰਜ ਜੋਗ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਾਲਬਧ ਦੇ ਪਹੁਚਾਵਣੈਹਾਰਾ ਈਸ੍ਵਰ ਹੈ, ਫਕੀਰ ਕਉ ਉਦਮ ਕਰਨਾ ਜੋਗ ਹੈ ?
ਜੋ ਦੇਖੇ ਚਿਤ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਡੁਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਤੋ ਸਹਜੇ ਜੋ ਕਛੁ ਆਨ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੈ ਤਿਸੀ ਪਰ ਸੰਤੋਖ ਕਰਣਾ
ਜਉ ਚਿਤ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਇਸਥਿਤ ਨਾ ਰਹੇ ਤੋ ਦੋ ਘੜੀ ਭਿੱਛਾ ਕਰਿ ਲੇਵੈ।
ਧਰਮਸਾਲਾ ਟਿਕਾਣਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਜੋਗ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਰਟਣ ਕਰਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ?
ਜੋ ਬੂਢਾ ਹੋਇ ਤਬ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਿ ਬੈਠੇ,
ਪਰ ਜੋ ਕਿਸੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨ ਕਰੇ ਤੋ ਟਿਕਾਣੇ ਕਾ ਫ਼ਲ ਕਛੁ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ
ਅਰ ਜੋ ਟਹਲ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ, ਤਉ ਜਗਤ ਕੇ ਲੋਗ
ਅਰਾਮ ਨ ਕਰਨੇ ਦੇਵਹਿੰਗੇ
ਤਉ ਐਸੀ ਬੁਧ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਕਰ ਟਹਲ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਜੋ ਕੋਊ ਲਖੇ ਨਾਹੀਂ।
ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਸਿਖ ਕਰਣਾ ਜੋਗੁ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ,
ਜਬ ਲਗ ਗੁਰ ਨ ਹੋਵੈ ਤਬ ਲਗ ਸਿਖ ਨ ਕਰੇ

ਜਬ ਸਿਧਤਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੈ ਤਬ ਸਿਖ ਕਰੈ,
ਅਪਨੀ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਕੇ ਅਰਥ ਨ ਕਰੈ,
ਉਸ ਕੀ ਜਗਿਆਸਾ ਦੇਖ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ।

ਪਾਤਸਾਹੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਜਗਤ ਸਿਉਂ
ਅਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਸਿਉਂ ।
ਚੋਰੀ ਫਕੀਰ ਕੀ ਕਿਆ ਹੈ, ਬਿਗਾਨੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਨੀ ਕਰਨੀ
ਅਰ ਨਿੰਦਿਆ ਕਿਸ ਕਉ ਕਹਤੇ ਹੈਂ, ਜੋ ਵਰਤੀ ਉਸ ਕੇ ਪਾਛੇ ਕਹੇ, ਸੋ ਨਿੰਦਾ ।
ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਣੀ ਕਿਸ ਸਾਥ ਜੋਗ ਹੈ,
ਪਰਮੇਸਰ ਅਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਲੋਕਹੁ ਸਾਥ ।
ਮਾਇਆਧਾਰੀਓਂ ਸਾਥ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਰੁ ਵਿਪ੍ਰੀਤਿ ਦੋਨੋਂ ਭਲੀ ਨਾਹੀਂ ।

ਮੰਸ ਭਖਨ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਕਿਉਂ ਕਰ ਹੈ, ਸਾਧਨਾ ਕਰਣੇ ਵਾਲੇ ਕਉ ਬੁਰਾ ਹੈ
ਜਬ ਸਾਧਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰ ਚੁਕੈਗਾ; ਤਬ ਸਭ ਕਿਸੀ ਕੇ
ਮਾਸ ਕਉ ਆਪਣਾ ਮਾਸ ਨਿਸਚੇ ਕਰੇਗਾ ।
ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਮੰਸ ਕਾ ਅਹਾਰ ਭਲਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ,
ਹਿੰਸਾ ਕਰਿ ਕੇ ਇਸ ਕੀ ਉਤਪਤਿ ਭਈ ਹੈ, ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ।
ਜੋ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹਿੰਸਾ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੈ, ਤਉ
ਔਰ ਭੀ ਇਸ ਮਾਸ ਵਿਖੇ ਕੇਊ ਦੋਖ ਹੈਂ
ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਸਤਾ ਕਾ ਅਵਰਣ ਕਰਣੇਹਾਰ ਇਹੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੰਸ ਹੈ
ਅਰ ਇਸ ਮਾਸ ਕੇ ਖਾਵਣੇ ਕਰ ਮਾਸ ਵਰਧਤਾ ਹੈ,
ਇਸ ਕਰ ਭੀ ਫ਼ਕੀਰ ਕੋ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ।
ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਥੋੜਾ ਖਾਣਾ ਭਲਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਬਹੁਤਾ ?
ਥੋੜੇ ਖਾਵਣੇ ਕਰਿ ਥੋੜੀ ਖੁਆਰੀ, ਬਹੁਤੇ ਖਾਵਣੇ ਕਰ ਬਹੁਤੀ ਖੁਆਰੀ ।
ਜਗਤ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਉਪਜਾ ਕਹਤੇ ਹੈਂ,
ਬਹੁਤ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜਗਤ ਪਰਮੇਸਰ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਉਤਰ—ਭੇਦ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ ਬੀਜ ਅਰੁ ਬ੍ਰਿਛ ਏਕ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ
ਅਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛ ਕੀ ਇਹ ਜਗਤ ਛਾਯਾ ਹੈ
ਅਰੁ ਜੀਵ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਚੈਤੰਨ ਕੀ ਅੰਸ ਹੈ,
ਅਰ ਚੈਤੰਨ ਤੇ ਵਿਛੁੜਿ ਕੇ ਸਰੀਰ ਅਰੁ ਇੰਦ੍ਰੀਓਂ ਬੀਚ ਫਸਿਆ ਹੈ
ਤਿਸ ਕਰਿ ਜੈਸਾ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਤੈਸਾ ਫਲ ਭੋਗਤਾ ਹੈ।
ਤਿਸ ਕਾ ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੇ ਜਲ ਕਾ ਘੜਾ ਭਰ ਕਰਿ ਕਾਢੀਏ
ਤੋ ਜਲ—ਭਾਵ ਕਰਿ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਰ ਘੜੇ ਕਾ ਜਲ ਏਕ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ
ਅਰ ਘੜੇ ਤੇ ਏਕ ਕਟੋਰਾ ਭਰ ਕਾਢੀਏ ਤੋਂ ਘਟਿਆ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਂਵਦਾ ਹੈ।
ਅਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੇ ਕਟੋਰੇ ਘੜੇ ਭਰ ਕਾਢੀਏ ਤੋ ਘਟਤਾ ਕਛੁ ਨਾਹੀਂ।
ਅਰ ਘੜੇ ਬੀਚ ਏਕ ਬੂੰਦ ਮਦ ਕੀ ਡਾਰੀਏ ਤੋਂ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਇ ਜਾਤਾ ਹੈ
ਅਰ ਸਮੁੰਦਰ ਮਹਿ ਕਟੋਰੇ ਘੜੇ ਮਦ ਕੇ ਡਾਰੀਅਹਿ ਤੋਂ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ
ਤੈਸੇ ਇਹ ਜੀਵ ਸਰੀਰ ਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਿ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਆਦਿਕ
ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਕਰਕੇ ਮਲਨ ਭਯਾ ਹੈ ਅਰੁ ਆਸਕਤਿ ਹੂਆ ਹੈ
ਜਬ ਇਸ ਕੇ ਸੰਜੋਗ ਕੋ ਛੋੜ ਕਰਿ ਪਰਮੇਸਰ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਕੋ ਇਸਥਿਤ
ਕਰਤਾ ਹੈ ਤਬ

ਜੈਸੇ ਘੜਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਬਿਖੇ ਪੜਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਇਹ ਭੀ ਪਰਮੇਸਰ ਰੂਪ ਹੋਇ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਮਾਇਆ ਆਵਰਣ ਕਰਿ ਇਸ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਛਾਦੀ ਜਾਇ ਤਿਸੀ ਆਵਰਣ ਬਿਖੇ ਸਰੀਰ ਛੂਟ ਜਾਇ, ਤਉ ਫੇਰ ਭੀ ਤਿਸ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀ ਅੰਗੂਰੀ ਉਪਜਤੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਕਿਸੀ ਠਉਰ ਕੀ ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਟੁਰਤਾ ਹੈ ਉਸ ਕਉ ਕੋਈ ਰਾਹ ਬਿਖੇ ਬੇਗਾਰੀ ਪਕੜਤਾ ਹੈ ਅਰ ਜਬ ਛੂਟਤਾ ਹੈ ਤਬ ਬਹੁਰਿ ਉਸੀ ਓਰ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਚਾਹ ਪਰਮੇਸਰ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਿ ਛਾਡਤੀ ਹੈ। ਮਨ ਬਨ ਕਾ ਮ੍ਰਿਗ ਹੈ, ਜਬ ਇਸ ਕੋ ਪਕੜਿ ਲਿਆਵਤੇ ਹੈਂ ਤਬ ਅਧੀਰਜਤਾਈ ਬਹੁਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ਜਬ ਦੇਖਤਾ ਹੈ, ਛੋੜਤੇ ਨਹੀ ਤਬ ਕ੍ਰਮ ਕ੍ਰਮ ਕਰਿ ਇਸਥਿਤ ਹੋਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

। ਸੰਪੂਰਨ ।

(੪)

ਗੋਸ਼ਟਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਰ ਬਿਦਰ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਕੇ ਅੰਦਰਿ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਥਾ। ਤਹਾਂ ਹਾਜੀ ਮੱਕੇ ਕੀ ਹੱਜ ਚਲੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬੀ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ, ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਹਾਜੀ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਹੱਜ ਕਰਨ ਚਲੇ ਹੈਨਿ ਕਿਉਂ ਜੁ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਕੀ ਹੱਜ ਕਰਦਾ ਹੈਇ ਸੋ ਖ਼ੁਦਾਇ ਵਲਿ ਆਂਵਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਹਉਂ ਭੀ ਹੱਜ ਕਰਿ ਆਵਾਂ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਕਉ। ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਜੁ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰਿ ਹੈ ਜੇ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰਿ ਮਿਹਰ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰਿ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਹੱਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗੀਵਾਰ ਦਾਨਸ਼ਵੰਤ ਸਦੀਂਦਾ। ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸਲੋਕ ਬੋਲਿਆ—

ਮੁਖ ਮੱਕਾ ਮਨ ਮਦੀਨਾ, ਸਿਰ ਮੁਸੱਲਾ ਮਸਤਕ ਸੀਤ
ਨਕ ਕਬਰ ਬਾਜੂ ਵਰਾਨ ਇਮਾਮ, ਕਲਾਮ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਨ
ਤਮਾਮ ਅੰਗ ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਕਾਇਦਾ ਅਲਫ ਪਛਾਨ
ਰੂਹ ਅਜ਼ਾਦਿ ਸਿਕਮ ਬਗ਼ਦਾਦ
ਨੈਨ ਨਬੀ ਕਰਨੀ ਕਾਬਾ, ਹਥਿ ਹਜ਼ਰਤਿ ਪੈਰ ਰਸੂਲ
ਨਾਨਕ ਐਸੇ ਅਮਲ ਜੁ ਕਰੈ, ਦਰਗਹਿ ਪਵਹਿ ਕਬੂਲ।

ਜਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋਇ ਰਹਿਆ। ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ। ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਬਾਬਾ ਬਲਿਆ, ਮਰਦਾਨਿਆ! ਜੇ ਇਹੁ ਆਦਮੀ ਆਪਣਾ ਅੰਦਰਿ ਸੋਧੈ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣੈ ਤਾਂ ਏਹੋ ਸਭਾ ਕਿਛੁ। ਪਰ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਲਾਲਚ ਭੁਲਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁਲਾਇ ਦਿਤਾ ਹੈਸਿ,

ਮ੍ਰਿਗ ਕੀ ਨਿਆਈਂ। ਮ੍ਰਿਗ ਕੀ ਨਾਭਿ ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝਾੜਿ ਸੁੰਘਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਰਦਾਨੈ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ, 'ਸੱਚੇ ਪਾਤਸਾਹਿ ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਆਂਵਦੀ ਹੈ, ਸੋਈ ਕਰਹੁ ਜੀ। ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, ਮਰਦਾਨਿਆ ! ਤੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਜੁ ਫਕੀਰਾਂ ਨੋ ਦੇਸ ਪਰਦੇਸ ਦੇਖਣਾ ਭਲਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਭੀ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਦੇਖਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਢੂਇ ਸੁਖਨ ਮਜ਼ਬ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨਾਲਿ ਕਰਹਿੰਗੇ। ਤਾਂ ਇਕਾ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਉਠਿ ਚਲੇ ਮਕੇ ਕੀ ਹਜ ਕਉ। ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਮਜ਼ਲ ਗਏ ਤਾਂ ਚਾਰਿ ਹਾਜੀ ਅਰ ਇਕ ਫਕੀਰ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਮਿਲੇ। ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਦੇਖ ਕੈ ਫਕੀਰੀ ਦਿਆ ਪੋਵੰਦਾਂ ਵਲਿ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ। ਹਾਜੀਆਂ ਨੋ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਖੜੇ ਹੋਵਹੁ ਤਾਂ ਇਸ ਫਕੀਰ ਪਾਸਹੁ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਸੁਆਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਜੇ ਇਸ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਜਬਾਬੁ ਦਰੁਸਤ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਾਮਲ ਫਕੀਰ ਹੈ ਅਤੈ ਜੇ ਇਸ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਜਬਾਬੁ ਨ ਦਿਤਾ, ਇਸਕੇ ਬਸਤ੍ਰ ਕਿਸਬਤ ਫਕੀਰੀ ਕੀ ਸਭ ਖੋਹਿ ਲਹਾਂਗੇ।

ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਪਾਸਿ ਆਇਆ। ਕਹਣ ਲਗਾ, 'ਅਰੇ ਭਾਈ ਫਕੀਰ ! ਤੁਮ ਕਉਣ ਹੋਤੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, ਸੁਣ ਅਹਲਿ ਦਰਵੇਸ਼ ! ਅਵਲਿ ਪੁੱਛਣਾ ਫਕੀਰ ਕੋ ਤਕਸੀਰ ਹੈ, ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਜੁ ਫਕੀਰ ਦੁਨੀਆ ਥੀਂ ਨਾਉਮੀਦ ਹੈ। ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਕਰਿ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ। ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਮਨ ਵਿਚਿ ਕਹਿਆ, ਕਿ ਏ ਭਾਈ ! ਇਹ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਕਾਮਿਲ ਹੈ ਜਿਸ ਐਸਾ ਜਬਾਬ ਫਕੀਰੀ ਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਰ ਭੀ ਪੁਛਦੇ ਹਾਂ, ਦੇਖ ਕੇਹਾ ਕਹੈਗਾ।

ਸੁਆਲ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਫਕੀਰ—

ਏ ਅਹਲਿ ਫਕੀਰ ! ਅਵਲਿ ਸ਼ੁਮਾ ਮੇ ਪੁਰਸਮ
ਸੁਖਨ ਰਾ ਜਬਾਬ ਬਿਦੇਹ ਦਰਵੇਸਹਾਂ।

ਅੱਵਲਿ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ। ਆਖਿਰ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ। ਖਾਨਾ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ। ਕੁਲਫ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ। ਕਲੀਦ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ। ਸੂਜਨ ਫਕੀਰੀ

ਚੀਸਤ । ਰੇਸ਼ਮ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਲੁਕਮਾ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਖਿਰਕਾ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਖ਼ਫ਼ਨੀ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਧੂੰਆਂ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ ਫਹੌੜੀ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਜਾਮਾ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਵਸਲਾ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਸੇਹਲੀ ਫਕੀਰੀ ਚੀਸਤ । ਹਰ ਕੋਈ ਸੁਆਲ ਰਾ ਜਬਾਬ ਬਿਦੇਹ ਕਿ ਕਾਮਿਲ ਫਕੀਰੀ ਅਸਤ ।

ਜਵਾਬ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ

ਅਵਲਿ ਫਕੀਰੀ ਫਨਾਹ ਅਸਤ । ਆਖ਼ਿਰ ਫਕੀਰੀ ਬਕਾਸਤ । ਖਾਨਾ ਫਕੀਰੀ ਮੁਸੱਲਮ ਅਸਤ । ਕੁਲਫ ਫਕੀਰੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਆਂ ਜਹਾਨ ਅਸਤ । ਕਲੀਦ ਫਕੀਰੀ ਆਜਜ਼ੀ ਬੰਦਗੀ ਅਸਤ । ਮਕਬਰੇ ਫਕੀਰੀ ਹਲੀਮੀ ਅਸਤ । ਗਿਜ਼ਾ ਫਕੀਰੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਅਸਤ । ਤਰੀਕਾਇ ਫਕੀਰੀ ਬੇਦਾਰੀ ਅਸਤ । ਤਰਕ ਫਕੀਰੀ ਬਦ ਅਮਲ ਅਸਤ । ਸੂਜਨ ਫਕੀਰੀ ਅਕਲਿ ਅਸਤ । ਰੇਸ਼ਮ ਫਕੀਰੀ ਦੀਦਾਰ ਅਸਤ । ਲੁਕਮਾ ਫਕੀਰੀ ਸਬੂਰੀ ਅਸਤ । ਖਿਰਕਾ ਫਕੀਰੀ ਰਾਸਤ ਅਸਤ । ਖ਼ਫ਼ਨੀ ਫ਼ਕੀਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਮੁਰਦਾ ਅਸਤ । ਧੂੰਆਂ ਫਕੀਰੀ ਮਾਨਿੰਦ ਪਸ ਮੁਰਦਾ ਖਾਕ ਅਸਤ । ਫਹੌੜੀ ਫਕੀਰੀ ਖਾਕਰੋਬੀ ਅਸਤ । ਜਾਮਾ ਫਕੀਰੀ ਹਰ ਕਿਆਂ ਆਯਦ ਅਹਾਰ ਮੁਰਦਾ ਹਾਸ਼ਲ ਕੁਨਦਵਾ ਦਿਲ ਕੁਸ਼ਾਦੀ, ਸੇਹਲੀ ਫਕੀਰੀ ਬਰਦਾ ਪੇਸ ਮੁਰਸ਼ਦ ਅਸਤ । ਕਿਸ਼ਤੀ ਫਕੀਰੀ ਰੂਇ ਗਰਦਾਂ ਆਂ ਜਹਾਨ ਅਸਤ । ਵਸਲਾ ਫਕੀਰੀ ਜ਼ਬਾਨਿ ਸੈਫ ਸਾਹਿਬ ਕਰਾਮਾਤ ਅਸਤ । ਦਰ ਮਹਰਵਾ ਕਹਰ ਮਾਮੂਰ ਅਸਤ । ਮੁਤਕਾ ਫਕੀਰੀ ਮਨ ਬਸਤ, ਗੋਸ਼ਾਨਸ਼ੀਨੀ ਅਸਤ । ਅਗਰ ਕਸ ਬਈਂ ਤਰੀਕਾ ਅਮਲ ਕੁਨਿੰਦ ਕਾਮਿਲ ਫਕੀਰੀ ਅਸਤ । ਅਲਾਨ ਲੁਕਮਿ ਫਕੀਰੀ ਅਸਤ ਆਂਚਿ ਫਕੀਰੀ ਰਾ ਦਾਨਦ ਰਾਹਿ ਫਕੀਰੀ ਰਾ ਗੁੰਮ ਕਰਦਾ ਅਸਤ ।

ਤਾਂ ਫੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਪੁਛਿਆ, ਕੁਜਾ ਮਨੀ ? ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕਹਿਆ, 'ਯਾ ਮਨੀ ਯਾ ਮਨੀ' । ਸ਼ਾਹ ਸਰਫ ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ.

ਚਿ ਅਸਤ ਮਨੀ ? ਚਿ ਅਸਤ ਮਨੀ ?

ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ, 'ਬੁਗੋ ਨਾਨਕ ਏਕ ਧਨੀ । ਏਕ ਧਨੀ ।'

——

(੫)

ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਅਰ ਉਸਤਾਦ ਕੀ

ਸੁਾਲ ਸ਼ਾਗਿਰਦ—ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਇਹ ਸੁਆਲ ਚਲਿਆ
ਹੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਉਸਤਾਦ ਜੀ !
ਸਾਈਂ ਪਾਸਹੁ ਕਿਆ ਮੰਗਿਆ ਚਾਹੀਐ ?
ਜਵਾਬ ਉਸਤਾਦ— ਸੁਖ ਮੰਗੀਐ । ੧।

ਸੁਾਲ —ਮਲੂਕ ਕੀ ਹੈ ?
ਜ਼ਵਾਬ— ਸਤ ਕਰਿ ਮੰਨਣਾ ਹੁਕਮ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਅਰੁ ਦਇਆ ਕਰਣੀ ਖ਼ਲਕ ਉਪਰਿ । ੨ ।

ਸੁਾਲ— ਆਰਬਲਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਬਿਤਾਏ
ਜਵਾਬ— ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਖ਼ਲਕ ਦੀ ਦੇ । ੩ ।

ਸੁਾਲ —ਕਿਸ ਪਾਰਦੇ ਨਾਲਿ ਅਉਧ ਪੂਰੀ ਕੀਚੈ
ਜਵਾਬ—ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ । ੪।

ਸੁਾਲ— ਵਿਦਿਆ ਕੀ ਗੁਣ ਹੈ ?
ਜਵਾਬ — ਵਿਦਿਆ ਨੀਚੋਂ ਊਚ, ਅਰੁ ਨਿਰਧਨੋਂ ਧਨ-ਪਾਤ੍ਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੫।

ਸੁਾਲ— ਰਾਹੁ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਪਛਾਣੀਐ
ਜਵਾਬ— ਨਾਲਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਦੇ । ੬ ।

ਸੁਾਲ— ਧਰਮੁ ਕੀ ਹੈ ?
ਜਵਾਬ— ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਕੰਮਿ ਆਵੈ । ੭ ।

ਸੁਾਲ— ਰਾਹ ਜਗਿਆਸਾ ਦਾ ਕੀ ਹੈ
ਜਵਾਬ— ਲਿੱਸਾ ਕਰਣਾ ਮਨ ਅਰ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ। ੮।

ਸੁਾਲ— ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਬਸ ਹੋਵਨਿ
ਜਵਾਬ— ਅਹਾਰ ਤੇ ਥੋੜਾ ਖਾਜੇ। ੯।

ਸ— ਬੁਰਿਆਈ ਕੈ ਨਾਲਿ ਕੀਚੈ
ਜ— ਨਾਲਿ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇ। ੧੦।

ਸ— ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਰਾਹੀਐ ਅਰੁ ਪਰਲੋਕ ਲੁਣੀਐ
ਜ— ਭਲਿਆਈ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ, ਬਦਲਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚਿ ਮਿਲੇ। ੧੧।

ਸ— ਸਲਾਹ ਕੈ ਨਾਲਿ ਕੀਚੈ
ਜ- ਨਾਲਿ ਮਰਦੁ ਦਾਨਾਇ ਦੇ। ੧੨।

ਸ— ਦਾਨਾਉ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਜ— ਜੋ ਥੋੜਾ ਆਖੇ ਅਰ ਬਹੁਤ ਸੁਣੇ। ਉਹ ਦਾਨਾਉ ਕਹੀਐ। ੧੩।

ਸ— ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਦਨਾਉ ਕਹੀਦਾ ਹੈ
ਜ— ਦਨਾਉ ਬਿਨ ਪੁਛੇ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਬਚਨ ਸਮਝ ਕਰਿ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੪।

ਸ— ਭਾਗਵਾਨ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਪਛਾਣੀਐ
ਜ— ਤ੍ਰਿਹੁੰ ਗੁਣ ਕਰ---ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਜਗਿਆਸੀ ਵਿਦਿਆ ਕਾ, ਦੁਤੀਏ ਉਦਾਰੁ ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਦਨ। ੧੫।

ਸ— ਉਦਾਰ ਕਿਸ ਕਉ ਕਹਤੇ ਹੈਨਿ
ਜ— ਜੋ ਕੋਲ ਹੋਵੈ ਸੋ ਸਭ ਬਖਸ਼ ਉਠਾ ਕਰੇ। ੧੬।

ਸ— ਭਲਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਥੋਂ ਵਿਸੇਖ ਕੰਮ ਕਉਣ ਹੈ
ਜ— ਵਿਚ ਸੰਗਤਿ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਅਰ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਬੈਠਣਾ। ੧੭।

ਸ -- ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ

ਜ -- ਪੜ੍ਹਿਆ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ । ੧੮ ।

ਸ— ਸਾਧੂ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

ਜ— ਸੋਈ ਸਾਧ ਜੋ ਕਿਸੈ ਦੁਖਾਵੈ ਨਾਹੀ । ੧੯ ।

ਸ— ਨਿਰ ਦੁਖਾਇ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹੋਵੈ

ਜ— ਜਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਥੀਂ ਘਟ ਜਾਣੇ । ੨੦ ।

ਸ— ਇਹ ਰਿਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹੋਵੈ

ਜ— ਸਾਧ ਸੰਗ ਤੇ । ੨੧ ।

ਸ— ਫਕੀਰੀ ਵਿਚ ਕਿ ਕੀਤਾ ਚਾਹੀਏ

ਜ— ਰਜਾਇ ਮੰਨੀ ਚਾਹੀਐ । ੨੨ ।

ਸ— ਰਜਾਇ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਮੰਨੀ ਵੰਞੇ

ਜ— ਜਬ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੈ । ੨੩ ।

ਸ— ਸਾਮਾਨ ਗਿਆਨ ਕਾ ਕਿਆ ਹੈ

ਜ— ਸੰਤੋਖੁ ਅਰੁ ਸ਼ੁਕਰੁ । ੨੪ ।

ਸ— ਨਕਸ ਕਿਸ ਕਉ ਕਹਤੇ ਹੈਂ

ਜ— ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਣਾ ਅਰ ਬਹੁਤਾ ਖਾਵਣਾ, ਇਹ ਨਾਕਸ ਕੀ ਰੀਤਿ ਹੈ ਅਰ ਨਾਕਸ ਕਾ ਅਰਥ ਮੂਰਖ ਹੈ । ੨੫ ।

ਸ— ਨਾਮਰਦ ਕਿਸ ਕਉ ਕਹਤੇ ਹੈਂ

ਜ— ਜੋ ਆਲਸ ਭਜਨ ਮੈਂ ਕਰੈ ਸੋਈ ਨਮਰਦੁ ਕਹੀਐ। ੨੬ ।

ਸ— ਰਉਸ਼ਨੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹੈ

ਜ— ਯਾਦ ਕਰਣਾ ਮਉਲਾ ਅਰ ਮਉਤ ਦਾ । ੨੭ ।

ਸ--- ਤਾਰੀਕੀ ਦਿਲ ਦੀ ਕੀ ਹੈ

ਜ--- ਮਸ਼ਗੂਲੀ ਮਾਲ ਅਰ ਦਉਲਤ ਦੀ । ੨੮ ।

ਸ— ਦੁਨੀਆ ਵਿਚਿ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਰਹੀਐ

ਜ— ਮਾਨਿੰਦੁ ਰਾਹ-ਗੁਜਰੂ ਦੀ । ੨੯ ।

ਸ— ਮਜਲ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਸੁਖਾਲਾ ਪਹੁੰਚੀਐ

ਜ— ਥੋੜੇ ਬੋਝ ਨਾਲਿ । ੩੦ ।

ਸ— ਮਰਦ ਨੂੰ ਜ਼ਾਨ ਥੇ ਕ੍ਰਿ ਭਲਾ ਹੈ

ਜ— ਧਰਮੀ ਨੂੰ ਧਰਮੁ ਅਰ ਅਧਰਮੀ ਨੂੰ ਦਿਰਮੁ । ੩੧ ।

ਸ— ਆਦਮੀ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਪਛਾਣੀਐ

ਜ— ਕੰਮਿ ਪਇਆਂ । ੩੨ ।

ਸ— ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਜ਼ਬਤ ਵਿਚ ਹੋਵੈ

ਜ— ਦਹਿਸ਼ਤ ਥੇ । ੩੩ ।

ਸ— ਫਰਜ਼ੰਦ ਕਪੁਤ੍ਰ ਕਿਸਦੀ ਨਿਆਂਇ ਹੈ ?

ਜ— ਜਿਉਂ ਛਿਵੀਂ ਅੰਗਲ ਹੋਤੀ ਹੈ ਜੇਕਰਿ ਕਟੀਐ ਤਾਂ ਦਰਦੁ ਅਰ ਰਖੀਐ ਤਾਂ ਐਬੁ । ੩੪ ।

ਸ— ਮੁਹਬਤਿ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਵਧਦੀ ਹੈ

ਜ— ਤਵਾਜਾ ਥੇ । ੩੫ ।

ਸ— ਇਖਲਾਸ ਕਿਸ ਸਬਬ ਘਟਦਾ ਹੈ

ਜ— ਕਰਜ਼ ਮੰਗਣੇ ਥੇ । ੩੬ ।

ਸ— ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਜੁਗਤਿ ਪੀਚੈ

ਜ— ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਕਰਿ ਪੀਚੈ । ੩੭ ।

ਸ— ਖਾਣਾ ਕਿਸ ਜੁਗਤਿ ਖਾਜੇ

ਜ— ਭੁਖ ਬਿਨਾ ਨ ਖਾਜੇ । ੩੮ ।

ਸ— ਕੋ ਜੁਗਤਿ ਕਮਾਈਐ ਜੋ ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਰਬ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਅਰੋਗ ਹੀ ਰਹੇ

ਜ— ਢੇਰ ਸਾਧਨ ਇਸ ਕੇ ਹੈਨ---ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਥੋੜਾ ਖਾਣਾ, ਅਰ ਦੁਤੀਆ ਥੋੜਾ ਸਵਣਾ, ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਬਸਤ੍ਰ ਧੋਤਾ ਉਜਲ ਅਰ ਚਉਥੇ ਨਰਮ ਪਹਿਰਣਾ, ਅਰ ਪੰਜਵੇਂ ਖੁਸਬੋਇ ਲੈਣੀ, ਅਰ ਛਿਵਾਂ ਦੀਦਾਰ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਦੇਖਣਾ । ਕਵਨ ਦੋਸਤ ? ਹਰਿਜਨ । ੩੯ ।

ਸ— ਦੰਦ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਂਦੇ ਹੈਨ
ਜ— ਛਿੰਗ ਸਾਥਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਂਦੇ ਹੈਨਿ । ੪੦ ।

ਸ— ਇਹ ਦੰਦ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਸਾਫ ਹੋਵਨਿ
ਜ— ਦੰਦ ਨਕੀਏ ਸਾਫ ਹੋਂਦੇ ਹੈਨਿ । ੪੧ ।

ਸ— ਮਕਬੂਲ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਕਉਣ ਹੈ
ਜ— ਸਾਦਕ ਮਕਬੂਲ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪੨ ।

ਸ— ਸਾਦਕ ਕਿਸ ਕੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ
ਜ— ਸੋ ਸਾਦਕ ਜੋ ਦਰੋਗ ਨ ਕਹੇ । ੪੩ ।

ਸ— ਸਾਦਕ ਬਿਹਤਰ ਕੇ ਸਾਕਰ
ਜ— ਸਿਵਾਇ ਸਿਦਕੁ, ਸੁਕਰ ਕਿਥੇ ਹੈ । ੪੪ ।

ਸ— ਸਾਬਰ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹੀਐ
ਜ— ਜੋ ਤਹੰਮਲ ਬਹੁਤੁ ਕਰੈ । ੪੫ ।

ਸ— ਸਬਰ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਆਵੈ
ਜ— ਜਾਂ ਸਚੁ ਕਮਾਈਐ । ੪੬ ।

ਸ— ਸਚੁ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹਥਿ ਆਵੈ
ਜ— ਜਾ ਹਰ ਗਲੁ ਖਾਜੇ । ੪੭ ।

ਸ—ਕਸਬਾਂ ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਕਸਬ ਕੇਹੜਾ ਹੈ

ਜ—ਖੇਤੀ ਕਰਣੀ । ੪੮ ।

ਸ—ਕਸਬ ਬਤ੍ਰ ਕੁਬਤ੍ਰ ਕਉਣ ਹੈ

ਜ—ਮੈਂ ਵੇਚਣੀ । ੪੯ ।

ਸ—ਪੁਰਖ ਅਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਚਿ ਫਰਕ ਕੀ ਹੈ ?

ਜ—ਜਿਉਂ ਅਕਾਸ਼ ਅਰ ਧਰਤੀ, ਜਬ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਬਰਖਾ ਨ ਹੋਇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕੁਛ ਜੰਮੇ ਨਾਹੀ । ੫੦ ।

ਸੰਮਤ ਅਸ਼ਟ ਦਸਾ ਸਤ ਪੂਰੇ । ਸੱਠ ਚਾਰ ਮਹਿ ਕਰੀ ਭਰਪੂਰੇ
ਸੁਦੀ ਦੁਆਦਸ ਥਿਤ ਹੋ ਥਾਪਤਿ । ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਿਉਂ ਕਰੀ ਸਮਾਪਤਿ ।੧।

ਸਪੂਰਨ

(੪)

ਆਚਾਰ-ਸਾਹਿੱਤ

(੧)

ਅਨੂਪ ਮੰਤ੍ਰ

ਇਕ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਧਰਤੀ ਨਗਰਿ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰਿ ਬੈਠਾ ਥਾ। ਅਰੁ ਦਰਗਾਹੁ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾ ਫੇਰਿ ਹੁਕਮੁ ਆਇਆ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ, ਲਇ ਆਏ ਏਸੁ ਜਹਾਨ ਵਿਚ। ਤਬ ਇਕਸਾ ਅੰਗਦ ਸਿਖ ਨੋ ਬੁਲਾਇਕੈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਜਿ ਪੁਰਖਾ ਅੰਗਦਾ! ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿ ਮੇਰੀ ਸਿਫਿਤ ਕਰਣੀ। ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਰਵਾਣੀ। ਪੁਰਖਾ ਇਕ ਐਸੀ ਸਿਫਿਤ ਕਰੀਐ, ਜੋੜੁ ਬੰਧੀਅੰ। ਪੁਰਖਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜਿ ਸਿਫਤਿ ਮੇਰੀ ਕਰਣੀ। ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਮੇਰੇ ਨਾਇ ਲਾਵਣੀ। ਉਪਦੇਸੁ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣਾ। ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨ ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਸੰਤੋਖ, ਸੀਲ: ਕਮਾਵਣਾ। ਅਤੈ ਬੈਰਾਗੁ ਖੇਲਣਾ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਪੰਥ ਵਧਾਵਣਾ, ਧਰਮਸਾਲਾ ਬੰਧਣੀਆਂ। ਸਤ ਕਰਣਾ। ਪੁਰਖਾ ਅੰਗਦਾ! ਏਹੀ ਸਿਫਤਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ। ਪੁਰਖਾ! ਏਹੀ ਸਿਫਿਤ ਹੋਇ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਕਰਿ ਪਾਪੀ ਧਰਮੀ ਸਭਸ ਦੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇ। ਤਬਿ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜਿ ਕਿਛੁ ਤੇਰਿਅਹੁ ਮੁੰਹਹੁ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਸੁ ਸਭ ਜਪੁ ਹੈ ਜੀ। ਤੇਰੈ ਦਰਸਨੁ ਜਪੁ ਹੈ। ਜੀ ਜਿ ਕਿਛੁ ਤੂੰ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਵੈ ਜੀ। ਕੀਤਾ ਲੋੜੀਐ ਸੁ ਕਰੀਐ। ਤੇਰੇ ਵਦਨ ਮੁਕਤਿ ਹੈ। ਤੇਰੈ ਹਥਿ ਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਹੈ. ਕਰਣਹਾਰ ਤੂਹੈ ਹੈਂ। ਤਾ ਫਿਰਿ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆਜਿ ਪੁਰਖਾ ਅੰਗਦਾ! ਜਿਚੁਰ ਹਉ ਹਾਂ ਤਿਚਰੁ ਏਵੈ ਹੈਂ। ਜਿਉ ਤੂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਪੁਰਖਾ! ਪਰੁ ਇਕ ਮੰਤ੍ਰ ਹੋਵੈ ਜਿਸ ਪੜਿ ਕਰਿ ਸੰਸਾਰ ਸਭ ਮਕਤਿ ਹੋਵੈ। ਪੁਰਖਾ ਅੰਗਦਾ! ਇਕਨਾ ਨੋ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਰਾ ਹੋਇਗਾ, ਇਕਨਾ ਨੋ ਨ ਹੋਇਗਾ ਪਰ ਪੁਰਖਾ ਏਹ ਸਿਫਤਿ ਪਰਮੇਸਰ ਜੀ ਕਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪੁ ਹੋਇ, ਮੈ ਥੀਂ ਪਿਛੈ ਜਿ ਕੋਈ ਏਹ ਜਪੁ ਪੜੈਗਾ ਸੋ ਅਸਾਨੋ ਆਇ ਮਿਲੈਗਾ। ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਲਏਗਾ, ਸੁਣੈਗਾ ਤਿਸ ਦਾ ਹਉਂ ਜਾਮਨ ਹੋਵਉਂਗਾ। ਪੁਰਖਾ, ਬਿਨਾ ਜਪੁ ਜਪਿਆਂ ਮੈ ਪਾਸਿ ਆਵਣ ਨ ਮਿਲਸੀ, ਉਹਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ। ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਜਪੁ ਨੀਸਾਣੁ ਹੋਵੈਗਾ ਸੁ ਮੈਂ ਪਾਸਿ ਆਵੈਗਾ। ਏਹੋ ਜਪੁ ਪੜੈਗਾ, ਜੀਉ ਲਾਇ ਕਰਿ ਸੁ ਮੁਕਤ ਹੋਵੈਗਾ। ਬਿਨਾ ਸਿਫਤ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀਤੇ ਮਨੁਖ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਅਤੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਨਾਹੀ ਮਿਲਦਾ, ਬਿਨਾ ਸਿਫਤਿ ਕੀਤੇ।

(੨)

ਪੰਚ ਤਸਕਰ

ਫਿਰਿ ਬਾਬੇ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਜੋ ਦਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ ਸੋ ਕਿਤ ਗੁਣ ਹੋਣਾ ਹੈ ? ਤੁਧਨੋ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪਈ ਹੈ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਹੈਨਿ । ਫੇਰਿ ਅਗਹੁ ਨਿਰੰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ, ਜੀਅ ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅਸਾਡੇ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈਨਿ ਪਰ ਅਸਾਂ ਪੰਜ ਵਸਤੂ ਹੋਰ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਿ ਪਾਈਆਂ ਹੈਨਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਤਸਕਰ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਸਕਰਾਂ ਕਾ ਨੇਹੁ ਬਹੁਤ ਲਗਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਮ ਕਿਵਾੜ ਹੈ, ਕ੍ਰੋਧ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਲੋਭ ਕੁਟਵਾਲ ਹੈ, ਚਿਤਵਨੀ ਪਿਆਦਾ ਹੈ, ਮੋਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਛਡ ਸਕੇਗਾ ਨਾਹੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਦੋਂ ਹੋਇ ਕਰਿ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪੈਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਕਾ ਦਾਸ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਫਿਰਿ ਬਾਬੇ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਉਹ ਵਸਤੂ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਰਹਸਨਿ ? ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਹੁਕਮ ਹੋਆ ਇਨ ਕਾ ਗੁਰੂ ਮਨ ਹੈ, ਮਨ ਕਾ ਗੁਰੂ ਸੁਆਦੁ ਹੈ. ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਭਰਮਾਇਦੇ ਹੈਨਿ । ਸਭ ਨਾਵਹ ਕਾ ਰਸ ਸੁਆਦ ਹੈ । ਸੁਆਦ ਕਉ ਵਸਿ ਰਖੈਗਾ । ਤਿਸਕੋ ਨਾਮ ਚਿਤਿ ਆਵੈਗਾ । ਜਹਾਂ ਕਾਮ ਹੈ ਤਹਾਂ ਜਤ ਕਉ ਬੈਠਾਲੇ, ਜਹਾਂ ਲੋਭ ਹੈ ਤਹਾ ਸੰਤੋਖ ਕੋ ਬੈਠਾਲੇ, ਜਹਾਂ ਚਿਤਵਨੀ ਹੈ ਤਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਜੇਵੜੀ ਪਾਇ ਕਰਿ ਰਾਖੈ, ਜਹਾਂ ਮੋਹ ਹੈ ਤਹਾਂ ਨਿਰਮਹ ਕਉ ਬੈਠਾਲੈ । ਜਹਾਂ ਮਨ ਆਪਣਾ ਅਮਲ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਉ ਆਨਿ ਖੜਾ ਕਰੈ । ਜਹਾਂ ਸੁਆਦ ਹੈ ਤਹਾਂ ਨਿਰਸੁਆਦੁ ਹੋਇ ਰਹੈ । ਪੰਚਉ ਤਹਾਂ ਦੂਇ ਏਹੁ, ਏਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਕਾ ਠਉਰ ਭਾਉ ਹੈ । ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਬਾਬੇ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਤੇਰੀ ਦਇਆ ਬਗੈਰ ਇਹ ਵਸਤੂ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਵਸਿ ਹੋਵਨਿ ? ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ'ਸੁਣ ਨਾਨਕ ਸੇਵਕ ਏਹ ਜੁ ਮੈਂ ਕੀਤੇ ਹੈਨਿ, ਸੋ ਮੈਂ ਬਿਆਈ* ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਬਿਖੇ ; ਮੈਂ ਇਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਬਿਆਈ ਭੀ ਕਰੇ ਅਰੁ ਡੋਲਹੁ ਨਾਹੀ ।

*ਪੈਦਾਇਸ਼

['ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਬਿਹੰਗਮ ਦੀ ਕਥਾ' ਵਿਚੋਂ

(੩)

ਹਾਜ਼ਰਨਾਮਾ

'ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਕਉ ਮਿਹਰਿ ਹੈ। ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਕਉ ਨਾ ਮਿਹਰਿ ਹੈ। ਈਮਾਨੁ ਦੋਸਤੁ ਹੈ। ਬੇਈਮਾਨ ਕਾਫਰੁ ਹੈ। ਤਿਕੱਬਰੁ ਕਹਰੁ ਹੈ। ਗੁੱਸਾ ਹਰਾਮ ਹੈ। ਨਫ਼ਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ। ਗੁਮਾਨ ਕੁਫਰੁ ਹੈ, ਤਸ ਗ਼ੈਬਤਿ ਕਾ ਮੂਹੁ ਕਾਲਾ ਹੈ। ਮੋਮਦਿਲ ਪਾਕ ਹੈ, ਬੇਈਮਾਨ ਨਾਪਾਕੁ ਹੈ। ਇਲਮ ਹਲੀਮੀ ਹੈ ਹਿਰਸੁ ਫਰਊਨ ਹੈ, ਬੇਹਿਰਸਿ ਅਉਲੀਆਉ ਹੈ। ਅਕਿਰਤਘਣ ਜ਼ਰਦਰੂ ਹੈ, ਬੇਦਿਆਨਤਿ ਨ ਸੁਰਖ਼ਰੂ ਹੈ। ਬਦਜ਼ਬਾਨ ਪਲੀਤ ਹੈ, ਬਦਨਜ਼ਰ ਕੱਸਾਬ ਹੈ। ਸਚੁ ਭਿਸਤੁ ਹੈ, ਦਰੋਗ ਦੋਜ਼ਕ ਹੈ, ਇਨਸਾਫੁ ਮੁਸਾਫ ਹੈ, ਸਿਫਤਿ ਦੂਜ਼ੂ ਹੈ, ਬਾਂਗ ਬਲੇਲੁ ਹੈ, ਇਲਮ ਹਲੀਮੀ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ। ਚੋਰੀ ਲਾਲਚੁ ਹੈ, ਜਾਰੀ ਪਲੀਤੀ ਹੈ। ਫਕੀਰੀ ਸਬੂਰੀ ਹੈ, ਨਸਬੂਰੀ ਮਕਰੂਹ ਹੈ। ਦਇਆ ਦਉਲਤਿ ਹੈ, ਬੇ ਦਇਆ ਹੈਵਾਨੁ ਹੈ। ਦਿਆਨਤੁ ਦੋਸਤੁ ਹੈ, ਬੇਦਿਆਨਤਿ ਨਕਾਤੁ ਹੈ। ਤੇਗ ਮਰਦਾਂ ਹੈ, ਅਦਲੁ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਹੈ! ਰਾਹ ਪੀਰਾਂ ਹੈ, ਬੇਰਾਹੁ ਬੇਪੀਰਾਂ ਹੈ।

ਏਤੇ ਟੋਲਿ ਜਾਣੈ ਜਾਣਿ ਰਹੈ

ਤਉ ਨਾਨਕ ਦਾਨਸ਼ਬੰਦੁ, ਦਰ ਕੀ ਖਬਰਿ ਲਹੈ।*

---

* ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਪਾਠ ਭੇਦ ਹਨ।

(੪)

'ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾ. ਨੰਦ ਲਾਲ' ਵਿਚੋਂ

'ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਬੋਲਿਆ, 'ਜੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੰਡਿਤ, ਮੀਏਂ ਮਹਤੇ, ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣ ਪੂਜੇਗਾ ਸੋ ਮੈਂ ਥੀਂ ਦੂਰਿ ਹੋਵੈਗਾ। ਅਤੇ ਜੋ ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਹੋਵੈਗਾ ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਗੇ ਬਹਿ ਕਰਿ ਕਰਮ ਨਾ ਕਰਵਾਵੈਗਾ। ਮੇਰੇ ਪੰਥ ਕੇ ਕਰਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਰਿ ਛੋਡੇ ਹੈਨਿ। ਜਦ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੰ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸਿ ਭੀ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਕਰਮ ਕੀਆ ਕੋਟਿ ਕ੍ਰਿਆਂ ਕਰਮ ਹੋਵੈ, ਕਰਮ ਭੀ ਹੋਏ, ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਹੁਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾ ਭੀ ਭਲਾ ਹੋਇਆ। ਮਣਸਣਾ ਮਣਸਾਵਣਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਭੇਡ ਚਾਲ ਹੈ। ਕਿਆ, ਜੁ ਅਉਖੀ ਘਾਟੀ ਆਂਵਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਇੱਯੜ ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਏਕ ਭੇਡ ਗਈ ਤਾਂ ਸਭੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੈਨਿ, ਤੈਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰ ਹੈ।

ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਮ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਕੁਕਰਮ ਹੈਨਿ, ਇਹ ਸਭ ਕਰਮ ਮਾਨੁਖ ਕੇ ਹੈਨਿ ਕਿਉਂ ਜੇ ਇਹ ਮਣਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਮਣਸਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤਾ ਇਸਦਾ ਕੀਤਾ ਕਤਰਿਆ ਸਭੇ ਬਿਰਥਾ ਗਇਆ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਾ 'ਅਨੰਦ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ। ਸਿਖ ਤਾਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਅਖਵਾਇੰਦੇ ਖਾਂਵਦੇ, ਸਭ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੋਇਆ ਤਾ ਸਭ ਕਾਰਜ ਏਸ ਕੇ ਸਿਧ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਜੁ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਾਤ ਐਸੀ ਹੈ। ਮਨਮੁਖੀ ਬਾਤ ਅਉਰ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮੰਨਣਾ ਮੰਨੈਗਾ ਸੋ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਵੈਗਾ। ਨ ਮਨੈਗਾ ਗੋਤੇ ਖਾਵੈਗਾ'। ਗੁਰੂ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਭਲੀ ਵਸਤੁ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਚਾ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਕੀਤਾ ਲੋੜੈ ਸੋ ਕਰੈ, ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਵੈ।

——

(੫)

'ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦਯਿਆ ਸਿੰਘ' ਵਿਚੋਂ

ਰਹਿਤ ਏਹੀ ਹੈ ਜੁ ਮਸੰਦ ੧ ਮਸੰਦੀਏ ੨ ਧੀਰਮੱਲੀਏ ੩ ਰਾਮਰਾਈਏ ੪ ਸਿਰ ਮੁੰਡਿਤ ੫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਨਹੀਂ। ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਸੇਵਾ, ਸ਼ਬਦ ਕਾ ਅਭਿਆਸ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਸੀਖਣੀ। ਮਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਓਰ ਰਖੈ, ਊਪਰ ਕਾ ਸੁਆਸ ਆਵੈ ਤੋਂ ਵਾਹ, ਅੰਤ ਕਾ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਮਨ ਵਸਰ ਕਰੇ। ਮਿਥਿਆ ਨ ਬੋਲੈ, ਪਰਨਾਰੀ ਤਯਾਗੈ ਕ੍ਰੋਧ, ਅਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ ਨਿੰਦਾ, ਹਿੰਸਾ, ਅਸਤਿ, ਤਯਾਗੇ, ਬੁਰਾ ਨ ਕਰੇ, ਅੰਤ ਕੀ ਓਰਿ ਦੇਖੈ, ਦੂਖੈ ਦੁਖਾਵੈ ਨਹੀਂ, ਮੀਠਾ ਬੋਲੈ, ਮਨ ਸੁਧ ਰਖੈ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਹਰੈ ਧਰਮ ਕਿਰ ਖਾਇ, ਦੂਸਰੇ ਪੰਥ ਮਾਰਗ ਕੀ ਮੜੀ ਨ ਸੇਵੈ, ਮਠ, ਬੁਤ, ਤੀਰਥ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਬਰਤ, ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ, ਮੰਤ੍ਰ, ਪੀਰ ਪੁਰਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪੁੱਛਣਾ, ਤਰਪਣ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ, ਸੰਧਯਾ ਹੋਰ ਕਿਤੈ ਵਲਿ ਚਿਤ ਦੇਵੈ ਨਾਹੀ। ਅਕਾਲ, ਚਰਨ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲਿ ਜੁੜੇ। ਖਾਲਸਾ ਸੋ, ਜਿਨ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਉ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ।

ਸੰਗਤਿ ਮੈਂ ਖਾਲੀ ਜਾਵੈ ਨਾਹੀ, ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੈ ਸੁਣਾਵੈ ਅਰਥੀ ਨੋ ਦਾਨ ਦੇਇ, ਜਿਸ ਨੋ ਕੋਈ ਕੁੜਮਾਈ ਕਰੇ; ਨਾਹੀ, ਤਿਸਨੋ ਲੋਚਕੈ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ। ਕੁਸਿਖ ਹੋਵੈ ਤਿਸਕੋ ਸਿਖ ਕਰੈ ਦੁਖੈ ਦੁਖਾਵੈ ਨਾ। ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਜਾਣੀਐ, ਰਹਿਤ ਤੇ ਪਛਾਣੀਏ ਔ ਅਤਰਾਤਮਾ ਮੈ ਏਹੁ ਰਹਤ ਧਾਰੇ-ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਵੈ ਸੀਲ ਜੁਗਤਿ ਕੀ ਕੱਛ ਪਹਿਰੈ, ਫਤਿਹ ਮਨ ਜੀਤਬੇ ਕੀ ਬੁਲਾਵਹਿ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਬਾਣੀ ਕੇ ਹਥਯਾਰ ਪਹਿਰੇ, ਬੁਧਿ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਇਹ ਕੇਸ ਧਾਰੇ, ਕੇਸਾਂ ਕਾ ਬੜਾ ਅਦਬ ਹੈ। ਕੇਸ ਮਾਤਾ ਕਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜਾਂ ਕੇਸਾਂ ਕਾ ਜਲ ਪੜ ਸੋ ਅਸਥਾਨ ਸਰੀਰ ਈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸਿੰਘੋਂ ਕੇ ਚਰਣੋਂ ਕਾ ਜਲ ਪੜੇ, ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਪਿਛੇ ਫਿਰੇ, ਅੰਤ ਕੋ ਗਤੀ ਕਰੇ। ਜੂੜਾ ਸੀਸ ਕੇ ਮੱਧ ਭਾਗ ਮੇਂ ਰਾਖੈ, ਔਰ ਪਾਗ ਬੜੀ ਬਾਂਧੇ, ਕੇਸ ਢਾਂਪ ਰਖੈ, ਕੰਘਾ ਦੋਵੈ ਕਾਲ ਕਰੈ, ਪਾਗ ਚੁਨਕੇ ਬਾਂਧੇ, ਕੱਛ ਪਾਂਚ ਗਜ ਢਾਈ ਗਜ ਕੁ ਹੋ। ਚਉਥੇ ਦਿਨ ਕੇਸ਼ੀ ਸਨਾਨ ਕਰੇ, ਢਾਈ ਗਜ ਕਾ ਸਾਫ਼ਾ ਕਛਹਿਰਾ ਬਨਾਨੇ ਕੋ।

ਚਤੁਰ ਬਰਣ ਮੈਂ ਕੋਊ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੈ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਸੂਰੂਪ ਹੈ, ਅਪਣਾ ਧਰਮ ਸੁਮੇਰੁ ਤੁਲ, ਪਰਾਇਆ ਰਾਈ ਤੁੱਲ। ਸੰਸਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤਰਾਵੈ।

(੬)

'ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ' ਵਿਚੋਂ

'ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਖੋਜਨਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਸਿਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵਿਚ ਨ ਪਵੇ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਾਤਾਂ ਨ ਸੁਣੇ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਧਰਮਸਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣ, ਚਤੁਰਾਈ, ਧਨ, ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਮਾਣ, ਨ ਕਰੈ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪੇ; ਅਪਣਾ ਨ ਰੱਖੇ; ਗੁਰੂ ਉਸੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋਇ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੋਰ, ਮੜ੍ਹੀ ਕਬਰ, ਦੇਹੁਰਾ, ਮਸੀਤ, ਮੁੱਲਾਂ, ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨ ਮੰਨੇ, ਬਿਨਾ ਗੁਰੂ ਅਪਣੇ।'

'ਸਿਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਕੀ ਚਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਕਾ, ਫਲ ਸੰਗਤਿ ਕਾ, ਬੀਜ ਕਰਮਾਂ ਕਾ, ਬੀਚਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾ, ਕਿਰਤ ਧਰਮ ਕੀ, ਹਥਿਆਰ ਜਤ ਕਾ, ਵਾਕ ਸਤ ਕਾ ਭਾਗ ਪੂਰਬ ਕਾ, ਜਸ ਦੇਗ ਕਾ, ਰਾਜ ਤੇਗ ਕਾ, ਪੂਜਾ ਅਕਾਲ ਕੀ, ਸੋਭਾ ਸੇਵਾ ਕੀ, ਸ਼ੀਰੀਂ ਬਦਨ ਕੀ, ਲਾਜ ਲੋਣ ਕੀ, ਹਿਯਾਉ ਅੱਖੀਂ ਕਾ; ਘੁੰਡ ਪਰਨਾਰਿ ਕਾ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਭਲੀ ਨਾਰਿ ਕਾ, ਨਾਰਿ ਭਲੀ ਕੁਲ ਦੀ, ਰਹਣਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ, ਮੰਨਣਾ ਕੁਲ ਕਾ, ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਸੇਵਾ ਸਿਖ ਕੀ, ਆਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੀ, ਦੀਦਾਰ ਖਾਲਸੇ ਕਾ, ਜਾਗਣਾ ਹਰਿਜਸ ਕਾ, ਇਸਨਾਨ ਕੇਸਾਂ ਕਾ, ਤਿਆਗ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਾ, ਵਰਤਣ ਸੁਚੇਤੀ ਕੀ, ਬੋਲਣ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਕਾ, ਰਹਿਤ ਰਿਦੇ ਕੀ, ਬਿਬੇਕ ਮੰਨਣ ਕਾ, ਸੇਵਾ ਸਿਖ ਕੀ, ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ; ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀ, ਟਹਿਲ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੌਕ ਕਾ, ਗਾਵਣਾ ਕੰਠ ਕਾ, ਜੀਤਣਾ ਮਨ ਕਾ, ਸਿਰਦਾਰੀ ਟਹਲ ਕੀ, ਭਾਉ ਅੰਦਰਿ ਕਾ, ਵੰਡ ਖਾਣਾ ਹੋਂਦੇ ਕਾ, ਚਿਤਵਣਾ ਭਲਿਆਈ ਕਾ, ਮਾਰਨਾ ਪਾਪਾਂ ਕਾ, ਵਰਤਣ ਜੁਗਤਿ ਕੀ, ਅਮਲ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਾ; ਪ੍ਰਸਾਦ ਕੜਾਹ ਕਾ ਜੁੱਧ ਜੁੱਟੇ ਕਾ, ਬਲ ਸ਼ਬਦ ਕਾ, ਵਾਧਾ ਧਰਮ ਕਾ,

ਨਾਤਾ ਸਿਖੀ ਕਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭਜਨ ਕੀ। [ਰਹਿਤਨਾਮੇ, ਪੰਨਾ 86

(੭)

'ਪਰਮ ਸੁਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚੋਂ

ਪ੍ਰਥਮ ਬਚਨ—ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਿਖ ਖਾਲਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੇ ਨੋ ਚਾਹੀਐ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠੇ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਸ਼ਾ ਭੂਮਿ ਜਾਇ, ਜਬ ਊਹਾਂ ਸਿਉਂ ਫਾਰਗ ਹੋਵੈ। ਤਬ ਹਥ ਪਾਣੀ ਲਏ, ਗੁਦਾ ਕਉ ਧੋਵੈ। ਜਬ ਧੋਵੈ ਸੱਤ ਵਾਰੀ...ਵਿਚ ਅੰਗੁਰੀ ਡਾਲੇ। 2। ਜਬ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰੈ, ਇੰਦ੍ਰੀ ਨੋ ਭਿ ਧੋਵੈ, ਫੇਰਿ ਹਥ ਅਪਣੇ ਮਿਟੀ ਮਲ ਕੇ ਤੀਨ ਵਾਰੀ ਧੋਵੈ, ਫਿਰ ਗੋਡਿਆਂ ਸਿਉਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰ ਧੋਵੈ, ਜਬ ਬਨੈ ਇਉਂ ਹੀ ਕਰੇ। 3। ਫਿਰਿ ਦਾਤਨ ਕਰੇ. ਮੂੰਹ ਧੋਵੈ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਜਾਏ। 4। ਤਿਸ ਤੇ ਉਪਰਾਂਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਕੇਸਾਂ ਸੁਧਾ ਪਾਣੀ ਪਾਇ ਨ੍ਹਾਏ, ਸੱਤ ਗੜਵੀਆਂ ਨਾਲਿ ਨ੍ਹਾਵੈ ਗੜਵੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੇਰ ਪਾਣੀ ਪਵੈ। ਫੇਰਿ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਬਦ-ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੇ, ਉਚਾਰ ਕਰੈ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰੈ ਅਥਵਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ, ਦੁਇ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਗੁਰੂ ਪੜ੍ਹਾਏ ਗ੍ਰੰਥ ਪੋਥੀ ਸੋਂ ਪੜ੍ਹੈ। ਫੇਰਿ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਆਰਤੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਲਗੈ। ਜਦ ਦੁਇ ਪਹਰ ਦਿਨ ਗੁਜਰੈ, ਫੇਰਿ ਹਥ ਮੂੰਹ ਪੈਰ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਧੋਇਕੈ ਸੋਦਰੁ ਰਹਰਾਸਿ ਨਾਲਿ ਪੜ੍ਹੈ। ਸੰਧਿਆ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ। ਫੇਰਿ ਰਾਤਿ ਨੂੰ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੈ,ਗਾਵੈ, ਕੀਰਤਨ ਕਰੈ। ਜਬ ਜਾਨੈ ਜੁ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਬਹੁਤ ਗਲਬਾ ਆਇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਵੈ। ਧਿਆਨ ਅਪਣਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਿਖੈ ਰਖ ਕੇ ਸੁਰਤਿ ਸਿਉਂ ਸੋਵੈ। ੧੦।

ਦੁਤੀਆ ਬਚਨ—ਅਹਾਰੁ ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤ ਸਵੇਰ ਹੀ ਖਾਏ ਪਰ ਭੁਖ ਲਗੀ ਰੋਟੀ ਦਾਲ ਅਥਵਾ ਕਿਛੁ ਹੋਰ। ੧। ਫੇਰਿ ਚਾਰ ਅਥਵਾ ਤਿੰਨ ਘੜੀਆਂ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੇ ਰਿੱਧਾ ਅੰਨ ਖਾਏ, ਦਾਲ, ਚਾਵਲ, ਖਿਚੜੀ, ਮਾਸ ਚਾਵਲ, ਪਲਾਵ। ਰੋਟੀ ਦੁਇ ਵਖਤ ਨ ਖਾਏ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ। ੨। ਪਰ ਕਿਛ ਭੁਖ ਰਖਕੇ ਖਾਏ, ਭਰੇ ਉਪਰਿ ਭਰੇ ਨਾਹੀ। ੩। ਮੇਵਾ ਜੋ ਖਾਏ ਨਿਰਾਹਾਰ ਖਾਏ, ਖੁਸ਼ਕ ਮੇਵਾ। ੪। ਤਰ ਮੇਵਾ ਖਾਏ ਦੁਇ ਚਾਰ ਪੈਸਾ ਭਰ ਅੰਨ ਕੀ ਅੰਸ ਮੂੰਹ ਪਾਇਕੈ ਖਾਏ। ੫। ਜੋ ਕਿਛੁ ਖਾਏ ਸੋ ਭੁਖ ਮੈਂ ਖਾਏ ਅਰੁ ਭੁਖ ਰਖਕੈ ਖਾਏ। ੬।

ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਬਚਨ—ਅਬ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਰੈ, ਤਉਂ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਪਹਰੈ; ਜੋ ਜੈਸੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਦੇਇ ਤੈਸੀ ਪਹਰੈ। 1। ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਿਛੇ ਧੁਆਇ ਪਹਿਰੈ।

ਫੇਰ ਛਿਅ ਦਿਨ ਪਿਛੈ ਅਥਵਾ ਆਠ ਦਿਨ ਪਿਛੈ ਧੁਆਇ ਪਹਰੇ। ਜੋ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ ਅੱਠਵੇਂ ਦਿਨ ਤੇ ਵਧੀਕ ਧੁਆਇ ਪਹਿਰੈਗਾ, ਦਾਰਿਦ੍ਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੨।

ਅਰ ਜਬ ਕਪੜੇ ਪਹਰੈ, ਤਬ ਜਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਲਗਾਇ ਪਹਰੈ। ੩। ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਇਸਕਾ ਏਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਉਜਲ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਰਹਨ, ਮਲੀਨ ਨ ਰਹਨ, ਕਿਆ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਕਿਆ ਮਰਦ ਸਭਨਾਂ ਨੋ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਜੁ ਇਸ ਤਰਾਂ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਰੈ ।੩।

ਚਤਰਥ ਬਚਨ—ਅਬ ਜੋ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਰੇ ਸੋ ਕੈਸੀ ਪਹਰੈ, ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਪਗੜੀ ਤਾਂ ਲੰਮੀ ਬੇਸ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਕਲਗੀ ਪਰਾਂ ਦੀ। ਹੋਰ ਜੋ ਕਿਛ ਗੁਰੂ ਦੇਇ-ਸਰਪੇਚ ਗੋਸ਼ਪੇਚ ਸੋ ਪਗੜੀ ਉਪਰਿ ਪਹਰੈ। ੧। ਜੈਸਾ ਗੁਰੂ ਦੇਵੇ ਸੋ ਪਹਰੈ ਜਾਮਾ ਅਗਲ ਬੰਦੀ। ੨। ਪਾਇਜਾਮਾ ਮੌਜਿਆਂ ਦੀ ਤਰਹ, ਜੇ ਕਦਾਂਚ ਸਾਰਾ ਨ ਪਹਰੈ ਤਾਂ ਪਤਾਵੇ ਕਪੜੇ ਦੇ ਉਪਰਿ ਪਹਰੈ। ੩। ਅਰੁ ਜੋ ਮੌਜੇ ਚਮੜੇ ਵ ਬਨਾਤ ਅਥਵਾ ਮਖਮਲ ਦੇ ਪਹਰੇ ਤਾਂ ਅਤਿ ਭਲਾ। ੪। ਫੇਰਿ ਤਿਸ ਊਪਰਿ ਪਟਕਾ ਬੰਨ੍ਹੇ, ਉਪਰ ਪਰਮ ਜਨੇਊ ਪਹਰੈ, ਹਥਿਆਰ ਬੰਨ੍ਹੇ। ੫। ਅਰੁ ਜੁ ਘੋੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇਇ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਊਪਰਿ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਰ ਜੋ ਸਵਾਰੀ ਮਉਜੂਦ ਹੋਵੈ, ਉਸ ਊਪਰਿ ਚੜ੍ਹੈ। ੬। ਕੰਨੀਂ ਮੋਤੀ ਪਾਇ ਅਰੁ ਜੋ ਜੋ ਗਹਣੇ ਮਰਦਾਨੇ ਹੈਨਿ, ਸੋ ਪਹਰੈ। ੭। ......

ਪੰਚਮ ਬਚਨ—ਅਰ ਜਿਸ ਜ਼ਗਹਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਵੈ ਤਹਾਂ ਇਸ ਰਉਂਸ ਜਗਹ ਬਨਾਇਕੈ ਰਹੈ। ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਤੋ ਏਕ ਐਵਾਨ ਕੱਚਾ ਅਥਵਾ ਪੱਕਾ ਅਥਵਾ ਛੱਪਰ ਦਾ ਹੋਵੈ। ਉਸ ਅੰਦਰਿ ਦੁਇ ਕੋਠੜੀਆਂ ਹੋਨਿ, ਅਛਾ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਰਖੇ। ੧ ਫ਼ੇਰਿ ਏਕ ਜਗਹਿ ਜਹਾਂ ਛੱਪਰ ਨ ਹੋਇ, ਤਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰਨੇ ਕੀ ਬਿਧਿ ਕਰੈ ਉਸ ਮੈਂ ਭੀ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਹੋਇ, ਉਹ ਜਗਹ ਭੀ ਅਛੀ ਸਾਫ਼ ਰਹੈ। ੨। ਫਿਰਿ ਇਕ ਗੋਸ਼ੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਭੂਮਿ ਦੀ ਜਗਹ ਬਨਾਏ, ਉਸ ਊਪਰਿ ਭੀ ਸਾਇਆ ਹੋਵੈ, ਉਹ ਭੀ ਸਾਫ ਰਹੈ। ੩। ਫਿਰ ਜਹਾਂ ਬੈਠੈ, ਸੋਵੈ, ਤਹਾਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਕਰੈ, ਬੂਟੇ ਬੋਵੈ, ਚੁਬੱਚਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਰੁ ਫੁਹਾਰਾ ਕਰੈ ਅਰ ਜਗਹ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਰਖੈ। ੪। ਜਥਾਸ਼ਕਤਿ ਫਰਸ਼ ਬਿਛਾਇ ਰਖੈ। ੫। ਫੇਰਿ ਏਕ ਜਗਹ, ਉਸਤੇ ਬਾਹਰਿ ਦੀਵਾਨਖਾਨਾ

ਕਰੈ, ਊਹਾਂ ਏਕ ਐਵਾਨ ਚਾਹੀਐ ਅਤੈ ਏਕ ਕੋਠੜੀ ਕਰੈ । ੭ । ਅਰੁ ਉਸਦੇ ਗੋਸ਼ੇ, ਦਿਸਾ-ਭੂਮਿ* ਦੀ ਜਗਹ ਕਰੇ । ੮ । ਅਰੁ ਐਵਾਨ ਚੇ ਅਗੇ ਭੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਕਰੈ, ਅਰ ਚੁਬੱਚਾ ਫੁਹਾਰਾ ਭੀ ਕਰੈ । ੯ । ਅਰੁ ਏਕ ਤਬੇਲੇ ਕੀ ਜਗਹ ਕਰੇ । ੧੦ । ਅਰ ਜਬ ਸ਼ਕਤਿ ਗੁਰੂ ਖੂਹੇ ਦੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਕਰੇ । ੧੧ । ਅਰੁ ਜੈਸੀ ਗੁਰੁ ਸ਼ਕਤਿ ਦੇਇ ਤੈਸੀ ਜਗਹ ਬਨਾਇ । ੧੨ ।

ਛਠਮ ਬਚਨ—ਅਬ ਕਿਰਤ ਰੁਜਗਾਰ ਕੀ ਬਿਧਿ ਕਿਉਂ ਕਰ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਕਿਰਤ ਜੋ ਕਰੈ, ਸੋ ਧਰਮ ਕੀ ਕਰੈ, ਬਰਕਤਿ ਪਾਵਨਹਾਰਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੈ । ੧ । ਚਾਕਰੀ ਕਰਨੀ ਸਿਖ ਖਾਲਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨੋ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ । ੨ । ਤਰਾਜ਼ੂ-ਕਸ਼ੀ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ, ਦੁਕਾਨ ਬੈਠਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ । ੩ । ਕਸਬ ਕਰਨਾ ਘਰ ਬਿਖੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਕਸਬ ਕਰਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਿਖੇ ਬੇਚ ਆਵੈ, ਐਬ ਨਾਹੀ। ਕਸਬ ਕਰਨੇ ਤੇ ਆਲਸ ਨ ਕਰੇ । ੪ । ਸਭ ਤੇ ਉਤਮ ਕਿਰਤ ਸਉਦਾਗਰੀ ਹੈ । ੫ । ਉਸ ਤੇ ਉਤਰ ਕੇ ਖੇਤੀ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਰੁਜਗਾਰ ਇਹ ਕਰੈ । ੬ । ਅਰੁ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਮਾਈ ਕਰੈ ਉਸ ਕੇ ਹਿਸੈ ਕਰੈ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹਿਸਾ ਨਿਕਾਲੇ, ਚਾਲੀਸਵਾਂ, ਬੀਸਵਾਂ, ਦਸਵਾਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਿੰਮਤ ਦੇਇ । ਫਿਰਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕਾ ਹਿਸਾ ਨਿਕਾਲੇ ਜਿਉਂ ਉਪਰਿ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਫੇਰਿ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਹਿਸਾ ਨਿਕਾਲੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕੋ । ਫੇਰਿ ਅਪਨੀ ਪੁਸ਼ਾਕ, ਖੁਰਾਕ, ਖੁਸ਼ਬੋਈ, ਕਾ ਹਿੱਸਾ ਨਿਕਾਲੇ ਅਰੁ ਜੋ ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਸੋ ਨੇਕ ਬਦ ਦਿਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਰਖੈ । ੭ ।

ਅਰੁ ਜੋ ਚਾਕਰੀ ਕਰੈ, ਤਉ ਸਿਪਾਹਗਰੀ ਕਰੈ, ਕੈਸੀ ਕਰੈ ਜੋ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਰਹੈ ਅਰੁ ਜੋ ਮਹੀਨਾ ਹੋਵੈ ਉਸ ਊਪਰਿ ਸੰਤੋਖ ਕਰੈ । ੮ । ਅਰੁ ਜਿਸਕਾ ਚਾਕਰ ਹੋਵੈ ਕਹੀਂ ਭੇਜੈ ਲੜਾਈ ਨੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਪਣੀ ਮੁਰਾਦ ਨੂੰ ਬੁਝਿ ਜਾਣੈ, ਸੂਰ-ਬੀਰ ਹੋਇ ਰਹੈ । ੯ । ਅਰੁ ਜੋ ਲੜਾਈ ਹੋਇ ਤਾਂ ਲੁਟੈ ਨਾਹੀ, ਕਿਸੀ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਵਲਿ ਨਦਰਿ ਨ ਕਰੈ । ੧੦ । ਅਰ ਜੋ ਕਿਛੁ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਾਰ ਫੁਰਮਾਵੈ, ਸੋ ਸਿਰ ਮਾਥੇ ਊਪਰਿ ਮਾਨੈ । ੧੧ ।

*ਟੱਟੀ

(੮)

'ਪੱਕੀ ਰੋਟੀ' ਵਿਚੋਂ

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੈ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਦੇ ਮਹਿਨੇ ਕਿਹੜੇ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾਂ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾਮ ਖ਼ੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਹਰ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇਗਾ ਮੋਮਨਾਂ ਨੂੰ, ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ, ਦਿਹਾੜੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਕਿਸਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਖ਼ੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦਾ।

ਜੇ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਉੱਮਤ ਕਿਸਦੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਰਸੂਲ ਅੱਲ੍ਹਾ ਸਲਾ ਅਲਾ ਅਲੈ ਓ ਆਲ੍ਹਾ ਓ ਸਲਮ ਦੀ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਦੋਸਤਦਾਰ ਕਿਸਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਚੌਹਾਂ ਯਾਰਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਸਲੀ ਅਲਾ ਅਲੈ ਓ ਆਲ੍ਹਾ ਓ ਸਲਮ ਦਿਆਂ ਦਾ। ਪਹਿਲਾ ਯਾਰ ਹਜਰਤ ਅਬੂ ਬਕਰ ਸਦੀਕ ਰਜ਼ੀ ਅਲਾ ਤਆਲਾ ਅਨਾ; ਦੂਜਾ ਹਜ਼ਰਤ ਉਮਰ ਬਿਨ ਖਿਤਾਬ ਰਜ਼ੀ ਅਲਾ ਤਆਲਾ ਅਨਾ, ਤਰੀਜਾ ਯਾਰ ਹਜ਼ਰਤ ਉਸਮਾਨ ਇਬਨ ਅਫਾਨ ਰਜ਼ੀ ਅਲਾ ਤਆਲਾ ਅਨਾ, ਚੌਥਾ ਯਾਰ ਹਜਰਤ ਅਲ਼ੀ ਕਰਮ ਅਲਾ ਵਜਹ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਔਲਾਦ ਕਿਸਦੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਸਫ਼ੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਮਿੱਲਤ ਕਿਸਦੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਲੀਲ-ਅਲਾ ਦੀ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਗਰੋਹ ਕਿਸਦੇ ਚੋਂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚੋਂ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਮਜ਼ਬ ਕਿਸਦੇ ਚੋਂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਹਜ਼ਰਤ ਅਮਾਮ ਆਜ਼ਮ ਰਹਿਮਤ ਅੱਲਾ ਅਲੈ ਦੇ ਚੋਂ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਸਭੇ ਇਮਾਮ ਮਜ਼ਬ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਚਾਰ, ਪਹਿਲ ਮਜ਼ਬ ਇਮਾਮ ਆਜ਼ਮ ਰਹਿਮਤ ਅਲਾ ਅਲੈ ਦਾ, ਦੂਜਾ ਮਜ਼ਬ ਹਜਰਤ ਇਮਾਮ ਸਾਫ਼ਈ ਰਹਿਮਤ ਅਲਾ ਅਲੈ ਦਾ, ਤਰੀਜਾ ਮਜ਼ਬ ਹਜ਼ਰਤ ਇਮਾਮ ਮਾਲਕ ਰਹਿਮਤ ਅਲਾ ਅਲੈ ਦਾ, ਚੌਥਾ ਮਜ਼ਬ ਹਜ਼ਰਤ ਅਮਾਮ ਅਹਿਮਦ ਬਿਨ ਖ਼ਲੀਲ ਰਹਿਮਤ ਅੱਲਾ ਅਲੈ ਦਾ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਪੀਹੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਫ਼ਰਜ ਹੈਨ। ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਚਾਰ,ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਰਸੂਲ ਅਲਾ ਸਲੈ ਅਲਾ ਅਲੈ ਓ ਆਲ੍ਹਾ ਓ ਸਲਮ ਬੇਟਾ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦਾ,ਅਬਦੁੱਲਾ ਬੇਟਾ ਮੁਤਲਬ ਦਾ, ਮੁਤਲਬ ਬੇਟਾ ਹਾਸ਼ਮ ਦਾ, ਹਾਸ਼ਮ ਬੇਟਾ ਅਬਦੁਲਮਨਾਫ਼ ਦਾ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਦੋਂਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਮੀਸ਼ਾਕ੧ ਦਾ, ਜਿਸ ਦਿਹਾੜੇ ਖ਼ੁਦਾ ਤਆਲਾ ਨੇ ਸਭ ਅਰਵਾਹ੨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਨੇ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਈਮਾਨ ਕਿਤਨੇ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਪੰਜ, ਜਿਹੜਾ ਈਮਾਨ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਕਬੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਈਮਾਨ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਈਮਾਨ ਮੋਮਨਾਂ ਦਾ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਈਮਾਨ ਮਾਸੂਮ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਈਮਾਨ ਬਦੈਤੀਆਂ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਈਮਾਨ ਮੌਕੂਫ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਈਮਾਨ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਈਮਾਨ ਮਰਦੂਦ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੇਰਾ ਈਮਾਨ ਬੈਠਾ ਹੈ ਯਾ ਖਲੋਤਾ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਜਿਸਨੇ ਸਭੇ ਹੁਕਮ ਖ਼ੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੇ ਮੰਨੇ, ਉਸਦਾ ਈਮਾਨ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਨਾਫ਼ਰ-ਮਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਸਦਾ ਈਮਾਨ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਦੇਖਾਂ ਕਿਤ ਵੇਲੇ ਟੁਰ ਵੰਞਸਿ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੇਰਾ ਈਮਾਨ ਨੰਗਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਜਿਆਂ ਹੋਇਆ ? ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਈਮਾਨ ਕਜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਯਾ ਨਹੀਂ, ਉਸਦਾ ਈਮਾਨ ਨੰਗਾ ਹੈ।

੧ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ੨ਰੂਹਾਂ

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਤੇਰੇ ਈਮਾਨ ਦੀ ਜਗਹ, ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਇਲਮ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦਾ ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਰੁਕਨ ਈਮਾਨ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹੈਨ ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਦੋ :—

ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਤੇ ਸਚ ਕਰ ਮੰਨਿਆ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੇ ਖੁਦਾ ਇਕ ਹੈ, ਖੁਦਾ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁਹੰਮਦ ਰਸੂਲ ਅੱਲ੍ਹਾ ਸਲੀ ਅਲਾ ਅਲੈ ਓ ਆਲ੍ਹਾ ਓ ਸਲਮ ਬਰ ਹਕ ਹੈ ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਹੁਕਮ ਈਮਾਨ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਸੱਤ: ਅੱਵਲ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨ ਕੀਜੀਏ, ਦੂਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨ ਦੀਜੀਏ, ਤਰੀਜਾ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲ ਨ ਖੱਸੀਏ, ਚੋਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਹੁਕਮ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾ ਨਜਾਨੀਏ, ਪੰਜਵਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗਿਲਾ ਨਾ ਕੀਜੀਏ, ਛੇਵਾਂ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਹੋਸੀ. ਸੱਤਵਾਂ ਉਸ ਤੇ ਦੋਜ਼ਖ ਭਾਹ ਹਰਾਮ ਹੋਸੀ ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਈਮਾਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਸੱਤ: ਅਵਲ ਈਮਾਨ ਲਿਆਵਣਾ ਨਾਲ ਗੈਬ ਦੇ, ਦੂਜੇ ਇਲਮ ਗੈਬ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੈ, ਤਰੀਜਾ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਅਪਨੇ ਤੇ ਈਮਾਨ ਲਿਆਵਣਾ, ਚੋਥਾ ਫ਼ਜ਼ਲਾਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੀਆਂ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਰਹਿਣਾ, ਪੰਜਵਾਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੇ ਅਜ਼ਾਬਾਂ ਥੀਂ ਡਰਨਾ, ਛੇਵਾਂ ਹਲਾਲਾਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰ ਜਾਣਨਾ ਸੱਤਵਾ ਹਰਾਮਾਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕਰ ਜਾਣਨਾ ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਈਮਾਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਸੱਤ: ਮੰਨਿਆ ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਨੂੰ...ਅਤੇ ਮੰਨੇ ਸਭ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੇ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆਂ ਮੈਂ ਸਭ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ...ਅਤੇ ਮੰਨੇ ਮੈਂ ਸਭ ਪੈਗੰਬਰ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆਂ ਮੈਂ ਦਿਨ ਕਿਆਮਤ ਦਾ, ਅਤੇ ਮੰਨਿਆਂ ਮੈਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨੇਕੀਆ ਅਤੇ ਬਦੀਆਂ ਦਾ ਤਰਫੋਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੇ । ਨੇਕੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦੀਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ । ਮਾਰੇਗਾ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਵਾਏਗਾ, ਵਤ ਨਹੀਂ ਮਾਰੇਗਾ ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੈ ਈਮਾਨ ਮਜਮਲ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਮੰਨਿਆ ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਤਆਲਾ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਕਰ ਹੈ ਉਹ ਨਾਲ ਨਾਵਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ .. ਅਤੇ ਨਾਲ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇ...ਅਤੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ ਮੈਂ ਸਭ ਹੁਕਮ ਖ਼ੁਦਾ ਤਆਲਾ ਦੇ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਈਮਾਨ ਦੇ ਬਕਾ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਤ੍ਰੈ: ਅੱਵਲ ਬੰਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੈ ਜੋ ਅੱਲਾ ਤਆਲਾ ਨੇ ਈਮਾਨ ਦਿਤਾ, ਦੂਜਾ ਡਰਦਾ ਰਹੇ ਜੇ ਈਮਾਨ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਮਤ ਖੁੱਸ ਜਾਵੇ, ਤਰੀਜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨ ਕਰੇ ਕਿਸੇ ਤੇ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਬਨਾਈਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੈਨਿ ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਪੰਜ—ਕਲਮਾ ਪੜਨਾ ਇੱਕ, ਨਮਾਜ਼ ਪੜਨੀ ਦੋ, ਰੋਜ਼ੇ ਮਾਹ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਰਖਣੇ ਤ੍ਰੈ, ਜ਼ਕਾਤ ਮਾਲ ਦੀ ਦੇਣੀ ਚਾਰ, ਹੱਜ ਕਰਨਾ ਪੰਜ।

ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੇ ਵਾਜਬ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹੈਨ ਤੂੰ ਆਖ ਜੀ ਸੱਤ। ਖਿਦਮਤ ਕਬੀਲੇ ਭੁਖੇ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹਿਕ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਵਣੀ ਦੋ, ਸਦਕਾ ਈਦੁਲਫਿਤਰ ਦਾ ਦੇਵਣਾ ਤ੍ਰੈ, ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਕਰਨੀ ਚਾਰ, ਔਰਤ ਨੋ ਖ਼ਿਦਮਤ ਖਸਮ ਦੀ ਕਰਨੀ ਪੰਜ, ਉਮਰਾ ਬਜਾ ਲਿਆਵਣਾ ਛੇ. ਵੇਤਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸੱਤ।'

....

(੯)

ਵਿਕਾਰ ਜ਼ਬਾਨ ਕੇ

ਵਿਕਾਰੁ ਪਹਿਲਾ ਏਹੁ ਜੋ ਵਚਨੁ ਬੋਲੀਏ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨ ਹੋਵੇ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਜਲਸ ਵਿਚਿ ਆਪਣੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਣੀ ਅਤੇ ਜੇੜੀਆ ਜੇੜੀਆ ਵਸਤੂ ਖਾਧੀਆਂ ਹੋਵਨਿ ਅਤੇ ਜੇੜੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਹਰ ਡਿਠੇ ਹੋਵਿਨਿ । ਅਤੇ ਬਾਗ ਬੁਸਤਾਨ ਪਹਾਰ ਜੋ ਜੋ ਸੈਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਵਿਨਿ ਸੋ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣੀਆਂ । ਜੇੜੀਆਂ ਗਾਲੀਆਂ ਗੁਜਰ ਗਈਆਂ ਹੁਣ ਆਖਣ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨਾ ਗਾਲੀਂ ਦਾ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ । ਅਤੇ ਜੇ ਨਾ ਆਖੀਐ ਤਾਂ ਵਿਗੜਦਾ ਕੁਝ ਨਾਹੀਂ । ਤਿਸ ਬੋਲਨ ਵਿਚੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੈਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਕਰਿ ਕੋਈ ਮਿਲੇ ਤਿਸ ਕੰਨੋ ਸੁਧਿ ਖਬਰ ਪੁਛੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪਰੋਜਨੁ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੈ ਸੋ ਇਹੁ ਪੁਛਣੁ ਵਧੀਕੁ ਹੈ । ਸੋ ਵਧੀਕ ਭੀ ਤਾਂ ਹੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਬਈ ਉਪਾਧਿ ਕਾਈ ਨ ਉਠੇ । ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੰਨੋ ਪੁਛੀਐ ਜੋ ਵਰਤੁ ਰਾਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੀ । ਜੇ ਕਰਿ ਸਚੁ ਆਖੇ ਜੋ ਵਰਤ ਰਾਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਪੁੰਨੁ ਜਾਹਰੁ ਕੀਤੁਸੁ । ਅਤੇ ਜੇ ਵਰਤੁ ਨਾ ਰਾਖਿਆ ਆਹਸੁ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮੰਦਗੀ ਕੰਨੋ ਸਚੁ ਨਾ ਆਖਿ ਸਘਿਉਸ । ਝੂਠ ਆਖਣਾ ਪਇਉਸੁ । ਸੋ ਅਪਰਾਧ ਪੁਛਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰਿ ਕੀਆ ਤਿਸ ਵਧੀਕ ਬੋਲਣ ਦਾ ਇਲਾਜੁ ਏਹੁ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣੈ ਜੋ ਮਰਣਾ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਇਤ ਪਲ ਕਥਨਨ ਵਿਚਿ ਗੁਜਰੇ ਸੋ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਖਰਚੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ । ਸਮਾਂ ਅਕਾਰਥ ਵੰਞਾਵਣਾ ਘਾਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧ ।

ਵਿਕਾਰ ਡੂਜਾ ਖੋਟ ਖਪਟ ਦੀਆਂ ਗਾਲੀਂ ਕਰਣੀਆਂ । ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵੇਂ

ਬੰਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਆਪਸ ਅੰਦਰ ਲੜੇ ਹੋਵਿਨਿ। ਅਤੇ ਹਿਕ ਬਿਏ ਕੂ ਦੁਰਵਚਨ ਅਲਾਏ ਹੋਵਨੇ ਤਿਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਣੀ। ਭਾਵੇਂ ਆਪਿ ਦੁਰਵਚਨ ਅਲਾਵਣੇ ਜਿਸ ਕੰਨੋਂ ਹਾਸਾ ਆਵੇ। ੨।

ਵਿਕਾਰ ਤੀਜਾ ਝਗੜਾ ਕਰਨਾ। ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਵਚਨੁ ਢਾਹਿ ਡੇਵਣਾ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਦੁਇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਾਂ ਬਹੁਰ ਪਾਂਦੀਆਂ ਹਿਨਿ। ਹਿਕੁ ਅਭਿਮਾਨ। ਡੂਝਾ ਭਿਗਿਆੜਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ। ਇਹ ਨਖਿਧ ਹੈ ਜੋ ਦੁਖਾਉ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਵਸ ਕਿਸੇ ਕੂ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕਾਂਤ ਵੇਲੇ ਜਥਾਰਥੁ ਖੋਲਿ ਸੁਣਾਈਏ। ਜੇ ਮਨੀਵਣ ਦੀ ਉਮੇਦ ਹੋਵੇ ਨਾਹੀ ਤਾਂ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹੀਏ। ੩।

ਵਿਕਾਰੁ ਚਉਥਾ ਝੇੜਾ ਕਰਣਾ ਵਿਚਿ ਵਿਹਵਾਰ ਦੇ; ਸੋ ਵਡਾ ਵਿਕਾਰੁ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਰਹਤਵਾਨ ਝੇੜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਵਰਾਇ ਵਧੀਕ ਬੋਲਣ ਦੇ ਝੇੜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਦਾ ਅਤੇ ਰਹਤਵਾਨ ਵਧੀਕੁ ਨਹੀਂ ਬੁਲੇਂਦਾ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੂ ਝੇੜਾ ਆਇ ਬਣੇ ਭੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕਰ ਫਰਸਾਵਿਸਿ ਤਾਂ ਵੀ ਵਰਾਇ ਸਚ ਦੇ ਅਲਾਏ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਦੁਖਾਵਣ ਦੀ ਮਨਸਾ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਨ ਅਲਾਏ ਅਤੇ ਵਧੀਕ ਨ ਅਲਾਏ ਜੋ ਧਰਮ ਨਾਸੁ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ੪।

ਵਿਕਾਰੁ ਪੰਜਵਾਂ ਦੁਰਵਚਨ ਅਲਾਵਣਾ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਸੁਖੁ ਪਿਰਾਪਤੁ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ, ਦੁਰਵਚਨ ਅਲਾਵਣ ਵਾਲੇ ਕੂ। ੫।

ਵਿਕਾਰੁ ਛਿਹਵਾਂ ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਕਰਣੀ। ਸੋ ਨਖਿਧ ਹੋ ਆਦਮੀ ਕੂ ਆਖੇ ਭਾਵੇਂ ਪਸ਼ੂ ਕੁ ਆਖੇ ਭਾਵੇਂ ਕਪੜੇ ਕੁ ਆਖੇ। ਨਹੀਂ ਲਾਇਕੁ। ੬।

ਵਿਕਾਰੁ ਸੱਤਵਾਂ ਗੀਤ ਅਲਾਵਣੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਤਿਤ ਵਿਚ ਨਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ੭।

ਵਿਕਾਰੁ ਅੱਠਵਾਂ ਹਾਸੀ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰਨੀ। ੮।

ਵਿਕਾਰੁ ਨਉਵਾਂ ਠਾਠਾ ਬਾਗਾ ਕਰਣਾ। ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਾ ਸਾਂਗ ਬਣਾਵਣਾ। ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਦਲਗੀਰੁ ਥੀਵੇ ਸੋ ਨਖਿਧ ਹੈ। ੯।

ਵਿਕਾਰੁ ਦਸਵਾਂ ਵਾਇਦਾ ਕਰਣਾ ਝੂਠਾ, ਸੋ ਤ੍ਰੂਏ ਪਾਪ ਹਿਕੋ ਜੇਹੇ ਹਿਨਿ। ਕੂੜ ਬੋਲਨਾ, ਵਾਇਦਾ ਝੂਠਾ ਡੇਵਨਾ, ਵਿਸਾਹ ਵਿਚਿ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਨਾ। ਵਾਇਦਾ ਕਰਜੁ ਹੈ ਡਿਤਾ ਲੋੜੀਏ। ਅਤੇ ਜੇ ਪੁਗਾਇ ਨਾ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਵਾਇਦਾ ਪੱਕਾ ਨਾ ਡਿਚੇ। ੧੦।

ਵਿਕਾਰੁ ਯਾਰਵਾਂ ਝੂਠੁ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਕਰਣੀ ਝੂਠੀ, ਸੋ ਵਡਾ ਪਾਪੁ ਹੈ। ਝੂਠੁ ਬੋਲਣਾ ਅਧਰਮ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਝੂਠ ਕੰਨੋ ਆਜੀਵਕਾ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਜੇੜ੍ਹਾ ਝੂਠੀ ਸਹੁੰ ਕਰਿ ਕਿਸੇ ਕੂ ਮੌਹਿ ਘਿੰਨੇ ਉਸ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਰੋਪੁ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਕੂੜੁ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਖਿਧ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲ ਕੂ ਅੰਧੇਰਾ ਕਰੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਸੁਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਝੂਠੁ ਆਖਣਾ ਭੀ ਪਰਵਾਨੁ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਠਾ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਲਮ ਕੰਨੋ ਤਾਂ ਡੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਅਤੇ ਡੂ ਮਨੁਖਾਂ ਵਿਚਿ ਸੁਲਾਹ ਕਰਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਕੁਝ ਵਧੀਕੁ ਆਖੀਏ, ਹਿਕ ਡੂਏ ਕੁ ਵਾਸਤੇ ਸੁਲਾਹ ਦੇ ਤਾਂ ਪਰਵਾਨੁ ਹੈ। ੧੧।

ਵਿਕਾਰੁ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਣੀ। ਸੋ ਮਹਾਂ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੇਕੋ ਸਾਈਂ ਰਖੇ ਸੋਈ ਇਸ ਵਿਕਾਰੁ ਕੰਨੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤੁ ਇਵੇਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮੰਸੁ ਖਾਵੇ। ਨਿੰਦਾ ਉਹੁ ਆਖੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਕੰਡੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜੇ ਕਰਿ ਉਹੁ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਡੁਖੇ। ਭੇਡੇ ਸਚੁ ਆਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਜੇ ਕੂੜ ਆਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਭਰੁ ਸੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਛੁ ਕਿਸੇ ਦੀ ਘਟਤਾ ਆਖੀਏ ਭਾਵੇਂ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚਿ, ਭਾਵੇਂ ਕਰਮ ਵਿਚਿ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਲ ਵਿਚਿ ਭਾਵੇਂ ਵਰਤਣ ਵਿਚਿ ਸੋ ਸਭ ਨਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਿੰਦਾ ਵਚਨ ਵਿਚਿ ਨਖਿਧ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲਿ, ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲਿ ਨਖਿਧ ਹੈ. ਤਿਵੇਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਖਿਧ ਹੈ। ਦਿਲ ਦੀ ਨਿੰਦ ਮਲੀਨੁ ਸੰਕਲਪੁ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਉਤੇ ਦਿਲੁ ਮੈਲਾ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਵਗਾਏ[1] ਅਖੀਂ ਡਿਠੇ ਦੇ ਅਤੇ ਵਰਾਏ ਤਕਰਾਰ ਜਾਤੇ ਦੇ ਜੇ ਸੁਭਾਵਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਉਤੇ ਮੈਲਾ ਸੰਕਲਪੁ ਰੇਤਾਰਲੇ ਪਾਸੇ ਉਨਮਾਨੁ ਕਰੀਏ ਜਿਤਨਾ ਵਰਸਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਖੋਜੁ ਨ ਪਾਇਆ ਕੀਚੇ। ਅਤੇ ਜੜਾਂ[2] ਕਿਸੇ ਵਿਚਿ

[1]ਬਗੈਰ [2]ਜਦ

ਮੰਦਾਈ ਤਕਰਾਰੁ ਜਾਤੀ ਤੜਾਂ ਨਿੰਦਾ ਨ ਕਰੇ। ਵਿਚਿ ਇਕਾਂਤ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇਵੇ।...ਗੱਲ ਵਧਾਏ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਅਤੇ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰ ਦੇ ਆਖੇ। ਇਲਾਜ ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਦੁਇ ਹਿਨਿ। ਹਿਕੁ ਏਹੁ ਇਲਾਜ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪੁੰਨ ਉਸ ਦੇ ਲੇਖੇ ਪਉਂਦੇ ਹਿਨਿ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖੇ ਪਉਂਦੇ ਹਿਨਿ। ਡੂਝਾ ਇਲਾਜੁ ਏਹੁ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਉਗਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰੁ ਕਰੇ। ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਪ੍ਰਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਵਸਿ ਪਰਾਧੀਨੁ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਅਗਲੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਵਸੁ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ। ਅਤੇ ਜੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਿ ਅਉਗੁਣ ਕੋਈ ਨੀ ਸੀ ਬੁਝਦਾ ਤਾਂ ਜਾਣੇ ਜੋ ਅਣਜਾਣਤਾ ਜੇਡਾ ਅਉਗੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।੧੨।

ਵਿਕਾਰੁ ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਚੁਗਲੀ ਕਰਨੀ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਰਨੁ ਭਾਵੇਂ, ਕਰਮੁ ਭਾਵੇਂ ਕਾਈ ਗੱਲ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਚੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਅਗਲਾ ਦਲਗੀਰੁ ਥੀਵੇ ਸੋ ਚੁਗਲੀ ਅਖੀਂਦੀ ਹੈ। ਚੁਗਲੀਆਂ ਇਜੇਹਾ ਮੰਦਾ ਕਰਮੁ ਹੈ। ਸਚੁ ਬੋਲਣੁ ਸਭਸੇ ਕੂ ਭਲਿਆਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕੇ ਸਚੁ ਬੋਲਣੁ ਅਪਰਾਧੁ ਹੈ।੧੩।

ਵਿਕਾਰੁ ਚਉਡਵੀਂ ਏਹੁ ਜੋ ਡੂ ਦੁਸਮਨ ਹੋਵਨਿ ਆਪਸ ਅੰਦਰਿ ਉਨਾ ਕੂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਹਗਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹੋਇ ਡਿਖਾਵੇ। ਅਤੇ ਡੂਹਾਂ ਕੂ ਆਪ ਕੰਨੋ ਖੁਸ਼ ਰਖੇ। ਅਤੇ ਹਿਕ ਡੂਝੇ ਦੀ ਗਲਿ ਡੂਹਾਂ ਕੂ ਆਖਿ ਡੇਵੇ। ਸੋ ਇਹ ਚੁਗਲੀ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਮੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਦਾਂ ਹੀ ਅਵਸ ਡੂ ਪਖ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲਿ ਬਣੇ। ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਥਾਰਥੁ ਹੋਵੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਹਗਾ ਡੂਹਾਂ ਕੂ ਆਖੇ। ਜੇ ਨ ਆਖਿ ਸਘੇ ਤਾਂ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹੇ। ਪਰ ਹਿਕ ਡੂਝੇ ਕੂ ਗਲ ਕੁਝੁ ਨ ਸੁਣਾਏ ਜੋ ਕੁਝ ਆਖੇ ਸੋ ਡੂਹੀਂ ਦੀ ਭਲਿਆਈ ਵਾਸਤੇ ਆਖੇ।੧੪।

ਵਿਕਾਰੁ ਪੰਦ੍ਰਵਾਂ ਏਹੁ ਹੈ ਜੋ ਉਸਤਤਿ ਕਰਣੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ। ਸੋ ਇਸ ਵਿਚਿ ਛਿਹ ਵਿਕਾਰ ਹਿਨਿ। ਚਾਰਿ ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਕੋ, ਦੁਇ ਸੁਣਣ ਵਾਲੇ ਕੂ ਪਰ ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਕੂ ਚਾਰਿ ਵਿਕਾਰ ਏਹ ਹਿਨਿ—ਹਿਕ ਤਾਂ ਵਧੀਕੁ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਡੂਝਾ ਕਪਟੁ ਹੋਂਦਾ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿਚਿ ਉਤਨਾ ਪਿਆਰੁ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ ਅਤੇ ਮੂਹੋਂ ਆਖਿ ਸੁਣੇਂਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰੀਝਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਣਜਾਣਤਾ

ਵਿਚਿ ਸਿਫਤਿ ਕਰੇਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਣ ਮਲੂਮ ਨੀ ਸੀ ਪਾਇਆ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਵਜਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰਣੀ ਬਣੇ ਤਾਂ ਆਖੀਏ ਜੋ ਮੈਂਡੀ ਜਾਣ ਵਿਚਿ ਇਜੇਹਾ ਹੈ। ਚਉਥਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਅਗੋਂ ਅਨਿ-ਆਈਂ ਹੋਵੇ ਸੋ ਅਨਿਆਈਂ ਕੂ ਹਰਖੁ ਡੇਵਣੁ ਨਹੀ ਬਣਦਾ। ਪਰੁ ਸੁਣਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਕੂ ਡੂ ਘਾਟੇ ਹਿਨਿ। ਇਕੁ ਅਭਮਾਨੁ, ਡੂਝਾ ਆਲਸ। ਜੋ ਜਡਾਂ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ ਸੁਣੀਉਸੁ ਫੇਰਿ ਉਦਮੁ ਨ ਕਰਿ ਸਘਸੀ ਆਪ ਕੂ ਪੂਰਾ। ਸਾਖ ਆਈ ਹੈ, ਕਾਤੀ ਤਿਖੀ ਮਾਰਣ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਸਿਫਤਿ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ। ਪਰੁ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨੁ ਆਪ ਕੂ ਸਿਞਾਣਦਾ ਹੈ। ਸਿਫ਼ਤਿ ਸੁਣਿ ਕੇ ਹਰਖੁ ਨਹੀ ਮਨੇਹੀ। ਪਰੁ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ ਆਪ ਕਰਣੀ ਸਾਂ ਬੰਹੁ ਮੰਦੀ ਹੈ। ੧੧੫।

। ਸੰਪੂਰਨੰ ।

[ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
(ਖਰੜਾ ਨੰ: 1156)

(੧੦)

ਗੁਫਤਾਰ ਸਾਦਕਾਂ ਕੀ

ਗੁਫਤਾਰ ਸਾਦਕਾਂ ਕੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਜਿ ਕੋਈ ਓਇ ਕਮਾਵੈ
ਸੋ ਪਾਵੈ ਅਰ ਜਿ ਸੁਣ ਕਰਿ ਨ ਕਮਾਵੈ,
ਗੁਫਤਾਰ ਹੀ ਕਰੈ ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਸਾਦਕ ਨਹੀ ਪਵੈ।

ਗੁਫਤਾਰ ਕਿਸਕਾ ਨਾਮ,ਗੱਲਾਂ ਕਾ ਨਾਮ। ਇਕਿ ਗੱਲਾਂ ਏਹੀਆਂ ਹੈਨਿ ਜਿਨੀਂ ਕੀਤੀਂ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਸੱਦੀਐ। ਸੇ ਕੇ ਬਾਤਾਂ ਹੈਨਿ, ਖੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੈ, ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਰੈ, ਜਦ ਕਰੈ ਤਦਿ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੈ, ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰੈ, ਬਹਦਾ ਉਠਦਾ ਉਹੀ ਬਾਤ ਸੁਣੈ, ਉਹੀ ਬਾਤ ਸੁਣਾਵੈ ਜਿ ਉਸਤੇ ਸੁਣ ਕਰਿ ਕੋਈ ਸਮਝੈ ਤਿਸਦੈ ਤਾਈਂ ਲੋਕ ਪੀਰ ਕਰਿ ਮੰਨੈ, ਗੁਰੂ ਕਰਿ ਮੰਨੈ। ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਏਹੋ ਹੈਨਿ ਜਿ ਲੋਕ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਕਹੈਂ। ਇਕਿ ਗੱਲਾਂ ਏਹੀਆਂ ਹੈਨਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥੀਂ ਪੰਡਿਤ ਕਹੀਐ। ਸੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਵਨਿ ਹੈਨਿ—ਜੁਗਾਂ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇ, ਪੋਥੀ ਭਾਗਵਤਿ ਕੀ ਵਾਚੈ, ਲੇਖਾ ਪੜ੍ਹੈ, ਪੜ੍ਹਾਵੈ, ਅਖਰ ਸਮਝਾਏ, ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਕੀ ਮਿਰਜਾਦ ਸਮਝਾਏ, ਸਾਹੇ ਜੋੜੇ, ਸਾਹੇ ਰਖੈ, ਪਤ੍ਰੀ ਵਾਚੈ, ਜੋਤਕੀ ਹੋਇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰੈ, ਤਿਸਕਾ ਨਾਮੁ ਪੰਡਿਤ ਕਹੀਐ। ਏ ਬਾਤਾਂ ਜਿਨ ਥੀਂ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮੁ ਪੰਡਿਤੁ ਕਹੀਐ। ਏ ਬਾਤਾਂ ਜਿਨ ਥੀਂ, ਇਸਕਾ ਨਾਮੁ ਪੰਡਿਤੁ ਪੜੈ।

ਏਕਿ ਬਾਤਾ ਐਸੀ ਹੈਨਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਿਆਂ ਕਰਿ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮੁ ਚਉਧਰੀ ਪੜੈ। ਚਉਧਰੀਆਂ ਕੀਆਂ ਕਵਨ ਬਾਤਾਂ ਹੈਨਿ-ਸਿਕਦਾਰ ਸਾਥਿ ਬਾਤਾਂ ਕਰੈ, ਮਹੀਅਤਿ ਪਰਗਨੇ ਦੀ ਬਾਤ ਨਾਲਿ ਸਮਝਾਇ, ਕੋਇ ਉਸ ਕਉ ਸਭ ਕੋਈ

ਕਹੈ ਜਿ ਭਲਾ ਹੈ, ਪਹੁੰਚਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਕਉ ਸਭ ਕਉ ਕੋਈ ਸੌਦਿ ਬਾਤ ਪੂਛੈ ਸੁ ਉਹ ਮੁਹ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸਾਥਿ ਬਾਤਾਂ ਸਮਝਾਇ ਦੇਇ। ਬਾਤੀਂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਿਕਦਾਰ ਕੰਉ ਸੰਤੋਖੈ। ਬਾਤੀਂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਯਤ ਕੰਉ ਸੰਤੋਖੈਂ; ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਕਿਆ ਦਉਧਰੀ। ਚਉਧਰੀ ਕਿਆ ਜਿ ਚਉਂ ਹੀ ਧਿਰੀਂ ਹੂ ਖਾਇ, ਬਾਤੀਂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਜਤਿ ਤੇ ਭੀ ਦੀਬਾਨ ਤੇ ਭੀ ਕਛਮਸਾਹ ਤੇ ਭੀ, ਸਿਕਦਾਰ, ਕਾਨੂੰਗੋਆ ਤੇ ਭੀ। ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਮਹਿਸਾਲ ਤੇ ਵੀ। ਜਿ ਚਉ ਹੀ ਧਿਰ ਕੀ ਬਾਤਾਂ ਜਾਣੈ ਤਉ ਚਉਧਰੀ। ਜੇ ਏਕਸੁ ਧਿਰ ਕੀਆਂ ਬਾਤਾ ਜਾਣੈ ਤ ਮੁਕੱਦਮ, ਨ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਰਯਤਿ। ਹਲ ਵਾਹੇ ਹਾਲਾ ਦੇ: ਹੀਲ ਨ ਹੁਜੱਤਿ।

ਏਕ ਬਾਤ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਨ ਤੇ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਿਕਦਾਰ, ਕਾਨੂੰਗੋ, ਕ੍ਰੋੜੀਆ, ਪੜੈ। ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇ ਹਿੰਦਵੀ, ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ ਬਾਤੀਂ ਸਾਹਿਬ ਕਉ ਸਮਝਾਏ। ਸਾਹਿਬ ਬੂਝੇ ਜਿ ਏਹੁ ਭਲੀ ਬਾਤ ਪਹੁਚਤਾ ਹੈ,ਲੇਖਾ ਹਿਸਾਬ ਜਾਨਤਾ ਹੈ। ਏਹੁ ਕਰੋੜੀ ਕੀਜ਼ੀਐ, ਏਹੁ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੀਜੀਐ,ਏਹੁ ਪੋਤੇਦਾਰ੧ ਕੀਜੀਐ, ਜਿਸ ਬਾਤ ਕਉ ਜਾਨਤਾ ਹੋਇ ਸਾਈ ਬਾਤ ਟਹਲ ਹਵਾਲੇ ਹੋਇ, ਸੋਈ ਨਾਮ ਪੜੇ। ਜਿ ਪਟ-ਵਾਰੀ ਕੀ ਬਾਤ ਜਾਨਤਾ ਹੋਇ ਤਉ ਪਟਵਾਰੀ ਨਾਮ ਪੜੈ, ਜੇ ਦਫਤਰ ਕੀ ਬਾਤ ਜਾਨਤਾ ਹੋਇ ਤਾਂ ਦਫਤਰੀ, ਜੇ ਪੋਤੇਦਾਰ ਕੀ ਬਾਤ ਜਾਨਤਾ ਹੋਇ ਤਾਂ ਨਾਉਂ ਕਰੋੜੀਆ ਪੜੈ।

ਜੇ ਸਾਧ ਕੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਜਾਣੇ ਸਾਧਾਂ ਸਾਥਿ ਬੈਠੇ ਰਹੈ, ਤਿਸਕਾ ਨਾਮੁ ਸਾਧੂ ਕਹੀਐ। ਅਰੁ ਜਿ ਚੋਰੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇ ਚੋਰਾਂ ਸਾਥਿ ਮਿਲੇ ਬਹੈ, ਚੋਰਾਂ ਸਾਥਿ ਬਾਤਾਂ ਕਰੇ, ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮੁ ਚੋਰੁ ਪੜੇ। ਜੇ ਛਿਨਾਰ੨ ਸਾਥਿ ਬਹੈ ਛਿਨਾਰੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇ ਛਿਨਾਰਾਂ ਕੇ ਸਾਥਿ ਮਿਲੇ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮੁ ਬਾਤੀਂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਛਿਨਾਰੁ ਪਰੇ। ਜੇ ਦਿਵਾਨੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਤਰਫ ਦੀ ਬਾਤ ਕਹੈ, ਕਿਸੇ ਤਰਫ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹੈ, ਬਾਤੀਂ ਹੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਉਹ ਦੇਵਾਨਾ ਕਹੀਐ। ਅਰੁ ਜਿ ਦਿਵਾਨਗੀ ਕੀਆ ਬਾਤਾਂ ਕਰੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਉਂ ਦਿਬਾਨਉ ਪੜੇ।

ਏ ਨਾਂਵੇ ਅਰ ਬਾਤ ਜਿ ਹੈਂ ਸੁ ਜ਼ਬਾਂ ਕੀਆ ਬਾਤਾਂ ਹੈਂ। ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕੇ ਨਾਂਵੇ

੧ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ੨ ਵਿਭਚਾਰਨ

ਕੈਸੇ। ਸਰਾਫ ਨਾਮ ਜਿ ਹੈ ਸੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਬਜਾਜ਼ ਨਾਮ ਜਿ ਪੜਤਾ ਹੈ ਸੁ ਨਜ਼ਰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਹੋਤਾ ਹੈ ਅਰਜਿ ਏ ਨਾਮ ਹੈਂ ਸੁ ਨਜ਼ਰ ਕੇ ਹੈਂ। ਏਕ ਨਾਮ ਜਿ ਹੈਂ ਸਿ ਧਨ ਕਰਿ ਨਾਮ ਹੈ, ਬਪਾਰੀ, ਸਉਦਾਗਰ, ਹਟਵਾਣੀਆ, ਸ਼ਾਹ, ਵਣਜਾਰਾ, ਇ ਜੇ ਕਾਮ ਹੈਂ ਸੇ ਧਨ ਕਰਿ। ਏਕ ਜਿ ਨਾਮ ਹੈ ਸੇ ਹਥ ਕਰਿ ਨਾਮ ਹੈਂ—ਤੀਰੰਦਾਜ਼, ਤੋਪਕੀ, ਤਰਕਸ਼ਬੰਦੁ, ਵਰੀਆਮ, ਤੇਗਜ਼ਨ। ਏਕ ਜਿ ਨਾਮ ਹੈਂ ਜਿ ਜ਼ੋਰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਨਾਮ ਹੈਂ— ਜ਼ੋਰਾਵਰੁ, ਪਹਲਵਾਨੁ, ਮਲੁ, ਬੁਲ੍ਹਾਰੁ। ਇਕ ਜਿ ਨਾਮ ਹੈਂ ਸਿ ਵਾਜੰਤ੍ਰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਨਾਮ ਹੈਂ—ਰਬਾਬੀ; ਤਾਲਧਾਰੀ, ਪਖਾਵਜੀ, ਢੋਲੀ, ਸ਼ਹਨਾਈ, ਦੇਬਲੀ, ਨਗਾਰਦੀ, ਢਾਢੀ, ਕੇਂਗਰੀ, ਸਰਮੰਲੀ ਜੰਤ੍ਰਧਾਰੀ। ਇਕਿ ਜਿ ਨਾਵੇ ਹੈਂ ਸਿ ਪਰੈਹੁ ਕਰਿ ਕਰਿ ਹੈਂ—ਵਟਾਊ; ਪਰਦੇਸੀ; ਧਾਵਾ, ਚਾਲਾਕਾ। ਏਕ ਜਿ ਨਾਮ ਹੈਂ ਸਿ ਕਲਾ ਸੁਰਤਿ ਕੇ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਕਉ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਅਰੁ ਸੂਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਮਝੈ ਸੋ ਸਭ ਬਾਤਾਂ ਪਾਵ। ਵਾਹੁ ਗੁਰੂ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਜਿਸਦੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਰਤਿ ਪਾਈਐ।

[ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪਟਿਆਲਾ
(ਖਰੜਾ ਨੰ: 359)

———

ਸੁਖ਼ਨ ਫਕੀਰਾਂ ਕੇ

(ੳ)

ਏਕ ਫਕੀਰ ਏਕ ਰੋਜ਼ ਆਖਦਾ ਆਹਾ ਜੁ ਇਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਦੇ ਉਤੇ ਸੱਤ ਸਤਰਾਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਡਿੱਠੀਆਂ ਮੈਂ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਜੋ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੁ ਮਰਣਾ ਸਚੁ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਹਸਣੇ ਖੇਡਣੇ ਵਿਚ ਲਾਗਿ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੁ ਦੁਨੀਆ ਨਾਸਵੰਤੁ ਹੈ ਅਰੁ ਇਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਅਰੁ ਊਪਰਿ ਉਸਦੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੁ ਕੰਮ ਸਭੇ ਲਿਖੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹਿ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ ਅਰ ਉਹ ਅਵਸੋਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਕਤ ਕਾ ਜਿਹੜੀ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਵੈ। ਚਉਥਾ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੁ ਦਿਨ ਓੜਕ ਦੇ ਥੋੜੇ ਹੈਨਿ ਅਰ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੈ ਮਾਲ ਦੇ ਉਤੇ ਉਦਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਚਵਾਂ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੁ ਅਗਨਿ ਨਰਕ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਡਾਢੀ ਹੈ ਅਰ ਪਾਪ ਕਰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਿ ਦਿਲਾਵਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਛਿਵਾਂ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੁ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਸਾਈਂ ਦਾ ਸੁਖ ਸੱਚ ਹੈ ਅਰੁ ਉਹ ਕੰਮਾਂ ਧਰਮ ਦਿਆਂ ਵਿਚ ਢਿੱਲਾ ਹੋਇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਤਵਾਂ ਅਵਸੋਸ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਸਾਈਂ ਇਕ ਹੈ ਅਰ ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਰ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਰੁ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲਿ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਸਾਈਂ ਰਖਿਆ ਕਰੇ ਮੇਰੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲਹੁੰ, ਨ ਕਰ ਢਿਲ ਕੰਮ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਚ ਹੇ ਪਿਆਰੇ, ਜੁ ਕੱਲ ਨੂੰ ਕਰੇਂਗਾ ਅਫਸੋਸ ਅਫਸੋਸ, ਸੋ ਹੁਣਿ ਹੀ ਮਨ ਆਪਣੇ ਦੇ ਕੰਨ ਛਿਕ ਰੱਖਿ. ਜੁ ਕੱਲ ਨੂੰ ਆਵੇ ਦਿਲ ਤੇਰੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ਾਲੀ ।

(ਅ)

ਏਕ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਫਕੀਰ ਆਖਦਾ ਥਾ, ਜੁ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹੀ ਮੈਂ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰਿ ਗੱਲਾਂ ਲਈਆਂ ਮੈਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਉਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ । ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਜ ਮਨ ਮੇਰੇ ਜੁ ਬੰਦਗੀ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਰੁ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਿਜ਼ਕ ਉਸ ਦਾ ਨ ਖਾਹਿ ਅਰੁ ਦੂਜਾ ਇਹ ਹੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ! ਜੁ ਸਾਈਂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨ ਹੋਵਹਿ ਤਬ ਤੂੰ ਸਾਈਂ ਹੋਰ ਢੂੰਡ ਜੁ ਤੈਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਬਹੁਤਾ ਦੇਵੈ । ਤੀਜਾ ਹੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ! ਜੋ ਕਾਈ ਗੱਲ ਸਾਈਂ ਮਨਹਿ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੋਲਹੁੰ ਤੂ ਹਟ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਲਖ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਹੁੰ ਦੂਰ ਹੋਇ । ਚਉਥੇ ਹੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ! ਜੁ ਤਉ ਪਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੈਦੇ ਕਰ , ਜਿਥੇ ਸਾਈਂ ਤੈਨੂੰ ਨ ਵੇਖਹਿ ।

(ੲ)

ਜੋ ਇਕ ਦਿਨ ਮਿਹਤਰ ਈਸੇ ਆਜੜੀ ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਥਾ ਅਰ ਕਿਹਾ ਜੁ ਆਜੜੀ ! ਇਲਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਖਦਾ ਤੈਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਪੁਛਣਾ ਹੋਵਹਿਗਾ । ਤਬ ਆਜੜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਜੁ ਹੇ ਮਿਹਤਰ ਈਸਾ ! ਇਲਮ ਵਿਚਹੁ ਪੰਜ ਗੱਲਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਭੀ ਪੜ੍ਹੇਂ ਤਾਂ ਇਲਮ ਤੇਰਾ ਭੀ ਵਧ ਜਾਵੈ । ਤਬ ਮਿਹਤਰਿ ਈਸੇ ਨੇ ਭੀ ਕਹਿਆ, ਜੁ ਉਹ ਕਉਣ ਗੱਲਾਂ ਹੈਨ ਤਾ ਆਜੜੀ ਕਹਿਆ, ਜੂ ਪਹਿਲਾ ਇਹੁ ਹੈ ਜਾ ਬੰਦਗੀ ਸਕਾਂ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਨਾਹ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕਰਾਂ ਮੈਂ । ਦੂਜਾ ਇਹ ਜੁ ਸਚੁ ਸਕਾ ਮੈਂ ਬੋਲ ਤਾਂ ਤਬ ਝੂਠ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਬੋਲਾ ਮੈਂ । ਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ, ਜਾਂ ਹਲਾਲ ਪਾਵਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰਾਮ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਖਾਵਾਂ । ਚਉਥਾ ਇਹ ਜਾਂ ਉਪਰ ਐਬ ਆਪਣੇ ਦੇ ਸੋਝੀ ਰੱਖਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਐਬ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ

ਢੂੰਡਾਂ ਮੈਂ। ਅਰ ਪੰਜਵਾਂ ਇਹ ਜੱਗ ਜਾਂ ਯਾਦਗੀਰੀ ਸਾਈਂ ਦੀ ਵਿਚ ਹੋਵਾਂ ਮੈਂ, ਤਬ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲਿ ਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਵਾਂ ਮੈਂ। ਤਬ ਮਿਹਤਰਿ ਈਸੇ ਨੇ ਕਹਿਆ, ਜੁ ਇਹ ਪੰਜ ਗੱਲਾਂ ਜੁ ਤੂੰ। ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਸੋ ਤੈਨੂੰ ਅਰ ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਨਿ।

(ਸ)

ਸੁਖਨ ਹੈ ਇਕ ਫਕੀਰ ਦਾ, ਦਾ, ਜੋ ਬਾਰਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਤਾਬ ਤਉਰੇਤ ਵਿਚਹੁ ਲਈਆਂ ਹੈਨ। ਸੋ ਦਿਨ ਹਿਕ ਵਿਚਿਵਿਚਿ ਤ੍ਰਿਹੁੰ ਵਾਰੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ। ਪਹਿਲਾ ਇਹੁ ਜੁ ਸਾਈਂ ਕਹਿਆ ਹੈ ਜੁ ਹੇ ਹੇ ਬੇਟੇ ਆਦਮ ਦੇ! ਨਹੀਂ ਡਰਣਾ ਤੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਮੇਰੀ ਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਾਂ। ਾ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਡਰ ਤੂ ਰਿਜ਼ਕ ਕਾ ਮਤ ਕਰੁ। ਅਰ ਨਾ ਡਰੁ, ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੁ ਘਰ ਮੇਰਾ ਭਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਰ ਜਾਣ ਤੂ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮੇਰਾ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਤੀਜਾ ਇਹੁ ਹੁ ਜੁ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਹਟਿ ਜਾਵੈ, ਜਿਸ ਕੰਮ ਕੋਲੂੰ ਆਜਜਿ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚਿਤਿ ਕਰੈਂਕਰੈਂ ਤਬ ਮੈਂ ਕੰਮ ਤੇਰਾ, ਭਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਵਾਂ। ਚਉਥਾ ਇਹੁ ਜੁ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੋਸਤ ਤ ਰਾਖਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਭੀ ਮੇਰਾ ਹੋ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸਤੁ ਰਾਖੁ। ਪੰਜਵਾਂ ਇਹੁ ਜੁ ਡਰ ਮੇਰੇ ਥੇ ਥੀਂ ਨਿਰਭਯ (ਬੇਡਰ) ਨ ਹੋਹੁ ਜੁ (ਅਜੇ) ਪੁਰਸਲਾਤ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ। ਛੇਵਾਂਛੇਵਾਂ ਇਹੁ ਹੈ ਜੋ ਹੇ ਬਟੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮੈਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇਹਾਰਾ ਹੋਂ, ਮਿਟੀ ਅਰ ਬੂੰਦ ਦ ਦ ਪਾਣੀ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਕਛੁ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਹਇਆ, ਸੋ ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਰੋਟੀ ਦੇ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਸੱਤਵਾਂ ਇਹੁ ਹੈ, ਜੁ ਸਭ ਵਸਤੁ ਵਸਤੂ ਬਣਾਈ ਹੈਨ ਮੈਂ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਮੈਂ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦਗੀ ਆ ਆਪਣੀ ਦੇ ਅਤੇ ਤੂ ਗੁਲਾਮੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂੰ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਜਿਹੜੀਆ ਵਸਤੂਵਸਤੂ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੇ ਬਣੀਆ ਹੈਨ। ਸੋ ਤੈਂ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਦੂਰਿ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਥੋਂ। ਅ॥ ਅੱਠਵਾਂ ਇਹੁ ਜੋ ਸਭੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਰੁ ਆਦਮੀ ਤੈਨੂੰ ਢੂੰਡਦੇ ਹੈਨ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਆਪ ਆਪਣੇ ਦੇ ਅਰ ਮੈਂ ਜੁ ਤੈਨੂੰ ਚਾਹਤਾ ਹਾ ਵਾਸਤੇ ਭਲੇ ਤੇਰੇ ਦੇ ਅਰ ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਨੱਸਦਾਨੱਸਦਾ ਹੈਂ। ਨਾਵਾ ਇਹ ਜੋ ਕ੍ਰੋਧ ਉਪਰ ਮੇਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਆਪਣੇ ਕੇ ਦੇ ਪਰ ਉਪਰ ਮਨ ਆਪਣੇ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਦੇ। ਦਸਵਾਂ ਵਾਂ ਇਹ ਜੁ ਕਰਮ ਤੇਰਾ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨਾ ਹੈ

ਅਰ ਮੇਰਾ ਕਰਮ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਵਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਦਗੀ ਕੋਲਹੁੰ ਨੱਸਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣੇ ਕੋਲਹੁੰ ਨਹੀਂ ਨੱਸਦਾ, ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਯਾਰ੍ਹਵਾਂ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਤੂ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦਾ ਮੈਂ ਕੋਲਹੁੰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਭਜਨ ਕਲ ਦਾ ਤਉ ਕੋਲਹੁੰ, ਮੇਰੇ ਵਾਇਦੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਹੈਨ, ਤੂ ਭੀ ਸ਼ਰਮ ਕਰ ਕਦੀ।

ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਇਹੁ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਨੀਹੇਂ ਹੋਂਦਾ ਉਸ ਵਸਤੁ ਨਾਲਿ ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਾਲਬਧ ਮਹਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਰਿ ਦਰਿ ਫਿਰਾਂਵਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ ਤੂੰ।

(ਹ)

ਪ੍ਰੀਤਿਵਾਨ ਕੀ ਤਾਈਂ ਤਿੰਨ ਪੜਦੇ ਅਉਖੇ ਹੈਨ। ਜੇਕਰ ਤ੍ਰੈ ਪੜਦੇ ਦੂਰ ਕਰੈ ਅਗੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਓੜਕ ਦੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਹਿਲਾ ਇਹੁ ਜੁ ਮਾਇਆ ਏਹ ਪੜਦਾ ਓੜਕ ਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਇਹ ਪੜਦਾ ਧਰਮ ਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਪਰਦਾ ਮਨ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੜਦਾ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੈ।

(ਕ)

ਸੁਖਨ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ, ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਆਹੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ, ਆਦਮੀਆਂ ਤ੍ਰਿਹੁ ਉਤੇ ਇਕ ਮੰਗਣ੍ਵਾਲੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਜੋ ਪਿਛੇ ਉਸ ਦੇ ਵੈਂਦੇ ਹੈਨ ਅਰੁ ਏਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਜੋ ਪਿਛੈ ਅਸਾਡੇ ਮਉਤ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਦੇਖਾਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇਗੀ। ਦੂਜਾ ਏਹੁ ਜੁ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਸਾਈਂ ਤੇ ਪਏ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹੈਨ ਅਤੇ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਜੁ ਪਾਪ ਕਾ ਬਦਲਾ ਦੁਖ ਹੋਸੀ। ਤੀਜਾ ਇਹੁ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਪਰਚੇ ਹੈਨਿ ਅਰੁ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਜੁ ਸਾਈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹੀ ਰਾਜ਼ੀ।

(ਖ)

ਸੁਖਨ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਾਈਂ ਦਿਹਾੜੇ ਓੜਕ ਦੇ ਸਾਈਂ ਕੇ ਅਗੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰੀਐਗਾ, ਸੋ ਸੂਰਤਿ ਬੁਢੀ ਮਾਈ ਦੀ, ਮੂੰਹ ਉਸ ਦਾ ਕਾਲਾ ਅਤੇ ਅੱਖੀਆਂ

ਬਿੱਲੀ ਦੀਆਂ, ਅਰੁ ਦੰਦ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ। ਅਰ ਹੋਂਠ ਊਪਰ ਦੇ ਤਲੇ ਅਰ ਤਲੇ ਦੇ ਉਪਰਿ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਸੋ ਜੋ ਕੋਈ ਦੇਖਹਿਗਾ ਸੋ ਡਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਦਰਗਾਹ ਸਾਈਂ ਦੀ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਆਵੇਗੀ ਜੁ ਹੇ ਲੋਕੋ! ਪਛਾਣਦੇ ਹੋ ਇਸਦੇ ਤਾਈਂ? ਤਬ ਸਭੇ ਕਹਿਣਗੇ ਹੇ ਸਾਈਂ, ਰਖ ਲੈ ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਥੋਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ ਤਬਿ ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਵੈਗੀ ਜੁ ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਸੇ ਅਰ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਆਹੇ ਅਰ ਧਰਮ ਆਪਣੇ ਦੇ ਤਾਈਂ ਵੇਚਦੇ ਆਹੇ, ਸੋ ਉਹ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸਾਡੀ ਪਿਆਰੀ ਆਹੀ। ਤਬ ਫੇਰਿ ਹੁਕਮ ਹੋਵੈਗਾ, 'ਜੁ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਨਰਕਿ ਘੱਤੋ।' ਤਬ ਮਾਇਆ ਉਸ ਵਕਤ ਪੁਕਾਰ ਕਰੇਗੀ ਜੁ ਹੇ ਸਾਈਂ! ਕਿਥੇ ਹੈਨ ਪਿਆਰੇ ਮੇਰੇ! ਅਰੁ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣੇ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ? ਤਬ ਫੇਰਿ ਹੁਕਮ ਹੋਸੀ, 'ਜੁ ਇਸ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨਰਕਿ ਘੱਤੋ।'

(ਗ)

ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਈਂ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ ਮਿਹਤਰ ਮੂਸੇ ਦੇ ਤਾਈਂ 'ਜੁ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ' ਜੁ ਸਭਨਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚਹੁੰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਪਸਿੰਦ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰੂਬਰੂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ। ਤਬ ਮੂਸੇ ਆਖਿਆ, ਜੁ ਹੇ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਤੂ ਸਭ ਕਿਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ। ਤਬ ਸਾਈਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਜੁ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਸੋ ਮੈਂ ਤੈਂ ਕੋਲਹੁੰ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਸਭਸੈ ਦੇ ਮਨ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਉ ਜੇਹਾ ਕੰਗਾਲ ਅਰ ਖੁਆਰ, ਅਧੀਨ ਅਰ ਤੁਟਾ ਹੋਇਆ ਜੇਹਾ ਤੂੰ ਹੈਂ ਹੇ ਮੂਸੇ! ਜਿਸ ਵਖਤ ਬੰਦਗੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸਿਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈਂ ਤੂ ਤਦ ਨਾਲ ਲਾਂਦਾ ਸਿਰ ਉਪਰ ਛਾਤੀ ਮੇਰੀ ਤੇ ਟਿਕਦਾ ਹੈ।

ਤੂ ਭੀ ਤੁਟਿਆਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਸਾਥਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰ।

(ਘ)

ਬਚਨ ਹੈ ਇਕ ਫਕੀਰ ਦਾ, ਜੋ ਸ਼ੈਤਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੁ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਂ

ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਮੇਰੇ ਵਸ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਜੁ ਬੰਦਗੀ ਸਾਈਂ ਦੀ ਕੂ ਲਗਾ ਹੋਵੈ । ਅਰ ਨਿਹਚਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਆਸਾ ਸਾਈਂ ਦੀ ਕਰੈ । ਅਰ ਦੂਜਾ ਇਹ ਜੁ ਭਜਨ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਦਾ ਕਰੇ । ਅਰੁ ਤੀਜਾ ਇਹ ਜੇਹਾ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਤੇਹਾ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੇ । ਚਉਥਾ ਇਹੁ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਈਂ ਚਾਹਿਆ ਹੋਵੈ ਸੋ ਜ਼ਿਸ ਉਧਰਿ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੇ । ਪੰਜਵਾਂ ਏਹੁ ਹੈ ਜੁ ਪ੍ਰਾਲਬਧ ਅਪਣੀ ਤੇ ਵਧੀਕ ਨ ਚਾਹੈ ।

(ਙ)

ਬਚਨ ਹੈ ਵਡਕੇ ਦਾ ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਪਿਛੈ ਮੇਰੇ ਦੁਨੀਆ ਤੁਸਾਡੇ ਨਿਕਟਿ ਆਵੈਗੀ ਅਰੁ ਖਾਵੈਗੀ ਵਿਸਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨੂੰ । ਜੁ ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ । ਪਸ, ਭਾਗਣਾ ਕਰੋ ਇਸ ਮਾਇਆ ਤੇ ਜੁ ਜਾਦੂਗਰ ਹੈ, ਹਾਰੂਤ ਮਾਰੂਤ ਕੀ ਨਿਆਈਂ, ਮਿਠਿਆਈ ਦੁਨੀਆਦੀ ਓੜਕ ਦੀ, ਕਉੜਤਣ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਮਿਠਿਆਈ ਆਖਰ ਦੀ ।

(ਚ)

ਬਚਨ ਹੈ ਇਕ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਦਾ, ਜੋ ਕੋਈ ਛਿਆਂ ਜਾਹਗਾ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਰਚੇ ਤਾਂ ਤੀਹਾਂ ਬਰਸਾਂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਦੂਜੀ ਮਜਲਸ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਦੀ, ਤੀਜੇ ਪਿਛੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ, ਚਉਥਹ ਵਿਚ ਮਸਾਣਾਂ, ਪੰਜਵਾਂ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤਿ, ਛੇਵਾਂ ਵੇਲੇ ਭਜਨ ਦੇ । ਬਚਨ ਹੈ ਜੋ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਛਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲਿ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਪਿਆਰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ, ਦੂਜੀ ਸਿਰਦਾਰੀ, ਤੀਜਾ ਖੁਸਿ ਖਾਣਾ, ਚਉਥੀ ਸੰਗਤਿ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ, ਪੰਜਵਾਂ ਸਵਣ ਬਹੁਤਾ. ਛੇਵਾਂ ਹਰਖਵਾਨ ਹੋਵਣਾ ।

(ਛ)

ਬਚਨ ਹੈ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੈ ਆਦਮੀ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਪਿਆਰ ਅਉਰਤ ਦਾ ਕਿਉਂ ਜੁ ਤਲਵਾਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੀ ਕੈਫ਼ ਪੀਣੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਲੌਂਡੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਹੈ । ਤੀਜੇ ਮੁਹੱਬਤ ਟਕਿਆਂ ਦੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਯਾਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੀ ਨੋ ਜੇ ਨਫਾ ਆਪਣਾ ਜੀਵਣੇ ਕਾ ਨ ਲੁੜੀਂਦਾ ਹੋਵੈ,

ਸੋ ਕੈਫ਼ ਪੀਐ ਅਰ ਧਰਮ ਉ ਉਸਦੇ ਉਤੇ ਹਰਾਮੁ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਅਰੁ ਜੋ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਦੋਸਤੁ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਬੰਦਾ ਦਾ ਦੁਨੀ ਦਾ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ।

(ਜ)

ਬਚਨ ਹੈ ਸਾਈਂ ਨੇ ਮੂ ਮੂਸੇ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਵਖਤੁ ਕੰਗਾਲ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਵੈ, ਕਹੁ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਨ. ਨਾਲ, ਨੀਸ਼ਾਨੀ ਨੇਕਾਂ ਦੀ । ਅਰ ਜਿਸ ਵਖਤ ਦਉਲਤ ਵੰਦ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਵੈ, ਜਾਣਸਾਣੁ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਗੁਨਾਹੁ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਧਿਰਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰਨੂੰ ਕੰਗਾਲੀ ਕਰਕੇ ਨੀਚ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਦੌਲਤ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਖ ਜਾਣੇ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਕਾਫਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ।

(ਝ)

ਬਚਨ ਹੈ ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਉਦਾ ਜੋ ਵਿਚਿ ਜੁੱਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਤਿੰਨਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਹੈਨਿ ਅਰ ਤਿੰਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈਨ । । ਅਰੁ ਤਿੰਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਅਪਣਿਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਅਰ ਉਪਰਿ ਉਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹੈਨ । ਪਹਿਲਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ‍ ਰੂਹ ਹੈ ਅਰ ਵਜ਼ੀਰ ਉਸਦਾ ਅਕਲ ਹੈ, ਸਾਥਿ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਦੇ ਆਖਾਖਦਾ ਹੈ ਜੁ ਹੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਅਮਲ ਭਲੇ ਕਰ ਅਰੁ ਬੁਰਿਆਈਆ ਛਡਿ ਦੇਹ । ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਈਂ ਭਲਿਆਈਆਂ ਉਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ, ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂਹੀਂ । ਦੂਜਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਿਲ ਹੈ ਅਰ ਵਜ਼ੀਰ ਇਸਦਾ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਹੁਕਮੁਕਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਲਦੇ ਹੈਂ ਜੋ ਕਛੁ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦੇ ਆਂਵਦਾ ਹੈ, ਨਾਲਿ ਜਬਾਨ ਦੇ ਦੇ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਤੀਜਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਮਨ ਹੈ ਅਰ ਵਜ਼ੀਰ ਇਸਦਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ । ਨਾਲਿ ਪ ਪਾਤਿਸਾਹ ਆਪਣੇ ਦੇ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਜੁ ਹੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸੁਵਰਗ ਅਰ ਨਰਕ ਕਿਨਾਂ ਨਾਂ ਡਿਠਾ ਹੈ, ਚਾਹੀਐ ਜੋ ਅਜ ਕਰਿ ਲੇ, ਭਲਕੇ ਕਿਨ ਡਿਠਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ । ਅਵਸੋਸ ਜ ਭਲਕੇ ਕੀਤਾ ਨ ਚਾਹੀਐ।

(ਞ)

ਸੁਖਨ ਹੈ, ਇਕ ਆਦਆਦਮੀ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਦਿਸੀਵੇਗਾ, ਇਕ ਜ਼ਬਾਨ ਅਗੈ ਅਰ ਇਕ ਜਬਾਨ ਪੀਛੈ ਹੋਵੈਗੀਵੈਗੀ, ਮੂੰਹ ਉਸ ਦਾ ਵਿਲਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅਰ ਜ਼ਬਾਨ

ਤੇ ਪਾਕ ਵਹਿੰਦੀ, ਇਹ ਦੁਖ ਸਜ਼ਾਇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਪਟੀ ਹੋਵੈ ਅੰਦਰਹੁ ਹੋਰ ਤੇ ਬਾਹਰਹੁ ਹੋਰ ।

(ਟ)

ਸੁਖਨ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਠ ਵਸਤੂ ਭਲੀਆਂ ਹੈਨਿ, ਪਹਿਲਾ ਹਿਯਾਉ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ, ਦੂਜਾ ਤੋਬਾ ਜੁਆਨਾਂ ਤੇ, ਤੀਜੇ ਬੰਦਗੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆਂ ਤੇ ਚਉਥਾ ਉਦਾਰਤਾ ਧਨ ਵਾਲੇ ਕੋਲੋਂ । ਪੰਜਵਾਂ ਪਿਆਰ ਦੋਸਤਾਂ ਥੋਂ, ਛਿਵਾਂ ਨਿਰਬਾਹੁ ਸੁੰਦ੍ਰਾ ਥੋਂ, ਸੱਤਵਾਂ ਇਨਸਾਫ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ. ਅੱਠਵਾਂ ਮਾਰਫਤ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ । ਅਰ ਇਉਂ ਭੀ ਕਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹਯਾਉ ਨ ਕਰੈ ਤਬ ਖਾਣਾ ਹੈ ਬਿਨਾ ਲੂਣ । ਜੁਆਨ ਜੋ ਤੋਬਾ ਨ ਕਰੇ, ਸਿਪ ਹੈ, ਪਰ ਮੋਤੀ ਬਿਨਾ । ਦੌਲਤਬੰਦ ਹੈ ਪਰ ਸਖੀ ਨਹੀਂ, ਜਾਣੋ ਜੁ ਨਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ । ਯਾਰ ਹੈ ਪਰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੋ ਜੁ ਕਮਾਣ ਹੈ ਪਰ ਬਿਨਾ ਚਿੱਲੇ । ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਅਰ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ. ਜਾਣੋ ਜੋ ਬੱਦਲ ਹੈ ਪਰ ਬਿਨਾ ਪਾਣੀ । ਫਕੀਰ ਹੈ ਅਰ ਮਾਰਫਤ ਨਹੀਂ, ਜਾਣੋ ਜੁ ਦੀਵਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਨਾ ਤੇਲੁ ।

(ਠ)

ਦਸ ਖਸ਼ਲਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀਆਂ ਹੈਨਿ—

ਜੋ ਕਰਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭੀ ਆਵੈ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਹੋਵੈ ।
ਪਹਿਲਾ ਇਹੁ ਹੈ, ਜੁ ਸਦਾ ਭੁੱਖਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਖਸਲਤ ਨੇਕਾਂ (ਭਲਿਆਂ) ਦੀ ਹੈ ।
ਦੂਜਾ ਜਾਗ੍ਹਾ ਮੁਕਰਰ ਨਾਹੀ, ਇਹੋ ਖਸਲਤ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਸਾ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੈ।
ਤੀਜਾ ਰਾਤਿ ਜੁ ਜਾਗਦੇ ਹੈਨਿ, ਸੋ ਇਹੋ ਖਸਲਤਿ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਦੀ ਹੈ
ਚਉਥਾ ਇਹੁ ਹੈ ਜੋ ਜਦ ਉਹੁ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਬ ਪਿਛੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰਸਾ ਕਛੁ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ । ਸੋ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵੈਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ।

ਪੰਜਵੀਂ ਇਹੁ ਹੈ, ਜੋ ਖਾਵੰਦ ਆਪਣੇ ਤਾਈਂ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ; ਏਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜਗਿਆਸੀਆਂ ਦੀ ਹੈ।

ਛਿਵੀਂ ਇਹੁ ਹੈ,ਜਹਗਾ ਥੋੜੀ ਮੱਲਦਾ ਹੈ,ਏਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੀਨਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ

ਸੱਤਵੀਂ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਜਾਗ੍ਹਾ ਉਸਦੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ,ਤਾਂ ਛਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਏਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ।

ਅੱਠਵੀਂ ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਕੋਈ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਫਿਰ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁੜਿ ਆਂਵਦਾ ਹੈ। ਗੁਜ਼ਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਏਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਅਸਲ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹੈ।

ਨਾਵੀਂ ਇਹੁ ਹੈ, ਜ ਵ ਲੇ ਖਾਵਣ ਦੇ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਦੇਖਾਂ ਕਿਆ ਖਵਾਨ, ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਬਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ।

ਦਸਵੀਂ ਇਹੁ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਉਸ ਵਲ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਬ ਵਹੁ ਨਜ਼ਰ ਨੀਵੀਂ ਕਰਿ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਏਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਅਸਲ ਅਤਾਈਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਉਕ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹਹਿ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਗਵੰਤ ਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ।

————

(੧੨)

'ਬਚਨ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਕੇ' ਵਿਚੋਂ:

ਭਲਿਆਈ ਮਨੁਖ ਦੀ ਚਹੁੰ ਬਸਤਾਂ ਮਹਿ' ਹੈ—ਏਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ, ਦੂਸਰੀ ਮਾਇਆਵਾਨਹੁੰ ਸਿਉਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ। ਤੀਸਰੀ ਗਰੀਬੀ। ਚਉਥੀ ਮਨ ਉਪਰਿ ਖਬਰਦਾਰੀ ਰਾਖਣੀ ਜੋ ਕਰਮ ਅਸ਼ੁਭ ਨ ਕਰੇ। ੫।

ਅੰਤਹਕਣ ਤੇਰੇ ਕਉ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤੇਰੇ ਕਉ ਜਗਤ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਉ ਸੁੱਧ ਰਾਖਹਿੰਗਾ ਤਾਂ ਜਗਤ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੇਵਹਿੰਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤਾਹਕਰਣ ਕਉ ਸੁਧ ਰਾਖਹਿੰਗਾ, ਤ ਉ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਲੇਵਹਿੰਗਾ। ੧੦।

ਇਹ ਤੀਨ ਲੱਛਣ ਜਗਿਆਸੀ ਕੇ ਹੈਂ—ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਧਰਤੀ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋਇ, ਉਦਾਰਤਾ ਨਦੀ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋਇ, ਦਿਆਲਤਾ ਮੇਘਹੁੰ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋਇ। ਇਸ ਤੀਨੋਂ ਲੱਛਣੋਂ ਵਿਖੇ ਜਗਿਆਸੀ ਬਿਚਰੈਗਾ ਤਬ ਹੀ ਪਰਮੇਸਰ ਜੋਗ ਹੋਇਗਾ। ੫੪।

ਇਹ ਦਸ਼ ਸੱਸੇ ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਹੈਂ—ਸਚੁ, ਸੰਤੋਖ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ, ਸੁਮਤਿ, ਸਾਧਸੰਗ, ਸਮਤਾ, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਿਫਤਿ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ, ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਹੁ ਕਾ—ਜਿਸ ਸੱਸੇ ਕਉ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਿ ਪਕੜੈਗਾ, ਉਹੀ ਸੱਸਾ ਮੁਕਤਿ ਕਰਨੇ ਕਉ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ੧੧।

ਕਿਸੀ ਸਾਧ ਸਿਉਂ ਸਾਥ ਸੰਤ ਹੁ ਕੀ ਰਹਤ ਪੂਛੀ ਜੁ ਸੰਤਹੁ ਕੀ ਕਿਆ ਰਹਤ ਹੈ ? ਤਬ ਸਾਧ ਉਤਰ ਦੀਆ, ਅਰ ਕਹਿਆ ਜੁ ਸੰਤਹੁ ਕੀ ਏਹ ਰਹਤ ਹੈ—ਸੰਤ ਜਨ ਬਾਸੀ ਤਉ ਸੱਚ ਦੇਸ ਕੇ ਹੈਂ ਅਰ ਨਗਰ ਸੰਤਹੁ ਕਾ ਬੇਗਮਪੁਰਾ

ਅਰ ਘਰ ਸੰਤਹੁ ਕਾ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪੀ ਹੈ ਅਰੁ ਕੁਟੰਬ ਸੰਤਹੁ ਕਾ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਅਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸ਼ਾਂਤਿ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੁਖ ਸਿਉਂ ਮਿਲ ਕਰਿ ਕਲੋਲ ਕਰਤੇ ਹੈਂ, ਅਰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਰੂਪੀ ਸੰਤਹੁ ਕੀ ਸੰਪਤਾ ਹੈ ਅਰ ਹਰਿਜਸ ਸੰਤਹੁ ਕਾ ਬਿਉਹਾਰ ਹੈ ਅਰ ਟਹਲੂਆ ਸੰਤਹੁ ਕਾ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ, ਸੰਤਹੁ ਕੀ ਰਹਤ ਹੈ।੧੮੯।

ਅਉਰ ਬਚਨ ਇਹੁ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਸਾਧ ਮਾਇਆ ਕਉ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੇ ਸਰੂਪ ਮਹਿ ਦੇਖਿਆ ਥਾ। ਮਾਇਆ ਕੇ ਸੀਸ ਕੇ ਵਾਲ ਅਗਲੇ, ਨਾਲੇ ਪਿਛਲੇ ਬੂਰੇ ਹੂਏ। ਤਬ ਸਾਧ ਪੂਛਿਆ, ਹੇ ਮਾਇਆ! ਤੇਰੇ ਸੀਸ ਕੇ ਵਾਲ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਕਿਉਂ ਬੂਰੇ ਹੂਏ ਹੈਂ? ਤਬ ਮਾਇਆ ਉਤਰ ਦੀਆ — ਜੋ ਅਗਲੇ ਵਾਲ ਤਉ ਮੇਰੇ ਸੀਸ ਕੇ ਇਉਂ ਕਰਿ ਬੂਰੇ ਹੈਂ ਜੋ ਸਦਾ ਸੰਤਹੁੰ ਕੇ ਆਗੇ ਮਸਤਕ ਟੇਕਿਆ ਰਾਖਤੀ ਹੋਂ ਅਰ ਮਾਥਾ ਟੇਕ ਟੇਕ ਕਰਿ ਕਹਤੀ ਹੌਂ — 'ਜੋ ਕਛੁ ਤੁਮ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ।' ਅਤੇ ਸੰਤ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ। ਕਹਤੇ ਹੈਂ, 'ਹੇ ਮਾਇਆ! ਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਕਰ ਕੈ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈਂ ਤਾਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ। ਇਸੀ ਕਰਿ ਸੀਸ ਕੇ ਵਾਲ ਅਗਲੇ ਬੂਰੇ ਹੈਂ।

ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਵਾਲ ਸੀਸ ਕੇ ਇਉਂ ਬੂਰੇ ਹੈਂ, ਜੁ ਜਗਤ ਮੇਰੇ ਕਉ ਫੜਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਫੜਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਤੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਾਲ ਫੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਿਕਸਿ ਜਾਤੀ ਹੋਂ, ਇਸੀ ਕਰ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਵਾਲ ਭੀ ਮੇਰੇ ਬੂਰੇ ਹੈਂ। ੧੯੦।

ਅਉਰ ਬਚਨ ਇਹ ਹੈ, ਜਉ ਕਛੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰੀਐ, ਤਬ ਬਦਲਾ ਤੁਰਤ ਨਾ ਮਾਂਗੀਐ। ਤੁਰਤ ਮਾਂਗਣ ਮਹਿ ਦੂਇ ਔਗੁਣ ਹੋਤੇ ਹੈਂ— ਏਕ ਤਉ ਅਹੰਕਾਰ ਸਿਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਜੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਮੈਂ ਕੀਨਾ ਹੈ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਫਲ ਚਿਰ ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਅਧੀਰਜ ਸਿਧ ਹੋਤਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰ ਆਪ ਜੋ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਕੋ ਸਭ ਕਾਰਜ ਧੀਰਜ ਕੇ ਹਿਤ ਆਵਤ ਹੈਂ। ਜੇਤੇ ਕਾਰਜ ਪਰਮੇਸਰ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਸਭ ਧੀਰਜ ਸਾਥਿ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਜੀਉ ਅਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਹੋਇ ਮਿਲਤਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੇ ਊਪਰਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਤਾਂਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕਉ ਉਹੀ ਕਰਮ ਹਿਤ ਆਵਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮਹਿ ਨ ਅਹੰਕਾਰ ਆਵੈ, ਅਰੁ ਨ ਅਧੀਰਜ ਆਵੈ।੨੦੪।

(੧੩)

ਬਚਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕੇ

(ੳ)

ਪ੍ਰਿਥਮ ਬਚਨ ਇਹ ਹੈ, ਸਉ ਕੰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣਾ। ੧। ਦੂਜਾ, ਬਚਨ ਇਹ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰ ਕੰਮ ਛੋੜ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰਨਾ। ੨। ਤੀਜਾ ਬਚਨ ਇਹ ਹੈ, ਲੱਖ ਕੰਮ ਛੋੜ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ। ੩। ਚੌਥਾ ਬਚਨ ਇਹ ਹੈ, ਕਰੋੜ ਕੰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਇ ਲੇਵਣਾ, ਰੋਸ ਕਰਿ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣਾ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕੇ ਸਮੇਂ। ੪। ਪੰਜਵਾਂ ਬਚਨ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਅਸੰਖ ਕੰਮ ਤਿਆਗਕੇ ਆਤਮ ਦੇਵ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਲੈਣੀ। ਆਤਮਦੇਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਦੀਨ ਹੋਇ ਕਰਿ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰੇ ਤਿਸਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਮੰਨ ਲੈਣੀ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੈ ਢਿਲ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ। ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਦੀਨ ਜਨ ਕਉ ਸੁਖ ਦੇਵਣਾ। ਇਸ ਕਰ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਜੋ ਹੈ ਭਗਵੰਤ, ਸੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੂਆ, ਤਬਿ ਸਰਬ ਦੁਖਹੁ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਤਾ ਹੈ। ੫।

(ਅ)

ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਕਹਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੀ ਸਿਖਿਆ ਧਾਰਤਾ ਹੈ ਸੋ ਸੰਤ ਹੈ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਸਿਖਿਆ ਕਿਆ ਹੈ—ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ। ਜੋ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਸੰਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਜਬ ਸੰਤ ਹੂਆ ਤਬ ਭਗਵੰਤ ਹੀ ਹੂਆ।

ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਕਹਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਸਿਖਿਆ ਨ ਧਾਰੀ ਜਾਇ ਤਬ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰੈ, ਮੇਰੇ ਗੁਣ ਧਾਰੇ। ਜੋ ਮੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਭੀ ਸਨੇ ਸਨੇ ਗੁਣਵੰਤ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਇਹੁ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰ ਤੁਰੇ ਤਿਸ ਕੇ ਪਾਉਂ ਕਉਂ ਚੋਟ ਨਹੀਂ ਲਗਨੇ ਦੇਤੀ। ੧। ਦੂਜਾ ਗੁਣ ਇਹ ਜੋ ਮੇਰੀ ਓਰ

ਦੇਖ ਕਰ ਤੁਰੇ, ਤਿਸ ਕੇ ਪਾਉਂ ਮਲੀਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਨੇ ਦੇਤੀ । ੨ । ਤੀਜਾ ਗੁਣ ਇਹ ਜੋ ਮੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰ ਤੁਰੇ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਊਪਰਿ ਪਦਾਰਥ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਭਿ ਬਤਾਇ ਦੇਤੀ ਹੋਂ । ੩ । ਚੋਥਾ ਗੁਣ ਹੋਰ ਬੜਾ ਹੈ, ਜੁ ਮੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰ ਤੁਰੇ ਤਿਸ ਕੀ ਪਾਪਹੁ ਤੇ ਰੱਛਿਆ ਕਰਤੀ ਹੋਂ, ਕਾਹੇ ਤੇ ਕੀਟ ਆਦਿਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਰਤੇ, ਨੀਚੇ ਦੇਖਨੇ ਕਰ ਤੇ ਉਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ ਦੇਖਨੇ ਕਰ ਬੜਾ ਪਾਪ ਹੋਤਾ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ । ੪ । ਇਕ ਅਉਰ ਪਾਂਚਵਾਂ ਗੁਣ ਹੈ, ਸੋ ਵਡੇ ਤੇ ਵਡਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰਿ ਤੁਰਤਾ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਉਂ ਮੈਂ 'ਸੰਤ' ਪਾਵਤੀ ਹੋਂ । ਲੋਕ ਜਗਤ ਕੇ ਉਸ ਕੋ ਸੰਤ ਕਹਨੇ ਲਗ ਜਾਤੇ ਹੈਂ, ਜਬ ਸੰਤ ਨਾਉਂ ਪੜਾ ਤਬ ਭਗਵੰਤ ਕਉ ਸ਼ਰਮ ਪੜ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਜੁ ਇਸ ਕੋ ਲੋਕ ਮੇਰਾ ਕਹਤੇ ਹੈਂ, ਅਬ ਮੈਂ ਇਸ ਕੋ ਜੋਨੀ ਮੇਂ ਨ ਪੜਨੇ ਦੇਵਉਂ, ਆਪਣੇ ਬੀਚ ਸਮਾਇ ਲੇਤਾ ਹੈ ।

(ੲ)

ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਪਾਸਿ ਅਰਦਾਸਿ ਜਾਇ ਕਰੀ ਜੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੇਰੇ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਜੁ ਦੂਜਾ ਮੈਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਾ ਆਵੈ, ਏਕ ਪਰਮੇਸਰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੈਂ ਦੇਖਉਂ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਸਿਖਾ ! ਤੂ ਏਕ ਹੀ ਛਾਲ ਕਰ ਕੋਠੇ ਉਪਰਿ ਚੜ੍ਹਿਆ ਚਾਹਤਾ ਹੈਂ । ਸੋ ਨਾਹੀ ਚੜੀਂਤਾ, ਪਉੜੀਆਂ ਕੇ ਰਾਹ ਸਨੇ ਸਨੇ ਚੜ੍ਹਤਾ ਹੈ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰੋਂ ਨੇ ਸੱਤ ਭੂਮਿਕਾਂ ਜੋ ਕਹੀਆਂ, ਇਸੀ ਕਰ ਕਹੀਆਂ ਹੈਂ ।

ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸੰਤਾਂ ਮੈਂ ਮਿਲਣ ਕੀ ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਣਾ
ਦੂਜੇ ਸੰਤ ਸਾਥਿ ਜਾਇ ਮਿਲਣਾ
ਤੀਜੇ ਸੰਤਾਂ ਕੇ ਬਚਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੇ
ਚੌਥੇ ਸੰਤਾਂ ਜੋ ਕਹਿਆ, ਤਿਸ ਕਉ ਬਾਰੰਬਾਰ ਰਿਦੇ ਮੈ ਵਿਚਾਰਨਾ
ਪੰਜਵਾਂ ਉਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਉਪਰਿ ਚਲਣਾ
ਛੇਵਾ ਮਨ ਅਪਨੇ ਕਉ ਰੋਕਣਾ
ਸੱਤਵੇਂ ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਤੀ ਕਉ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇ ਸਾਥਿ ਮਿਲਾਇ ਛੋਡਣਾ
ਜੁ ਸ੍ਵਾਸ ਅਮੋਲਕ ਹੈਂ, ਬਿਰਥੇ ਨ ਜਾਵੈਂ ।

[ਸਾਖੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਭਾਈ ਅੱਡਣ ਜੀ ਕੀਆਂ

'ਸਿਖ ਅਰਦਾਸ' ਵਿਚੋਂ

'ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ, ਹਠੀਆਂ, ਜਪੀਆਂ ਤਪੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਵੰਡ ਛਕਿਆ, ਦੇਗ ਚਲਾਈ, ਤੇਗ ਵਾਹੀ, ਦੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕੀਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿਤੇ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਾਏ, ਰੰਬੀਆਂ ਨਾਲ ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ ਪੁੱਠੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਉਤਰਵਾਈਆਂ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੀਸ ਚਿਰਾਏ, ਜਾਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ ਤਿਨਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸੰਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ, ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕਉ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ,ਚਿਤਿ ਆਵਨ ਕਾ ਸਦਕਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਹੋਵੈ।

ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਤਹਾਂ ਤਹਾਂ ਰਛਿਆ ਰਿਆਇਤ, ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਿਹ ਬਿਰਦ ਕੀ ਪੈਜ, ਪੰਥ ਕੀ ਜੀਤ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਹਾਇ, ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੇ ਬੋਲਬਾਲੇ, ਬੋਲਣਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ, ਬਿਬੇਕ ਦਾਨ, ਵਿਸਾਹ ਦਾਨ, ਭਰੋਸਾ ਦਾਨ, ਦਾਨਾਂ ਕੇ ਸਿਰ ਦਾਨ--ਨਾਮ ਦਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਚੌਂਕੀਆਂ, ਝੰਡੇ, ਬੁੰਗੇ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ, ਧਰਮ ਕਾ ਜੈਕਾਰ— ਬੋਲਣਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਸਿਖ ਦਾ ਮਨ ਨੀਵਾਂ, ਮਤਿ ਉਚੀ, ਮਤ ਕਾ ਰਾਖਾ ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਜੋ ਜੀ ਆਵੇ ਸੋ ਰਾਜ਼ੀ ਜਾਵੇ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ। ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ।'

(੫)

ਅਨੁਵਾਦ-ਸਾਹਿੱਤ

(੧)

ਉਪਨਿਸ਼ਦ

'ਉਪਨਿਖਧਿ ਨਾਰਾਇਣ' ਇਹ ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਥੀਂ ਹੈ।

ਨਾਰਾਇਣੁ ਕੈਸਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਜੀਵ ਸਭ ਤਿਸ ਮੇਂ ਰਹਤੇ ਹੈਂ। ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਏਕਾ ਏਕੀ ਨੇ ਚਾਹਿਆ, ਜੋ ਇਕ ਥੀਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤੁ ਹੋਵਾਂ ਅਰੁ ਇਸ ਏਕਤਾ ਥੀਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਾਂ। ਪ੍ਰਥਮੇ ਇਸ ਨਾਰਾਇਣ ਥੀਂ ਇਛਾ ਸ਼ਕਤਿ ਗੁਪਤ ਅਪ੍ਰਗਟਿ, ਪ੍ਰਗਟਿ ਸਿ ਹੋਈ, ਬਹੁੜਿ ਭੂਤਾਕਾਸ਼ ਹੋਤਿ ਭਯਾ। ਬਹੁੜਿ ਵਾਉ ਅਰੁ ਅਗਨਿ ਅਰੁ ਜਲ ਅਰੁ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਜੋ ਆਧਾਰ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਏ।

ਅਰੁ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਰਾਇਣ ਥੀਂ ਹਿਰਨਿ ਗਰਭ ਅਰੁ ਇੰਦ੍ਰ ਅਰੁ ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਰੁ ਪ੍ਰਿਜਾਪਤਿ ਅਰੁ ਅਸਟੁ ਵਿਸੁ ਅਰੁ ਸਮਸਤ ਦੇਵਤਾ ਅਰ ਸਭ ਜੀਵ ਜਾਤਿ ਅਖਲ ਉਸੀ ਥੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਏ ਹੈਨਿ ਅਰੁ ਉਸੀ ਮੈਂ ਲੈ ਹੋਤੇ ਹੈਂ। ਅਰੁ ਉਹੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਜੋ ਅਖਲ ਵਿਸ਼ਵ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਆਪਿ ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਹੈ ਅਰੁ ਸਦਾ ਸਰਵਦਾ ਆਪਣੇ ਆਧਾਰ ਇਸਥਿਤ ਹੈ। ਓਹੋ ਨਾਰਾਇਣ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਹੈ, ਓਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ। ਓਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਯਾਹਰਾ ਰੁਦ੍ਰ ਹੈ ਅਰੁ ਓਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਟ ਵਿਸੁ ਹੈ। ਅਰੁ ਓਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਅਸੁਨੀ ਕੁਮਾਰ ਹੈ। ਅਰ ਓਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਸਭਿ ਰਿਖੀਸੂਰ ਅਰੁ ਤਪੀਸੂਰ ਹੈ ਅਰੁ ਮੁਨੀਸੂਰ ਹੈ। ਅਰੁ ਓਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਕਾਲ ਹੈ, ਅਰੁ ਸੋਈ ਨਾਰਾਇਣ ਦਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਊਰਧਿ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ, ਅਰਧਿ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ। ਅਗੇ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ, ਪਾਛੇ

ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ, ਬਾਂਵੇ ਨਾਰਾਇਣੁ, ਦਾਂਵੇ ਨਾਰਾਇਣੁ, ਗੁਪਤ ਨਾਰਾਇਣੁ, ਪ੍ਰਗਟ ਨਾਰਾਇਣੁ । ਭੂਤ ਭਵਿਖਤ ਵਰਤਮਾਨ ਸਭਿ ਕਿਛੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਹੈ, ਐਸਾ ਨਾਰਾਇਣੁ ਨਿਤ ਹੈ, ਸਤਿ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੈ, ਅਵਿਛੇਦਿ ਹੈ, ਅਖੰਡ ਹੈ । ਐਸਾ ਨਾਰਾਇਣ ਬਾਣੀ ਤੇ ਅਗੋਚਰਿ ਹੈ, ਪ੍ਰਨਾਮ ਤੇ ਪਰੇ ਹੈ ਅਰੁ ਉਹ ਨਾਰਾਇਣ ਸੁਧਿ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਦਵੈਤਿ ਜਾਣੈ, ਸੋਈ ਦੁਤੀਆ ਰਹਤ ਹੈ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਹਿ ਆਪਨਿ ਕੈ ਤਾਈਂ ਰਥੁ, ਅਰੁ ਗਿਆਨ ਕਉ ਰਥਵਾਹੀ ਜਾਣੈ ਅਰੁ ਮਨ ਆਪਣੇ ਕੈ ਤਾਈਂ ਰੱਸਣੇਂ। ਅਰੁ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕੇ ਤਾਈਂ ਖੈਂਚਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣੈ, ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਕੈ ਤਾਈਂ ਉਪਰਿ ਇਸ ਰਥ ਦੇ ਸਵਾਰ ਕਰੈ । ਆਪਣੇ ਤਾਈਂ ਸਾਥਿ ਪੂਰਨ ਪਰੋਜਨ ਦੇ ਜੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਿਸਨੁ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ਅਰੁ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਈਸਰਿ ਹੈ, ਪਹੁੰਚਾਵਿਦਾ ਹੈ ।

(ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਖਰੜਾ ਨੰ. 21)

(੨)

ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ

ਏਕ ਸਮੇ ਕਈ ਸਾਲ ਪਰਬਤ ਉਪਰਿ ਮਹਾਂਦੇਉ ਅਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਕੀ ਆਪਸ ਮੈਂ ਗੋਸ਼ਟਿ ਭੋਈ। ਤਾਂ ਗਉਰਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਪੂਛੈ ਹੈ, ਹੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ! ਤੁਮ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮਨ ਮਹਿ ਕਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਸੀ, ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰਿ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਮਨੁਖ ਤੁਮ ਕਉ 'ਸ਼ਿਵ' ਕਰਿ ਪੂਜਦੇ ਹੈਂ ਜੀ ਅਰ ਵਾਹਰ ਏ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਕਰਮ ਦਿਖਾਈ ਭਿੰਦੇ ਹੈ ਜੀ---ਮ੍ਰਿਗਛਾਲਾ ਓਢੇ, ਅੰਗ ਬਿਖੇ ਬਿਭੂਤ ਅਰੁ ਗਲੇ ਮੈਂ ਸਰਪ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੀ ਅਰ ਮੂੰਡੀਆਂ ਕੀ ਮਾਲ਼ਾ ਪਹਿਰੇ ਹੋਏ, ਇਨ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਜੀ। ਤੁਮ ਮੈਨੋ ਇਹ ਗਿਆਨੁ ਸੁਣਾਵੋ ਜੀ, ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰਿ ਤੁਮ ਅੰਤਹਕਰਨ ਮੋ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਂਜੀ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਏ ਪਾਰਬਤੀ ਤੂੰ ਸੁਣ, ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੇ ਕਰਮ ਬਿਆਪਦੇ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਵਹੁ ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਤਿਸਕਾ ਰਿਦੇ ਬਿਖੇ ਧਿਆਨ ਕਰੈਹੋ। ਤਿਸ ਗੀਤਾ ਕੇ ਗਿਆਨ ਕਰਿ ਮੈਨਉ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਕਾ ਕਰਮ ਬਿਆਪਦਾ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਗਉਰਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਕਹਿਆ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਦੇਵ ਜੀ ਜੇ ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ ਐਸਾ ਹੈ ਜੀ, ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਕੀ ਤੁਮ ਐਸੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੀ ਤਿਸ ਗਿਆਨ ਕੋ ਕੋਈ ਸੁਨ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਭੀ ਭਇਆ ਹੈ ਜੀ? ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਏ ਪਾਰਬਤੀ ਤਿਸ ਗਿਆਨ ਕੋ ਸੁਨ ਕਰਿ ਬਹੁਤ ਜੀਵ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਭਏ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤੁਮ ਸੋਂ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਕਥਾ ਕਹੋ ਹੋਂ ਤੂੰ ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਿ—

ਪਾਤਾਲ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਸ਼ੇਸਨਾਗ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰਿ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਨੇਤ੍ਰਮੂੰਦ

ਕਰਿ ਅਨੰਦ ਮੈਂ ਮਗਨ ਭਏ ਥੇ ਅਰੁ ਸ੍ਰੀ ਲੱਛਮੀ ਜੀ ਚਰਣ ਝੱਸਤੀ ਥੀ। ਤਾਂ ਏਕ ਸਮੇਂ ਬਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਲਛਮੀ ਜੀ ਪੁਛਿਆ ਏ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ! ਤੁਮ ਚਉਦਹ ਲੋਕ ਕੇ ਈਸ਼ਰ ਹੋ ਜੀ, ਕਿਆ ਤੁਮ ਕਉ ਭੀ ਨੀਂਦ ਬਿਆਪਦੀ ਹੈ ਜੀ। ਨੀਂਦ ਅਰ ਆਲਸ ਤਿਨ ਕਉ ਬਿਆਪਦਾ ਹੈ ਜੀ ਜੋ ਜੀਉ ਤਾਮਸੀ ਹੈਂ ਜੀ ਅਰ ਜੀ ! ਤੁਮ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਰਹਤ ਹੋ ਜੀ, ਤੁਮ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣ ਹੋ ਜੀ, ਵਾਸਦੇਵ ਹੋ ਜੀ। ਤੁਮ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰ ਮੁੰਦ ਰਹੇ ਹੋ ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਕਉ ਵਡਾ ਅਸਚਰਜ ਸਾ ਲਾਗੇ ਹੈ ਜੀ।

ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣੋ ਵਾਚ—ਸੁਨੋ ਲਛਮੀ ! ਮੋਕਉ ਨੀਂਦ ਅਰੁ ਆਲਸ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦਾ, ਇਕ ਮੇਰੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਹੈ ਤਿਸ ਮੈਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਤਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰਿ ਮੈਂ ਸਦਾ ਮਗਨ ਅਨੰਦ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਰੁ ਵਹੁ ਕੈਸਾ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਤਿਸ ਗਿਆਨ ਕੇ ਉਪਜਤੇ ਇਹ ਜੀਉ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਮੈਂ ਰਹਤਾ ਹੈ, ਕੋਟੀ ਕਲੇਸ਼ ਦੁਖ ਇਸ ਜੀਆ ਕਉ ਬਿਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸੇ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਮੇਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪੀ ਹੈਂ ਤਿਤੁੋਂ ਇਹ ਗੀਤਾ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਅਉਤਾਰੁ ਹੈ। ਤਿਸ ਗੀਤਾ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਹੈਂ, ਪੰਜ ਧਿਆਉ ਮੇਰਾ ਮੁਖੁ ਹੈ, ਪੰਜ ਧਿਆਉ ਮੇਰੀਆਂ ਭੁਜਾਂ ਹੈਂ। ਪੰਜ ਧਿਆਉ ਮੇਰਾ ਹੀਆ ਹੈ, ਸੋਲਮਾਂ ਧਿਆਉ ਮੇਰਾ ਉਦਰੁ ਹੈ। ਸਤਾਰਮਾਂ ਧਿਆਉ ਮੇਰੀਆਂ ਜੰਘਾਂ ਹੈਂ, ਅਠਾਰਮਾ ਧਿਆਉ ਮੇਰੇ ਚਰਨ ਹੈਂ ਅਰ ਗੀਤਾ ਕੇ ਜੋ ਸਲੋਕੁ ਹੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਹੈਂ, ਬਹਤ੍ਰ ਕੋਠੇ ਹੈਂ ਅਰੁ ਗੀਤਾ ਕੇ ਜੋ ਅੱਛਰ ਹੈਂ, ਸੋ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਹੈਂ। ਐਸੀ ਜੋ ਹੈ ਮੇਰੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਗੀਤਾ ਤਿਸ ਕਾ ਅਰਥ ਮੈਂ ਰਿਦੈ ਬਿਖੇ ਬਿਚਾਰੋ ਹੌਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਬਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਖਰੜਾ ਨੰ. 2879 (1-3 ਪੱਤਰਾ)
ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

(੩)

ਯੋਗ ਵਸਿਸ਼ਟ

ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਜੋ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਕੈਸਾ ਹੈ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਸੋ ਆਤਮਾ ਸੋ ਕਹਤ ਹੈਂ ਜਿਸ ਤੇ ਇਹ ਸਰਬ ਭਾਸਤੇ ਹੈਂ ਅਰੁ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਸਰਬ ਲੀਨ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਅਰ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਸਰਬ ਇਸਥਿਤ ਹੈਂ। ਤਿਸ ਆਤਮਾ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੰਦ ਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਕਣ ਕਰ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਸਵ ਅਨੰਦਵਾਨ ਹੈ ਅਰੁ ਜਿਸ ਅਨੰਦ ਕਰਿ ਸਰਬ ਜੀਵ ਜੀਵਤੇ ਹੈਂ, ਤਿਸ ਅਨੰਦ ਆਤਮਾ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਕੋਊ ਏਕ ਸੁਤੀਛਣ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਗਸਤ ਕਾ ਸਿਖੁ ਹੋਤਾ ਭਇਆ, ਤਿਸ ਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਏਕ ਸੰਸੈ ਉਤਪਤਿ ਭਇਆ, ਤਿਸ ਕੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਣੇ ਕੇ ਅਰਥ ਅਗਸਤ ਮੁਨਿ ਕੇ ਆਸ੍ਰਮ ਕਉ ਗਮਨ ਕੀਆ, ਜਾਇ ਕਰਿ ਵਿਧਿ ਸੰਜੁਗਤ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਿ ਇਸਥਿਤ ਭਇਆ ਅਰੁ ਨੰਮ੍ਰਭਾਵ ਸਿਉਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਤ ਭਇਆ। ਸੁਤੀਛਣੋਵਾਚ—ਹੇ ਭਗਵਨ! ਸਰਬ ਤਤਗਯ, ਸਰਬ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕੇ ਗਿਆਤਾ! ਏਕ ਸੰਸੈ ਮੁਝ ਕਉ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਤੁਮ ਨਵਿਰਤ ਕਰਹੁ ਜੁ ਮੋਛ ਕਾ ਕਾਰਣੰ ਕਰਮ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਥਵਾ ਦੋਨੋਂ ਹੈਂ, ਜੁ ਮੋਛ ਕਾ ਸ਼ਾਧਨ ਹੈ ਕਹਹੁ।

ਅਗਸਤੋਵਾਚ—ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਮੋਛ ਕਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਅਰੁ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਤੇ ਭੀ ਮੋਛ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ; ਦੋਨੋਂ ਕਰਿ ਮੋਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਕਰਮਹੁ ਕਰਿ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੁੱਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਮੋਛ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਅਰੁ ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਸੁਧ ਬਿਨਾ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਤੇ ਭੀ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ। ਅਰਥ ਇਹ ਜੋ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਗਿਆਨ, ਨਿਹਚਾ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੁਧ ਬਿਨਾ ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਤਾਂ ਤੇ ਦੋਨੋ ਕਰਿ ਮੋਛ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਕਰਮਹੁ ਕਰਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਸੁੱਧ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਬਹੁੜਿ ਗਿਆਨ ਉਪਜਤਾ ਹੈ ਤਬ ਮੋਛ ਸਿਧਿ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਦੋਨੋ ਪੰਖਹੁ ਕਰ ਪੰਛੀ ਅਕਾਸ ਮਾਰਗ ਕਉ ਊਡਤਾ ਹੈ: ਸੁਖੈਨ ਹੀ। ਤੈਸੇ ਕਰਮ ਅਰ ਗਿਆਨ ਦੋਨੋ ਕਰਿ ਮੋਛ ਕੀ ਸਿਧਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ।

[ਵੈਰਾਗ ਪ੍ਰਕਰਣੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਾਖਾ
ਖਰੜਾ ਨੰ. 2743 (ਪੱਤਰਾ 1)
ਸੈਂ. ਪ. ਲਾ. ਪਟਿਆਲਾ।

ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਭਗਵਾਨ ਊਧਉ ਕਉ ਕਹੇ ਹੈਂ—ਜੁ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕੀ ਕਾਂਖਿਆ ਕੀਆ ਚਾਹੈ ਤਉ ਏਕਿ ਕੁਪੀਨਿ ਹੀ ਪਹਿਰੈ। ਅਉਰ ਕਿਛੁ ਬਾਸਣ ਭਾਂਡਾ ਨ ਰਾਖੈ। ਬਹੁੜਿ ਇਹ ਧਰਮ ਸਭਨਾਂ ਕਉ ਕਰਣਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਉਣ ਧਰਮ ਸੁ ਕਹੇ ਹੈਂ—ਮਾਰਗ ਦੇਖ ਕਰਿ ਚਰਨ ਰਾਖੈ ਜਹਾਂ ਕੋਈ ਨਿਕਾ ਜੀਵ ਚੀਂਟੀ ਅਰ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਵਸਤੁ ਅਰ ਦੁਖਦਾਇਕ ਕਾਂਟਾ ਕਿਕਰੀ ਨ ਹੋਇ, ਐਸੀ ਠਉੜਿ ਬਿਖੈ ਚਰਨੁ ਰਾਖੈ ਅਰ ਬਸਤ੍ਰ ਸਾਥਿ ਪੁਨਿਆ ਜਲ ਪੀਵਣਾ। ਅਰੁ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਹਣਾ ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਦੁਖੈ ਨਾਹੀ। ਅਰੁ ਮਨ ਕਰਿ ਬੀਚਾਰੈ ਕਿ ਇਹੁ ਭਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਭਲਾ ਜਾਣ ਕਰਿ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੈ, ਇਹ ਸਭਨੋ ਕਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਅਬ ਸੰਨਿਆਸਿ ਧਰਮੁ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰੇ ਹੈਂ—ਸੰਨਿਆਸੀ ਮੋਨੀ ਹੋਇ, ਬੋਲੈ ਨਾਹੀਂ, ਅਰੁ ਇਂਦ੍ਰਿਅਹੁ ਕਉ ਜੀਤੈ, ਅਰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰੈ। ਏ ਜੁ ਹੈਂ ਤੀਨੋ ਬਾਤ ਇਨੋ ਕਰਿ ਬਚਨ, ਦੇਹਿ ਅਰੁ ਮਨ ਏ ਵਸਿ ਹੋਤੇ ਹੈਂ। ਮੋਨ ਕਰਿ ਬਚਨ ਬਸ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਅਰੁ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਿ ਮਨ ਬਸ ਹੋਤਾ ਹੈ; ਅਰੁ ਇੰਦ੍ਰੀਅਹੁ ਕੇ ਜੀਤੇ ਤੇ ਦੇਹਿ ਬਸ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਨਿਆਸੀ ਏ ਤੀਨ ਸਾਧਨਾ ਨਾਹੀ, ਸੋ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨਹੀਂ, ਸ੍ਵਾਂਗੀ ਹੈ। ਕਿਛੁ ਦੰਡਿ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸੰਨਿਆਸ ਨਹੀਂ। ਬਹੁੜਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ਚਾਰੋਂ ਵਰਨੋਂ ਕੀ ਭਿਖਿਆ ਲੇਇ। ਅਰੁ ਨਿੰਦਕ ਲੋਕ ਜੁ ਹੈਂ ਮਲੇਛ-ਤਿਸਕੀ ਭਿਖਿਆ ਨ ਲੇਇ, ਬਹੁੜਿ ਏਕ ਹੀ ਘਰ ਕੀ ਭਿਖਿਆ ਭੀ ਨਾ ਲੇਇ। ਜਥਾਸ਼ਕਤਿ ਕੋਈ ਕਿਛੁ ਥੋੜੀ ਘਣੀ ਭਿਖਿਆ ਦੇਇ, ਤਿਸੀ ਬਿਖੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਿ ਹੋਇ। ਇਉਂ ਨ ਕਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਿਖਿਆ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਸਗਰਿ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਲੇਕਰਿ ਬਾਹਰਿ ਜਲ ਕੇ ਨਿਕਟਿ ਜਾਇ ਬੈਸੇ ਜਲ ਕੇ ਆਚਮਨਿ ਕਰੇ। ਆਣੀ ਜੁ ਹੈ ਭਿਖਿਆ, ਤਿਸ ਕਉ ਬਾਂਟੈ। ਕਿਸ ਭਾਂਤਿ ਬਾਂਟੈ—ਬਿਸ਼ਨੁ; ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸੂਰਜ ਇਨ ਕਉ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਕਰਿ ਭੋਜਨ ਕਰੈ, ਅਰੁ ਸਭ ਹੀ ਅਹਾਰ ਕਰੈ, ਰਾਖੈ ਕਛੁ ਨਾਹੀ। ਅਰ ਭਿਖਿਆ ਭੀ ਤਿਤਨੀ ਹੀ ਲਿਆਵੈ, ਜਿਤਨੈ ਉਦਰ ਪੂਰਨ ਹਇ, ਬਹੁਤੁ ਨ ਲਿਆਵੈ।

[ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ (ਮੇਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ)

(੫)

ਬਾਲਮੀਕਿ ਰਾਮਾਇਣ

ਹੇ ਲਛਮਣ ! ਕੈਕੇਈ ਕੇ ਉਪਰ ਕ੍ਰੋਧ ਮਿਟਾਇ, ਹਮਾਰੇ ਰਾਜ ਨਾ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਸ਼ੋਕ ਛੋਡ, ਕੇਵਲ ਧੀਰਜ ਧਾਰਣ ਕਰੋ। ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੋ ਜੋ ਕਿ ਪਿਤਾ ਨੇ ਬਨਵਾਸ ਦੀਆ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਕੇ ਬਚਨ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨ ਹੋਗਾ, ਇਸਸੇ ਤਉ ਹਰਖ ਹੋਗਾ।

ਜੋ ਜੋ ਬਸਤੂ ਹਮਾਰੇ ਅਭਿਖੇਕ ਕੇ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੈਂ, ਉਨ ਕੀ ਤਰਫ ਧਯਾਨ ਨ ਕੀਜੀਏ, ਕਿੰਤੂ ਅਬ ਜਨੇ ਕੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਜੀਏ। ਜੋ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਹਮਾਰੇ ਅਭਿਖੇਕ ਕੇ ਲੀਏ ਹੈ ਵਹ ਸਭ ਅਭਿਖੇਕ ਨ ਹੋਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਹਮਾਰੀ ਮਾਤਾ ਕੈਕਯੀ ਕਾ ਮਨ ਹਮਾਰੇ ਰਾਜ-ਅਭਿਖੇਕ ਹੋਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਜਲਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਕਾ ਮਨ ਅਸ਼ੰਕ ਨ ਹੋ, ਵਹੀ ਉਪਾਇ ਕੀਜੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿਸ ਕਾ ਦੁਖ ਹਮ ਮਹੂਰਤ ਭਰ ਭੀ ਦੇਖਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹਤੇ।

ਤੁਮ ਤੋਂ ਹੱਛੀ ਤਰਹ ਜਾਨਤੇ ਹੋ ਕਿ ਸਭ ਮਾਤਾਓਂ ਮੇਂ ਹਮ ਕਛੂ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਤੇ ਥੇ ਵ ਕੇਕਈ ਭੀ ਹਮ ਸੇ ਔਰ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਭਰਤ ਮੇਂ ਕਛੂ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਤੀ ਥੀ। ਬਸ ਯਹ ਸਭ ਭਾਗਯ ਹੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ. ਔਰ ਕਛੁ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸੇ ਜੋ ਜੋ ਦੁਰਬਚਨ ਅਭਿਖੇਕ ਨ ਹੋਨੇ ਵ ਬਨਬਾਸ ਹੋਨੇ ਕੇ ਬਿਖਯ ਮੇਂ ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਸੋ ਹਮ ਦੈਵ ਹੀ ਕੀ ਆਗਯਾ ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ, ਔਰ ਕਛੂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਗੁਣੋਂ ਮੇਂ ਪੂਰਣ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਕੈਕਯੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮਨੁਖੋਂ ਕੀ ਇਸਤ੍ਰੀਯੋਂ ਕੇ ਸਮਾਨ ਪਤਿ ਸੇ ਹਮੇ ਪੀੜਾ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਕੈਸੇ ਕਰਤੀ। ਜੋ ਅਚਿੰਤ ਹੋ, ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਚੀਟੀ ਸਥਾਵਰ, ਪਰਬਤ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕੋਈ ਜਿਸੇ ਮੇਟ ਨ ਸਕੇ, ਉਸੀ ਕਾ ਭਾਗਯ ਨਾਮ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੀ ਹੈ। ਕੌਨ ਜਾਨਤਾ ਥਾ ਕਿ ਹਮ ਕੋ ਰਾਜ ਛੋੜ ਬਨਵਾਸ ਹੋਗਾ ਵ ਕੈਕਯੀ ਕੀ ਮਤਿ ਐਸੀ ਹੋਇ ਜਾਏਗੀ ਇਸ ਸੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਗਯ ਸੇ ਲੜ ਸਕੇ ਕਯੋਂਕਿ ਉਸ ਕੇ ਫਲ ਕੋ ਸਬ ਕੋਈ ਜਾਨ ਸਕਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੇ ਰੂਪ ਕੋ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਨ ਸਕਤਾ, ਨ ਦੇਖ ਸਕਤਾ ਹੈ। [ਅਯੋਧਯਾ ਕਾਂਡੇ, ਬਾਈਸਮੋ ਸਰਗ

(੬)

ਅਧਿਆਤਮ ਰਾਮਾਇਣ

ਹੇ ਲਛਮਣ ! ਬੁਧਿਵਾਨ ਪੁਰਖ ਇਸ ਜਗਤ ਕਉ ਅਪਣੇ ਵਿਖੇ ਅਭੇਦ ਜਾਣੇ, ਜੁ ਇਹ ਸਭ ਜਗਤ ਮੇਰੇ ਵਿਖੇ ਸਿਥਿਤ ਹੈ ਅਰ ਸਭ ਜਗਤ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਅਸਤਿ, ਭਾਤਿ, ਪ੍ਰਿਯ ਰੂਪ ਕਰਿ ਆਤਮ ਦੇਵ ਸਿਥਿਤ ਹੈ, ਤਿਸ ਵਿਖੇ ਜੋ ਜਗਤ ਹੈ ਸੋਈ ਰੂਧ ਕਰਿ ਸਿਥਿਤ ਹੈ, ਤਾ ਤੇ ਓਹੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਗਤ ਕਉ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਅਭੇਦ ਜਾਣ ਕਰਿ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਉ ਮੇਰੇ ਬਿਖੇ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਜਾਣੇ ਜੈਸੇ ਸਮੁਦ੍ਰ ਵਿਖੇ ਨਦੀਯਾਂ ਤਰੰਗ ਹੋਤੀਜਾਂ ਹੈਂ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਆਪਣੇਂ ਆਪ ਕਉ ਮੇਰੇ ਬਿਖੇ ਜਾਣੇ ਅਭੇਦ ਰੂਪ। ਜੈਸੇ ਜਲ ਵਿਖੇ ਜਲ; ਜੈਸੇ ਦੁਗਧ ਵਿਖੇ ਦੁਗਧ, ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਵਿਖੇ ਅਗਨਿ, ਵਾਉ ਵਿਖੇ ਵਾਉ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਆਕਾਸ਼, ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਸਿਥਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋ ਮੇਰੇ ਵਿਖੇ ਦੇਖੇ। ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਖੇ ਬੜਾ ਟਿੱਬਾ ਤੈਸੇ ਆਪ ਕੋ ਮੇਰੇ ਵਿਖੇ ਦੇਖੇ। ਜੋ ਐਸਾ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਸ ਪੁਰਖ ਬੰਧਨ ਤੇ ਰਹਤ ਹੋ ਕਰ ਪਰਮ ਪਦ ਕਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਲਛਮਣ ! ਜੋ ਪੁਰਖ ਬੁਧਿਵਾਨ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਜਗਤ ਕਉ ਮਿਥਯਾ ਜਾਣ ਕਰਿ ਸੁਖੀ ਹੋਵੈਗਾ; ਕੈਸਾ ਏਹ ਜਗਤ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਭ੍ਰਮਤਾ ਹੂਆ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਕੋ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਾ ਰੂਪ ਜਾਨਤਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਭ੍ਰਮ ਕਰਿ ਆਤਮਾ ਹੀ ਕੋ ਜਗਤ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਰੁ ਦੁਖ ਪਾਵਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿ ਪ੍ਰਮਾਣੋਂ ਕਰਿ ਇਸ ਦ੍ਵੈਤ ਜਗਤ ਕੋ ਮਿਥਯਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕਰਿ ਤਯਾਗ ਕਰੇ। ਤਯਾਗ ਕਹੀਏ ਜੋ ਇਸ ਕੀ ਸਤਿ ਰੂਪ ਕਾਮਨਾ ਕੋ ਛੋਡ ਕਰਿ ਆਤਮ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਿਥਿਤ ਹੈ, ਸੋ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ।

ਹੇ ਲਛਮਣ ! ਜਬ ਤਕ ਇਹ ਪੁਰਖ ਇਸ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ ਕਉ ਮੇਰਾ ਰੂਪ ਨ ਦੇਖੇ, ਅਰਥ ਯਾ ਮੈਂ ਜੁ ਅਖੰਡ ਸੱਚਿਦਾ ਨੰਦ ਰੂਪ ਹੋਂ, ਜਬ ਤਕ ਇਸ ਜਗਤ ਕੋ ਭੀ ਐਸਾ ਨ ਜਾਣੈ ਤਬ ਤਕ ਮੇਰੇ ਸਗੁਣ ਵਿਖੇ ਲਾਗੈ, ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਯੁਕਤ ਹੋ ਕਰ ਅਰੁ ਨਵਧਾ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਨ ਦਿਨ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਧ ਕਰਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਬ ਐਸੇ ਪ੍ਰੀਤਿਵਾਨ ਭਗਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤਬ ਮੈਂ ਇਸ ਭਗਤ ਕਉ ਪ੍ਰਤਖ ਹੋਤਾ ਹਉਂ। [ਰਾਮ ਗੀਤਾ, ਪੰਚਦਸੋ ਅਧਯਾਯ (ਮੇਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ)

(੭)

ਸਾਰ ਗੀਤਾ

ਹੇ ਅਰਜਨੁ ! ਊਰਧ ਮੁਖ ਜੋ ਰਿਦੈ ਬਿਖੇ ਕਮਲੁ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੋ ਓਅੰਕਾਰ ਕੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਿ ਸੀਧਾ ਕਰੈ। ਤਿਸ ਕਮਲ ਕੇ ਗਰਭ ਬਿਖੈ ਜਾਇ ਕੇ ਕਮਲ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੈ। ਤਉ ਬਿਆਧਿ ਆਧਿ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਇ, ਤਉ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਬਿਖੇ ਪਰਮ ਸੁਖ ਉਪਜੈ। ਤਿਸ ਕਮਲ ਬਿਖੇ ਡੋਡੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਡੋਡੀ ਕੇ ਚਉੜੇ ਕੇਸਰ ਹੈਂ ਤਿਸ ਡੋਡੀ ਬਿਖੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਬਿਸ਼ਨੁ ਹੈ, ਅੰਗੁਸ਼ਟ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ—ਮੁਨਿ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। ਤਿਸ ਕਮਲ ਕੇ ਅਸ਼ਟ ਪੱਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਅਸ਼ਟ ਪੱਤ੍ਰੇ ਬਿਖੇ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਦੇਵਤਾ ਹੈਂ; ਸੋ ਦੇਵਤਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤਿਸ ਕਮਲ ਕੀ ਡੋਡੀ ਮਹਿ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਪਰਿ ਚੰਦ੍ਰਮ ਹੈ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਪਰਿ ਅਗਨਿ ਹੈ, ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ। ਸੋ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਰਤਨੋਂ ਕਰਿ ਖਚਤ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਕਾ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਐਸੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਿਖੇ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ-ਪਤਿ ਨਾਰਾਯਣ ਹੈਂ। ਸੋ ਨਾਰਾਇਣ ਕੈਸਾ ਹੈ—ਨਿਰਦੋਖ ਹੈ, ਸੁਖ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ।

ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਅਸ਼ਟ ਭੁਜਾ, ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਕਮਲ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਅਸ਼ਟ ਹਸਤ ਕਮਲ, ਅਸ਼ਟ ਹਸਤੋਂ ਵਿਖੇ ਅਸ਼ਟ ਆਯੁਧ ਹੈਂ। ਕਉਣ ਕਉਣ—ਸੰਖ, ਚਕ੍ਰ, ਗਦਾ, ਪਦਮ, ਖੜਗ, ਧਨੁਖ, ਬਾਣ, ਅੰਕੁਸ਼, ਐਸਾ ਹਰਿ ਹੈ। ਕੰਚਨ ਕੇ ਕਮਲ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਤਿਸ ਹਰਿ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਸੁਧ ਫਟਕ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਪਰਮ ਸੁਧ ਹੈ। ਕੋਟਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੀ ਜੈਸੀ ਕ੍ਾਂਤਿ ਕਾ ਗੁਨ ਧਰੇ ਹੈ। ਕੋਟਿ ਸੂਰਜ ਕਾ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸੁ ਹੈ ਅਰੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੀ ਜੈਸੀ ਸੀਤਲਤਾਈ ਹੈ। ਭੁਜਾ ਬਿਖੇ ਬਹੁਟੇ ਹੈਂ, ਚਰਨੋਂ ਬਿਖੇ ਨੂਪਰ ਹੈਂ, ਕੰਨ ਬਿਖੇ ਚੰਦ੍ਰ ਘਟਾ ਹੈ, ਕਾਨੋਂ ਬਿਖੇ ਮਕਰਾਕਾਰ ਕੁੰਡਲ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਬਰਨ ਧਾਰੇ ਹੈਂ। ਸਤਿਜੁਗ ਸੁਕਲ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਰਕਤੁ, ਦੁਆਪਰੁ ਪੀਤ, ਕਲਿਜੁਗ ਨੀਲ। ਇਹ ਚਾਰੋਂ ਬਰਨ ਹੈਂ। ਸੂਖਮ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਅਪ੍ਰਮੇਵ ਹੈ, ਬੇਮਿਰਜਾਦਾ ਹੈ, ਅਤਿ ਨਿਰਮਲੁ ਹੈ, ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਐਸਾ ਪੁਰਖੋਤਮੁ ਹੈ। ਬਹੁੜਿ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਜੋਗ ਅਰੁ ਬਿਗਿਆਨ ਕਾ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਵਸਤੁ ਕੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਤਾ ਨਾਹੀ। ਨਾਦ ਅਰ ਬਿੰਦ ਕੀ ਕਲਾ ਤੇ ਅਤੀਤੁ ਹੈ। ਜੋ ਐਸੇ ਪੁਰਖੋਤਮ ਕੋ ਜਾਨੇ, ਸੋ ਵੇਦ ਕਾ ਵੇਤਾ ਹੈ।

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ (ਮੇਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ)

(੮)

ਭੂਗੋਲ ਪੁਰਾਣ

ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰੁ, ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖ ਕੀ ਪੈਦਾਇਸਿ, ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਤੇ, ਤਾਂਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਅਨਾਹਦ ਭਇਆ। ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਆਕਾਸ਼ ਉਪੰਨਾ, ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਵਾਇ ਉਤਪੰਨਾ, ਵਾਇ ਤੇ ਤੇਜ, ਤੇਜ ਤੇ ਪਾਣੀ ਉਤਪੰਨਾ, ਪਾਣੀ ਮਧੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਉਪਾਇਤੇ। ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਫੂਟੇ ਕੰਟਾਕੁ ਹੋਇ। ਤੇ ਜਲ ਮਧੇ ਵਿਸ਼ਨ ਰਹੇ ਹੈ। ਬਿਸ਼ਨ ਕੇ ਨਾਭ ਕਵਲ ਮਧੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰਹੇ ਹੈ, ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਤਪੰਨ ਕੀਉ, ਪਚਾਸ ਕੋਟਿ ਜੋਜਨ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਪ੍ਰਮਾਨੀ ਕੀਉ, ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਮਧੇ ਸੁਮੇਰੁ ਪਰਬਤੁ ਹੈ, ਚਉਰਾਸੀ ਲਾਖ ਜੋਜਨ ਊਚਾ ਹੈ, ਸੋਲਹ ਸਹੰਸਰ ਜੋਜਨ ਭੂਮਿ ਮਧੇ ਗਡਿਆ ਹੈ। ਬੀਸ ਲਖ ਜੋਜਨ ਊਪਰ ਬਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਕੇ ਊਪਰ ਅਸ਼ਟ ਸ੍ਰਿੰਗ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣ ਤਹਾਂ ਬੈਸੇ ਹੈਂ।

ਚਹੁ ਜੁਗਾਂ ਕਾ ਬ੍ਰਿਤੰਤੁ ਚਲਿਆ——ਆਦਿ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ, ਮਨਸਾ ਸੰਭੂਤੀ, ਮਨਸਾ ਤੇ ਸੁੰਨੁ, ਸੁੰਨੁ ਕੀ ਰਾਣੀ ਬੈਸਨਾ, ਬੈਸਨ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਤ੍ਰਿਅੰਧ, ਤ੍ਰਿਅੰਧ ਕੀ ਰਾਣੀ ਸਾਵਲਿਗਾ, ਸਾਵਲਗਾ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਧੰਧ, ਧੰਧ ਕੀ ਰਾਣੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਸਮੁੰਦ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਨੀਲੁ, ਅਨੀਲ ਕੀ ਰਾਣੀ ਸਵਿਤ੍ਰੀ, ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸਦਾ ਸਦਾ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੀ ਰਾਣੀ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਸ਼ਕਤਿ, ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਸ਼ਕਤਿਕਾ ਪੁਤ੍ਰ ਈਸਰ, ਈਸਰ ਕੀ ਰਾਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇਵੀ, ਆਤਮਾ ਦੇਵੀ ਕਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮੋਤਰਿਖ, ਮਮੋਤਰਿਖ ਕੀ ਰਾਣੀ ਸੰਧਆਵਲੀ, ਸੰਧਆਵਲੀ ਕਾ ਪੁਤ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬ੍ਰਹਮੇ ਕੀ ਰਾਣੀ ਬਿਦਿਆ, ਬਿਦਿਆ ਕਾ ਪੁਤ੍ਰ ਕਸਬੁ ਰਿਖਿ, ਕਸਬੁ ਕੀ ਰਾਣੀ ਚਉਦਹ—ਤਿਨਕੀ ਉਤਪਤਿ

ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸੈਸਾਰੁ ਭਇਓ ।

ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਰਾਣੀ ਦਿੜਿ ਆਦਿਤਿ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇਤੀਸ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਭਏ, ਦੂਜੀ ਰਾਣੀ ਅਦਿਤਿਆ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਈਤ ਦਾਨੋਂ, ਤੀਜੀ ਰਾਣੀ ਕੁੰਡਤਾ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਸ਼ਟ ਕੁਲੀ ਨਾਗ ਭਏ, ਚਉਥੀ ਰਾਣੀ ਬਨਤਾ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਗਰੁੜ ਪੰਖੀ, ਪੰਚਮੀ ਰਾਣੀ ਸੁਵਰਨ ਪ੍ਰਭਾ ਕੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸਤਾਈ ਕੋਟਿ ਨਖਯਤ੍ਰ ਮਾਲਾ, ਛਠਵੀਂ ਰਾਣੀ ਅਸੁਰਵੰਤੀ ਕਾ ਪੁਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਸਪਤਵੀਂ ਰਾਣੀ ਸੁਲਤਾਨ ਦੇਵੀ ਤਿਸਕਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ। ਅਸਟਵੀਂ ਰਾਣੀ ਕਰਮਲੀ ਤਿਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ—ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਵਿਗਿਆਨ, ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਅਵਸ ਕਉੜਾ, ਮਿਠਾ। ਨਵੀਂ ਰਾਣੀ ਮੇਘਨੰਦੀ ਤਿਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਛਿਆਨਵੇਂ ਕੋਟਿ ਮੇਘ ਮਾਲਾ, ਦਸਵੀਂ ਰਾਣੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਤਿਨ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਤੀਨ ਲਾਖ ਛਿਆਸੀ ਸਹੰਸ੍ਰ ਰਖੀਸਰ, ਇਕਾਦਸੀ ਰਾਣੀ ਕਨਕ ਰਿਖਿਆ ਤਿਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸਪਤ ਰਿਖਿ। ਦੁਆਦਸੀ ਰਾਣੀ ਰੂਪਵੰਤੀ ਤਿਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ ਬਣਾਸਪਤੀ, ਤ੍ਰਿਉਦਸੀ ਰਾਣੀ ਰੂਪ ਮਾਲਾ ਤਿਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਠਾਰ ਵਰਨ, ਚਉਦਸਮੀ ਰਾਣੀ ਸੋਮਵੰਤੀ ਤਿਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ। ਅਤੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਊਪਰਿ ਜੰਬੂ ਬਿਰਖ ਹੈ, ਏਕ ਲਾਖ ਜੋਜਨ ਜੰਬੂ ਬਿਰਖ ਕੋ ਬਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਤਿਸ ਬਿਰਖ ਕੋ ਫਲਿ ਹਸਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ, ਸੋ ਫਲ ਧਰਤੀ ਮਾਤ ਪਰ ਪਤਵ ਹੁ ਹੋਇ ਚਲਤਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਫਲ ਕੇ ਰਸ ਕੀ ਨਦੀ ਬਹਤੀ ਹੈ।

[ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ (ਮੇਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ)

ਮਸਨਵੀ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮੀ ਭਾਖਾ

ਸੁਨੁ ਬੰਸਰੀ ਜੋ ਕਿਆ ਕਥਾ ਕਰਤੀ ਹੈ ਅਰੁ ਵਿਛੋੜੇ ਕੇ ਦੁਖ ਕਾ ਵਖਿਆਨੁ ਕਹਤੀ ਹੈ ਅਰ ਕਹਤੀ ਹੈ ਜੋ ਜਬ ਕਾ ਬਨ ਸਿਉਂ ਕਾਟਿਆ ਹੈ, ਅਰੁ ਮੁਝ ਕਉ ਜੁਦਾ ਕੀਆ ਹੈ ਤਬ ਤੇ ਹਮਾਰੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕਰਿ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਅਰੁ ਪੁਰਖ ਰੁਦਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਪਰ ਮੈਂ ਵਹ ਛਾਤੀ ਚਾਹਤੀ ਹੋਂ ਜੁ ਵਿਛੋੜੇ ਕੇ ਦਰਦ ਸੇਂ ਖੰਡ ਖੰਡ ਹੋਈ ਹੋਵੈ. ਦਰਦ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਮੈਂ ਵਖਿਆਨ ਕਰਉਂ। ਜੋ ਕੋਈ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਤੇ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਅਵਸ਼ ਆਪਣੇ ਮੇਲੇ ਕਾ ਸਮਾ ਹੀ ਢੂੰਢਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਭੀ ਹਰ ਪੰਗਤਹੁ ਵਿਖੇ ਅਰੁ ਉਨਹੁ ਆਗੇ ਰੁਦਨ ਕਰਨਹਾਰੀ ਹੂਈ ਹੋਂ ਅਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲਹੁੰ ਅਰ ਬਦਹਾਲਹੁ ਕਾ ਜੋੜਾ ਹੂਈ ਹੋਂ। ਸੋ ਆਪਣੇ ਉਨਮਾਨ ਥੀਂ ਹਰ ਕੋਈ ਹਮਾਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੂਆ ਹੈ ਪਰ ਹਮਾਰੇ ਅੰਤਰ ਸੇਂ ਉਨਹੁ ਨੇ ਹਮਾਰਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਅਰ ਨਾ ਹੀ ਪਾਇ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਅਰ ਢੂੰਢਿ ਭਿ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਅਰੁ ਹਮਾਰਾ ਜੋ ਭੇਦ ਹੈ ਸੋ ਰੋਵਨ ਤੇ ਛਪਾ ਨਹੀਂ, ਪਰਗਟ ਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਨਹੁ ਨੇਤ੍ਰਉਂ ਅਰੁ ਸ੍ਰਵਣਹੁ ਕਉ ਪਰਕਾਸੁ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜੁ ਭੇਦ ਕਉ ਦੇਖਹਿ। ਜੋ ਜੈਸੇ ਸਰੀਰ ਸੇਂ ਚੇਤੰਨ ਦੂਰਾ ਹੂਆ ਨਹੀਂ ਅਰੁ ਚੇਤੰਨ ਸੇਂ ਸਰੀਰ ਛਪਿਆ ਹੂਆ ਨਹੀਂ. ਪਰਸਪਰ ਦੋਨਉਂ ਮਿਲੇ ਹੂਏ ਹੈਂ ਪਰ ਕਿਸੀ ਕਉ ਚੇਤਨ ਕੇ ਦੇਖਣੇ ਕੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਅਰੁ ਯਹ ਜੁ ਬੰਸਰੀ ਸ਼ਬਦ ਕਰਤੀ ਹੈ ਸੋ ਅਗਨਿ ਹੈ ਅਰੁ ਪਉਣ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਨ ਕੇ ਅੰਤਰਿ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀ ਅਗਨਿ ਜਾਗੀ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਉਸ ਕਉ ਮਿਰਤਕ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵਣਾ ਬਿਅਰਥ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬੰਸਰੀ ਬਿਖੇ ਜੋ ਅਗਨਿ ਹੈ, ਸੋ ਦਰਦ ਅਰੁ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਹੈ ਅਰੁ ਸੁਰਾ-ਪਾਨਹੁ ਵਿਖੇ ਜੋ ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ, ਸੋ ਭੀ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਜੋਸ਼ ਹੈ। ਅਰੁ ਯਹ ਜੁ ਬੰਸਰੀ ਹੈ ਸੋ ਉਸ ਹੀ ਕੀ ਸੰਗੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿਉਂ ਬਿਛੁਰਿਆ ਹੈ ਅਰ ਉਨ ਕੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਨੇ ਹਮਾਰੇ ਪੜਦੇ ਫਾਰਿ ਡਾਰੇ ਹੈਂ।

[ਪੱਤਰਾ 512

[ਸੈ. ਪ. ਲ. (ਖਰੜਾ ਨੰ: 2916)

(੧੦)

ਕੀਮੀਆਇ ਸਾਅਦਤ ਭਾਖਾ (ਪਾਰਸ ਭਾਗ)

ਅਥ ਧਿਆਉ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਾ। ਉਸਤਤਿ ਅਰ ਸੁਕਰ ਜੋ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ
ਕਾ। ਸੋ ਅੰਬਰ ਕੇ ਤਾਰੇ ਅਰੁ ਮੇਘ ਕੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ, ਅਰ ਪੱਤ੍ਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਕੇ, ਅਰ
ਰੇਤ ਕੇ ਕਿਣਕੇ ਅਰ ਆਕਾਸ਼ ਕੇ ਅਣਹੁ ਤੇ ਭੀ ਅਧਿਕ ਹੈ। ਅਰ ਬਹੁੜਿ ਵਹ
ਮਹਾਰਾਜ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਅਦਭੁਤ ਹੈ, ਉਸਕਾ ਈਸਰਜੁ ਅਰ ਉਸਕੀ
ਬਡਾਈ ਅਰ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਭੀ ਅਪਾਰ ਹੈ ਅਰ ਉਸਕੀ ਪੂਰਨਤਾਈ ਅਰ ਸੰਮ੍ਰਥ-
ਤਾ ਕਉ ਕੋਈ ਜੀਉ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ। ਬਹੁੜ ਉਸਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪਛਾਣਨੇ
ਕੇ ਮਾਰਗ ਕਉ ਕੋਈ ਪਾਇ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ ਅਰ ਉਸ ਮਹਾਰਾਜ ਕੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ
ਵਿਖੇ ਕਿਸੀ ਅਵਰ ਜੀਵ ਕੀ ਸੰਮ੍ਰਥਤਾ ਅਰੁ ਬਲ ਨਹੀਂ ਚਲਤਾ। ਤਾਂ ਤੇ ਜੋ
ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਉਤਮ ਸਚਿਆਰ ਅਹਿ, ਸੋ ਉਨਕੀ ਅਵਸਥਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਭੀ ਇਹੀ ਹੈ।
ਸੋ ਵਹੁ ਭੀ ਉਸ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਛਾਨਣੇ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਅਸੰਮਰਥਤਾ ਵਰਨਣ
ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਬਹੁੜਿ ਦੇਵਤੇ ਬਡੇ ਅਰ ਈਸੂਰ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਅਰ
ਬਡਾਈ ਬਿਖੇ ਅਪਣੀ ਲਘੁਤਾ ਮਾਨਤੇ ਹੁੰ। ਅਰ ਮਹਾ ਬੁਧਿਵਾਨਹੁ ਕੀ ਬੁਧਿ
ਭੀ ਉਸ ਕੇ ਆਦਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਰੁ ਸੰਮ੍ਰਥਤਾ ਵਿਖੇ ਵਿਸਮਾਦਤਾ ਕਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ
ਹੈ। ਬਹੁੜ ਜਗਿਆਸੀ ਅਰ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਭੀ ਉਸ ਕੀ ਦਰਬਾਰ ਕੀ ਨਿਕਟਤਾ ਕੀ
ਢੂੰਢ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਮੈ ਹੋਇ ਰਹੇ ਹੈਂ ਅਰ ਉਸ ਕੇ ਸਰੂਪ ਕਾ ਪਾਵਣਾ ਸੰਕਲਪ ਬਿਖੇ
ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਬਹੁੜਿ ਉਸ ਕਾ ਸਮਝਣਾ ਆਕਾਰ ਅਰੁ ਅਸਥੂਲ
ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ ਹੂ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਾਰਨ ਤੇ ਬੁਧਿ ਰੂਪੀ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ
ਉਸ ਕੇ ਸਰੂਪ ਦੇਖਨੇ ਵਿਖੇ ਮੰਦ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਰਬ ਬੁਧਿਹੁ ਕਾ ਫਲ
ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਕੀ ਅਸਚਰਜ ਕਾਰੀਗਰੀ ਕਉ ਦੇਖ ਕਰਿ ਮਹਾਰਾਜ ਕਉ
ਪਛਾਣਹਿ। ਅਰੁ ਕਿਸੀ ਮਾਨੁਖ ਕਾ ਐਸਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਸ ਕੇ
ਸਰੂਪ ਕੀ ਬਡਾਈ ਕਾ ਬੀਚਾਰੁ ਕਰੈ. ਜੋ ਵਹੁ ਕੈਸਾ ਹੈ। ... ਤਾਂ ਤੇ ਚਾਹੀਐ ਜੋ
ਕਾਰੀਗਰੀ ਕਉ ਦੇਖ ਕਰਿ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਜਾਣੈ ਜੋ ਇਹ ਸਰਬ ਜਗਤ ਭੀ ਉਸ
ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ ਈ ਸੂਰਜ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਹੈ ਅਰ ਉਸੀ ਕੇ ਤੇਜ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।

[ਸੈ. ਪ. ਲ. ਨੰ: 2916 (ਪੱਤਰਾ 1-2)

ਅਕਬਰ ਨਾਮਾ

ਜੇੜੇ ਦਾਨਾਇ ਦੂਰਬੀਨ ਤੇਜ਼ ਹੋਸ਼ ਹੈਂ, ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਬਾਤ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਵੈ ਜੋ ਅਕਬਰ ਨਾਮੇ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਅਜਬ ਹੈ ਜੋ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਬੇਇਲਮਾਂ ਨੇ ਗ਼ਲਤ-ਨਵੀਸੀ ਕਰ ਕੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਰੁ ਕਿਤਾਬ ਅਕਬਰਨਾਮੇ ਦੀ ਸਹੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਨਾਯਾਬ ਹੈ । ਜਬ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਅਕਬਰਨਾਮੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤਿ ਮਾਲੂਮ ਕਰਨੇ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਹੈਸਾ ਅਰੁ ਚੰਗੀ ਕਿਤਾਬ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਢੂੰਢ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮੁਦੱਤ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈਸੀ। ਅਤ ਨਾਲੇ ਫਾਰਸੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਇਕ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈਸੀ ਤਬ ਅਪਣੇ ਤਉਰ ਮਤਲਬ ਸਮਝਣੇ ਵਾਸਤੇ ਅਰੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੈਜ਼ ਪਹੁੰਚਾਉਣੇ ਵਾਸਤੇ ਅਕਬਰਨਾਮੇ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਪੋਥੀ ਉਲਟਾਈ ਹੈ। ਖੁਲਾਸੈ ਤ੍ਵਾਰੀਖ, ਅਰ ਤਬਕਾਤਿ ਅਕਬਰੀ ਅਰ ਇਕਬਾਲਨਾਮਹ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਜੇੜੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੀਆਂ, ਸੋ ਭੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹੈਨਿ। ਜਬ ਗਰਜ਼ ਆਪਣੀ ਸਿਰਫ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਰ ਹੋਰ ਕਿਰਦਾਰ ਗੁਫਤਾਰ ਸਮਝਣੇ ਦੀ ਹੈਸੀ ਤਬ ਸਭ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਕੀਕਤਿ ਅਰੁ ਹੋਰ ਸਭ ਨਾਮੀ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਏਹ ਹੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋ ਕੁਸ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ। ਅਰੁ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਜੋ ਮੁੱਦਾ ਥੋੜਾ ਅਰ ਇਬਾਰਤ ਲੰਮੀ ਹੈਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਰ ਕਈ ਕੁ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜੋ ਅਕਬਰ ਨਾਮੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਜ਼ਾਵਾਰ ਹੈਸੇ, ਜੈਸੇ ਕੁ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀਆਂ, ਅਰੁ ਫੈਜ਼ੀ ਦੇ ਕਸੀਦੇ ਅਰ ਹੋਰ ਐਸੇ ਕਹੇ ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਅਰਾਈ ਦੀ ਨਿਰੀ ਗੁਫਤਗੋ ਹੈਸੀ, ਅਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਤਲਬ ਕੁਸ ਨਹੀਂ ਸੇ, ਸੋ ਉਨਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਰ ਜਬ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਵਿਚ ਨਾਉਂ ਥਾਉਂ ਦਾ ਫਰਕ ਅਕਸਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਬ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲ ਤੇਜ਼ਹੋਸ਼ ਉਤੇ ਇਹ ਉਮੈਦ ਹੈਗੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਜਾਗ੍ਹਾ ਗਲਤੀ ਵੇਖਣ ਤਬ ਕੁਸ਼ਾਦਾ ਪੇਸ਼ਾਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰ ਦੇਣ ਅਰੁ ਐਬਜੋਈ ਵਲਿ ਨਿਗਾਹ ਨ ਕਰਨ।

[ਸੈ: ਪ. ਲ. ਖਰੜਾ 2435 (ਪੱਤਰਾ 2-3)

(੧੨)

'ਬਾਇਬਲ' ਵਿਚੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਸ ਹੁਕਮ

(੧) ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਈਸ੍ਵਰ ਨ ਜਾਣ।

(੨) ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਉਤਲੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਯਾਂ ਹੇਠਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਯਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਸੂਰਤਿ ਜਾਂ ਮੂਰਤਿ ਨ ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ, ਨ ਤਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪਰਮੇਸਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਗੈਰਤ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸਰ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਿਤਰਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ, ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਪੁਤਾਂ ਧੀਆਂ ਉਪਰ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਤੀਜੀ ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਗ ਦੇਣੇਹਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਉਪਰਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

(੩) ਆਪਣੇ ਪਰਮੇਸਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅਵਿਰਥਾ ਨ ਲੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤਿਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਅਵਿਰਥਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇਗਾ।

(੪) ਸਬਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਾਣ ਕੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖ, ਛੇ ਦਿਨ ਧੰਦਾ ਕਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰ ਪਰ ਤੇਰੇ ਈਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲਈ ਸੱਤਵਾਂ ਦਿਨ ਸਬਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼, ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਛਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਵਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਬਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(੫) ਆਪਣੇ ਮਾਂ, ਪਿਉ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਆਰਜਾ ਉਸ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਜੋ ਤੇਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਵਧ ਜਾਵੇ।

(੬) ਖੂਨ ਨ ਕਰ (੭) ਯਾਰੀ ਨ ਕਰ (੮) ਚੋਰੀ ਨ ਕਰ (੯) ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਪਰ ਝੂਠੀ ਸਾਖੀ ਨ ਦੇਹੁ (੧੦) ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁਰ ਲੋਭ ਨ ਕਰ। ਆਪਣੀ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਤੀਮੀ, ਤਿਸਦੇ ਦਾਸ, ਦਾਸੀ, ਤਿਸਦੇ ਬੈਲ, ਗਧੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਉਪਰ ਭੀ ਲੋਭ ਨ ਕਰ।

[ਵਿਵਸਥਾ ਦੇਣ ਦਾ ਬਰਨਨ—(1877) ਲੁਧਿਆਣਾ

(੧੩)

ਬਾਜ਼ਨਾਮਾ

‘ਜਦ ਮੌਸਮ ਸਿਆਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਲਾਇਤਿ ਤੁਰਕਸਤਾਨ ਦੀ ਵਿਚਿ ਤਮਾਮ ਵਰਫ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ...ਸੂਰਜ ਜੁ ਸੁੰਬਲੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸਕਿਰਾਂਦ ਅਸੂ ਦੀ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੈਸ । ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਜ਼ ਉਥੋ ਦੇ ਨਠਿ ਕੇ ਮੂਹੁ ਅਪਣਾ ਤਰਫਿ ਬਲਾਇਤਿ ਗਰਮੀ ਵਾਲੀ ਦੀ ਰਖਦੇ ਹੈਨਿ ਅਰੁ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਅਗੇ ਆਂਵਦੀਆ ਹੈਨ । ਜਦਿੰ ਖੁਰਾਸਾਨ ਹਦਿ ਵਿਚ ਆਮਦੇ ਹੈਨਿ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਕੋਰ ਆਦਿਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ । ਸ਼ਹਰ ਕੁਰਾਸਾਨ ਦਿਆਂ ਦੇ ਬਾਜ਼ ਰਹਾਇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ । ਉਸ ਜਾਗਾ ਤੇ ਮੌਸਮ ਗਰਮੀ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਇਆਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ । ਕੱਤਿਕ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਉਸ ਜਾਗ੍ਹਾ ਫਾਹੀਆਂ ਵਾਲੇ ਫਾਹੀਆਂ ਲਾਂਵਦੇ ਹੈਨਿ, ਬਹੁਤ ਬਾਜ਼ ਪਕੜਦੇ ਹੈਨਿ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ, ਦਰਿਆ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦਰਖਤ ਬਹੁਤ ਹੈਨਿ । ਬਾਜ਼ ਜੁ ਹੈ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਉਪਰਿ ਖੌਫ ਉਲੂਆਂ ਦੇ ਅਰੁ ਉਕਾਬਾਂ ਦੇ ਸੈ ਲੁਕਿ ਰਹਦੇ ਹੈਨਿ। [ਪੱਤਰਾ ੮

ਹਕੀਕਤਿ ਬਦਿਬਾਜ਼ ਦੀ—ਚੌੜਾ ਸਿਰ, ਮੱਥਾ ਤੰਗ; ਸਿਰ ਵਾਲ ਕੇ ਉਠੇ ਹੋਏ, ਸਬਜ਼ੀ ਨੋਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ, ਮੂੰਹ ਛੋਟਾ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਸੁਪੈਦ, ਹਲਕ ਤੰਗ, ਅਖੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ, ਭਵਾਂ ਸਪੈਦ ਤੇ ਨੱਕ ਦਾ ਸੁਰਾਕ ਛੋਟਾ ਤੇ ਸਖਤ, ਪੈਰਾਂ ਕਾ ਵਿਚ-ਕਾਹਾ ਤੰਗ, ਤੇ ਰਾਂਦਾ ਲੰਮੀਆਂ ਦੁੰਮ ਲੰਬੀ ਤੇ ਬਾਰੀਕ, ਆਵਾਜ਼ ਬੁਰੀ ਤੇ ਬਦਰੰਗ ਅਰ ਭਜਿ ਜਾਣੇ ਵਾਲਾ ਅਰ ਥੋੜਾ ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ ਅਰ ਤਾਮਾ ਚਿਰਾਕਾ ਹਜ਼ਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ । ਐਸਾ ਜੋ ਬਾਜ਼ ਹੈ ਤਿਸ ਦਾ ਰਖਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬਦਯਮੂੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ;

ਸਿਫਤਿ ਬਾਜ਼ ਦੇ ਰੰਗ ਦੀ—ਐਬ ਅਰ ਹੁਨਰ ਤਿਸਕੇ, ਬਾਜ ਯਰਦਾ ਰੰਗ ਦਾ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੋਊ ਹੋਰ ਨੇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਛੋਟਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਕੜਦਾ ਹੈ । ਸਿਆਹ ਯਰਦੇ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਕਮਟ ਸਾਥ ਯਰਦੀ ਦੇ ਮਾਇਲ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅਰ ਖਤ ਸੀਨੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਿਆਹ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨਿ ਅਰ ਕੁਸਾਦਾ ਬਾਜ਼ ਆਹੂ ਪਾਇ ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਖੋਇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਦਲੇਰ ਉਪਰਿ ਵਡਿਆਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਜੋ ਬਾਜ਼ ਹੈ ਸੋ ਮੁਬਾਰਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਹੀ ਹਥਿ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਹੂ-ਪਾਇ ਨਾਮ ਇਸਕਾ ਹੈ। ਜੋ ਪਤਾਂ ਦੁੰਬ ਦਿਆਂ ਉਪਰਿ ਖਤ ਜਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨਿ ਸੋ ਚੌੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨਿ ਤੇ ਬਾਜ਼ ਸਬਜ਼ ਕਮਰ ਵਾਲਾ ਨੇਕ ਖੋਇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸ਼ਿਤਾਬ ਸਿਖਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਬਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚੰਗਾ ਹੂੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਬਾਅ ਉਸ ਕੀ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਰ ਬਾਜ਼ ਜੋ ਸੁਰਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸਬਜ਼ ਤੇ ਭੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰਿ ਬਹੁਤ ਹਿਰਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਰ ਦਲੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਇ ਕਰੜੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਇਕ ਬਾਜ਼ ਬੋਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੋ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਉਸ ਕੀਆਂ ਉਪਰਿ ਜੋ ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹੈਂ ਕਿਸ[illegible] ਉਨ ਕਾ ਖਤ ਚੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਹੇ ਪਰ ਨਵੀਂ ਕੁਰੀਚ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈ। ਐਸਾ ਭੀ ਕਦੀ ਬਾਜ਼ ਹਥਿ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਤਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨਿ। ਪਰਾਂ ਦੇ ਖਤਾਂ ਕਰਕੇ, ਖੋਇ ਕਰੜੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਡੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਰ ਦਿਲਾਵਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਖਤਿ-ਨਕਿ ਲਾਲਾ ਪਾਇ ਹੋਵੇ ਜੋ ਤਲੀਆਂ ਉਸ ਕੇ ਪੈਰ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲਾਲ ਹੋਵਨਿ ਹੋਰਨਾਂ ਬਾਂਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਿਵਾ. ਉਹ ਭੀ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਜੇਹੜਾ ਸਿਆਹ ਬਾਜ਼ ਹੈ. ਸੋ ਇਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਡਾ ਮਰਦ ਤੇ ਦਿਲਾਵਰੁ। ਅਰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰੁ ਉਡਦਾ ਬਹੁਤ ਹੈ ਐਪਰ ਦਿਲ ਦਾ ਤੰਗ, ਕਰੜੀ ਖੋਇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਠਿ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਦਾਰ ਉਸਕਾ ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਸਬਰ ਵਾਲਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਠਹਿਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਜੋ ਬਾਜ਼ ਸੁਪੈਦ ਤੇ ਲਾਲ ਕਮਰ ਵਾਲਾ ਹੋਵੈ। ਸੋ ਸਿਖਿਆਕਾਰ ਤੇ ਅਸੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਬਾਜ਼ ਸਬਜ਼ ਪਿਠ ਦਾ ਹੈ ਸੁ ਦਰਮਿਆਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ ਸੁਪੈਦ ਜੋ ਮਾਂ ਬਾਪ ਉਸ ਕੇ ਕਪੂਰੀ ਤੇ ਸੁਪੈਦ ਜੋ ਪਰਾਂ ਉਸਦਿਆਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨ ਹੋਵੇ। ਐਸਾ ਸੁਪੈਦ ਹੋਵੇ ਅਰ ਸੁਰਖ ਅਖੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰ ਸਬਜ਼ ਹੋਨ ਤੇ ਮਨਸਰ ਯਾਨੇ ਚੁੰਜ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬਹੁਤ ਸਬਜ਼ਿ ਹੋਵੇ ਐਸੇ ਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਬਾਜ਼ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਵਰਨ ਨਹਿਰ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਜਫੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਉਸ ਦਾ ਕੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਤਨਾ ਹੀ ਬਾਜ਼ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਦਿਲਾਵਰ ਤੇ ਜਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਬਾਜ਼ ਕਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਲਗਦਾ ਹੈ।

(ਪੱਤਰਾ ੧੧-੧੨; ਸੈ. ਪ. ਲਾ. ਖਰੜਾ ਨੰ: 641)

(੧੪)

ਦਸਤੂਰੁਲ ਇਲਾਜ

ਫ਼ਸਲ ਪਹਿਲੀ ਤਦਬੀਰ ਹਵਾ ਦੀ। ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਣਿਆ ਜੁ ਆਦਮੀ ਨੋ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹਵਾ ਥੋ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹਵਾ ਨਾਉਂ ਪੌਣ ਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤੇ ਇਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਾਯਮੀ ਤਿਹੁੰ ਕੂਬਤਾਂ ਨਾਲਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤਬਈ, ਜਿਹੜੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ ਹੈਵਾਨੀ ਜਿਹੜਾ ਸਾਹ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਆਂਵਦਾ ਹੈ, ਤੀਸਰੀ ਨਫਸਾਨੀ ਜੈਸੇ ਹਿਲਣਾ ਜੁਲਣਾ ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕੂੱਬਤਾਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਕਿਸ ਬਾਤ ਨੋ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ, ਰੂਹ ਦੀ ਮੱਦਤ ਕਰਕੇ ਸਮਰਥ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੂਹ ਦਾ ਮੂਲ ਹਵਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਹਿ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰਿ ਖਿਚਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਹਵਾ ਗਰਮ ਤਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਜੇਹੜੀ ਹਵਾ ਨੇੜੇ ਸਾਡੇ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿਜਾਜ਼ ਰੂਹ ਦੀ ਤੇ ਅੰਦਰ ਲੀ ਦੇ ਜੇਹੜੀ ਅਗਨਿ ਹੈ ਤਿਸਦੇ ਲੇਖੇ ਸਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਹਵਾ ਸਾਹ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ; ਰੂਹ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਗਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਵਾ ਤਾਜ਼ੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਬੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਝਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੇਹੜੀ ਹਵਾ ਸਾਨੋ ਪਹੁੰ-ਚਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਹਵਾ ਨਹੀਂ, ਧੂੰਏ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੇਈਆਂ ਬੁਖਾਰਾਂ ਨਾਲਿ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਬੁਖਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਤੇਸੀਰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੇਹੀ ਬਰਸ ਦੇ ਚੋਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਹਵਾ ਫਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਬੱਬ ਦੁਖ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਲੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਨਿਰੀ ਹਵਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਏਹ ਹੈ ਜੇਹੜੀ ਦਰਯਾਉ ਦੀ, ਹੋਰ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ, ਬੁਖਾਰ ਖੇਤੀਆਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਘਾਹਾਂ ਤੇ ਮਾੜਿਆਂ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਚੱਟ ਕੇ ਆਵੈ। ਜੈਸੇ ਅਖਰੋਟ, ਅੰਜੀਰ ਹਿਦਵਾਣਾ ਹੋਰ ਸਾਗ ਜੈਸੇ ਕਰਮ ਹਰਵਾਈ, ਲਸਨ, ਗੰਢਾ, ਹਾਲੋਂ ਦੀ ਥੋਂ ਤੇ, ਤੂੜੀ ਦੀ ਥੋਂ, ਚੂਨੇ ਦੀ ਥੋਂ ਤੇ, ਹੋਰ ਬਦਬੋਆਂ। ਤਾਂਤੇ ਬੁਧਿਵਾਨ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ ਤੇ ਨਿਰੀ ਗਰਮ ਹਵਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਦ ਹਵਾ ਮਨੁਖ ਨਰੋਏ ਨੂੰ ਹੱਛੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾ ਤਰ ਮਨੁਖ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਨਫਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

[ਹਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ, ਮੇਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (ਪੱਤਰਾ ੧)

ਖ਼ੈਰੁਲ ਤਜਾਰਬ

'ਅਥ ਖੈਰੁਲ ਤਜਾਰਬ ਯੂਨਾਨੀ ਬੈਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਯਤੇ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਭਾਖਾ ਕੀਤੀ।' ਇਸਦੇ ਅਖੀਰ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹੈ—

ਅਥ ਨਾਮ ਵਜ਼ਨ ਦਾਰੂਆਂ ਕੇ ਬਰਨਨੰ।

ਸੁਰਖ਼ ਰੱਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਬ ਭੀ ਰੱਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ।

ਕੀਰਾਤ ਤਿੰਨ ਰੱਤੀਆਂ ਕਾ, ਔਕੀਆ ਢਾਈ ਮਾਸੇ ਕਾ

ਸੇਰ ਇਕ ਤੋਲੇ ਕਾ, ਤੋਲਾ ਬਾਰਾਂ ਮਾਸੇ ਕਾ, ਮਣ ਚੌਵੀ ਤੋਲੇ ਕਾ.

ਰੱਤਲ ਅੱਧ ਸੇਰ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈਂ।

ਹੋਰੁ ਤੋਲ ਵਜ਼ਨ ਦਵਾਈਆਂ ਕਾ ਕਹਤਾ ਹੋਂ :—

ਅੱਠੀਂ ਖਸਖਸੀਂ ਇਕ ਤਿਲੁ, ਅੱਠੀ ਤਿਲੀਂ ਇਕ ਚਾਵਲੁ, ਅਠੀਂ ਚਾਵਲੀਂ ਇਕ ਰੱਤੀ, ਅਠੀ ਰਤੀ ਇਕ ਮਾਸ਼ਾ, ਬਾਰੀ ਮਾਸੀਂ ਇਕੁ ਤੋਲਾ, ਸਾਢੇ ਚਉ ਮਾਸਿਆਂ ਕਾ ਇਕ ਮਿਸਕਾਲ, ਸਾਢੇ ਤਿਉਂ ਮਾਸਿਆਂ ਕਾ ਇਕੁ ਦਿਰਮ, ਚਉਂ ਰੱਤੀਆਂ ਕਾ ਇਕ ਡਾਕ, ਚਾਰ ਮਾਸ਼ੇ ਕਾ ਇਕ ਟੰਕੁ, ਚੋਦਿਆਂ ਮਾਸਿਆਂ ਕਾ ਇਕ ਫਲਸੁ, ਛੇਇਆਂ ਮਾਸਿਆਂ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਮੁ, ਤਿਹੁੰ ਰੱਤੀਆਂ ਕਾ ਇਕ ਬਲੁ, ਦਸਾਂ ਮਾਸਿਆਂ ਕਾ ਇਕੁ ਕਰਖੁ, ਚਹੁੰ ਕਰਖਾਂ ਕਾ ਇਕ ਪਲ, ਇਕ ਪਲ ਕੀਆਂ ਦੋ ਸਰਸਾਹੀਆਂ, ਅੱਠਾਂ ਸਰਸਾਹੀਆਂ ਕਾ ਇਕੁ ਕੁੜਵਾ, ਚਹੁੰ ਕੁੜਵਾ ਕਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਥ, ਚਹੁੰ ਪ੍ਰਸਥਾਂ ਕਾ ਇਕੁ ਮਾੜਕ, ਚਹੁੰ ਮਾੜਕਾਂ ਕਾ ਇਕ ਦ੍ਰੋਣ, ਚਾਰ ਦ੍ਰੋਣ ਕੀ ਇਕ ਗੋਣੀ, ਚਾਰ ਗੋਣੀ ਕੀ ਇਕ ਖਾਰੀ, ਸਉ ਪਲ ਕੀ ਇਕੁ ਤੁਲਾ। ਏਕ ਗ੍ਰਿੰਥ ਮੈਂ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਜੁ ਕਰਖ ਸੋਲਾਂ ਮਾਸਿਆਂ ਕੋ ਭੀ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। [ਪੱਤਰਾ ੧੨੧

(ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ, ਮੇਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ)

। ਇਤੀ।

ਨਿਊ ਪਟਿਆਲਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਗਰ, ਟੀ.ਬੀ. ਹਸਪਤਾਲ ਰੋਡ ਪਟਿਆਲਾ